

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
FİNANS BİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**YABANCI SERMAYELİ BANKA GİRİŞİNİN
ULUSAL BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ**

Ayşe Canan POLAT

2502140081

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. Belkıs SEVAL

İSTANBUL – 2020

ÖZ

YABANCI SERMAYELİ BANKA GİRİŞİNİN ULUSAL BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ

Ayşe Canan POLAT

Bir ekonominin en önemli finansal kurumlarından birisinin bankalar olduğu düşünülürse; bankacılık sektörüne etki eden unsurların ve finansal performans göstergesi olarak karlılığına etki eden faktörlerin belirlenmesi güçlü bir ekonomi ve banka bazında güçlü bir finansal performans için oldukça önemlidir. Bu çalışmada Türk bankacılık sektöründe de artarak devam eden yabancı sermaye girişinin ulusal bankacılık sektörüne etkisi ve bir bütün olarak Türk bankacılık sektörüne etki eden içsel faktörler belirlenmeye çalışılmıştır.

Gerek ulusal gerekse de yabancı kaynaklarda banka finansal performansının ölçümünde kullanılan pek çok oran ile karşılaşılmış olması, banka karlılığına etki eden faktörlerin doğru belirlenebilmesi gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada banka karlılığına etki eden içsel faktörlerin belirlenmesi için birçok yabancı kaynakta kullanılan CAMELS performans analizindeki rasyolardan seçimler yapılmıştır. Bu çerçevede 2008-2018 dönemleri arasında Türkiye’de faaliyette bulunan 11 ulusal sermayeli mevduat bankası ve 15 yabancı sermayeli mevduat bankası verisi dengeli panel veri kullanılarak rassal etkiler (random effect) modeli ile modellenmiştir. Banka finansal performansını karlılık boyutuyla temsil etmek üzere ROA (Return on Assets_Aktif Karlılığı) ve ROE (Return on Equity_Özkaynak Karlılığı) değişkenleri kullanılmıştır. Bu değişkenleri açıklamak üzere de 17 tane bağımsız değişken kullanılmıştır.

Kullanılan iki model ile elde edilen sonuçlara göre Türkiye’de faaliyet gösteren ulusal sermayeli bankalar ile yabancı sermayeli bankaların finansal performansları arasında karlılık açısından anlamlı bir fark gözlemlenmemiştir. ROA üzerinde etkili olan değişkenlerden ise; faaliyet rasyolarından olan diğer faaliyet giderlerinin toplam aktiflere oranı, gelir-gider yapısı oranlarından olan özel karşılıklar sonrası net faiz

gelirinin toplam aktiflere oranı ve faiz dışı gelirin toplam aktiflere oranı ile banka aktifindeki büyüme anlamlı bulunmuştur. ROE üzerinde etkili olan faktörler ise, ROA'ya benzer şekilde diğer faaliyet giderlerinin toplam aktiflere oranı, özel karşılıklar sonrası net faiz gelirin toplam aktiflere oranı, faiz dışı gelirin toplam aktiflere oranı ve banka aktifindeki büyümedir. Bu değişkenlerin yanı sıra; özkaynakların toplam aktife oranı, donuk alacakların toplam kredilere oranındaki büyüme, banka yaşı ve yabancı banka payındaki büyümenin de ROE üzerinde anlamlı etkileri tespit edilmiştir. Bu bulgulara ilave olarak; Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların karlılık göstergesi olarak belirlenmiş olan ROA ve ROE göstergeleri için, pazar payındaki büyüme, toplam kredilerin toplam aktiflere oranı, toplam mevduatın toplam aktiflere oranı, sermaye yeterlilik oranı, likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülüklerle oranındaki büyümenin, net bilanço ve nazım hesap pozisyonunun özkaynaklara oranının ve faiz giderlerinin toplam aktiflere oranının anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Bankacılık Sektörü, Yabancı Sermayeli Banka, Finansal Liberalizasyon, Banka Finansal Performansı, Panel Veri Analizi

ABSTRACT

EFFECTS OF FOREIGN BANKS ENTRY INTO THE DOMESTIC BANKING INDUSTRY

AYŞE CANAN POLAT

Considering that one of the most important financial institutions of an economy is banks; determining the factors affecting the banking sector in general and the factors affecting its profitability as an indicator of financial performance in particular is very important for a strong economy and strong financial performance of the banking sector. The aim of this study is to determine the effect of foreign capital entry, which continues to increase in the Turkish banking sector, to the domestic banking sector and internal factors affecting the Turkish banking sector as a whole.

The fact that there are many competing metrics used in the measurement of banks' financial performance both at the national and global level makes it necessary to pin down the real factors affecting profitability of the banking sector. In this study, certain ratios are selected from the CAMELS performance analysis which is used in many foreign sources to determine the internal factors influencing bank profitability. In this context, data for the period between 2008-2018 coming from 11 domestic-owned deposit banks operating in Turkey and 15 foreign-owned banks operating in Turkey is modeled using balanced panel data and modeling with random effects. ROA (Return on Assets) and ROE (Return on Equity) variables were used to represent the banks' financial performance as it reflects their profitability. To explain these variables 17 independent variables were used.

According to the results obtained from the two models, there is no significant difference in financial performance in terms of profitability between domestic-owned and foreign-owned banks operating in Turkey. The variables that significantly affect ROA are; the ratio of other operating expenses to total assets, the ratio of net interest income after special provision to total assets, the ratio of non-interest income to total assets and growth of bank assets. The factors affecting ROE similarly to ROA are the ratio of other operating expenses to total assets, the ratio of net interest income after special provision to total assets, the ratio of non- interest income to total assets and

growth of bank assets. In addition to these variables, the ratio of equity to total assets, the growth in the ratio of non-performing loans to total loans, the age of the bank and growth in the share of foreign banks were also determined to have significant effects on the ROE. Furthermore, for the banks operating in Turkey there is no significant relation between profitability metrics and of the growth in market share, the ratio of total loans to total assets, the ratio of total deposits to total assets, capital adequacy ratio, growth in the ratio of liquid assets to short term liabilities, net balance sheet and off balance sheet position to equity and interest expense to total assets.

Keywords: Turkish Banking Sector, Foreign Banks, Financial Liberalization, Banks Financial Performance, Panel Data Analysis

ÖNSÖZ

Tüm dünyada ve ülkemizde mali sistemin en önemli oyuncularından olan bankaların ulusal ve küresel bazda maruz kaldıkları rekabet koşullarını iyi yönetebilmeleri, karlılıklarını sürdürebilmeleri ve hatta arttırabilmeleri için karlılıklarına etki eden faktörleri doğru tespit etmeleri önem teşkil eder. Gerek bir banka ölçeğinde, gerekse de bir ekonominin vazgeçilmez sektörü olarak ekonomik ölçekte finansal başarıya ulaşmak için banka karlılığına etki eden faktörlerin doğru bir şekilde analiz edilmesi ve gereken aksiyonların alınması oldukça önemlidir.

Bu çalışmada 2008-2018 dönemleri arasında Türkiye’de faaliyet gösteren 11 ulusal sermayeli mevduat bankası ve 15 yabancı sermayeli mevduat bankası olmak üzere toplam 26 adet banka incelenmiştir. Kurulan iki farklı model aracılığıyla, öncelikle Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı sermayeli bankaların ulusal sermayeli bankaların finansal performansı üzerinde etkisi karlılık boyutu ile incelenmiş, finansal performansları arasında bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Bu analizin yanı sıra Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların finansal performansına etki eden içsel faktörler de analiz edilmiştir. Oluşturulan dengeli panel veri seti ile rassal etkiler (random effect) yöntemi uygulanarak analiz gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulguların, Türk bankacılık sektöründe bankaların finansal performansına karlılık boyutunda etki eden faktörlerin anlaşılmasına katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Bu tezin hazırlanması süresince yardımlarını ve anlayışını esirgemedi bana yol gösteren değerli danışman hocam Prof. Dr. Belkıs Seval’e ve kıymetli fikirleri ile çalışmama katkı sağlayan Prof. Dr. Serra Eren Sarıoğlu ve Prof. Dr. Sibel Yılmaz Türkmen hocalarıma şükranlarımı sunarım. Tezimin uygulama kısmında istatistiksel analiz ve Stata bilgisiyle değerli katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Rasim İlker Gökbulut hocama ve Doç. Dr. Rümeyza Bilgin hocama çok teşekkür ederim. Gerek doktora eğitimim süresince, gerekse de tez aşamamda kıymetli bilgi paylaşımları ve katkıları ile bana yardımcı olan Doç. Dr. Ahmet Kerem Özdemir hocama ve Finans Anabilim Dalı’nda görev yapan değerli hocalarıma da teşekkürlerimi sunarım. Doktora eğitimim süresince desteklerini sunan TÜBİTAK – BİDEB’e de desteklerinden ötürü çok teşekkür ederim.

Yalnızca bu çalışmada değil, tüm hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini ellerinden gelen en fazla özveri ile sağlayan, her zaman yanımda olan ve samimi sevgilerini devamlı hissettiğim annem ile babama ve her zaman yanımda olan kardeşime teşekkürlerimi borç bilirim. Çok sabır ve emek vererek vakit ayırdığım doktora tez çalışmam süresince bana anlayış gösteren sevgili eşime ve sevgili oğullarım Süleyman ve Ahmet Hamza'ya da anlayışları için çok teşekkür ederim.

AYşE CANAN POLAT

İSTANBUL, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
TABLolar LİSTESİ	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
KISALTMALAR LİSTESİ	xvii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE ULUSLARARASI SERMAYE HAREKETLERİ

1.1. KÜRESELLEŞME.....	3
1.1.1. Ticaretin Küreselleşmesi.....	5
1.1.2. Üretimin Küreselleşmesi	6
1.1.3. Finansal Küreselleşme	7
1.2. ULUSLARARASI SERMAYE HAREKETLERİ.....	10
1.2.1. Uluslar Arası Sermaye Hareketleri Tanımı ve Kapsamı	10
1.2.2. Dünyada ve Türkiye’de Uluslararası Sermayenin Tarihsel Gelişim Süreci	12
1.2.2.1. Dünyada Uluslararası Sermayenin Tarihsel Gelişimi	12
1.2.2.2. Türkiye’de Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Tarihsel Gelişimi	13
1.2.2.2.1. 1960- 1980 Planlı Ekonomik Gelişim Dönemi	13
1.2.2.2.2. 1980 Sonrası Dönem	14
1.2.3. Uluslar Arası Sermaye Hareketlerinin Sınıflandırılması.....	15
1.2.3.1. Özel Sermaye Hareketleri.....	15
1.2.3.1.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Foreign Direct Investment_FDI)	16
1.2.3.1.2. Portföy Yatırımları (Foreign Portfolio Investment _FPI)...17	
1.2.3.1.3. Diğer Yatırımlar	17
1.2.3.2. Resmi Sermaye Hareketleri.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜ TARİHSEL GELİŞİMİ ve YABANCI BANKACILIK

2.1. DÜNYADA ve TÜRKİYE’DE BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ	20
2.1.1. Dünyada Bankacılığın Tarihsel Gelişimi.....	20
2.1.2. Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	22

2.1.2.1.	Osmanlı Devletinde Bankacılık (1857-1923).....	23
2.1.2.2.	Cumhuriyet ve Sonrası Dönemde Türk Bankacılığı	25
2.1.2.2.1.	Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1933).....	25
2.1.2.2.2.	Kamu Bankaları Dönemi (1933 - 1945)	26
2.1.2.2.3.	Özel Bankalar Dönemi (1945-1960)	27
2.1.2.2.4.	Planlı Dönem (1960-1980)	28
2.1.2.2.5.	Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980-2001)	29
2.1.2.2.5.1.	1980-1990 Yapısal değişim dönemi.....	29
2.1.2.2.5.2.	1990-2001 Dönemi	31
2.1.2.2.6.	2002 ve Sonrası Dönem.....	36
2.1.2.2.6.1.	2002-2007 Yeniden Yapılanma Dönemi	36
2.1.2.2.6.2.	2008 Küresel Finansal Kriz.....	38
2.2.	YABANCI SERMAYELİ BANKA KAVRAMI VE YABANCI SERMAYELİ BANKACILIĞIN GELİŞİMİ.....	40
2.2.1.	Yabancı Sermayeli Banka.....	40
2.2.2.	Yabancı Sermayeli Bankacılığın Gelişimi.....	41
2.2.2.1.	Dünyada Yabancı Sermayeli Bankacılığın Gelişimi	41
2.2.2.2.	Türkiye'de Yabancı Sermayeli Bankacılığın Gelişimi	43
2.2.2.2.1.	Osmanlı Döneminde Yabancı Sermayeli Bankacılık.....	43
2.2.2.2.2.	Cumhuriyet Döneminde Yabancı Sermayeli Bankacılık	45
2.2.3.	Yabancı Sermayeli Bankaların Ulusal Bankacılık Sektörüne Etkisi ...	51
2.2.3.1.	Yabancı Sermayeli Bankaların Ulusal Bankalar Üzerindeki Olumlu Etkileri	51
2.2.3.2.	Yabancı Sermayeli Bankaların Ulusal Bankalar Üzerindeki Olumsuz Etkileri	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKACILIK İŞLEM VE FONKSİYONLARI İLE BANKA TÜRLERİ

3.1.	BANKACILIĞIN TANIMI ve BANKACILIK İŞLEMLERİ.....	54
3.1.1.	Banka Tanımı	54
3.1.2.	Bankacılık İşlemleri.....	55
3.1.3.	Bankaların Fonksiyonları ve Ekonomideki Önemi	60
3.2.	Banka Türleri	64
3.2.1.	Kapsamlarına Göre Banka Türleri.....	65
3.2.2.	Faaliyet Alanlarına Göre Banka Türleri	68
3.2.3.	Türkiye'deki Banka Sınıflandırması.....	71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BANKALARIN MALİ YAPISI VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ MALİ VERİLERİ

4.1.	BANKALARIN FİNANSAL TABLOLARI	72
4.1.1.	Bilanço.....	73
4.1.1.1.	Bilanço Aktif Kalemleri	73
4.1.1.1.1.	Dönen Değerler.....	73
4.1.1.1.2.	Krediler	74
4.1.1.1.3.	Yatırım Amaçlı Değerler ve Diğer Aktifler	74
4.1.1.2.	Bilanço Pasif Kalemleri	75
4.1.1.2.1.	Mevduat ve Diğer Yabancı Kaynaklar	75
4.1.1.2.2.	Özkaynaklar	76
4.1.2.	Gelir Tablosu	76
4.1.2.1.	Faiz Geliri ve Faiz Dışı Gelirler	77
4.1.2.2.	Faiz Gideri ve Faiz Dışı Giderler	78
4.1.3.	Bilanço Dışı Yükümlülükler (Nazım Hesaplar).....	78
4.2.	Türk Bankacılık Sektörü Mali Verileri	79
4.2.1.	Türkiye Finansal Piyasasında Bankacılık.....	79
4.2.2.	Türk Bankacılık Sistemi Yapısal Değerlendirme	80
4.2.2.1.	Faaliyette Bulunan Bankalar	80
4.2.2.2.	İstihdam.....	80
4.2.2.3.	Şube sayısı.....	81
4.2.2.4.	Yoğunlaşma	82
4.2.2.5.	Sektör payları	84
4.2.3.	Türk Bankacılık Sistemi Mali Değerlendirme.....	84
4.2.3.1.	Bilanço yapısı	84
4.2.3.2.	Krediler.....	85
4.2.3.3.	Kredilerin dağılımı.....	86
4.2.3.4.	Mevduat	87
4.2.3.5.	Özkaynaklar	89
4.2.3.6.	Gelir-Gider.....	89
4.2.3.7.	Net Kar	90

BEŞİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PERFORMANS ANALİZİ

5.1.	BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PERFORMANS KAVRAMI	91
5.2.	Banka Performansının Finansal Ölçüm Teknikleri.....	92

5.2.1.	Banka Karlılığına Bağlı Performans Ölçümü	95
5.2.1.1.	Banka Karlılığının Analizinde Kullanılan Temel Rasyo ve Göstergeler	95
5.2.1.2.	CAMELS Analiz Tekniği.....	98
5.2.1.2.1.	CAMELS Analizinde Kullanılan Oranlar.....	100
5.2.1.2.1.1.	Sermaye Yeterliliği (Capital Adequacy) ve Sermaye Yeterliliği Rasyoları	100
5.2.1.2.1.2.	Aktif Kalitesi (Asset Quality) ve Aktif Kalitesi Oranları ...	104
5.2.1.2.1.3.	Yönetim (Management) ve Yönetim Oranları.....	108
5.2.1.2.1.4.	Karlılık (Earnings) ve Karlılık Oranları.....	111
5.2.1.2.1.5.	Likidite (Liquidity) ve Likidite Oranları	113
5.2.1.2.1.6.	Piyasa Riskine Duyarlılık (Sensitivity To Market Risk) ve Piyasaya Duyarlılık Oranları	116
5.2.2.	Banka Değerlemeye Bağlı Performans Ölçümü.....	118
5.2.2.1.	Piyasa Yaklaşımları (Market-oriented Approaches)	120
5.2.2.1.1.	Çarpan Analizi.....	120
5.2.2.1.2.	Fiyat/Kazanç Oranı (Price/Earnings Ratio - P/E)	121
5.2.2.1.3.	Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı (Price/Book Value - P/B)	122
5.2.2.2.	Varlık Esaslı Değerleme Yaklaşımları (Asset-oriented Approaches).....	124
5.2.2.3.	Nakit Akım Bazlı Değerleme Yaklaşımları (Cash flow-oriented Approaches).....	125
5.2.2.3.1.	Temettü İskonto Modeli (Dividend Discount Model).....	126
5.2.2.3.1.1.	Gordon Büyüme Modeli.....	127
5.2.2.3.1.2.	İki Aşamalı Temettü İskonto Modeli	128
5.2.2.3.1.3.	H Modeli.....	129
5.2.2.3.1.4.	Üç Aşamalı Temettü İskonto Modeli	130
5.2.2.3.2.	Özsermaye Serbest Nakit Akım Modeli (Free Cash Flow to Equity-FCFE).....	131
5.2.2.4.	Artık Gelir Esaslı Değerleme Yaklaşımı (Residual Income-oriented Approaches).....	134
5.2.2.4.1.	Ekonomik Katma Değer Modeli (Economic Value Added – EVA)	135
5.3.	BANKA PERFORMANSININ FİNANSAL OLMAYAN ÖLÇÜM TEKNİKLERİ	137

ALTINCI BÖLÜM

YABANCI SERMAYELİ BANKA GİRİŞİNİN ULUSAL BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİNE İLİŞKİN LİTERATÜR ÇALIŞMASI

- 6.1. YURT DIŞINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR ve ELDE EDİLEN BULGULAR 141
- 6.2. TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALAR ve ELDE EDİLEN BULGULAR ..148

YEDİNCİ BÖLÜM

PANEL REGRESYON ANALİZİ

- 7.1. PANEL VERİ ve PANEL REGRESYON.....153
 - 7.1.1. Panel Regresyon Modelleri.....155
 - 7.1.1.1. Klasik Model (Pooled-Havuzlanabilir Regresyon)155
 - 7.1.1.2. Sabit Etkiler Modeli (Fixed Effects)156
 - 7.1.1.3. Rassal Etkiler Modeli (Random Effects).....157
 - 7.1.2. Panel Regresyonda Model Seçimi159
 - 7.1.2.1. Breusch – Pagan (LM) Testi160
 - 7.1.2.2. Hausman Testi161
 - 7.1.2.3. F (Chow) Testi.....162
 - 7.1.3. Panel Regresyonda Dikkate Alınan Başlıca Varsayımlar163
 - 7.1.3.1. Panel Durağanlık Testleri163
 - 7.1.3.2. Değişen Varyans Problemi165
 - 7.1.3.3. Otokorelasyon Problemi165
 - 7.1.3.4. Çoklu Doğrusal Bağlantı Problemi166

SEKİZİNCİ BÖLÜM

YABANCI SERMAYELİ BANKA GİRİŞİNİN ULUSAL BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİNİN PANEL VERİ ANALİZİ İLE ÖLÇÜLMESİ

- 8.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU ve AMACI.....169
- 8.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI ve VERİ SETİ169
- 8.3. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİLERİN ELDE EDİLMESİ ve KULLANILAN DEĞİŞKENLERİN SEÇİMİ172
 - 8.3.1. Araştırmada Kullanılan Verilerin Elde Edilmesi172
 - 8.3.2. Araştırmada Kullanılan Değişkenlerin Seçimi.....173
- 8.4. PANEL VERİ SETİ ve ÖZELLİKLERİ.....177
- 8.5. REGRESYON MODELLERİ ve TAHMİNCİ SEÇİMİ182
- 8.6. PANEL REGRESYON ANALİZİ BULGULARI.....188
- SONUÇ201**
- KAYNAKÇA206**

ÖZGEÇMİŞ	229
----------------	-----

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Seçilmiş Ülkelerin Sermaye Yeterlilik Rasyosu (%) (Mart, 2009).....	39
Tablo 2.2: Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Yabancı Sermayeli Bankalar (1980-2000).....	47
Tablo 2.3: Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Yabancı Sermayeli Bankaların Payları(1980-2000).....	47
Tablo 2.4: Türk Bankacılık Sektöründe Sermaye Yapısı 2014-2018 (%).....	49
Tablo 2.5: Türkiye'deki Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları.....	50
Tablo 3.1: Seçilmiş Göstergeler.....	60
Tablo 3.2: Türkiye'deki Banka Sınıflandırması.....	71
Tablo 4.1: Tekdüzen Hesap Planının Banka Bilanço ve Gelir Tablosundaki Yerleri.....	72
Tablo 4.2: Türkiye'deki Finansal Kuruluşların Aktif Büyüklüğü (Aralık 2019, milyar TL).....	79
Tablo 4.3: Türkiye'de Faaliyette Bulunan Banka Sayısı.....	80
Tablo 4.4: Türkiye'deki Bankaların İstihdam Sayısı.....	81
Tablo 4.5: Türkiye'deki Bankaların Şube Sayısı.....	81
Tablo 4.6: Türkiye'deki Bankaların Yoğunlaşma Oranları.....	82
Tablo 4.7: 31.12.2019 Yılı İtibarıyla Aktif Büyüklüğüne Göre İlk On Bankanın Sıralaması (Milyon TL).....	83
Tablo 4.8: Türkiye'deki Bankaların Gruplara Göre Aktif Büyüklüğü.....	83
Tablo 4.9: Türkiye'deki Banka Gruplarına Göre Sektör Payları.....	84
Tablo 4.10: Seçilmiş Bilanço Kalemleri (2019).....	85
Tablo 4.11: Kredilerin Dağılımına Dair Oranlar.....	86
Tablo 4.12: Türkiye'deki Bankaların Gelir-Gider Rakamları.....	90
Tablo 8.1: Türkiye Bankacılık Sistemi Mevduat Bankaları (31.12.2018 tarihi itibarıyla).....	171
Tablo 8.2: Analizde Kullanılan Değişkenler.....	173
Tablo 8.3: Analizde Kullanılan Seçilmiş Rasyoların Yıllar İtibarıyla Seyri (%).....	177
Tablo 8.4: Panel Veri Seti.....	178

Tablo 8.5: Modelde Kullanılan Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler-1.....	178
Tablo 8.6: Modelde Kullanılan Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler-2.....	178
Tablo 8.7: Çalışmadaki Verilere Ait Korelasyon Matrisi.....	179
Tablo 8.8: Modelde Yer Alan Bağımsız Değişkenlere Ait VIF değerleri.....	180
Tablo 8.9: Modelde Yer Alan Değişkenlere Ait Durağanlık Testi Sonuçları.....	182
Tablo 8.10: Çalışmada Kullanılan Regresyon Modelleri.....	183
Tablo 8.11: Hausman Testi Sonuçları.....	184
Tablo 8.12: Otokorelasyon Testi Sonuçları.....	185
Tablo 8.13: Değişen Varyans Testi Sonuçları.....	186
Tablo 8.14: Modellerin Otokorelasyon ve Değişen Varyans Sonuçları.....	186
Tablo 8.15: ROA Rassal Etkiler Modeli (Değişen Varyans ve Otokorelasyon Düzeltilmiş Sonuçları).....	190
Tablo 8.16: ROE Rassal Etkiler Modeli (Değişen Varyans ve Otokorelasyon Düzeltilmiş Sonuçları).....	191
Tablo 8.17: İstatistiki Analiz Sonuçlarının Özeti.....	193

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1: Kredilerin GSYH' ye oranı (2015-2019, %)	86
Şekil 4.2: Banka Gruplarının Kredi ve Mevduat Artışına Katkıları	87
Şekil 4.3: Mevduatın GSYH' ye oranı (2015-2019, %)	88
Şekil 4.4: Kredilerin Mevduata Oranı (%)	88
Şekil 4.5: Yıllar İtibarıyla Özkaynak Tutarı Gelişimi	89
Şekil 4.6: Yıllar İtibarıyla Net Kar Rakamları	90
Şekil 7.1: Panel Veri Analizinde Model Seçimi	160

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
ATM	:Otomatik Vezne Makinası
BDDK	:Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BKM	:Bankalararası Kart Merkezi
BM	:Birleşmiş Milletler
DAC	:Kalkınma Yardımı Komitesi
DYSY	:Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
EBIT	:Faiz ve Vergi Öncesi Kar
EBITDA	:Faiz Amortisman ve Vergi Öncesi Kar
EFT	:Elektronik Fon Transferi
EKK	:En Küçük Kareler
EV	:Firma Değeri
EVA	:Ekonomik Katma Değer
FCFE	:Özsermayeye Sağlanan Serbest Nakit Akımı
FDI	:Doğrudan Yabancı Yatırım
FED	:Federal Reserve
FYYP	:Finansal Yeniden Yapılandırma Programı
GATT	:Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GEGP	:Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GEKK	:Genelleştirilmiş En Küçük Kareler
GSYH	:Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

IMF	:Uluslararası Para Fonu
İMKB	:İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
NIM	:Net Faiz Marjı
OECD	:Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC	:Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
ROA	:Aktif Karlılığı
ROE	:Özkaynak Karlılığı
SPK	:Sermaye Piyasası Kurulu
SWIFT	:Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication
TBB	:Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	:Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TDK	:Türk Dil Kurumu
TDMS	:Tekdüzen Muhasebe Sistemi
TKBB	:Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF	:Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
UNCTAD	:Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
WAP	:Kablosuz Uygulama Protokolü
WB	:Dünya Bankası
WTO	:Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Finansal serbestleşme politikalarının beraberinde getirdiği uluslararası sermaye hareketlerine yönelik kısıtlamaların ortadan kaldırılması ulusal bankacılık sektörüne yabancı sermayeli banka girişlerini de arttırmıştır. Yabancı sermayeli bankaların da dahil olduğu bir mali yapı içerisinde finansal istikrarın devamı için gerek ulusal sermayeli bankaların gerekse de yabancı sermayeli bankaların mali durumlarının incelenmesi, maruz kalacakları risklerin belirlenmesi önemlidir.

Mali sistem içindeki öneminden hareketle Türkiye’de de oranı ciddi şekilde yüksek olan yabancı sermayeli bankaların Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkisi olup olmadığı ve Türk bankacılık sektörünün karlılığına nispeten dışsal faktörlerden daha etkili olduğu varsayılan içsel faktörlerin belirlenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Bu amaçla yürütülen çalışmada kullanılacak yöntem panel veri analizi olarak belirlenmiştir. Çalışmada kullanılacak veri seti yatay kesit ve zaman serisi verisi içerdiğinden panel veri analizi uygun görülmüştür. Veri setinin yapısı doğrultusunda analizde, rassal etkiler(random effect) modeli kullanılmış olup, çalışma hipotezlerine dair yapılan istatistiksel analizlerde E-Views 10.0 ve Stata 13.0 istatistik paket programlarından faydalanılmıştır.

Çalışmada 2008-2018 dönemleri arasında Türkiye’de faaliyet gösteren 11 ulusal sermayeli mevduat bankası ve 15 yabancı sermayeli mevduat bankası olmak üzere toplam 26 bankanın çoğunlukla bilanço ve gelir tablolarından elde edilen oranlar kullanılarak analiz gerçekleştirilmiştir. Bankaların finansal performansını ROA ve ROE göstergeleri üzerinden analizinin yapıldığı çalışmada öncelikle Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı sermayeli bankaların ulusal sermayeli bankaların finansal performansı üzerinde etkisi karlılık boyutu ile incelenmiş, finansal performansları arasında bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Sonrasında ise Türk bankacılık sektöründe bankaların finansal performansına karlılık boyutunda etki eden faktörler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde genelden özele bakış açısıyla küreselleşme kavramına değinilmiş, uluslararası sermaye hareketlerine dair kavramlar ele alınmış, dünyada ve Türkiye’de uluslararası sermaye hareketlerinin gelişim süreci ve türleri incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde bankacılık sektörünün dünyada ve Türkiye’deki tarihsel gelişimi, yabancı sermayeli bankacılığın tarihsel gelişimi ve Türkiye’de yabancı sermayeli bankacılığın incelenmesi yapılmış, yabancı sermayeli banka girişinin ulusal piyasalara etkileri incelenmiştir. Üçüncü bölümde, bankacılığa dair kavramlar ve banka türleri ile bankacılık işlemleri ve bankaların fonksiyonları ele alınmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde; bankaların finansal yapısı incelenmiş Türk bankacılık sektörünün finansal değerleri sunulmuştur. Beşinci bölümde ise; bankacılık sektöründe performans kavramına değinilmiş olup, finansal performans kavramlarından CAMELS analizinin de dahil olduğu karlılık yaklaşımı ile değerlendirme yaklaşımlarına ve finansal olmayan performans analizi tekniklerine yer verilmiştir. Altıncı bölümde, ulusal ve uluslararası literatürde yer alan yabancı sermayeli bankaların ulusal bankacılık sistemi üzerine etkilerinin ve bankacılık sektöründe karlılığa etki eden faktörlerin analizinin yapıldığı çalışmalar incelenmiş, bu araştırmalarda kullanılan değişkenler ve elde edilen sonuçlar ile ilgili bilgi sunulmuştur. Yedinci bölümde, panel regresyon analizi anlatılmış olup, sekizinci bölüm ise tezin uygulama kısmıdır. Bu bölümde araştırmada kullanılan verilere dair bilgi verilmiş olup, bu verilere dair yapılmış istatistiki analizler, çalışma hipotezleri ve elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE ULUSLARARASI SERMAYE HAREKETLERİ

1.1. KÜRESELLEŞME

Çağımızda en çok tartışılan ve teknolojik gelişmeler ile birlikte de daha çok gündeme gelen bir kavram olan küreselleşme, esas olarak dünya genelinin ekonomik, sosyal, siyasi ve iletişim bakımından birbirine yakınlaşması veya bir bütün olması şeklinde ifade edilebilir. Küreselleşme kavramını çağdaşlaşmanın gereği olarak savunan görüşler olmakla birlikte küreselleşmenin emperyalizmin başka bir ifadesi olduğunu savunan görüşler de mevcuttur. Genellikle siyasi, kültürel ve ekonomik boyutları ile gündeme gelen küreselleşme olgusu çalışmamızda finansal boyutu kapsamında olan uluslararası sermaye hareketleri dahilinde daha detaylı olarak ele alınacaktır.

“Küreselleşme” kelime anlamı olarak İngilizcedeki “Globalization” kelimesinin Türkçeye çevrilmiş ifadesidir. Globe kökünden türetilmiş olan kavram bir şekli tasvir etmekten ziyade bütünselliği ifade etmektedir. Aynı kavram Fransızca da ise homojenlik anlamına gelmektedir. Bu çerçevede küreselleşme hem bütünsellik hem de homojenlik kavramlarını içermektedir. Küreselleşme ile ilgili yapılan tanımlamaların ortak yönü ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel anlamda bütünleşmiş, homojen bir duruma yaklaşmış ilişkiler bütünü şeklinde olmasıdır. Küreselleşme uluslararası sınırların kaldırılması anlamına gelirken aynı zamanda uluslararası birleşme ve bütünleşme anlamına da gelmektedir.

IMF’nin (2002), “World Economics Outlook” adlı raporundaki tanıma göre küreselleşme; genel bir ifade ile ticaret ve finansman entegrasyonu olarak ifade edilmiştir. Dünya Bankası ise “Küreselleşme, Büyüme ve Yoksulluk” adlı raporunda ise (2002) küreselleşme, dünya genelindeki ekonomilerin ve toplumların bütünleşme süreci olarak tanımlamıştır.

BM Küresel Yönetim Komisyonu da küreselleşmeyi, çok uluslu (ulus ötesi) şirketler gibi yeni katılımcıların güçlenmesi, bu katılımcıların birbirleriyle olan iletişimlerinin ve birleşimlerinin hızlı değişimi ve OECD üyesi ülkelerdeki “serbestleşme” hareketleri şeklinde ifade etmektedir (Hablemitoğlu, 2004, 35-36).

Küreselleşme kavramının boyutları arasında finansal boyutu daha çok ön planda olmakta ve küreselleşme iktisadi faaliyetlerin küresel çapta serbestleşmesi ve birbirleri ile etkileşimi olarak tanımlanmaktadır.

Küreselleşme kapitalizm ile paralel bir şekilde farklı şart ve araçlarla gelişim göstermiştir. Genel bir çerçeve ile Sanayi Devrimi'nden II. Dünya Savaşı'na kadar ticari anlamda uluslararasılaşma, II. Dünya Savaşı'ndan 1970 yıllarına kadar üretim alanında uluslararasılaşma ve 1970'lerden itibaren de finansal anlamda uluslararasılaşma şeklinde süreci üç evreye ayırmak mümkündür (Öztürk,2001:26). Evrelerin kendi aralarında alt evreleri de olması ile birlikte çalışmamız kapsamında finansal küreselleşme evresine daha detaylı değinilecektir.

Ekonomik anlamda küreselleşme, dünya genelinde karşılıklı ekonomik etkileşimlerin yoğunlaşması ve yaygınlaşması anlamına gelmektedir. Mal ve hizmetlerin, bilginin (know-how) ve sermayenin uluslararası serbestçe dolaşımı şeklinde de tanımlanan ekonomik küreselleşme yaygınlaşan uluslararası ticaret, sınır ötesi finansal kaynak aktarımı, dış yatırımlarda artış, sayıca artan ve büyüyen çok uluslu şirketler ve ortak girişimler anlamına da gelmektedir (Ekinci, 2002:10-15).

Yoğun sermaye ve teknoloji transferleri sayesinde piyasalar dünya genelindeki nüfus alanlarını genişletince ulusal ekonomiler arasında yeni bağlantılar oluşmuştur. Bu sayede yeni dev uluslu firmalar, güçlü uluslararası ekonomik kuruluşlar ve büyük bölgesel ticaret sistemleri meydana çıkmıştır (Stager, 2006:61). Ekonomik globalleşme ticaret, üretim ve finansal faaliyetlerin globalleşmesi olmak üzere üç farklı alanda karşımıza çıkmaktadır.

1.1.1.Ticaretin Küreselleşmesi

Uluslararası düzeyde ticaret engellerinin kalkması ekonomik küreselleşmenin ilk adımıdır. Uluslararası ticaretin en genel tanımı, bir ülkedeki kamu ve özel kurum/kuruluşların diğer ülkelerle yaptığı mal ve hizmet alışverişidir (Polat, 2008: 32-33). Ticari alanda küreselleşme, ülkeler arasında mal ve hizmet transferi üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ya da azaltılması süreçlerini kapsar (Seyidoğlu, 2003,142).

Küresel ticaret alanındaki gelişmeler 1947’de 23 ülke tarafından imzalanan ve 1 Ocak 1948’de yürürlüğe giren GATT’ın (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması-General Agreement on Tariffs and Trade) kurulması sonucunda tarifelerin ve kotaların kaldırılarak uluslararası ticaretin evrensel anlamda serbestleştirilmesi ile başlamıştır. İkinci dünya savaşının ardından savaş dönemi boyunca yaşanan ticari sıkıntılara çözüm getirmek, ülkeler arası dış ticareti serbestleştirmek, dış ticaret kurallarını haklar ve sorumluluklar açısından düzenlemek amacıyla yapılan çok taraflı bir anlaşmadır. GATT’ın ayrıca; tam istihdamı sağlamak, dünya genelinde üretim kaynaklarını etkin kullanmak, ticarette uluslararası rekabet sistemini düzenlemek, dış ticarette liberalizmi teşvik etmek gibi amaçları da bulunmaktadır. GATT 1995 yılına kadar uluslararası ticaret kurallarını düzenleyen ve üzerinde anlaşılmış olan tek uluslararası boyutta sözleşme olmuştur. 1 Ocak 1995 tarihinde kurulan Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization-WTO) o tarihe kadar tek uluslararası organizasyon olan GATT’ın devamı niteliğinde bir kuruluştur. Aynı tarihte Uruguay (Round) Görüşmeleri adı altında yapılan uzlaşmalar ile 1945’den beri yürürlükte olan GATT anlaşmalarına bir takım düzenlemeler getirilmiş ve halen WTO tarafından uluslararası mal ticareti anlaşması olarak uygulanan şeklini almıştır. Uruguay görüşmeleri ile daha fazla liberalizasyon hedeflenmiş ve dolayısıyla tarife ve tarife dışındaki engellerin kaldırılması amaçlanmış, bunun sonucu olarak da özellikle az gelişmiş ülkeler olmak üzere bütün ülkelerin karlılığı amaçlanmıştır (Uysal, 2002, 306).

Ticari küreselleşmede GATT kapsamındaki uluslararası düzenlemelerin yanı sıra iletişim ve haberleşme alanındaki gelişmeler en önemlileri olmak üzere teknolojik alandaki gelişmelerin de önemli bir payı bulunmaktadır. Teknolojik alandaki bu gelişmeler ile birlikte taşıma maliyetleri azaltılmış, uluslararası pazarlardaki gelişmeler daha hızlı uyum sağlanabilir hale gelmiştir (Seyidoğlu, 1999, 189).

Sonuç olarak ticari anlamdaki küreselleşme faaliyetleri ile dünya ticaretine daha fazla ülkenin dahil olması ve dışa açılma oranlarının arttırılması amaçlanırken bir diğer taraftan da ticareti düzenleyen kuralların konulması ile zorlayıcı bir mekanizmaya da dönüşmüştür. Ticarete küreselleşme ile birlikte az gelişmiş ülkeler için dışa açılma faaliyetleri bir kalkınma politikasına dönüşmüş, hatta bu ülkeler; IMF ve Dünya Bankası'nca bu politikaları uygulamaya mecbur bırakılmışlardır (Demir, 2001, 94-95).

1.1.2.Üretimin Küreselleşmesi

Ekonomik küreselleşmenin ikinci boyutu olan üretimin küreselleşmesi, firmaların sınır ötesi sabit sermaye yatırımı ve iştirakler yapmaları, fason imalat anlaşmaları ve mal ve hizmet üretimini sınır ötesinde gerçekleştirmeleridir (Seyidoğlu,1999,186).

Başka bir tanıma göre üretimin küreselleşmesi, firmaların ulus ötesi sermaye yatırımı ve üretim faaliyetlerini sınır dışına taşımalarıdır. Küresel çaptaki firmalar üretim faktörlerini küresel düzeyde kullanabilen ve sahip olduğu hammaddeyi global ölçekte yönlendirebilen firmalardır (Özdemir ve Eser, 2009:147).

Üretim anlamındaki küreselleşmenin temelini kar maksimizasyonu hedefi ile dünya genelini pazar ve hammadde kaynağı olarak varsayan girişimler ve bu girişimler arasında da en önemlisi çok uluslu şirket girişimleri oluşturmaktadır. Üretimde küreselleşme farklı ülkelerdeki üretim faktörlerindeki maliyet avantajları değerlendirilerek kar maksimizasyonu hedefi doğrultusunda oluşmuş bir olgudur.

Çok uluslu şirketler global anlamda coğrafi farklılıklar nedeniyle üretim faktörlerinden ve devlet politikalarından kaynaklanan avantajları küresel ölçekte yönetebilen firmalardır. Bu firmalar üretim faaliyetlerini hammadde, ara madde ve işgücü açısından cazip olan ülkelere taşımaktadırlar.

Literatürde çok uluslu şirketlere (multinational corporations) dair çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Bir tanıma göre çok uluslu şirketler doğrudan yabancı sermaye yatırımı ile birden fazla ülkede gelir getirici faaliyetlerde bulunan veya bu faaliyetleri kontrol eden, böylelikle kaynak ülke dışında mal ve hizmet üretimi sağlayan bir başka deyişle uluslararası üretim yapan şirketlerdir (Karluk, 1997:184-259). Bir başka tanıma göre ise; çok uluslu şirket; bir ana merkez ile ana merkeze bağlı farklı ülkelerde üretim faaliyetlerinde bulunan ve ana merkezin denetimi altındaki şubelerden oluşan bir bütündür (Seyidoğlu, 2001:31-132).

II. dünya savaşından sonra, 1960'lı yıllarda liberal politikaların da hızlı bir şekilde uygulama alanı bulması, süregelen ekonomik krizler çok uluslu şirketler başka bir ifade ile ulus ötesi şirketler ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu şirketler özellikle ücretlerin işgücü verimliliğini azalttığı emek yoğun işkollarında düşük ücret avantajından faydalanmak üzere faaliyetlerini çevre ülkelere taşımaktadırlar. Küreselleşmenin üretim boyutundaki en önemli yapılarından biri olan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların (DYSY) ortaya çıkış sebebi de buna dayanmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ülkeye girdi sağlanırken diğer taraftan da yabancı şirketlere bağımlılığın artması bu ülkelerin milli ekonomileri açısından bazı zorlukları da beraberinde getirmiştir. Yabancı sermaye yatırımlarının bu ülkelerde kalıcı ekonomik katkılar sağlaması için ekonomik sistemlerinin de güçlü olması zorunluluğu vardır.

1.1.3.Finansal Küreselleşme

Finansal anlamda küreselleşme sermayenin daha az risk ve daha fazla kazanç elde etmek amacıyla coğrafi sınırlarının ötesinde bir kısıtlama olmaksızın kolayca hareket etmesi anlamına gelmektedir. Bir başka tanıma göre ise finansal küreselleşme global düzeyde finansal piyasaların bütünleşerek tek bir finansal piyasaya dönüşmesi olarak ifade edilebilmektedir. Gerek çalışma konumuz açısından gerekse de küreselleşme boyutlarından en yoğun ve genel olarak karşımıza çıkan alan olan finansal küreselleşmenin tarihsel gelişimine detaylı olarak değinmekte fayda olacağı düşünülmüştür.

Finansal küreselleşme, uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, mali piyasa katılımcılarının, fon arz ve talebinin coğrafî sınırlamalara maruz kalmadan daha avantajlı piyasalarda işlem yapabilmesidir. Mali entegrasyon ise finansal küreselleşmenin temel bir gereği olup; değişik ülkelerdeki finansal piyasalardaki getiri oranı/fon maliyeti arasında fark olmamasıdır (Eroğlu,2002:18).

İlerleyen bölümlerde daha detaylı bir şekilde değinilecek olan uluslararası sermaye hareketleri iki grupta incelenebilir. Birinci grup gittiği ülkede fiziksel yatırım yapan dolaysız (doğrudan) yabancı sermaye hareketleridir, ikincisi ise finansal piyasalardaki fon akışını ifade eden kısa süreli sermaye hareketleridir.

Küreselleşme sürecinin genel hatları ile Sanayi Devrimi'nden II. Dünya Savaşı'na kadar (bu zaman aralığında da kendi içinde farklı süreçler barındırdığı göz önünde bulundurularak) ticaretin küreselleşmesi, II. Dünya Savaşı ile 1970'li yıllar arasında üretimin küreselleşmesi ve 1970'li yıllardan sonra ise finansal anlamda küreselleşme olarak belirleyebiliriz (Öztürk,2001:26).

Finansal küreselleşmenin tarihsel gelişimini incelediğimizde bu sürece yön veren olayların çoğunlukla ulusal/uluslararası finansal sistemlerdeki gelişmeler ve parasal düzenlemeler olduğu görülmüştür. Literatürde genellikle 1970'li yıllardan sonraki dönem olarak ifade eden finansal küreselleşme tarihinin başlangıcı aslında 1920'li yıllar olarak da ifade edilebilir. 1929 yılında yaşanan ekonomik buhran nedeniyle ABD sermaye piyasalarındaki çöküş ve II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin savaş nedeniyle oluşan borçları ve bu sebeple yaşanan dış ödemelerdeki dengesizlikler ABD den sermaye çıkışlarına dolayısıyla altın standardının çökmesine neden olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından II. Dünya Savaşı'na kadarki süreçte sermaye dolaşımının serbestliğine dair uygulamalar, bağımsız merkez bankası, altın standardına geri dönme girişimleri, denk bütçe olmak üzere uluslararası para ve finansal sistemleri düzenlemeye dair çeşitli faaliyetlerde bulunulmuştur.

Savaş sonrası dönemde ise savaşta yıkılan ekonomileri düzeltmek amacıyla dünya ticaretini serbestleştirmeye yönelik uluslararası ticari ve finansal sistemin kurulması yönünde bir arayışa girilmiştir. ABD'de New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında 40'a yakın ülkenin katılımı sonucu imzalanan Bretton Woods

anlaşması bu anlamda savaş sonrası uygulanan çözüm girişimlerinden birisidir. Ayarlanabilir sabit kur rejimi temeline dayanan sistemde paranın değeri altın yerine dolara sabitlenmiş ve bu sistemle kısa dönemli dalgalanmalar karşısında sabit kurların korunabilmesi amaçlanmıştır. Bu anlaşma vasıtasıyla Dünya Bankası ve Uluslar Arası Para Fonu (IMF) gibi kurumlar ortaya çıkmış ve IMF'ye üye olan ülkeler için anlaşmaya göre altına dönüşebilen tek para birimi dolar olarak kabul edilmiş ve 1 ons altının 35 dolar olduğu kararlaştırılmıştır. Yine anlaşma gereğince ABD merkez bankası gereken durumlarda üye ülkelere sabit fiyattan altın satma taahhüdü vermiştir. Anlaşmaya göre çok özel veya düzeltilmesi gerekli hallerde (ödemeler dengesinin açık/ fazla vermesi durumu gibi) belirli kurallar dahilinde güncelleme veya değişiklik yapma hakkı IMF'ye verilmiştir (Güven,2002: 24).

1970'lerde Bretton Wood sisteminin sağladığı konvertibilite olanağı spekülative sermaye hareketlerinin oluşmasına neden olmuştur. 1971'de Avrupa paralarının bir çoğu dalgalanmaya bırakılmış, spekülative hareketler nedeniyle ABD'nin sahip olduğu altın rezervleri azalmış ve neticesinde ABD dış ticareti açık vermiş ve borçlu ülkeler sınıfına giren ABD ekonomisi sıkıntılı bir süreç yaşamaya başlamış, netice olarak da 1973'de ABD'de sistem çökmüş, Bretton Woods çağı bitmiştir (Delice,2002:26).

Bretton Woods sisteminin çökmesindeki bir diğer etken ise 1973 de yaşanan petrol krizidir. Petrol fiyatlarındaki ani artış OPEC ülkelerinde çok fazla para birikmesine neden olmuş biriken parayı sisteme dahil edecek mekanizmanın o dönemde kurulmamış olması da sistemin çökmesini hızlandırmıştır.

Gerek Bretton Woods sisteminin çökmesi gerekse de bu süreçte gelişmiş ülkelerdeki reel üretim karlılığının azalması ve bankaların ellerinde bulunan mobil olmayan eurodolar ve petrodolar olarak adlandırılan mevduatların daha karlı alanlara yönelmesi ile finansal alandaki serbestlik süreci başlamıştır (Öztürk, 2001:26).

1.2. ULUSLARARASI SERMAYE HAREKETLERİ

1.2.1.Uluslararası Sermaye Hareketleri Tanımı ve Kapsamı

Asıl konumuz olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını kavramsal olarak incelerken genelden özele doğru bir çerçeve oluşturmak uygun görülmüştür. Bu kapsamda öncelikli olarak uluslararası sermaye hareketleri ve bu sermaye hareketlerine konu olan yabancı sermayeden bahsedilecektir. En genel tanımlamalardan biri olarak TDK sermayeyi bir ticaret işinin kurulması, yürütülmesi için gereken anapara ve paraya çevrilebilir malların tamamı olarak tanımlamıştır.

Yatırım ise; amacı kalkınmak ve gelişmek olan tüm ülkeler için vazgeçilmez bir karardır. Yatırıma dair birçok tanım yapılabilmekle beraber işletmeler açısından ve iktisadi açıdan bir tanımlama yapılacak olursa; işletmeler açısından yatırım; işletmeye uzun süreli nakit akışı sağlayacak faaliyetlerin tümüdür. İktisadi açıdan ise; reel sermaye stokuna yapılan ilavelerdir.

Yabancı sermaye yatırımları geçmişten beri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından önemli bir olgu olmuş ve küreselleşme kavramı ile de önemi giderek artmıştır. Globalleşme ile birlikte ticaretin daha kolay yapılabilmesi, uluslararası sermayenin daha kolay hareket etmesine ve transfer edilmesine olanak sağlamıştır. İşletmeler eskiden yatırımlarını ulusal bazda gerçekleştirirken, küreselleşme ile çok uluslu ve ulus ötesi işletmeler aracılığıyla yatırım faaliyetleri uluslararası düzeye ulaşmıştır. Bu yoğun uluslararası sermaye trafiği, küresel bazda ekonomik gelişmeleri etkileyecek düzeyde önemli bir boyuta ulaşmıştır.

Amacı büyümek ve gelişmek olan, yeterli sermaye birikimini henüz sağlayamayan gelişmekte olan ülkeler, bu eksiklerini gidermek; sermaye karlılığı açısından ulusal bazda doyum noktasına ulaşmış olan gelişmiş ülkeler ise, daha yüksek karlılık beklentisi ile sermayelerinde uluslararası hareketler gerçekleştirmektedir. Bir başka ifade ile gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınma

için ihtiyaç duydukları finansman darboğazı ve sermaye birikimi yetersizliği için tek çözüm dış finansman olarak görülmektedir.

Literatürde yabancı sermayeye dair çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Türk literatüründe yapılmış olan tanımlamalara sıra ile bakacak olursak; Kenan Bulutoğluna göre yabancı sermaye; *"Bir ülkenin karşılığını ödemeksizin dış ülkelere sağladığı iktisadi kaynaklardır"* (Bulutoğlu,1970,s.5). Bu tanımdaki karşılığını ödememe ifadesi hibe ve bağış şeklinde olan sermaye hareketlerini akla getirmektedir.

Uras ise bu tanıma bir adım ilerisine taşımış ve yabancı sermayeyi *"Bir ülkenin karşılığını değişik biçimlerde ileride ödemek üzere, başka ülkelere kısa sürede ekonomik gücüne ekleyebileceği, mali ve teknolojik kaynaklardır"* şeklinde tanımlamıştır. (Uras,1979, s.27) Teknolojik ve/veya mali kaynak bir ülkeye borç olarak girdiğinde karşılığı ana para ve faiz ödemesi, yatırım olarak girdiğinde ise karşılığı kar veya rant olur. Seyidoğluna göre uluslararası sermaye hareketleri; bir başka deyişle yabancı sermaye; bir ülkenin ulusal sınırlarının ötesinde ülkeye giren veya çıkan fonlardır. (Seyidoğlu,2001:231).

Yabancı sermaye bir diğer ifade ile "bir ülkede yerleşik kişi ya da kuruluşların başka bir ülkede bulunan yerleşik kişi ve kuruluşlara fon aktarması veya ondan bir aktif satın almak üzere fon göndermesi" olarak tanımlanmaktadır (Yalçiner, 2012: 89).

Daha genel anlamı tanımlamalardan biri olarak uluslararası sermaye hareketleri, bir başka deyişle yabancı sermaye; bir ülkede yerleşik bulunan kişi veya kuruluşların kendi ülkelerinin sınırları dışında servet edinmeleri olarak tanımlanmıştır. (Karluk, 2013, s.48).

Bu tanımlamalardan yola çıkarak yabancı sermaye en yalın ve genel anlamı ile; bir ülkenin sahip olduğu sermaye hacmine, sahipliği başka bir ülke olan kişi veya kuruluşlarının katkıda bulunması şeklinde tanımlanabilir.

1.2.2.Dünyada ve Türkiye’de Uluslararası Sermayenin Tarihsel Gelişim Süreci

1.2.2.1. Dünyada Uluslararası Sermayenin Tarihsel Gelişimi

Dünya genelindeki uluslararası sermaye hareketleri dört farklı dönemde ele alınacak olursa; bu dönemlerden ilki Sanayi Devrimi (1800) ile başlayan ve I . Dünya Savaşı’na (1914) kadar devam eden dönem olarak belirlenebilir. Bu dönemde sermaye hareketleri son derece serbest olup; Sanayi Devrimi ile başlayan kapitalist bir üretim süreci ve ulusal sınırlar dışına taşan ekonomik faaliyetler söz konusudur. Bu gelişmelerin ana nedeni Avrupa ülkelerinin, bu dönemde sömürge ülkelerinin ucuz hammadde ve ucuz işgücü imkanlarından faydalanma girişimleridir. Sanayi devrimi ile birlikte gelişen üretim, ulaşım ve haberleşme teknolojileri ile gerek üretim gerekse de ulusal sınırlar dışındaki ticaret hızla artmıştır. Sermaye hareketleri gelişim sürecinde ikinci dönem olarak I . Dünya Savaşı (1914) ile başlayan ve 1945 yılına kadar uzanan süreç incelenebilir. Bu süreçte yaşanan I . Dünya Savaşı, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve II. Dünya Savaşı dünya genelinde uluslararası sermaye hareketlerinin yavaşlamasına sebep olmuştur. Bu süreçte içe dönük ekonomi politikaları tercih edilmiş, ululararası sermaye hareketleri ve dış piyasaya yönelik üretim faaliyetleri olumsuz etkilenmiştir. II. Dünya Savaşı’nı izleyen dönemde uluslararası sermaye hareketleri resmi kurumlar tarafından yapılan dış yardımlar, bağışlar ve krediler şeklinde gerçekleşmiştir. Üçüncü dönem olarak, İkinci Dünya Savaşı bitimi sonrası süreç ile 1973 Petrol Krizine kadar geçen süre belirtilebilir. Bu süreç dünya ekonomisi için yapısal bir dönüşüm süreci olup; 1950’li yıllardan itibaren ABD menşeli çok uluslu şirketlerin ve 1970’li yıllardan itibaren de Avrupa ve Japonya kökenli çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisinde etkin olduğu bir dönem olmuştur. Bu dönemde dünya genelini etkileyen petrol krizi ve Bretton Woods Sistemi’nin çöküşü dünya ekonomisinde yapısal değişimlerin yaşandığı bir süreci beraberinde getirmiştir. Dördüncü dönem olarak Petrol Krizinden sonra 20. yüzyılın başlarına uzanan süreç incelenebilir. Petrol krizi sonrası başlayan dördüncü dönemde, petrol üreticisi olan ülkelerin sahip oldukları kaynak fazlalığı yeniden ekonomik sisteme

sokulmuş ve küreselleşme hareketleri hızlanmıştır. Dördüncü dönem 1982 dış borç krizine kadar sürmüştür. Öncesinde gelişmekte olan ülkelere yönelik olan sermaye akışı, 80'li yılların sonlarına doğru sanayileşmiş ülkelere yönelik olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler makroekonomik dengelerini yeniden sağlayabilmek ve kaybettikleri sermaye girişlerini tekrar kazanabilmek için IMF(Uluslararası Para Fonu) ve Dünya Bankası tarafından yürütülen yapısal uyum programları uygulamışlardır. Uygulanan programlar başarılı olmuş ve sermaye sahipleri sanayileşmiş ülkelerde elde ettikleri kazançların da düşük olması sebebiyle tekrar sermayelerini gelişmekte olan ülkelere yöneltmişlerdir. Yapısal uyum programı kapsamında gelişmekte olan ülkeler dış ticareti, ulusal ve finansal piyasaları serbestleştirmişlerdir. Genel olarak uluslar arası sermaye hareketleri süresince çok uluslu şirketler, uluslararası bankalar ve portföy yatırım kuruluşları önemli rol üstlenmişlerdir. 1990'lı yıllara gelindiğinde, gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye hareketleri ciddi anlamda artmıştır. Bu ülkelerde gerçekleşen yoğun sermaye artışı ile birlikte, ulusal ekonomileri diğer ülkelerle çok sıkı bir şekilde bağlı ve küresel gelişmelere duyarlı bir hal almıştır. Ayrıca sermaye artışı bu ülke ekonomilerinde enflasyonda artış, cari işlemler bilançosu açığında yükselme ve reel döviz kurunun değer kazanması şeklinde etki oluşturmuştur (Acaravcı, 2000:10-15).

1.2.2.2. Türkiye’de Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Tarihsel Gelişimi

Dünya genelindeki uluslararası sermaye hareketlerinin 1970’li yıllardan sonra yoğun bir hal aldığı göz önüne alınarak; Türkiye’deki uluslararası sermaye hareketlerinin tarihsel gelişim süreci de yakın geçmiş olarak, 1960-1980 planlı ekonomik gelişme dönemi ve 1980 sonrası dönem şeklinde iki grupta incelenmiştir.

1.2.2.2.1. 1960- 1980 Planlı Ekonomik Gelişme Dönemi

II. Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye de dünya genelinde artan yabancı sermaye akımlarından faydalanmak istemiş, bu sebeple bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemde yapılan düzenlemelerden ilki 1950 yılında çıkarılmış olan

5583 sayılı “Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edilmesine ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanun”dur. Akabinde 1951 yılında 5821 sayılı “Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu” çıkarılmıştır. 18.01.1954 tarihinde çıkarılan 6224 sayılı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” bu konuda çıkarılan o zamana kadarki en kapsamlı yasa olmuştur. 1950-1960 dönemi arası bazı yapısal düzenlemeler yapılmakla birlikte Türkiye ekonomisi için plansız bir büyüme dönemi olmuş, 1950’li yılların ikinci yarısı enflasyon ve ödemeler bilançosu açıklarının artış gösterdiği bir dönem olmuştur. 1961 Anayasası ile plansız büyüme dönemini sonlandırmak üzere Devlet Planlama teşkilatı kurulmuş ve kurulduğu tarihten itibaren 5 yıllık kalkınma planını yürürlüğe koymuştur. Ancak bu plan beklendiği şekilde dış kaynaklara bağımlılığı azaltmamış, bilakis arttırmıştır. Bu durum kalkınmanın finansmanı için yabancı sermayeye ihtiyaç duyulduğunu ortaya çıkarmış ve bu ihtiyaç doğrultusunda Türkiye’ye olan yabancı sermaye girişine dair kolaylaştırıcı düzenlemeler getirilmiştir. İhracat sanayiine ve turizm sektörüne yoğunlaşması istenen yabancı sermaye yatırımlarını kolaylaştırmak üzere; gümrük muafiyeti, yatırım indirimleri ve bu sektörlerle dair yapılacak araştırmalar için destek çalışmaları yapılmıştır. 1970’lerden 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları dönemine kadarki süreçte ulusal ölçekteki tasarruflar yatırımları karşılayamaz olmuş ve dış ticaret açıkları yaşanmıştır. Bu dönemde ayrıca Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nin (KİT) de zararları artmış ve bu durum ekonomiye bütçe açığı olarak yansımıştır. 1950’li yıllardan başlayan ve 1980’li yıllara kadar devam eden süreçteki düzenlemeler yetersiz olmuş ve bu süreçte Türkiye’ye olan yabancı sermaye girişi sınırlı bir düzeyde kalmıştır.

1.2.2.2.2. 1980 Sonrası Dönem

1980 sonrası dönemde dünyadaki konjonktüre bağlı olarak Türkiye’de de yabancı sermaye yatırımlarında bir artış gözlemlenmiştir. Dünyada gerçekleşen trendin yanı sıra 24 Ocak 1980 kararları da Türkiye’ye doğru olan uluslararası sermaye hareketlerinin yoğunlaşmasında büyük rol oynamıştır. Bu dönemde 6224 sayılı kanuna bağlı olarak yeni bir kararname uygulanmaya başlanmıştır. Yeni kararname ile; kar ve ana sermaye transferi ile ilgili kısıtlamaların kaldırılması, kamu yatırımlarında yap-işlet-devret modeline müsaade edilmesi, ortak girişimin yasal hale getirilmesi ve idari personel istihdamına izin verilmesi gibi düzenlemeler ile bürokratik

işlemleri azaltıcı kolaylıklar sağlanmıştır. 1987-1988 yıllarında çıkarılan yasalar ise daha çok portföy yatırımları ile ilgili olup; uluslararası sermaye hareketleri kapsamında Türkiye için önemli gelişmeler niteliğindedir. Bu süreçte portföy yatırımları kadar olmasa da dolaylı sermaye yatırımlarında da bir artış gözlemlenmiştir. Türkiye'deki her türlü uluslararası sermaye hareketinde artışın nedeni 1980'lerden sonraki dönemde önceki dönemlere görece artan ekonomik istikrar halidir (Aytemiz, 2007: 25-29).

1.2.3.Uluslar Arası Sermaye Hareketlerinin Sınıflandırılması

Uluslararası sermaye hareketleri ile ilgili farklı sınıflandırmalar mevcuttur ancak en genel sınıflandırma çeşitleri; uluslararası sermayenin ev sahibi ülkede kaldığı zaman dilimine göre kısa ve uzun vadeli olarak sınıflandırılması; uluslararası sermayenin kullanıldığı alana göre ticari amaçlı, kalkınma amaçlı, teknik amaçlı ve savunma amaçlı olarak sınıflandırılması ve gittiği kuruma göre özel, resmi olarak sınıflandırılmasıdır.

Çalışmamızda IMF'nin de temel aldığı gruplandırma çeşidi olan uluslararası sermayenin gittiği kuruma göre sınıflandırması olan özel sermaye hareketleri ve resmi sermaye hareketleri olarak sınıflandırma yapılacaktır.

1.2.3.1. Özel Sermaye Hareketleri

Özel sermaye hareketlerini doğrudan yabancı yatırımlar, portföy yatırımları ve diğer özel sermaye hareketleri olarak sınıflandırmak mümkündür.

Bir başka ifade ile özel sermaye hareketleri; özellikle gelişmiş ülkelerdeki büyük işletmelerin diğer ülkelerde bulunacakları ekonomik faaliyetler nedeniyle yapmış olduğu doğrudan yatırımlar, kurumsal veya bireysel yatırımcıların yatırım

risklerini azaltmak üzere yaptığı portföy yatırımları veya uluslararası para ve sermaye piyasalarından ticari amaçla alınan kredilerden oluşur (Acaravcı,2000:6).

Doğrudan yabancı yatırımlar, küreselleşme bölümünde detaylı bir şekilde değinildiği üzere üretim sürecinin küreselleşmesi ile ilgili iken; portföy yatırımları ve diğer yatırımlar ise, finansal küreselleşme ile ilgilidir.

1.2.3.1.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Foreign Direct Investment_FDI)

Literatürde özel yabancı sermaye hareketleri içerisinde bulunan doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ilgili çeşitli tanımlamalar mevcuttur.

Bir tanıma göre doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bir ülkede bir firma satın alarak, yeni kurulan bir firmaya kuruluş sermayesi temin ederek veya faaliyette olan bir firmanın sermayesine katkı sağlayarak yapılan, getirmiş olduğu sermaye ile birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi veya kontrol işlevini de getiren yatırımlar olarak ifade edilebilir (Karluk, 2007, s.566).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bir ekonomide yerleşik olan bir birimin, başka bir ülke ekonomisinde yeni bir firma ya da üretim tesisi kurma yolu ile ya da sermaye sağlayarak yeni girmiş olduğu ekonomide bir firma veya tesisin ortaklığına girerek veya tamamını satın alarak yapmış olduğu uluslararası sermaye hareketleridir (Ağayev, 2010: 163).

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansına (United Nations Conference on Trade and Development - UNCTAD) göre yatırım yapılan şirketin hisselerinin ve payının en az yüzde 10'u özkaynağa yapılırsa, bir yatırımcı doğrudan bir yatırımcı olarak nitelendirilir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını portföy yatırımlarından ayıran en temel özellik yatırım sağladığı işletmenin kontrolünü sağlama, işletmenin yönetimi ve denetimi üzerinde etkili bir güce sahip olma niyetinde olmasıdır (Yücetürk, 2018:7).

1.2.3.1.2. Portföy Yatırımları (Foreign Portfolio Investment _FPI)

Dolaylı yabancı sermaye yatırımları olarak da adlandırılan portföy yatırımları genellikle spekülatif amaçlı ve kısa dönemli yatırımlardır.

Uluslararası portföy yatırımları, yabancı yatırımcıların başka bir ülkede çıkarılan tahvil veya hisse senetleri üzerine yapmış olduğu yatırımları kapsar. Portföy yatırımları genellikle finansal kurumlar ve kurumsal ya da bireysel yatırımcılar tarafından gerçekleştirilmektedir ve alım satım işlemleri sonucunda ev sahibi ülkeye döviz girişi sağlanmaktadır.

Ülkeler arasındaki kur farkı ve faiz farkını bir avantaja çevirmek üzere yapılan uluslararası portföy yatırımları; menfaatleri doğrultusunda ev sahibi ülkeden kolaylıkla ve hızlı bir şekilde çıkış yapabilmekte bu durum ise gelişmekte olan ülkelerde krizlere sebep olabilecek boyutlarda olabilmektedir.

Portföy yatırımlarının temelinde “Portföyün Uluslararası Çeşitlendirilmesi” yaklaşımı bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre; farklı ülkelerde yapılmış olan yatırımların kazançlarının varyansının yani riskinin, tek bir ülkede yapılmış olan yatırımların kazançlarının varyansından yani riskinden daha küçük olduğu varsayılmaktadır. Bu bakış açısı ile; yatırımcılar kendi ülkesi dışında diğer ülkelerin sermaye piyasalarında da alım satım yapıp maruz kaldıkları riskleri minimize etmeye çalışmaktadırlar(Yıldırım,1979:23-28).

1.2.3.1.3. Diğer Yatırımlar

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve portföy yatırımları kapsamının dışında olan tüm uluslararası sermaye yatırımları bu grupta yer almaktadır. Diğer yatırımlar da kendi içinde vadelerine göre kısa vadeli ve uzun vadeli yatırımlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Diğer kısa vadeli sermaye hareketleri, vadesi bir yıla kadar olan sermaye hareketleridir. Kısa vadeli sermaye hareketleri; vadesi bir yıldan az olan

ticari banka kredilerinden, ticari kredilerden ve yerel ve yabancı para cinsinden kısa vadeli özel ve kamu borçlarından oluşmaktadır (Rodrik ve Velasco, 1999: 12). Diğer uzun vadeli sermaye hareketleri ise; portföy yatırımları dışında kalan ve vadesi bir yıldan uzun olan yurtiçi borçlanmalarından, borç geri ödemelerinden ve borç vermelerinden, kamu kesiminin kredi kullanımlarından, kredi mektuplu döviz tevdiat hesabından ve dünya finansal piyasalarından sağlanan diğer orta-uzun vadeli kredilerden oluşmaktadır (Eser, 2012: 13).

TCMB'nin sınıflandırmasına göre; doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve yabancı portföy yatırımları ile rezerv dışında kalan diğer uluslararası sermaye yatırımları diğer yatırımlar olarak ifade edilmektedir. Diğer yatırımlar grubunda; ticari krediler, krediler, efektif mevcutları, mevduat hesapları ve diğer varlık ve yükümlülükleri bulunmaktadır (TCMB, Ödemeler Dengesi İstatistikleri: 10).

Diğer kısa vadeli sermaye yatırımlarını, portföy yatırımlarından ayıran özellik; portföy yatırımlarının kısa vadeli sermaye hareketlerinden daha uzun vadeli olmasıdır. Kısa vadeli sermaye hareketleri ile portföy yatırımları arasındaki bir diğer fark ise; yatırım araçları ile ilgilidir. Portföy yatırımlarında genel olarak hisse senetleri ve tahviller yatırım aracı iken, kısa vadeli sermaye hareketlerinde ticari krediler, ticari banka kredileri vb. gibi araçlar yatırım araçlarıdır (Vergil ve Karaca, 2010: 1209).

1.2.3.2. Resmi Sermaye Hareketleri

Resmi sermaye hareketleri; az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkeler veya resmi kurumlar tarafından yapılan bağış veya kredi şeklindeki yardımları kapsamaktadır. Bağış olarak yapılan yardımlar uluslararası transfer olarak değerlendirilirken, kredi şeklinde olan yardımlar ise; ülkeler arası borçlanma olarak değerlendirilmektedir. Resmi yardımlar çoğunlukla devletler arasında veya IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşlar tarafından yapılmakta ve resmi yardımlar ile az gelişmiş ülkelerin döviz ve tasarruf ihtiyaçlarının giderilerek refah düzeylerinin artırılması planlanmaktadır (Keskin,2008:25). Resmi kredilerin amacı çoğunlukla az gelişmiş ülkelerin kalkınmaları olduğundan bu krediler kalkınma kredileri veya dış yardımlar olarak da adlandırılabilir. Bu krediler diğer piyasa kredilerine nazaran düşük faizli ve

vadesi uzun olan kredilerdir. Resmi sermaye hareketleri ekonomik, askeri, politik ve kültürel sebepli olabilirler (Pazarcık vd., 1989: 16).

Resmi yardımlar; OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) bünyesinde bulunan DAC'ın (Kalkınma Yardımı Komitesi) tanımlamasına göre kalkınma sebepli kamusal yardım ve resmi yardım olarak adlandırılmaktadır. Kamusal yardımlar devletler arasında iki taraflı olabileceği gibi, uluslararası kuruluşlar veya örgütlerden devletlere olmak üzere çok taraflı da olabilmektedir. İki taraflı yardımlar da kendi içinde proje kredileri(mali transferler), ayni yardımlar ve teknik yardımlar olarak üç alt gruba ayrılmaktadır (Sönmez, 1998: 115).

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜ TARİHSEL GELİŞİMİ ve YABANCI BANKACILIK

2.1. DÜNYADA ve TÜRKİYE’DE BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1.1.Dünyada Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Modern anlamda bankacılık işlemleri 20. yüzyılda gelişim göstermiş ve son yıllarda da gerek teknolojik gerekse de finansal küreselleşme ile daha hızlı bir gelişim göstererek şimdiki halini almış olsa da bankacılığın temelleri ilk çağlarda ilkel bankacılık uygulamaları ile karşımıza çıkmaktadır.

Bankacılık işlemleri tarihsel süreci incelendiğinde Sümer ve Babil medeniyetlerine kadar uzandığı görülmektedir. Bankacılığın temellerinin atıldığı bu dönemlerde bankacılık işlemleri rahipler vasıtasıyla dini çevrede yapılmaktaydı. Mal varlıklarını tasarruf etmek isteyenler din adamlarının ve dini yapıların güvenilir olduğunu varsayıp malvarlıklarını bu şekilde muhafaza etmekte idiler. İlk banka olarak adlandırılacak yapılar M.Ö. 3500 yılında Sümerlerin maket (tapınak, korunaklı alan) adını verdikleri yapılar, ilk bankacılar ise rahiplerdir. Rahiplerin bu tapınaklarda biriken para yerine kullanılan nesnelerin veya değerli eşyaların bazı güvenceler karşılığında şimdinin faiz kavramına karşılık gelen hediye olarak adlandırılan nesneler (değerli metaller, tahıl vb.) karşılığında ödünç vermesi ilkel bankacılık olarak adlandırılabilir. Daha sonraki dönemde Babil’de tarihin en eski yasalarından olan Hammurabi Kanunları’nda da bankacılık ile ilgili kuralların yer aldığı görülmüştür. Bu kanunda tapınaklarda yapılan borç alma-verme kuralları, borcun tahsil biçimi, faiz oranları, kefalet ve ipotek gibi durumlar ayrıntılı şekilde yer almaktadır (Tarlan,1986:7).

Eski Yunan, Roma ve eski Mısırdaki da banka işlemleri ile uğraşan kurumlar mevcuttur. Eski Yunan’da ticaretin gelişmesi dolayısıyla da halkın zenginleşmesi ile

birlikte Atina'da bankacılık "trapezitai" adında bankerler tarafından Atina Sitesi'nde yapılmaya başlamıştır. Bu dönemde bileşik faizi sınırlamaya yönelik uygulamalar getirilmiş, yüksek faiz oranları sebebiyle de bağımsız siteler ve belirli yerlerde devlet bankaları kurulmaya başlamıştır. Roma imparatorluğunda ise ticaretin gelişmesi ile gelişen bankacılık uygulamaları, faizlerin çok yüksek bir seviyeye gelmesinden dolayı Vatikan Kilisesi'nin faizi yasaklama kararıyla durgunluk yaşamıştır (Parasız,2005:6).

Ortaçağda 11. yüzyılda ise kilisenin faiz ve kredi uygulamasına getirdiği yasaklamalar Hristiyan bankerlerin çalışmasına engel olmuş ve bu süreçte bankacılık işlemleri Lombart adındaki Yahudi bankerler tarafından devam ettirilmiştir (Öçal ve Çolak, 1999:16). 13. yüzyıldan sonra ise Lombardlar tarafından yürütülen bankacılık işlemleri Londra'ya yönelmiştir.

Avrupa'da kurulan fuarlar bankacılığın temel kurallarını oluştursa da bankacılık gelişiminin önemli bir kısmı 1453'de İstanbul'un fethinden sonra gerçekleşmiştir. İstanbul'un fethi İtalya'ya doğru bir göçe sebep olmuş, bu göç sonucunda uygarlık batıya doğru yönelmiştir. Rönesans sanat, düşünce ve dini konularda yenilikler getirirken, kilise hukuku yerine de daha liberal olan Eski Roma hukuku kilise hukuku benimsenmiştir. Gelişmeler doğrultusunda faize getirilen yasağın ortadan kalkması bankacılık uygulamalarının gelişmesinde yol açmıştır. Gelişmeler ile birlikte 17. yüzyılın başlangıç yıllarında günümüzdeki anlamda bankalar kurulmaya başlamıştır. 1609'da Hollanda'da Amsterdam Bankası ve 1637 yılında da İtalya'da Venedik Bankası kurulmuştur. Venedik bankasının kurulması ve Contadi Di Banka sisteminin geliştirilmesi çek ve senet kullanımı kavramını ortaya çıkarmıştır.

1640 yılında İngiltere kralı, Londra kulesinde bulunan altın külçelerine el koymuş ve bu olay tüccarlarının devlete olan güvenini sarsmıştır. Tüccarlar altın birikimlerini bu olaydan sonra *goldsmi*t olarak adlandırılan tüccarlarda saklamaya karar vermişlerdir. Tüccarlar kasalarında bulunan altınların bir zaman sonra atıl olarak kaldığını fark ettikten sonra *goldsmith notes* adında, banknot sisteminin temeli olan senetleri, borç talebi olanlara verme kararı almışlardır. 1664 de ise İngiltere'nin Fransa ile yapmış olduğu savaşın finansmanını sağlamak üzere, İngiltere'de merkez bankası gibi faaliyet gösteren İngiltere Bankası kurulmuştur (Parasız, 2005:102, Öçal ve Çolak 1999: 14-18).

Amerika'da ise günümüzdeki anlamda bankacılık, 1782 yılında Bank of North America'nın kurulması ile başlamıştır. Banka Amerikan bağımsızlık savaşının finansmanında rol almıştır. Bu bankanın ardından aynı zamanda hem özel banka hem de merkez bankası olarak faaliyet gösteren Bank of the United States kurulmuştur. Amerika'da 1863'te yayınlanan Bankalar Kanunu ile ikili bankacılık sistemine geçilmiştir. İkili bankacılık sistemi eyalet bankaları ve ulusal bankalardan oluşmaktadır (Mishkin,1998:264-266). 1913 yılında Federal Reserve Bank (FED) yani Merkez Bankası'nın kurulması ile modern ticari bankacılık sürecinin başladığı söylenebilir.

20. yüzyıl gelişen bilgi iletişim teknolojileri ile bankacılık sektöründe farklı ürün ve hizmetlerin hızlı bir şekilde karşımıza çıktığı bir dönem olmuştur. ATM (Automated Teller Machine) 1967'de icat edilmiştir. 1990'larda ise bankacılık ürün ve hizmetleri çeşitlenmeye devam ederken banka ve sigorta şirketlerinde de birleşmeler gündeme gelmeye başlamıştır.

21. yüzyıl ise bankacılık sektörü gelişim sürecini en çok etkileyen faktör olarak küreselleşmenin yoğun yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde hızla artan ekonomik, siyasi, teknolojik ve sosyal gelişmeler sebebiyle gerek ulusal, gerekse de uluslararası boyutta finansal krizler yaşanmıştır. Yaşanan krizler nedeniyle bankacılık sektörü olası riskleri kontrol altına alabilmek, kredi fiyatlamasını doğru yapabilmek için bireysel ve kurumsal bankacılık hizmetlerinde yeniliklere gitmiştir. Bu dönem ayrıca elektronik bankacılığın önem kazandığı bir dönem olmuştur. Çeşitlenen bankacılık ürün ve hizmetleri ile önem kazanan bankacılık sektörü yoğun bir rekabet ortamını da beraberinde getirmiştir. Küreselleşme ile birlikte özellikle gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sistemlerinde yabancı sermaye kavramı da oluşmaya başlamıştır ve yabancı sermayenin aktif büyüklüğü de gelişmekte olan ülkelerde her geçen gün artmaktadır.

2.1.2.Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Türkiye bankacılık tarihi kökleri 19. yüzyıla kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Osmanlı Devleti dönemi ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarından günümüze kadar uzanan Türk bankacılık tarihi ekonomik ve küresel gelişmelerden etkilenecek şekilde gelişmiştir. Çalışmada, Türk Bankacılık tarihini Osmanlı Devleti döneminde bankacılık ve

Cumhuriyet döneminde bankacılık olarak iki temel bölüme, Cumhuriyet dönemindeki bankacılık da kendi içinde 6 döneme ayrılmıştır.

2.1.2.1. Osmanlı Devletinde Bankacılık (1857-1923)

Ülkemizde gerçek anlamda banka veya banka benzeri bir kurum 1839 Tanzimat dönemine kadar mevcut değildir. Bunun sebebi ise o dönemde Türklerin genellikle askerlik veya yöneticilik ile ilgili görevlerde bulunması, ticaret, bankacılık, sarraflık gibi işlerin Türk ve Müslüman olmayan kişiler tarafından yapılması ile Tanzimat dönemi öncesinde Osmanlı ekonomisinin Avrupa’da yaşanan ekonomik gelişmelere paralel bir ekonomik düzen benimsememiş olmasıdır.

Avrupa’da ortaya çıkan ve tüm dünya ülkelerini etkileyen ticari ve finansal gelişmeler Osmanlı Devleti bünyesinde de bazı değişiklikleri beraberinde getirmiştir. 1838 Ticaret Antlaşması ve 1839 Tanzimat Fermanı bu değişikliklere örnek verilebilir. 1838 ticaret anlaşması ile Osmanlı devleti için ticarileşme süreci kaçınılmaz olmuş, beraberinde ithalat yasakları ve tekeller ortadan kalkmış ve bunun sonucu olarak da hızla artan dış ticaret açıkları gündeme gelmiştir. Osmanlı Devletinin dış ticarete ithalat yönünde büyümesi para talebini arttırmış ve bu para talebini karşılamak üzere 1840 yılında önce el yazısı ile hazırlanan sonra basılı hale dönüşen “Kaime” adında iç borçlanma senetleri ortaya çıkmıştır. İç borçlanma sürecinde Galata bankerleri olarak adlandırılan bankerler önemli rol oynamıştır (Coşar, 2009:4). Dış ticaretin sürekli açık vermesi ile kaimelerin yabancı paralar karşısındaki değeri ciddi anlamda düşmüş, ithalatın finansmanı için dış piyasalardan kaynak bulunması güç hale gelmiştir. Kaimelerin değerinin korunması ve ithalat için ihtiyaç duyulan paranın finansmanı amacıyla iki Galata bankerinin bir banka kurma isteği Osmanlı devletince kabul edilmiş ve 1847 yılında İstanbul Bankası (Bank-ı Dersaadet) kurulmuştur. Banka 1848 yılında yaşanan mali krizden olumsuz etkilenmiş ve 1852 yılında tasfiye edilmiştir.

1852 yılına kadar kısa süreli olarak ithalatın finansmanı amacıyla kurulmuş olan İstanbul Bankasından sonra Osmanlı Devleti’nde kurulmuş olan modern anlamdaki ilk ticaret ve mevduat bankası, 1856’da İngiliz sermayesi tarafından kurulan Osmanlı Bankası’dır (Bank-ı Osman-i Şahane). Osmanlı Bankası’nın amacı

dış borçlanmalarda Osmanlı Devleti ile yabancı sermaye sahipleri arasında aracılık faaliyetlerini yürütmektir. Banka sermayesine 1863 yılında Fransız, 1875 yılında ise Avusturya sermayesi katılmıştır. Osmanlı bankasına 30 yıl süre ile tekel olarak banknot basma yetkisi de verilmiştir. Banka ayrıca devletin gelirlerinin tahsili, devletin iç ve dış borçlarına ait faiz ve anaparanın ödemelerini yapmak, hazine ödemelerini yapmak, hazine bonolarını iskonto etmek gibi haznedarlık işlerini de yürütmüştür. Osmanlı Bankası'nın devletin ihtiyaçlarına yönelik banknot ihraç etmediği için, bankanın banknot ihracı ve devlet bankacılığı olarak görülen yetkileri kaldırılmış, para basma ve Merkez bankası görevi büyük oranda sermayesi devlet tarafından finanse edilmiş olan 1917 İtibarı Milli Bankasına devredilmiştir (Ulutan,1957: s. 145-147).

Uzunca yıllar Merkez Bankası faaliyetlerini yabancı bir bankanın yürütüyor olması Osmanlı döneminde yabancı bankacılığın ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Genel olarak, Cumhuriyetten önce piyasada faaliyet gösteren bankalar, yabancı şirketleri finanse etmek amacıyla, daha çok yabancı sermaye tarafından ya da yabancı iştirakiyle kurulmuş olan bankalardır.

Bu denli önemli görevler üstelenen bir bankanın tamamen yabancı sermayeli bir banka olması 1908'den itibaren ikinci meşrutiyet döneminde ulusal sermayeli bir Merkez Bankası kurulması gerekliliğini beraberinde getirmiştir ve 1923 yılına kadar 24 adet milli sermayeli banka kurulmuştur.

Osmanlı döneminde ulusal sermayeli olarak tanımlanabilecek ilk kurum 1861 yılında Mithat Paşa tarafından kurulan "Memleket Sandıkları" dır. Tarım kredisi vermek üzere kurulan bu kurum 1868 yılında Mithat Paşa tarafından tasarruf toplama amacıyla kurulan "Emniyet Sandığı" ve 1888 yılında yine Mithat Paşa tarafından kurulan Ziraat Bankası ile birleştirilmiştir. Ziraat Bankası 1916 yılında kamu kurumu statüsüne geçmiş, Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine ve günümüze kadar gelen bir banka olmuştur (Artun,1983:27).

2.1.2.2. Cumhuriyet ve Sonrası Dönemde Türk Bankacılığı

Cumhuriyetin ilanına (29 Ekim 1923) yakın tarihlerde, (17 Şubat-4 Mart 1923) bankacılık sektörü için önemli kararlar alınan İzmir İktisat Kongresi toplanmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile Türk bankacılığı daha sistemli ve kurumsal bir hal almıştır. Çalışmamızda Cumhuriyet dönemi Türk bankacılığını 6 döneme ayırmak uygun görülmüştür. Aşağıda her bir döneme kısaca değinilmiştir.

2.1.2.2.1. Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1933)

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki yıpranmış sınai görünüm Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'dan devraldığı tarıma dayalı bir ekonomi, tarım dışında ise yabancı şirketlerin sahip olduğu demiryolu, maden işletmeleri ve birkaç askeri amaçla kurulmuş fabrikadan ibaretti. İstenecek sanayileşme düzeyini elde etmek için bankacılık sektöründe düzenlemeler ve gelişmeler yapılması öncelikli ekonomik hedefler arasına girmiştir. 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi ile ulusal bankacılığa dair kararlar alınmıştır.

Kongreye katılan tüccarlar hükümetin de ortak olacağı bir “ana ticaret bankası” ve sanayi bankası kurulması önerisinde bulunmuştur. Ana ticaret bankası olarak Türkiye İş Bankası 1924 yılında Cumhuriyet döneminin ilk özel sermayeli bankası olarak sınai ve ticari faaliyetlerde bulunmak ve bu alanda faaliyet gösteren firmalara kredi vermek, gayrimenkul alım satımı yapmak amacıyla kurulmuştur (Şahin,2009: 35). Sanayi bankası olarak ise 1925'te Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuş, 1932 yılında Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası adını almış, 1933 yılında da Sümerbank'a devredilmiştir. 1927'de ise konut kredisi vermek üzere Emlak ve Eytam Bankası kurulmuş, 1946 yılında ise adı Emlak ve Kredi Bankası olmuştur (Gülhan, 2009:24).

Bu dönemin en önemli gelişmelerinden bir diğeri ise, 1930 yılında Merkez Bankasının kurulması olmuştur. Anonim şirket olarak kurulan banka, 1931 yılında

faaliyete başlamıştır. Merkez Bankasının kurulma süreci 1920'li yıllara uzansa da, o dönemdeki ekonomik durum bankanın kurulması için yeterli imkanı sağlayamadığından kuruluşu 1930 yılında gerçekleşmiştir (Eren,1996,s:96).

Bu dönemde İzmir İktisat Kongre'si kararları ışığında kredi ve diğer bankacılık hizmetlerinin karşılanması amacıyla çok sayıda, tek şubeli özel bankalar kurulmuştur. Bu dönemde kurulan ulusal bankaların çoğunluğu 1929 dünya ekonomik kriziyle sebebiyle faaliyetlerine son vermişlerdir. Bir kısmı ise 1990'lı yıllara kadar faaliyetlerine devam etmişlerdir (Günel,2001:11). Bu bankalara; 1924 Yaşarbank, 1927 İktisat Bankası, 1927 Türk Ekonomi Bankası, 1927 Eskişehir Bankası, 1928 Egebank, 1928 Türkiye İmar Bankası örnek verilebilir.

2.1.2.2.2. Kamu Bankaları Dönemi (1933 - 1945)

Bu dönemin bankacılık alanında en önemli özelliği, büyük ve önemli devlet bankaların kurulmasıdır. 1934'de başlayan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın (BYSP) yürürlüğe girmesiyle, devlet sermayesiyle kurulmuş veya çoğunluğu devlet sermayesinden oluşan kamu bankaları önemli görevler üstlenmişlerdir (Parasız, 2005: 21).

1930'lu yıllarda çoğunlukla tarıma dayanan ve sanayileşmenin çok uzağında olan Türk ekonomisi, tüm dünyayı etkileyen 1929 Büyük Krizden de etkilenmiştir. Dolayısıyla özel sektör Cumhuriyetin ilanı ile birlikte verilen teşvik ve koruma rantlarına rağmen istenilen performansı sergileyememiştir. Sermaye yetersizliği yaşayan özel sektörün, ekonomik kalkınma için üstendiği rolde yetersiz olduğunu fark eden devlet, sanayileşmenin sağlanması için aktif bir şekilde rol almaya başlamıştır.

Bu dönem ayrıca literatürde devletçilik dönemi veya özel amaçlı devlet bankalarının kurulduğu dönem olarak da tanımlanmaktadır. Bu dönemde devlet eliyle kurulan bankalar genellikle gelişmesi istenen sektörlerin finansmanını sağlamaya yönelik kurulmuşlardır. Dönemin en önemli bankası olan Sümerbank, 1933 yılında büyük imalat sanayinin desteklenmesi amacıyla, 1933 Belediyeler Bankası, şehirlerdeki altyapı yatırımlarının sağlanması amacıyla, 1935'de Etibank, madencilik

ve enerji sektörü işletmelerinin finansmanı için, 1938 yılında Denizbank ise, denizcilik sektörünü desteklemeye yönelik olarak, 1938’de kurulan Halk Bankası ve Halk Sandıkları ise küçük ölçekli işletmelerin finansmanını desteklemek amacıyla kurulmuşlardır (Gülhan, 2009:25-26).

Sanayileşme için gerekli olan fakat getirisi az olan, özel sektörün üstlenemediği yatırımların devlet tarafından yapılması, ancak bütçe kısıtlaması ve bazı zorunlu tasarruf tedbirleri ile mümkün olabilmektedir. Kamu yatırımları için düşük maliyetli finansman sağlamak amacıyla 1936 yılında kabul edilen 2999 sayılı Bankalar Kanunu ile, banka mevduatlarının %15 oranında Devlet İç Borçlanma Senetleri’nden veya aynı oranda faiz getiren diğer menkul kıymetlerden munzam karşılık ayırma zorunluluğu uygulaması getirilmiştir. Ayrıca bu dönemde II. Dünya savaşının başlamış olmasından dolayı, savaşa katılmamamıza rağmen, savunma harcamalarını finanse etmek üzere devletin bankalardan yüksek miktarda kredi kullanması sebebiyle uzun vadeli iç borçlanmaya başvurulmuş, Merkez Bankası reeskontundan faydalanılmıştır (Zarakolu,1973:53-55).

Bu dönemde ayrıca, Türkiye İş Bankası ve Ziraat Bankasında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1937 yılında Ziraat Bankası’nda sermaye artırımına gidilmiş ve Ziraat Bankası iktisadi devlet girişimi halini almıştır. Ziraat Bankası II. Dünya Savaşı sırasında askeri harcamaların finansmanı için zorluk çeken hükümete borç vermek durumunda olduğundan 1940-1944 arasında tarımsal kredilerinde ciddi anlamda bir daralma yaşamıştır (Tezel, 1986:351).

2.1.2.2.3. Özel Bankalar Dönemi (1945-1960)

Türk bankacılık tarihinde bu dönem yaşanan siyasal, ekonomik olaylara bağlı olarak özel bankacılığın ön plana çıktığı bir dönem olmuştur. Savaş döneminde oluşan yüksek enflasyon ve spekülasyon ortamı bazı kesimler için avantaja dönüşmüş ve varlıklı bir kesim oluşmuştur. Ayrıca 1950 yıllarında Demokrat Partinin de iktidar olması ile devletçilik anlayışı yerine daha liberal politikaların benimsendiği özel sektörün geliştiği bir dönem olmuştur. 1945-1959 yılları arasında yatırımların, milli gelir ve nüfusun hızlı artması, sanayi sektörünün milli gelirden daha çok pay

almaya başlaması, modern işletmelerin faaliyete geçmesi, şehirlerin büyümesi ekonomide para ve kredi gereksinimine neden olmuştur. Bankacılık alanında yapılan yatırımların getirisi yükselmiş ve bankacılık özel sektör için cazip hale gelmiştir. Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Pamukbank (1955) ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950) bu dönemde kurulan bankalardandır. Faiz oranlarının ve bankacılık işlem komisyon oranlarının devlet tarafından belirlendiği, dövizle dayalı işlem yapma yetkisinin sadece Merkez Bankası'nda olduğu bu dönemde, şube açma ve mevduat toplama konusunda bankalar arası rekabet önem kazanmıştır. Şube bankacılığının yaygınlaşması bölgesel anlamda hizmet veren bankaların kısa sürede tasfiyesine sebep olmuştur (Çankaya ve Mehmet, 2011:13).

1953 yılından 1959 yılına kadar devam eden yüksek enflasyon ortamı ve yüksek dış borç sorunu Türk Lirasının yabancı paralar karşısında değerinin düşürülmesini beraberinde getirmiştir. Bu dönemdeki bir diğer gelişme olarak 1958 yılında 7129 Sayılı Bankalar Kanunu çıkarılmış, bu kanun kapsamında devlet bankaları kredi faaliyetlerinde serbest bırakılmış ve sonuç olarak bankacılık sektöründe rekabet ortamı oluşmuştur (Akgüç,1992:48). Bir başka gelişme ise 1960 yılında bankalardaki tasarruf sahiplerinin haklarını korumak amacıyla Merkez Bankası gözetiminde Bankalar Tasfiye Fonu'nun kurulmasıdır.

2.1.2.2.4. Planlı Dönem (1960-1980)

1950'li yılların sonlarında ekonomide yaşanan durgunluk 1958 İstikrar Programı ile de giderilemeyince o yıllarda uygulanan liberal ekonomi politikalarının yerine devletin müdahalesinin arttığı karma ekonomi uygulamasına geçilmiştir. Sanayileşmede ithal ikamesi politikası benimsenmiş, sanayinin gelişimi için düşük faiz politikası izlenmiştir. Yeni banka açılmasına sınırlamalar getirilmiştir. Bankacılık sektörü bu dönemde ciddi ölçüde devlet kontrolünde kalmış ve yeni banka kurulmasına sınırlandırma getirilmiştir. 1960-1964 yılları arasında 15 bankanın faaliyeti kötü yönetilmeleri nedeniyle sona ermiş veya tasfiye edilmiştir (Akgüç,1992:48). Bu durum ülkemizde yaşanan ilk bankacılık krizi olarak varsayılabilir.

Devlet piyasadaki sınırlı kaynakların kontrolü için yeni yabancı banka ve yeni ticaret bankası kurulmasına sınırlandırma getirmiştir. Büyük bankaların çoğunun yeni şube açması, küçük bankaların ise maliyetlerini azaltmak amacıyla diğer bankalarla birleşmesi teşvik edilmiştir.

Bu dönemde, 1962 yılında turizm sektörüne yönelik yatırımları desteklemek için T.C. Turizm Bankası ve 1963 yılında ise kalkınma planlarında özel sektör için öngörülen alanlarda orta ve uzun vadeli kredilerin sağlanması amacıyla Sınai Yatırım ve Kredi Bankası kurulmuştur. 1964 yılında Kamu iktisadi teşebbüslerinin finansmanı için Devlet Yatırım Bankası kurulmuştur. Dış ticaretin finansmanı amacıyla %24 yabancı payı bulunan Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası kurulmuştur. 1968 yılında madencilik sektörünü finanse etmek için Türkiye Maden Bankası kurulmuş, fakat faaliyete geçmeden tasfiye edilmiştir. 1976 yılında Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası yurtdışında çalışan işçilerin tasarruflarını öncelikli alanlara yönlendirmek ve kamu iktisadi teşebbüslerinin kalkınma planlarında öngörülen yatırımları yapmaları için gerekli olan krediyi sağlamak üzere kurulmuştur. 1977 yılında %60 yabancı sermayeye sahip olan Arap-Türk Bankası Arap sermayesini ülkeye çekmek üzere kurulmuştur (Aydın:2006:30).

2.1.2.2.5. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980-2001)

Türk Bankacılık tarihinde serbestleşme ve dışa açılma dönemi 1980-1990 yapısal değişim dönemi ve 1990-2001 dönemi olmak üzere iki bölüme ayrılabilir.

2.1.2.2.5.1.1980-1990 Yapısal değişim dönemi

24 Ocak 1980 tarihinde ekonomik istikrarsızlıkla mücadele amacıyla yürürlüğe konulan ekonomik istikrar politikası ile yeni bir ekonomi anlayışı olan piyasa ekonomisi sürecini beraberinde getirmiştir. İstikrar kararları ile Türkiye'nin o döneme kadar benimsemiş olduğu devletçi politikalardan vazgeçilmiş, ihtiyaç duyulan ürünlerin üretiminde ithali ikame etme anlayışında olan ülke dış dünyaya daha açık

hale gelmiş, özel sektör, yabancı sermaye ve girişimciliğe dair getirilen kısıtlamalar ortadan kalmıştır.

Ekonomide serbest piyasa anlayışına geçilmesi ve finansal piyasaların serbestleşmesi üzerine atılan adımlar bankacılık sektöründe de önemli değişiklikler ve düzenlemelere gidilmesine yol açmıştır. Serbestleşme ile bankacılık sektörüne yerli ve yabancı yeni banka girişleri gerçekleşmiş mevduat/kredi faizi oranlarında da serbestleşme sektördeki rekabeti arttırmıştır. Rekabetin artmasıyla klasik mevduat bankacılığı yerini gerek kaynak gerekse de yatırım anlamında çeşitliliğin arttığı bir bankacılık anlayışına bırakmıştır. Bu dönemde banka fonlarının belirli bir kısmı sermaye piyasası işlemleri, döviz işlemleri, devlet iç borçlanma senetleri ve hazine bonusu alımı için kullanılmıştır. Banka müşterilerine kredi kartları, tüketici kredileri, döviz tevdiat hesabı, leasing, factoring, forfaiting, swap, forward, future, option, satış noktası terminalleri, otomatik vezne makineleri gibi yeni ürün ve hizmetler sunulmuştur (Keskin vd. 2008:14-15).

Bank of Creditand Commerce (1980), Bank of Melland (1981), Türk Bankası Ltd (1981), Habib Bank (1982), The First National Bank of Boston (1984), Manufacturers Hanover Trust Company (1984), Suudi American Bank (1984), Bank of Bahrain and Kuwait BSC (1985), Standard Chartered Bank (1985), Kıbrıs Kredi Bankası Ltd (1988) ve Societe Generale S.A.(1989) o dönemde Türkiye’de faaliyetine izin verilen yabancı bankalardandır (Ertuğrul ve Zaim, 1996: 27).

1980 yılına kadar devlet kontrolünde olan ve kısıtlı sayıda mali araçlar ile hizmet sunan bankacılık sektörü, 1980 yılından itibaren liberalleşme politikaları ile araç çeşitliliği yaşamış ve nispeten karmaşık hale gelen bankacılık sektörü için denetim ciddi anlamda gündeme gelmeye başlamıştır (Bakdur, 2003:12).

13 Ocak 1982 tarihinde Sermaye Piyasası Kurulu, Türkiye'nin ilk düzenleyici ve denetleyici üst kurulu olarak, tasarruf sahiplerinin haklarını ve yatırımlarını korumak ve sermaye piyasasının güven açıklık ve istikrar içinde çalışmak amacıyla kurulmuştur. 1983 yılında tasarruf mevduatını sigorta etmek üzere Merkez Bankası bünyesinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kurulmuştur. 1985 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiş ve bu kanunla beraber uluslararası denetim,

gözetim ve bankacılık standartları bankacılık sistemi ile bütünleşmiş, tekdüzen hesap planı kullanılmaya başlanmış ve banka bilançolarında dış denetim yapılmaya başlanmıştır. 1986 yılında ise İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) faaliyete geçmiştir.

Bankacılık sisteminde kaynakların daha etkin bir şekilde kullanımını sağlamak ve bankalar arası rezerv hareketlerini düzenlemek amacıyla Merkez Bankası öncülüğünde 1986'da Bankalararası Para Piyasası kurulmuştur. Kısa dönem için elinde nakit fazlası bulunduran bankalar ile kısa dönemli nakit ihtiyacı olan, ancak ihtiyacı için uzun dönemli varlıklarını elden çıkarmak istemeyen bankaların birbirleriyle buluşturulması amacı ile kurulmuştur. Bu sistem ile piyasanın kısa dönemli likidite sıkıntısı ortadan kalkmakta ve Merkez Bankasının ilave emisyon ihtiyacı ortadan kalkmaktadır (Parasız, 2011:26).

Yapısal değişim döneminin bankacılık sektörüne bir başka etkisi ise para ve sermaye piyasası araçlarının çeşitlenmesi nedeniyle tasarruf sahiplerinin bankalar dışındaki bu piyasalara da kayması ile banka karlılıklarını önemli ölçüde azalması olmuştur. Bu gelişmelere örnek olarak; 1987 yılında Merkez Bankasının açık piyasa işlemlerine başlaması, 1988 yılında döviz piyasasının kurulması, 1989 yılında döviz işlemleri ve sermaye hareketlerinin serbest bırakılması ve Türkiye'deki yerleşiklere ellerinde döviz tutma ve döviz mevduat hesabı açma izni verilmesi verilebilir.

2.1.2.2.5.2.1990-2001 Dönemi

Bankacılık sektörü bu dönemde hızlı bir gelişme göstermiş, rekabet artmış, otomasyon yaygınlaşmış, hizmet ve ürün çeşitleri batı bankaları seviyelerine yaklaşmıştır. Para, sermaye ve döviz piyasaları ile bankacılık hızlı bir gelişim dönemine girmiştir. 1990'lı yıllar ile birlikte bankalar fon yönetimi ve hazine işlemlerine önem vermiş; yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda işlem yapabilmek için bünyelerinde finansal ürünlerin elektronik bir ortamda alım-satımının yapıldığı işlem odaları kurmaya başlamışlardır. TL ödemeleri için EFT, döviz ödemeleri için ise SWIFT sistemi, bankalararası işlemlere ciddi anlamda kolaylık getirmiştir. Ayrıca bu dönemde bireysel bankacılıkta da ilerlemeler kaydedilmiş, kredi kartları kullanım oranı ve ATM sayısı hızla artmıştır (Dinçer, 2006: 93).

1990'lı yıllarda bankacılık sektörünün ekonomideki payının, banka hizmetlerinin çeşitliliği, yasal ve kurumsal düzenlemeler, dışa açılma, teknolojik altyapıdaki gelişmeler ile artmasına rağmen asıl amacı olan reel sektörü desteklemek ve uzun vadeli yatırımlarını finanse etmekten daha çok devletin ve tüketicinin finansmanına ağırlık vermiştir.

Devletin bütçe açığının ticari bankalar tarafından finansmanının yolunu açan 1990 yılında uygulanan Para Programı, kendi bünyesinde başarılı olmasına rağmen Türkiye ekonomisini 1994 krizine hazırlayan en önemli sebeplerden sayılabilir (Çolak, 2002:166).

1994 Ekonomik Krizi'nin temelinde, 1980'li yıllardaki liberalizasyon politikalarının getirdiği sonuçlar ve kamu borç stokundaki artış yer almaktadır. Bu süreçte kamu finansman açığı ciddi anlamda artmaya başlamış, dolayısıyla da enflasyon ve faiz oranları da artmıştır. Kamu sektörü açıkları iç borçlanma yoluyla veya Merkez Bankası fonları ile kapatılmaya çalışılmıştır. Merkez Bankası ise fon oluşturmak için emisyon yoluna gitmiş ve süregelen bir enflasyon ortamına sebebiyet vermiştir. Bireyler ellerinde TL bulundurmamak yerine daha güvenilir para birimlerine yönelmiş, bankalar da bu parayı mevduata çekebilmek için faizleri daha da arttırmışlardır. Bu ortam bankalara kur ve faiz riski oluşturmuş ve 1994 yılına gelindiğinde banka bilançolarında yüksek zarara sebep olmuştur. Devletin bu ortamda faizleri düşürme girişimleri ve kamu açığı olmasına rağmen genişleyici para ve maliye politikaları sürdürmesi sonucu ülke ekonomisi krize girmiştir. Piyasaya geç müdahale edilmesi nedeniyle yüksek döviz talebinin döviz rezervleri ile karşılanamaması sonucunda TL diğer para birimleri karşısında değer kaybetmiş, faizler artmış ve banka aktif ile özkaynakları önemli oranda küçülmüştür. 1994 ekonomik krizi ancak Mayıs 1995'te bankacılık sektörüne karşı azalan güvenin tekrar sağlanması amacıyla mevduat sigortasının %100 devlet garantisi altına alınmasıyla dondurulmuştur (Gülhan; 2009:13).

1995 yılından sonra ekonomi genel bir toparlanma sürecine girmiş, bu süreç bankacılık sektöründe de yaşanmıştır. Yüksek faiz TL cinsinden yatırıma teşvik oluşturmuş, dolayısıyla kriz döneminde yaşanan para ikamesi azalmıştır. Yurt dışı borçlanmalar vergiye tabi tutulmuştur. Artan kamu borçları için ise 1996'da bedelsiz

ithalat, enflasyona endeksli borçlanma, dövizli borçlanma gibi uygulamalar ile faizler yükseltilmeden çözüm yolları aranmıştır (Doğan, 2011:30).

1997 yılında ise; bütçe disiplininin kurulmasıyla, enflasyon ve faizlerde düşüş trendine girilmiştir. Yurtdışı borçlanmanın arttırılması hedefi ile Uluslararası Para Fonu (IMF) ile bir anlaşma zemini oluşturulmaya başlanmıştır. Piyasa beklentilerini olumlu anlamda etkilemek için Hazine Müsteşarlığı ile Merkez Bankası arasında yapılan bir protokol ile Hazine Müsteşarlığı Merkez Bankasından avans alımını durdurmuş ve kaynak talebini piyasaya yönlendirmiştir. Kısa süreli bir faiz artışından sonra protokolün istikrarla uygulanması neticesinde TL finansal araçlara olan talep yükselmiş, faizler de hızla gerilemeye başlamıştır. Bu süreçte banka açık pozisyonları artmış, kısa vadeli faiz oranlarındaki düşüş sayesinde repo mevduata yönelmeye başlamıştır (Keskin vd., 2008:36).

1998 yılının ikinci yarısında IMF ile bir yakın izleme programı (staff monitoring program) imzalanmıştır. Bu program, Aralık 1999 tarihinde daha kapsamlı bir içeriği olan stand-by programına dönüşecektir. Anlaşmada temel olarak ana makro sorunların çözüleceği, mali sektörde denetim ile ilgili yeni düzenlemeler getirileceği ve vergi taslağının yasalaşacağı yer almaktadır. Anlaşmanın akabinde bankaların vadeli işlemlerine ve açık pozisyonlarına sınırlama getirilmesi ile yurtiçindeki bankalar açık pozisyonlarının kapatılması çabası içine girmişlerdir. Merkez Bankası'nın döviz yoluyla elde edilen paraya sınırlandırma getirmesi ve enflasyonun düşüşünü sağlaması için kısa vadeli faiz oranlarını düşürmesinin yansımasıyla dövize olan talep yeniden canlanmaya başlamıştır (Zikeroğlu, 2014:16)

1999 yılında bankaların faaliyete başlaması ve faaliyete başladıktan sonraki sürecin izlenmesi, denetlenmesi ve denetim sonuçlarına göre alınacak aksiyonların yürütülmesi amacıyla BDDK ve TMSF kurulmuştur. BDDK ve TMSF'nin kurulmasına Haziran 1999'da çıkan 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile karar verilmiştir ve her iki kurum da Ağustos 2000 tarihinde resmen göreve başlamıştır (Uluyol,2019:93).

Bu süreçte yönetimi devralan üçlü koalisyon hükümeti yıllardır süregelen yüksek enflasyonla mücadele etmek üzere 1999 yılında IMF ile stand-by anlaşması imzalamıştır. Bu program piyasada olumlu etkiler oluşturmuş, faizlerde umulandan

daha fazla düşüş gerçekleşmiştir. Faizlerde yaşanan düşüşe bağlı olarak kredi talepleri artmıştır. (Uyar, 2003:123-126). Ancak 1999'un ikinci yarısından sonra yapısal düzenlemelerinin gecikmesi, enflasyondaki düşüşün beklenenden daha az olması, kamu mal ve hizmetlerine enflasyon artışı miktarında zam yapılması gibi sebeplerle Kasım 2000'de bankacılık sektörü bir düşüş dönemi yaşamıştır. Bankacılık sektöründe Kasım 2000'de başlayan kriz 2001 yılında tüm ekonomiye yayılan bir krize dönüşmüştür.

Türkiye'de ikiz karakterli kriz süreci Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleriyle başlamıştır. 22 Kasım 2001 tarihinde başlayan bankacılık krizi 19 Şubat 2001 tarihinde döviz krizi halini alarak ikiz krize dönüşmüştür. Kasım 2000 krizi sonrasında faiz riski, Şubat 2001 krizi sonrasında ise hem faiz riski hem de kur riski yaşanmıştır. Kasım 2000 ve Şubat 2001 de yaşanan bankacılık krizlerinin ana nedeni bankaların kırılgan yapıda olmasıdır(Uluyol,2019:95).

Kasım 2000 krizi bir likidite krizidir. Açık olan pozisyonlarını erken kapatmaya çalışan bankalar, döviz almak için likiditelerini arttırmaya çalışmış, ancak piyasalarda TL miktarı sabit olduğundan dolayı bu durum TL faizlerinin yükselmesine sebep olmuştur. Elinde fazla miktarda Hazine bonosu bulunduran bankalar yaşanan likidite sıkıntısını finanse etmekte zorlanmış ve bu durumdan kaygı duyan yabancı yatırımcı da piyasadan yüklü miktarda fon çıkışı gerçekleşmiştir. Demirbank, 2000 yılında devlet tahvili ihracının %15'ini, toplamda ise %10'unu elinde bulundurmakta ve bunun finansmanını kısa vadeli iç ve dış borçlanma ile gerçekleştirmekteydi. Önce dış, sonra da iç finansman imkanı yok olunca bankalar, elindeki stokun bir kısmını satmak istemiştir. Tahvil fiyatlarının düşmesi ve faizlerinin yükselmesi yabancı yatırımcının da çekilmesine sebep olmuştur. Faizlerdeki bu artıştan, elinde yüksek miktarda Hazine tahvili olan Demirbank en çok etkilenen banka olmuştur ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir (Uygur,2001:16-18).

IMF'nin desteğiyle Merkez Bankası'nın piyasayı fonlamasında yaşanan sıkıntılar bir süre yavaşlamıştır. Fakat faiz oranları kriz öncesinden daha yüksek seviyelerde kalmaya devam etmiştir. Faizlerin yüksek olması en çok gecelik borçlanma ihtiyacı fazla olan kamu bankaları ve portföyünde çok miktarda tahvil olan bankalar için bir baskı oluşturmıştır. Krizin etkileri aşılmaya çalışılırken 19 Şubat

2001 tarihinde Türkiye’de Milli Güvenlik Kurulu’nun (MGK) şubat ayı olağan toplantısında Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasında yaşanan tartışma, Şubat 2001 krizinin bir kıvılcımı olarak yeni bir krizi tetiklemiştir. Bu sefer, bir döviz krizi başlamış, 21 Şubat’ta gecelik faiz %6200’e fırlamış, 23 Şubat tarihine kadarki süreçte Merkez Bankası’nın rezervinde yaklaşık 5.5 milyar dolarlık azalma yaşanmıştır. 2000 krizinde sadece yabancıların hücum ettiği döviz, bu krizde yerli bankalar da hücum etmiştir. Bu durumda dayanamayan TCMB, kuru 21 Şubat 2001 tarihinde serbest bırakmıştır (Uygur, 2001: s. 22)

19 Şubat 2001’de finansal piyasalarda güçlkle sürdürülen hassas denge bozulmuş ve 2001 krizi bankacılık ve para krizinin birlikte yaşandığı sistemik riske dönüşmüştür. Çünkü TCMB aşırı olan döviz talebine karşı likiditeyi kontrol etmeye çalışmış, fakat ortaya çıkan likidite darlığı özellikle kamu bankalarının yüksek seviyedeki günlük likidite ihtiyaçları sebebiyle ödemeler sisteminin kilitlenmesine sebep olmuştur. 2001 krizinin 2000 Kasım krizinden farkı, 2001 krizinin sistemik bir krize dönüşmesidir.

14 Nisan 2001’de mali piyasaların yeniden düzenlenmesi, kamu açıklarının kapatılarak kamu finansmanının sağlanması ve Türkiye’nin uluslararası piyasalarda rekabet gücünün artırılması hedefiyle Dünya Bankası’nın desteği ile Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) yürürlüğe girmiştir. Dalgalı kur uygulamasına bu program ile geçilmiştir. 2001 Mayıs ayında GEGP kapsamında IMF ile yeni bir Stand-by düzenlemesi yapılmış ve Dünya Bankası’ndan kredi alınmıştır. Krizin etkilerinden kurtulmak üzere, bu süreçte IMF ve Dünya Bankası’ndan 15,7 Milyar Dolar kredi kullanılmış kullanılan krediler ile kamu kesiminin finansman ihtiyacı karşılanmıştır (Uluyol,2019:95).

2001 yılında yaşanan kriz Türk bankacılık sektöründe birleşme, devir ve satın almaları gündeme getirmiştir. Bazı bankalar TMSF bünyesine alınmış, bazı bankalar ise yerli/yabancı ortak arayışına girmişlerdir. Ulusal Bank, Tarihbank, Kentbank, İktisat Bankası, Toprakbank, Bayındırbank, Sitebank, EGS Bank TMSF’ye devredilmiş, TMSF bünyesindeki, Egebank, Yurtbank, Yaşarbank ve Bank Kapital Ocak 2001’de, Ulusal Bank ise Nisan 2001’de Sümerbank ile birleştirilmiş, sonrasında ise Oyak Grubu’na satılmıştır. TMSF bünyesindeki Esbank ve İnterbank, Etibank ile

birleştirilmiş ve daha sonra Etibank'ın bankacılık lisansının iptali gerçekleşmiştir. Etibank'a ek olarak, İktisat Bankası ve Kentbank'ın bankacılık lisansları da alınmıştır. Demirbank'ı HSBC Bank satın almış, Atlas Yatırım Bankası ve Okan Yatırım Bankasının faaliyet izinleri iptal edilmiştir. Türkiye Emlak Bankası ise T.C. Ziraat Bankası bünyesine alınmıştır. Körfez Bank ve Osmanlı Bankası da Garanti Bankası ile birleşmiştir. Bu düzenlemeler ile 2001 yılı sonunda Türkiye'deki banka sayısı 79'dan 61'e düşmüştür (Uyar, 2003:141)

Netice olarak, Kasım 2000 ile Şubat 2001 krizleri zaten kırılgan olan finansal sistemin kırılganlığının daha da artmasına, banka bilançolarındaki problemlerin daha ciddi bir boyuta gelmesine sebep olmuş, bir kez daha bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılmasının önemini ve aciliyetini ciddi anlamda göstermiştir.

2.1.2.2.6. 2002 ve Sonrası Dönem

Türk bankacılık tarihinde son olarak incelenecek olan 2002 ve sonrası dönem ise 2002-2007 yeniden yapılanma dönemi ve 2008 finansal krizi ile günümüz dönemi kapsayan dönem olmak üzere iki bölüme ayrılabilir.

2.1.2.2.6.1.2002-2007 Yeniden Yapılanma Dönemi

2002-2007 dönemi genel ekonomi ve özellikle de bankacılık sektörü için bir yeniden yapılandırılma sürecidir. Bankacılık sektöründe bu dönemde sektörel iyileştirmeye yönelik önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Nisan 2001'de uygulamaya konulan GEGP (güçlü ekonomiye geçiş programı) , 2002 yılının başında 2002-2004 dönemini içine alacak şekilde revize edilmiştir. Revize edilen program ile ekonominin dış şoklara karşı dayanıklılığını arttırmak, enflasyonu düşürmek, kamu borçlarını azaltmak, finansal istikrarın sağlanması, yapısal düzenlemelerin tamamlanması ve genel anlamda bankacılık sisteminin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Revize edilen GEGP başarılı olmuş ve genel anlamda hedeflediği düzenlemeleri uygulayabilmiştir. Özel bankalar 2001 krizinden sonra

kaybettikleri sermayelerini yerine koymaya başlamışlardır. Bunu başaramayan bankalar ise TMSF bünyesine alınmış veya birleştirilmiştir. Kamu bankaları için ortak bir yönetim anlayışı benimsenmiş bu süreçte yeniden yapılandırılmıştır. Kamu bankalarının mali bünyelerini güçlendirmek amacıyla görev zararları Devlet iç borçlanma senetleri (DİBS) karşılığında tasfiye edilmiştir. Sektördeki takipteki alacakların bir kısmına “Finansal Yeniden Yapılandırma Programı (FYYP-İstanbul Yaklaşımı)” uygulanmıştır. (TBB,2008:20).

2002 yılında enflasyon düşüş trendine girmiş, mevduat faizleri düşürülmüş, aşırı dalgalanmaların önüne geçebilmek için döviz piyasasına müdahalelerde bulunulmuştur. Yeniden yapılandırma sürecinde bankalar kar etmeye başlamışlardır. Bu süreçte TMSF'ye devredilen bankaların satış, birleşme ve tasfiye işlemleri tamamlanmıştır. Pamukbank da TMSF ye devredilmiş, Şekerbank'ın sermaye ihtiyacını ortaklar nakden karşılanmış, Vakıfbank'a sermaye olarak kredi verilmiştir (Yetiz,2016: 114) .

2003-2004 yıllarında genel ekonomide görülen iyileşmelere paralel olarak bankacılık sektörü için de beklenenin üstünde bir iyileşme yaşanmıştır. Mali durumu kötü olan bankalar için birleşme veya devralma yollarına gidilmiş, mali sistem daha sağlıklı bir görünüme kavuşturulmuştur. Dolayısıyla bankacılık sektörüne olan güven artmış ve rekabet ortamı oluşmaya başlamıştır. TMSF'ye devredilen Pamukbank, Halk Bankası ile birleştirilmiştir.

“Yeniden yapılandırma sürecinde, yalnızca banka sayısı azalmamış, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, özel kesim bankalarının sermaye yapılarının güçlendirilmesi, TMSF'ye devredilen veya sistemden çıkarılan 21 bankanın tasfiyesi, satışı, devir yoluyla çözüme kavuşturulması ve denetim ve gözetim altyapısının güçlendirilmesini de sağlanmıştır. Bu süreç sonrası, kamu otoritesi eliyle bankacılık sektöründe oluşan aşırı kapasite eritilmiştir. Özel bankalar da birleşme ve devralma etkinliklerine girmişler ve böylece sektörde yoğunlaşma oranı artmıştır” (Dinçer, 2006:135-6).

Bu gelişmelere ilave olarak, Bankacılık Kanunu 2005 yılında yasallaşmış, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na (BDDK), bankacılık sektörünün

denetimi ve düzenlemesine ilişkin tüm yetkileri Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası'ndan devralmıştır.

2.1.2.2.6.2.2008 Küresel Finansal Kriz

2007 yılında ABD' de başlayan ve 2008 yılında da etkileri tüm dünyaya yayılan küresel kriz, küresel çapta dünya ekonomilerini ve finans piyasalarını etkilemiştir. Kriz ABD'deki mortgage kredilerinden kaynaklanmış, türev piyasalar ile şiddetini arttırmış ve çok kısa bir sürede küresel bir boyut kazanmıştır. Krizin en önemli sebebi olarak kriz dönemi öncesinde ekonomideki gelişmeler beraberinde yaşanan likidite bolluğu ve buna bağlı olarak gelişen kredi bolluğu gösterilebilir. ABD başta olmak üzere yaşanan kredi bolluğu konut kredilerinde bir balon oluşmasına sebep olmuştur. Denetimsiz verilen bu kredilerin riskleri menkul kıymetleştirme ile diğer piyasalara da sıçramış ve kriz çok hızlı bir şekilde başta ABD olmak üzere dünya geneline yayılmıştır. ABD'de kredi işlemleri hemen hemen durmuş, borsalar çökmüş ve çok sayıda büyük finansal kuruluş iflas etmiştir. 2008 yılı sonlarına doğru ise, özellikle gelişmiş ülke finans piyasaları bu küresel kriz nedeniyle ciddi boyutlarda sermaye kaybı yaşamış ve büyük finans kurumları likidite takviyesi yapılarak kurtarılmaya çalışılmıştır.

2008 küresel finansal kriz, pek çok ülkenin reel ve finans sektörlerinde yıkıcı etkiler oluşturan, uluslararası finans kuruluşlarının tasfiye edildiği veya faaliyetlerine kısıtlama getirildiği, ülke ekonomileri ve finans sistemlerinin önemli denetleme ve düzenlemeye dair yeniliklere gidildiği, global finans sisteminde yeni bir dönemin başladığı bir süreç olmuştur. Kriz başladığında bu yıkıcı etkilerin 2008 yılından başlayarak Türk ekonomisi ve finans sistemi ve özellikle bankacılık sektörü üzerinde de olacağı öngörülmüştür. Kriz Türkiye ekonomisinde reel sektörde, bankacılık sektörüne görece daha ağır bir etki oluşturmuş, bankacılık sektörüne etkisi beklenenden hafif olmuştur. Reel sektörde sanayi üretimi hızında düşüş yaşanmış, işsizlik oranları artmıştır. Türk bankacılık sektörünün, kriz döneminde, resmi olarak belirlenen sermaye yeterliliği rasyosunun üzerinde bir sermaye yeterliliği rasyosuna sahip olması, likidite sorunu bulunmaması ve krizi ağır bir bilanço ile geçiren ülkelerden farklı olarak, aktifinde yüksek riskli (toksik) finansal ürünleri

barındırmaması bu küresel krizi daha az kayıplarla atlanmasına neden olmuştur. Sektörde krizin diğer ülkelere göre daha hafif atlatılmasında, 2001 krizi sonrasında bankacılık sektöründe gerçekleştirilen yeniden yapılandırma çalışmalarının önemli bir katkısı olduğu da göz ardı edilmemelidir. 2008 yılı sonunda 49 adet olan banka sayısının bir sonraki yılda da aynı kalması, küresel kriz döneminde bankacılık sektörü şube ve personel sayısında azalmanın tersine artış gözlemlenmesi, Türk bankacılık sektörünün küresel finansal krizi birçok ülkeye göre hafif atlattığının bir göstergesidir (Selçuk, 2010:21-24).

Bankacılık sektörü için çok önemli bir rasyo olan sermaye yeterlilik rasyosu 2008 küresel kriz döneminde %18 civarında olup, Tablo 2.1.'de görüleceği üzere diğer ülkelere göre yüksek oranda gerçekleşmiştir (Akbulut, 2010:62).

Tablo 2.1. Seçilmiş Ülkelerin Sermaye Yeterlilik Rasyosu (%) (Mart, 2009)

Ülke	Sermaye Yeterlilik Rasyosu (%)
Türkiye	18
Lüksemburg	17.5
Bulgaristan	16.5
Estonya	15.1
Litvanya	13.5
ABD	13
Japonya	13
Hollanda	12.9
Macaristan	12.5

Kaynak: Akbulut, 2010:62

Sektörünün aktif karlılık oranı ise 2008 yılında bir önceki yıla göre %30 oranında azalmıştır. Aktif karlılık oranı 2006'da % 2,21 ve 2007'de % 2,55 olan bankacılık sektörünün, 2008 yılında aktif karlılık oranı % 1,83 olmuştur (Bumin, 2009). Türk bankacılık sektörü banka kredileri anlamında krizden olumsuz etkilenmiş, banka kredilerinde bir durgunluk süreci yaşanmış, kredi olanakları azalmış ve risk unsuru artmıştır. Küresel krizin Türk bankacılık sektörüne yansıyan bir diğer olumsuz etkisi ise takipteki krediler kaleminde yaşanmıştır. Tahsili gecikmiş kredilerin toplam kredilere oranı, 2008 yılında bir önceki yıla göre sektör genelinde %3,6'dan %3,7'ye yükselmiştir (Akgüç, 2009:146-147).

2007 yılının son dönemlerinden bankaların sermaye yeterlilik oranı ve likidite oranları azalmış olsa da 2010 yılının ilk çeyreğinde bu oranlar yeniden pozitif anlamda gelişme göstermiştir. Bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğü, 2010 yılı Mart ayında son bir yıla göre %14,2'lik artış göstermiş, 860,5 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde BDDK Performans Endeksi yükselme trendine girmiş, sektörün yurt dışından borçlanma imkanı artmış, tahsili gecikmiş alacaklar ve takibe dönüşüm oranı önceki döneme göre azalmış, sermaye yeterlilik oranını yasal limitin üzerinde seyretmiş, özkaynaklarda artış devam etmiş ve sektörün toplam karlılığı yükselmiştir. Fakat yine 2010 ilk çeyreğinde, piyasa riski, faiz oranı riski ve hisse senedi pozisyon riskiyle ilgili sermaye yükümlülüğünün yükselmesinden bu risklerin önemli ölçüde arttığı sonucu çıkarılabilir. Bu riskler nedeniyle bulundurulması gereken asgari sermaye yükümlülüğünün %81,4'ü kredi riski, %14,1'i operasyonel risk, %4,6'sı piyasa riskinden oluşmaktadır (BDDK,2010b)

Krizin etkilerinin hissedilmesi ile birlikte, Türkiye'deki finansal sisteme, özellikle de bankacılık sektörüne yönelik bir dizi tedbir ve uygulama söz konusu olmuştur. Bankacılık sektöründe yapılanlara, zorunlu karşılık oranlarının azaltılması, kar dağıtımına sınırlama konulması, kredilerin ve menkul kıymetlerin yeniden yapılandırılması, Merkez Bankası'ndan borçlanmada vadelerin uzatılması, Basel II standartlarına uyum çalışmalarına yoğunlaşılması örnek olarak verilebilir. Özel kesime yönelik olarak da Varlık Barış Yasası, kredi kartı borçlarının yeniden yapılandırılması, döviz ve dövize endeksli krediler ile ilgili düzenlemeler, kredilerde kesintilerin azaltılması ve hisse senedi kazançlarına stopaj indirimi krizin neden olduğu durgunluk ortamını canlandırmak üzere yapılan çalışmalardandır (Erdönmez, 2009; Hazine Müsteşarlığı, 2010a).

2.2. YABANCI SERMAYELİ BANKA KAVRAMI VE YABANCI SERMAYELİ BANKACILIĞIN GELİŞİMİ

2.2.1.Yabancı Sermayeli Banka

Sermaye kaynaklarına göre bankalar sınıflandırıldığında; bankalar ulusal sermayeli ve yabancı sermayeli bankalar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadırlar.

Ulusal sermayeli bankalar sermayesinin en az yarısından çoğu ve yönetimi bulunduğu ülkedeki kişi ve kuruluşlara ait olan bankalar olup, yabancı sermayeli bankalar ise; banka sermayesinin en az yarısından çoğunun yabancı uyruklu kişi veya yabancı kuruluşlara ait olduğu ve yönetiminin de bu kişi veya kuruluşlar tarafından yapıldığı bankalardır.

Yabancı sermayeli banka, en basit tanımıyla bir bankanın birden fazla ülkede faaliyet göstermesi ve faaliyette bulunduğu bankaların kontrolünü sağlaması şeklinde ifade edilir. Diğer bir tanıma göre bir banka hisselerinin %50'sinden fazlasının başka bir ülkeye veya başka ülkelere ait olması durumunda söz konusu banka yabancı sermayeli banka olarak değerlendirilmektedir.

Çok uluslu banka olarak da adlandırılan yabancı sermayeli banka olmanın ön şartı; söz konusu bankanın birden fazla ülkede şube veya iştiraklere sahip olması ve kontrol mekanizmasını kendi elinde bulundurmasıdır. Yabancı bankalar, ev sahibi ülke için kaynak niteliği taşır ve yabancı doğrudan yatırımlardan sayılır (Aksoy, 1998:126).

Yabancı sermayeli bankalar genel olarak kendi ülkelerinde yerel müşterilerine sundukları her türlü hizmeti gitmiş oldukları ülkedeki müşterilerine de sunmaktadırlar. Bu bankalar genellikle gittikleri ülkelerde tüketici bankacılığı hizmeti vermekte olup kurumsal bankacılık hizmetini ülke dışından da sağlayabilmektedirler (Bumin, 2007:7).

2.2.2.Yabancı Sermayeli Bankacılığın Gelişimi

2.2.2.1. Dünyada Yabancı Sermayeli Bankacılığın Gelişimi

Çok uluslu bankaların yani yabancı sermayeli bankaların gelişimleri uluslararası sermaye hareketlerinin gelişimleri ile paralel bir süreç seyretmiştir. Tarihte ilk uluslararası bankacılık faaliyetleri 13. yy. ile 16. yy. arasında Avrupa ülkelerinde yapılan ticaretin finansmanını sağlamak üzere hizmet veren banker olarak

adlandırılan Fugger, Medici ve Ricardi of Luca tarafından gerçekleştirilmiştir (Ekren, 1986:181).

19. yüzyıldan sonra dünya genelinde yabancı sermayeli banka gelişimi üç dönemde incelenmiştir. Bu dönemlerden ilki 1830'lu yıllarda başlamış olup, ana sermayesi sömürgeci ülkelerdir ve amaçları sömürgeci ülke ile sömürge ülke arasındaki ticareti yürütmek ve geliştirmektir. Bu dönemde uluslararası bankacılık faaliyetleri gösteren ülkelerden en etkin olanları İngiltere ve Hollanda'dır. Bu dönemde yabancı sermayeli bankacılık faaliyetleri banka kurma ve şube açma yolu ile yapılmıştır (Akiş, 2008: 49). Dönem I . Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği ekonomik durgunluk ile sona ermiştir.

İkinci dönem 1960'larda başlamış, öncülüğünün Amerikan bankaları tarafından yapıldığı sonrasında Japon bankalarının da sürece dahil olduğu bir dönemdir. Amerikan şirketleri Avrupa'nın önemli finans merkezlerinde şubeler açarak bu dönemi başlatmış ardından Amerikan bankalarını Japon bankaları izlemiştir. Bu dönemde yapılan bankacılık yatırımları gelişmiş ülkelere yine gelişmiş ülkelere doğru olmuştur (Akiş, 2008: 49). Bu dönemde küresel boyutta mali ve ticari anlamda serbestleşme faaliyetleri yabancı bankaların sayısı üzerinde de olumlu etki oluşturmuştur. Birinci dönemden farklı olarak yabancı sermaye sömürge ülkelere değil, gelişmiş ülkelere hareket etmiş ve yabancı bankacılık faaliyetleri genellikle satın alma şeklinde gerçekleştirilmiştir (Bumin, 2007: 12-13). Amerikan şirketleri Avrupa'nın önemli finans merkezlerinde şubeler açarak bu dönemi başlatmıştır.

1960'lı yıllar Avrupa' da Euro dolar piyasasının yaygınlaştığı ve yabancı sermayeli bankaların en gözde çağını yaşadığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde yabancı sermayeli bankacılık sistemine yeni müşteriler ve rakipler dahil olmuş, arz ve talep açısından doygunluğa ulaşan yabancı sermayeli bankacılık faaliyetleri, yeni müşteri ve yeni piyasalar arayışına girmiştir. Süreçle beraber dünya genelinde teknolojik anlamda gelişmelerin de yaşanması maliyetleri azaltıcı bir etki yaratmış, müşteri ve piyasa çeşitliliği ise yeni ürün ve hizmetlerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir (Aksoy, 1998).

Yabancı sermayeli bankacılıkta üçüncü dönem 1990'lı yılların ikinci yarısından sonra başlamıştır. Bu dönemde yabancı bankalar çoğunlukla orta ve yüksek gelir grubuna sahip gelişmekte olan ülkelere odaklanmış ve yatırımda bulundukları ülkelerde yerel bir banka gibi faaliyet göstererek, yerelleşme adını verdikleri stratejiyi uygulamışlardır (Herrero ve Simon, 2003: 8-9). Üçüncü dönem, yabancı bankaların yerel bankalar gibi faaliyet gösterme ve yerelleşme çabaları ile birinci ve ikinci dönemlerden ayrılmaktadır.

2.2.2.2. Türkiye’de Yabancı Sermayeli Bankacılığın Gelişimi

Yabancı sermayeli bankacılığın Türkiye’deki gelişim süreci Osmanlı dönemi ve kendi içinde alt dönemlere ayrılmış olan Cumhuriyet dönemi olmak üzere iki dönemde incelenebilir.

2.2.2.2.1. Osmanlı Döneminde Yabancı Sermayeli Bankacılık

Osmanlı Devleti döneminde yabancı sermayeli bankacılığın gelişim süreci ekonomik gelişmelerin getirdiği bir ihtiyaca göre değil, Osmanlı Devleti’nin dış borçlarının finansman ihtiyacına göre şekillenmiştir (Altay, 2006: 56).

Osmanlı Devleti’nde kurulan ilk bankadan da önceki yıllarda, yani 1847’den önceki yıllarda da, batılı ülkelerin Osmanlı Devleti’nde banka kurma talepleri olmasına rağmen Osmanlı döneminin ilk bankası olan 1847 yılında Bank-ı Dersaadet’in (İstanbul Bankası) kurulumuna kadar yabancı banka kurma girişimleri karşılık alamamıştır.

Osmanlı Devleti’nde kurulan ya da şube açarak faaliyet gösteren yabancı bankalardan ilki 1863 yılında kurulan Osmanlı Bankası (Bank-ı Osmani-i Şahane-Ottoman Bank) olmuştur. Osmanlı Bankası İngiliz sermayesi ile 1856 yılında kurulmuştur ve yönetim merkezi Londra’da bulunmaktadır. Faaliyet merkezi İstanbul’da olan bu bankanın kuruluş nedeni Osmanlı Devleti’nin yabancı

piyasalardan ve özellikle Paris ve Londra piyasalarından borç alma girişimlerinde aracı olmak ve devletin gelir-gider dengesizliğini düzenlemek üzere Hazine'nin avans talebini karşılamaktır (Kaynarcalı, 1992:31). Osmanlı Bankası'nın bu faaliyetlerinin yanı sıra dönemin ihtiyaçları doğrultusunda banknot ihraç etme yetkisine sahip bir banka gereksinimi hasıl olmuştur. Bu sebeple Osmanlı Bankası sermayesine Fransız Sermayesi de eklenerek Osmanlı Bankası'nın adı 1863 yılında değiştirilerek Bank-ı Osmani-i Şahane olmuştur. Bu banka yürüttüğü ticari faaliyetlerin yanı sıra çeşitli imtiyazlara da sahip olan bir bankadır. Ticari faaliyetleri ile birlikte bu banka banknot çıkarma yetkisine sahip tek kurum olması, devlet bütçesinin kontrolünde aktif rol alması, devletin vergi alacaklarını toplaması ve devlete verdiği hizmet karşılığında komisyon ve tazminat alması gibi çok geniş ve kapsamlı yetkileri olan bir bankadır (Bolay, 1991:52).

Osmanlı Devleti'nin Osmanlı Bankasının kuruluşundan önceki süreçte kaime adı verilen kağıt paralarının değerinin düşmeye başlaması nedeniyle kambiyo kurunun istikrarını sağlamak üzere destek aldığı Galata Bankerleri'nin faaliyetlerinin Osmanlı Bankasının kurulması ile epeyce sınırlanmış olması bu sermayedarlar için örgütlenmeyi cazip kılmıştır (Tekeli ve İlkin, 1997:63-69). Osmanlı Bankası sonrasında çoğunluğu Galata Bankerlerin girişi ve Avrupa sermayesi ile kurulan veya şube açan çok sayıda banka olmuştur.

Osmanlı Devleti döneminde ulusal sermayeli banka sayısı çok azdır ve kurulan ulusal sermayeli bankalar arasında Ziraat Bankası'nın temelini oluşturan 1863 yılında kurulan amacı çiftçilere teminat karşılığında düşük faizle kredi kullandırmak olan, Memleket Sandıkları ve 1868 yılında kurulan Emniyet Sandıkları'dır. II. Meşrutiyetten sonra ulusal sermayeli bankacılık girişimleri artsa da yabancı sermayeli bankacılığa göre sayıca oldukça az olmuştur.

Osmanlı döneminde kurulan ulusal bankalardan en önemlileri 1863 yılında kurulan, amacı köylülerin imece usulü ile yaptıkları üretimden sağlanan, kaynaklara teminat karşılığı düşük faizle kredi kullandırmak olan Memleket Sandıkları ve 1868 yılında kurulan, Emniyet Sandıklarının temelini oluşturduğu Ziraat Bankası'dır. Bu sandıklarla başlayan ulusal bankacılık hareketi özellikle zamanla zayıflamış, II.

Meşrutiyet'ten sonra hız kazansa da ulusal bankaların bankacılık sistemi içindeki ağırlığı oldukça düşük düzeylerde kalmıştır (Aksoy, 1998:266).

2.2.2.2. Cumhuriyet Döneminde Yabancı Sermayeli Bankacılık

Cumhuriyet dönemindeki yabancı sermayeli bankacılık faaliyetleri 1923-1980 dönemi ve 1980 döneminden günümüze kadar uzanan dönem olarak ikiye ayrılmıştır.

1923 - 1980 Yılları Arasında Yabancı Sermayeli Bankacılık

Cumhuriyet ilan edildiği yılda Türkiye'de 22'si ulusal sermayeli olan toplam 35 banka faaliyette bulunmaktaydı. Ulusal sermayeli bankalar sayıca fazla olsa da, çoğunluğu lokal ihtiyaçlara hizmet etmek üzere ve tek şube şeklinde kurulmuş olan bankalardır. Ulusal bankalar içinde nispeten daha geniş faaliyetlere sahip olan bankalar ise bir ülke ekonomisinin kredi ihtiyacını karşılayacak ölçekte büyüklüğe sahip değildi. Dolayısıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında Osmanlı Bankası'nın da hala merkez bankası işlevlerini yürüttüğü bankacılık sektörü yabancı bankaların hakimiyetinde idi (Bolay, 1991:53).

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte ulusal anlamda büyük bankalar kurulmaya başlamış olsa da, ülkenin dışa açık bir ticaret politikası sürdürmesi ve dış ticaretin milli gelir içinde önemli bir payının olması sebebiyle, yabancı banka sayısında Cumhuriyet'in ilan edildiği ilk yıllarda gelişim gözlenmiştir (Akgüç, 1992:97).

1929 yılında yaşanan ekonomik buhran ile gerek küresel anlamda yaşanan ekonomik sıkıntılar, gerekse de Türkiye'nin ekonomi politikalarında yapılan birtakım değişiklikler nedeniyle Türkiye'de yabancı sermayeli bankacılık faaliyetlerinde düşüş yaşanmıştır. Kambiyo kontrolleri ile sınırlanan yabancı sermayeli bankalar nedeniyle bu dönemde 9 banka faaliyetini tamamen durdurmuş veya faaliyetlerine ara vermiştir (Tekeli ve İlkin, 1997:55-79).

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde 1945-1959 yılları arasında sanayileşme faaliyetlerinde de özel sektöre yer verilmesinin etkisi ile özel sermayeli ulusal bankalar artış göstermiş, 1963 yılında uygulamaya alınan beş yıllık kalkınma planı ile de bankacılık sektörü devlet kontrolü altına alınmıştır ve özel durumlar haricinde yeni bir ticaret bankasının kurulmasına dahi müsaade edilmemiştir (Kocaman, 2004: 257).

1929 yılından sonra yaklaşık 50 yıl kadar uzun bir süre Türkiye'de yeni bir yabancı sermayeli banka girişimi gerek banka kurulması, gerekse de şube açılması yoluyla gerçekleşmemiştir. Cumhuriyetin ilk yılında Türk bankacılık sektöründe %42 oranında ağırlığı olan yabancı sermayeli banka oranı 1979 yılına gelindiğinde sadece %9 olmuştur (Ekren, 1986:18).

1980 Yılı Sonrasında Yabancı Sermayeli Bankacılık

1980 yılında 24 Ocak kararları ile Türkiye ekonomisi genelinde yaşanan değişiklikler Türk Bankacılık sektöründe de değişikliklere sebep olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde sektöre girişlerin de kolaylaşması ile bankacılık sektörü daha dışa açık, rekabetin fazla olduğu, yeni ürün ve hizmet çeşitlerinin ortaya çıktığı bir süreç içine girmiştir. Dışa açılma politikaları ile bankacılık sektöründe yabancı banka girişine dair uygulanan kısıtlamalar ortadan kaldırılmıştır.

1980'li yıllardan itibaren pek çok yabancı banka Türk bankacılık sektörüne girmiş ve ulusal bankalar bir rekabet ortamına maruz kalmışlardır. Bu durum ulusal sermayeli bankaların da yabancı sermayeli bankacılık konusunda uzmanlaşmasını beraberinde getirmiş ve Türk bankaları da uluslararası piyasalarda faaliyet göstermeye başlamışlardır. Bu dönemde faaliyet gösteren bankaların faaliyetleri dış ticaretin finansmanı üzerine yoğunlaşmıştır (Kesbiç ve Şimşek, 2001: 48).

24 Ocak Kararları sonrası yabancı banka girişlerine dair serbestleşme uygulamaları, yabancı sermayenin teşviki çalışmaları, Türkiye'nin dış ticaretindeki artış, Beyrut'un Ortadoğu'da bir finans merkezi olmaktan çıkması, İran-Irak Savaşı gibi çeşitli iç ve dış nedenlerden dolayı serbestleşme sürecinden kısa bir süre sonra

Ülkemizdeki yabancı banka sayısında ciddi artışlar gözlemlenmiştir (Akgüç,1992:103).

1985 yılından sonra Türkiye'deki yabancı sermayeli bankalar piyasa koşullarının değişmesi ile Türk bir banka ile ortaklık veya faaliyetteki şubelerini anonim şirkete dönüştürme şeklinde faaliyet göstermişlerdir.

1980'li yıllarda ekonomiye dair reform niteliğinde olan değişiklikler ve düzenlemeler Türk bankacılık sisteminin gelişimi üzerinde olumlu etkiler oluştursa da, zaman içinde finansal sistem genelinde bu kurallara uyulmaması, finansal sistemin siğ kalmasına sebep olmuş ve sistemin en önemli aktörü olan bankacılık sektörü de bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Krizlere karşı kırılgan olan sektör, yüksek faiz ortamı, yönetimin başarısızlığı ve denetimsiz gelişim nedeniyle banka tasfiyeleri gerçekleşmiştir (cal ve olak, 1991:77).

1990'lı yıllarda finansal sistemde yaşanan problemler nedeniyle mali yapısı olumsuz etkilenen bankacılık sektörü, 1994 yılındaki ekonomik krizle de önemli boyutta zkaynak kaybı yaşamış ve küçülme göstermiştir. 1994 – 1999 yıllar arasında tekrar büyüme trendine giren Türk bankacılık sektörü 1999 depremi, Rusya ve Uzakdoğu krizleri nedeniyle riske maruz kalmıştır. Bu süreç bankaların yabancı para pozisyonunda açık oluşturmış ve sektör krize girmiştir (Afşar, 2006: 148).

2000 yılında yabancı sermayeli banka sayısının sektördeki toplam banka sayısı içindeki payı %26 olmakla beraber, yabancı sermayeli banka aktiflerinin toplam sektör içindeki payı %5.4'tür. Aynı yılda yabancı sermayeli bankaların toplam bankacılık sektörü içerisinde kredilerinin payı %2.8, mevduatlarının payı %3.2 ve özkaynaklarının payı %7.6 olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılında yabancı sermayeli bankalar sektörün şube sayısı olarak %1'ini ve personel sayısı olarak da %2.2'sini oluşturmaktadır (BDDK ve TBB).

Tablo 2.2.' de 1980-2000 yılları arasında yabancı sermayeli bankaların da dahil olduğu banka sayılarının gelişimi, Tablo 2.3.'de ise aynı dönemde yabancı sermayeli bankaların aktif, kredi, mevduat, zsermaye, şube ve personel sayılarının toplam bankacılık sektörü içerisindeki payları sunulmuştur.

Tablo 2.2. Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Yabancı Sermayeli Bankalar (1980-2000)

	1980	1990	2000
Kamu Ticari Bankaları	12	8	4
Özel Ticari Bankalar	24	25	28
TMSF Kapsamındaki Bankalar	0	0	11
Yabancı Sermayeli Ticari Bankalar	4	23	18
Kurulan Yabancı Sermayeli Bankalar	2	7	5
Şube Açan Yabancı Sermayeli Bankalar	2	16	13
Ticari Bankalar Toplamı	40	56	61
Kamu Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3	3	3
Özel Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0	4	12
Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0	3	3
Kalkınma ve Yatırım Bankaları Toplamı	3	10	18
Toplam Yabancı Sermayeli Bankalar	4	26	21
Toplam Yerli Sermayeli Bankalar	39	40	58
Bankacılık Sektörü Toplamı	43	66	79

Kaynak: BDDK, TBB

Tablo 2.3. Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Yabancı Sermayeli Bankaların Payları(1980-2000)

	1980	1990	2000
Aktif	2.9%	3.4%	5.4%
Kredi	1.8%	3.5%	2.8%
Mevduat	2.3%	2.4%	3.2%
Özsermaye	2.2%	3.8%	7.6%
Şube	1.8%	1.7%	1.5%
Personel	1.5%	1.9%	2.2%

Kaynak: BDDK, TBB

2001 yılında, o dönemde yaşanan 2001 Şubat krizden kaynaklanan olumsuz etkileri ortadan kaldırmak üzere “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” uygulanmıştır. Sektörün yeniden yapılandırılması amacıyla uygulanan program birçok yasal ve kurumsal boyutta düzenlemeler içermiştir. Fakat, 2002 yılında ülke genelinde ekonomik anlamda ferahlama ve büyüme, bu yapılandırma programına rağmen aynı oranda bankacılık sektörüne yansımamıştır. 2002 yılı sonrasında da bu program uygulanmaya devam edilmiş, uzun vadede, sektörde bozulan dengeler tekrar kurulmaya başlanmıştır.

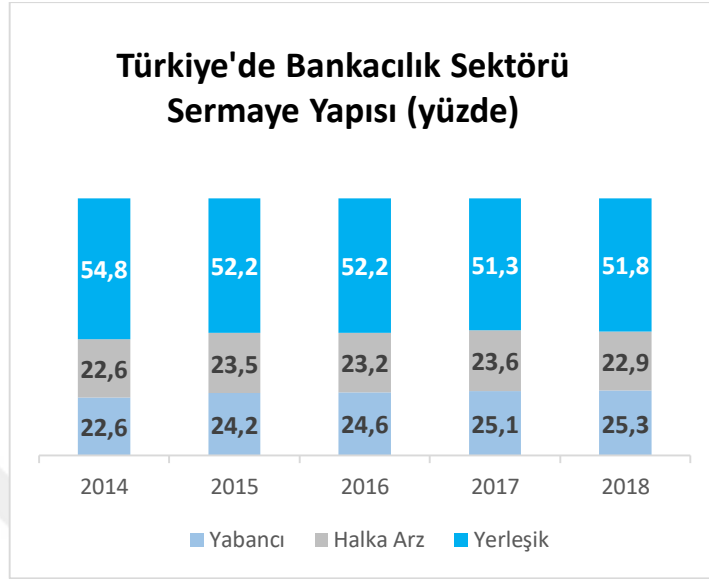
Kriz sonrası süreçte, bankacılık sisteminin düzenlenmesi üzere uygulanan yeniden yapılandırma programı ve ekonomideki genel istikrar ortamı, yabancıların

Türk bankacılık sektörüne olan ilgisini arttırmıştır. Kriz sonrası dönemde banka aktifleri istikrarlı bir biçimde büyüme göstermiş, kredi hacmi artmış ve yüksek kar marjları yabancı yatırımcılar için Türk bankacılık sektörünü cazip kılmıştır. Ayrıca denetim ve gözetim sistemlerinde uygulanan sıkı politikalar da yabancı yatırımcı için bir güven ortamı tahsis etmiştir. 2004 yılı sonrasında sektördeki yabancı banka payı yükselme trendi göstermiştir. 2005 yılında %5.2 olan yabancı sermayeli banka aktif payı, 2007 yılında üç katına çıkarak %16' ya ulaşmıştır. 2004 yılından sonra Türk bankacılık sektörüne giren yabancı yatırımcılar, çoğunlukla orta ölçekli bankaları tercih etmişler, orta ölçekli bankaların yanı sıra da şube ağı ve müşteri potansiyeli yüksek olan bankalara da ilgi göstermişlerdir. Yabancı bankalar kurumsal müşterilerin yanı sıra bireysel ve konut kredileri üzerinde deneyimi olan bankalara da yatırım yapmışlardır (Ata, 2009:110). Yabancı sermayenin Türkiye'ye girişindeki artışın nedeni olarak bankacılık sektörüne yapılan düzenlemelerin getirdiği güven ortamının yanı sıra, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği yönündeki beklentileri ve nüfus itibarıyla genç bir nüfusa sahip olmasından dolayı bireysel kredi piyasası ve reel sektördeki büyüme potansiyelleri de bulunmaktadır.

2000 yılı sonrasında Türk bankacılık sektörüne yapılan yabancı sermayeli yatırımlar şube açmaktan ziyade, orta ve büyük ölçekli işletmeleri satın alma stratejisi izlemiştir. Yabancı sermayeli bankaların 2000'li yıllardan sonra satın aldığı bankaların pazar payının ve hisse değerlerinin büyüklüğü yabancı yatırımcıların Türkiye bankacılık sektörü üzerindeki fikirlerinin değiştiğinin göstergesidir.

Tablo 2.4.'de 2014-2018 dönemi için Türk bankacılık sektörünün banka grupları itibarıyla gelişimi görülmektedir. Bu dönemde yabancı sermayeli bankaların toplam bankacılık sektöründeki payının %23 ile %25 arasında seyrettiği görülmektedir.

Tablo 2.4. Türk Bankacılık Sektöründe Sermaye Yapısı 2014-2018 (%)

Kaynak: BDDK, TBB

Tablo 2.5.' de ise 31.12.2019 tarihi itibarıyla Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların listesi sunulmuştur. 2019 yılında 16 tane Türkiye'de kurulmuş yabancı banka, 5 tane de Türkiye'de şube açmış yabancı sermayeli banka mevcuttur.

Tablo 2.5. Türkiye'deki Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları

Türkiye'deki Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları
Türkiye'de Kurulmuş Bankalar
Alternatif Bank A.Ş.
Arap Türk Bankası A.Ş.
Bank of China Turkey A.Ş.
Burgan Bank A.Ş.
Citibank A.Ş.
Denizbank A.Ş.
Deutsche Bank A.Ş.
HSBC Bank A.Ş.
ICBC Turkey Bank A.Ş.
ING Bank A.Ş.
MUFG Bank Turkey A.Ş.
Odea Bank A.Ş.
QNB Finansbank A.Ş.
Rabobank A.Ş.
Turkland Bank A.Ş.
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
Türkiye'de Şube Açan Bankalar
Bank Mellat
Habib Bank Limited
Intesa Sanpaolo S.p.A.
J.P. Morgan Chase Bank N.A.
Société Générale (SA)

Kaynak: TBB

2.2.3.Yabancı Sermayeli Bankaların Ulusal Bankacılık Sektörüne Etkisi

Yabancı sermayeli bankaların bir ülkenin yerel bankalarının performansına etkisi her ülke için aynı şekilde keskin çizgilerle ifade edilemez. Çünkü her bir ülkenin veya ilgili ülkeye katılan her bir yabancı bankanın kendine has durumları olabilmektedir. Yabancı sermayeli banka girişinin etkileri o ülkenin gelişmişlik düzeyi ile alakalı olabileceği gibi, etkiler kısa ve uzun vadede de farklılık göstermektedir. Nitekim literatürde yabancı sermayeli banka girişinin ulusal bankacılık sektörüne etkileri incelenirken, ülke grupları üzerinde yapılan çalışmalarda yabancı sermaye girişinin ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık gösterdiğine dair bulgular elde edilmiştir.

2.2.3.1. Yabancı Sermayeli Bankaların Ulusal Bankalar Üzerindeki Olumlu Etkileri

Yabancı sermaye girişinin ulusal bankacılık sektörüne etkileri ile ilgili olarak farklı görüşler bulunsa da, yabancı sermaye girişinin olumlu etkilerinden en çok ortak görüş birliği sağlanan etkisi, yabancı girişinin ulusal bankacılık sektörünü rekabetçi bir ortam sunarak geliştirdiği ve bankacılık faaliyetlerinde etkinliği arttırdığı yönündedir.

Bankacılık sektöründe artan rekabet, sektörü modern bankacılık teknolojileri arayışına iterek, ulusal piyasalarda hizmet kalitesini arttırmaktadır. Ayrıca sektörün yabancı yatırımcılara cazip hale getirilmesi için denetim ve gözetim mekanizmasının geliştirilmesi ulusal bankalar üzerinde de olumlu etki oluşturabilmektedir. Yabancı sermayenin bankacılık sektörüne girişi diğer sektörlerde yabancı sermaye girişini arttırıcı etki oluşturabilmektedir.

Yabancı sermayeli bankaların bankacılık sektörüne girişlerindeki olumlu etkilerine maddeler halinde değinilecek olunursa (Erdönmez, 2004:22-23);

- Yabancı banka girişleri, rekabeti arttırarak gerek finansal ürün ve hizmetlerin çeşitliliğinin ve kalitesinin artması, gerekse de ulusal bankaların pazar payını

muhafaza edebilmek için maliyet azaltıcı faaliyetler üzerinde yoğunlaşarak karlılığını arttırması yönünde bir avantaj sağlayabilir.

- Yabancı bankaların ulusal sektöre getirdiği yeni ürün ve hizmetler ulusal bankalar tarafından da örnek alınarak sektördeki etkinliği arttırabilir.
- Yabancı sermayeli bankalar özel sektöre verilen kredilerin miktarının artırılmasına katkıda bulunarak ulusal ekonomide büyümeye katkı sağlayabilir.
- Yabancı bankalar gelişmiş risk yönetimi sistemleri ile etkili risk takibi, daha kaliteli banka bilançosu ve müşteri portföyü sağlayabilmektedir.
- Yabancı bankalar sektörde uyguladıkları denetim ve gözetim faaliyetleri ve kurumsal yönetim uygulamaları ile sektörde şeffaflığı sağlamakta ve dolayısıyla operasyonel risklerin de azalmasına katkı sağlayabilmektedir.
- Yabancı bankalar beraberinde getirdikleri kaynaklar ile kriz sonrası dönemlerde ulusal bankacılık sektörünün daha hızlı toparlanmasına yardımcı olabilmektedirler.
- Yabancı bankalar gittikleri ülkelerde farklı eğitim ve yetenek geçmişine sahip yöneticiler sektörün beşeri sermayesinin kalitesine olumlu etki oluşturabilirler.

2.2.3.2. Yabancı Sermayeli Bankaların Ulusal Bankalar Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Gelişme evresinde olan ulusal sermayeli bankalar, yabancı banka girişi kaynaklı rekabete dayanamayıp iflas edebilmektedirler. Bu tür bir etkinin tüm finansal sisteme yayılması finansal sistemin istikrarını tehlikeye sokacaktır. Bu sebeple yabancı bankaların ulusal sektöre girişlerde uygulanacak sınırlamalar ulusal sektörün korunması açısından önem teşkil eder. Ulusal bankaların karlılıklarının etkilenmesi finansal sektörde işgücü kayıplarına da sebep olabilmektedir. Bir diğer olumsuz etki ise ulusal sektöre giriş yapan yabancı bankaların yapıları karmaşık ise gözetim ve denetimi için sağlanan eforun maliyet olarak ulusal sektöre yansımadır (Ata, 2009:111).

Yabancı sermayeli banka girişlerinin ulusal bankacılık sektörü üzerindeki olumsuz etkileri aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Erdönmez, 2004:22-23);

- Yerel bankaların uluslararası alanda başarılı ve tanınmış yabancı bankalar ile rekabet etmesi maliyet artışlarına neden olabilir.
- Yabancı bankaların çoğunlukla çokuluslu şirketlerle çalışıyor olması ulusal sermayeli bankaların yabancı bankaların getirdiği bir takım avantajlara erişimini kısıtlayabilir.
- Yabancı bankaların sermaye aktarımı yaptıkları ülkelerdeki devletin taleplerine karşı esnek olmaları devletin sektör ve ekonomi üzerindeki kontrol hakimiyetini azaltabilir.
- Artan rekabet ortamı ulusal bankaları daha riskli faaliyetlerde bulunmaya itebilir.
- Yabancı bankalar beraberinde getirdikleri modern ürün ve teknolojilere sahip olması nedeniyle piyasanın karlı kurumları ile işbirliği yapmakta, bu durum da yerel bankaların daha az karlı ve riskli kurumlarla işbirliği yapması sonucunu doğurabilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKACILIK İŞLEM VE FONKSİYONLARI İLE BANKA TÜRLERİ

3.1. BANKACILIĞIN TANIMI ve BANKACILIK İŞLEMLERİ

Bankalar, gerek nakit ihtiyacımızı karşılamak üzere vermiş oldukları kredilerle, tasarruflarımızı güvenli bir ortamda sakladığımız, hatta tasarruflarımızı çeşitli hesap türleri ile arttırdığımız kurumlar olarak, gerekse de para transferlerimizde aracı kurumlar olarak ekonomik ve sosyal hayatın yadsınamaz bir parçasıdır. Bu bölümde bir ekonomide en önemli finansal kuruluşlardan olan bankaların ekonomi için ne denli önemli olduğunu kavramak üzere bankacılığın tanımı, işlevleri ve türleri ile ilgili detaylı bilgi sunulacaktır.

3.1.1. Banka Tanımı

Birçok dilde benzer şekilde ifade edilen banka kelimesinin İtalyanca'da "banco" kelimesinden geldiği varsayılmaktadır. Bu kelime İtalyanca'da masa, sıra veya tezgah anlamına gelmektedir. Bankacılık tarihinin ilk bankerleri olarak bilinen Lombardiya'lı Yahudiler bankacılık işlemlerini "banco" adı verilen bu tezgahlar üzerinde yaptıklarından dolayı banka kurumu adına kullanılan bu kelime dilimize bu şekilde geçmiştir (Parasız, 2005:107).

Farklı alanlarda hizmet sunan bankaların tüm faaliyetlerini kapsayan bir tanım sunabilmek güçtür. Banka, "halkın belli zaman içinde harcamadığı paraları kabul ederek, bunları nema getirir şekilde ikraz ve plase eden, ödemelerde aracılık, para nakli, senet tahsili, emanet kabulü gibi çeşitli hizmetler gören bir işletme" şeklinde tanımlanabilir (Öçal,Çolak,1991:11).

5411 sayılı Bankacılık kanununa göre “Banka; banka adı altında Türkiye’de kurulan kuruluşlar ile yurtdışında kurulu bankaların Türkiye’deki şubelerini ifade etmektedir” olarak tanımlanmıştır.

Türk Dil Kurumunda banka “faizle para alıp veren, kredi, iskonto, kambiyo işlemleri yapan, kasalarında para, değerli belge, eşya saklayan ve ticaret, sanayi, ekonomi alanlarında çeşitli etkinliklerde bulunan kuruluş” ve “bankacılık işleminin yapıldığı yapı” olarak tanımlanmıştır.

Ayrıca bankaların, temel görevlerine ek olarak, piyasaya likidite oluşturmak, kısa vadeli fonları uzun vadeli fonlara dönüştürmek, para politikalarının daha etkin işlemlerini sağlamak ve kaynak dağılımını düzenlemek gibi fonksiyonları da bulunmaktadır (Akgüç, 1992:7).

3.1.2.Bankacılık İşlemleri

Bankacılık işlemleri en genel sınıflandırma ile müşterilerden mevduat toplamak ve toplanan mevduatı korumak, toplanan mevduatların bir kısmı ile talebi olan müşterilere bir bedel ödemek koşuluyla ödünç (kredi) vermek, para transferi ve bu paranın nakit olarak çekilmesini sağlamak olarak sıralanabilir (Ayanoğlu vd., 2013: 4). Diğer tüm bankacılık işlemleri bu üç ana faaliyet etrafında şekillenmiştir.

Bankaların faaliyetleri yürürlükte olan bankacılık mevzuatı ile detaylı bir şekilde belirtilmiştir. Nisan 2011 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 4 üncü maddesinde bankaların faaliyet konuları aşağıdaki şekilde belirtilmiştir (TBB, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu 18-20):

- a) Mevduat kabulü.
- b) Katılım fonu kabulü.
- c) Nakdi, gayrinakdi her cins ve surette kredi verme işlemleri.
- d) Nakdi ve kaydi ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri.
- e) Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri.

- f) Saklama hizmetleri.
- g) Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri.
- h) Efektif dahil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı; kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri.
- i) Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri.
- j) Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri.
- k) Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri.
- l) Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri.
- m) Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri.
- n) Yatırım danışmanlığı işlemleri.
- o) Portföy işletmeciliği ve yönetimi.
- p) Hazine Müsteşarlığı ve/veya Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı.
- r) Faktoring ve forfaiting işlemleri.
- s) Bankalararası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık.
- t) Finansal kiralama işlemleri.
- u) Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri.
- v) Kurulca belirlenecek diğer faaliyetler.

Yukarıda belirtilen işlemleri hemen hemen tüm bankalar gerçekleştirebiliyor olsa da, birkaç önemli istisna mevcuttur. Mevduat bankaları katılım fonu kabulü ve finansal kiralama işlemi, katılım bankaları mevduat kabulü, kalkınma ve yatırım bankaları ise mevduat kabulü ve katılım fonu kabulü işlemlerini gerçekleştiremezler. Bankacılık faaliyet konularını daha detaylı incelemek gerekirse; bankacılık faaliyetlerini mevduat, kredi, kambiyo, bankacılık hizmetleri ve bireysel bankacılık işlemleri olarak beş temel gruba ayırabiliriz.

Mevduat

Bankalar tasarruf sahiplerine fon sağlarken kendi öz sermayelerini değil yabancı kaynakları kullanmaktadırlar. Bankaların en ciddi ölçekteki yabancı kaynağını ise mevduat hesapları oluşmaktadırlar. Mevduatlar, bankaların faaliyetlerinde bir sıralama yapılacak olursa ilk sırayı almaktadır.

Bankalar Kanunu'nda mevduat "yazılı ya da sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle ivazsız veya bir ivaz karşılığında, istendiğinde ya da belli bir vadede geri ödenmek üzere kabul edilen paradır" şeklinde tanımlanmıştır (Bankacılık Kanunu Madde:3).

Mevduatlar; vadesine, kaynağına, para birimine, mudi yerleşim yerine, kimlik belirliliğine ve hesabın kullanım şekline göre çeşitli şekilde sınıflandırılabilir. Tasarruf sahiplerinin bireysel olarak açmış oldukları hesaplara "tasarruf mevduatı", firmaları adına açmış oldukları hesaplara ise "ticari mevduat" denilmektedir. Mevduat; mevduat bankalarında ve katılım bankalarında farklı şekilde isimlendirilmektedir. Mevduat hesabı bir mevduat bankasında açılıyor ise "mevduat hesabı", bir katılım bankasında açılıyor ise de " zel cari hesap" olarak adlandırılmaktadır. Mevduat hesaplarında yapılan en önemli sınıflandırmalardan birisi de vadesine göre yapılan sınıflandırmadır. Mevduat hesapları vadesine göre vadeli ve vadesiz mevduat hesabı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Katılım bankaları için mevduatın vadesine göre sınıflandırılması ise vadesiz mevduat hesapları için " zel cari hesap", vadeli hesaplar için ise "katılma hesabı" şeklinde dir.

Kredi

Bankalar elindeki fonlarını kredi olarak kullanarak var olmakta ve faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bir ticari bankanın ana fonksiyonu fon sağlamak, bir başka ifade ile kredi vermektir. Krediler kullanım amacına, teminatına, vadesine, kullanıldığı sektöre, kredi alıcısına, niteliğine göre farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Krediler en yaygın sınıflandırma ile bireysel, ticari ve kurumsal krediler olmak üzere üç gruba ayrılmaktadırlar. Bireysel yani kişisel krediler ise kendi içinde ihtiyaç, konut ve taşıt kredisi olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Kobi kredileri olarak da adlandırılan ticari krediler küçük ve orta ölçekli işletmelere nakit ihtiya ını karşılamak, işletme sermayesi ihtiya ını karşılamak veya yatırım finansmanı

sağlamak gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Kurumsal krediler ise daha büyük ölçekteki firmalara benzer amaçlar doğrultusunda verilen kredilerdir.

Bankacılık Kanunu'na göre aşağıdaki işlemler izlendikleri hesaba bakılmaksızın kredi sayılmaktadır:

- Bankalarca verilen nakdi krediler ile teminat mektupları,
- Kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayri nakdi krediler ve bu niteliği haiz taahhütler,
- Satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları,
- Tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler,
- Varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar,
- Vadesi geçmiş nakdi krediler,
- Tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler,
- Gayrinakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri,
- Ters repo işlemlerinden alacaklar,
- Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler,
- Ortaklık payları ve kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler.

Bu işlemlere ek olarak, kalkınma ve yatırım bankalarının finansal kiralama yoluyla sağladığı finansmanlar ile katılım bankalarının taşınır ve taşınmaz mal ve hizmet bedellerinin ödenmesi suretiyle veya kar ve zarar ortaklığı yatırımları, taşınmaz, ekipman veya emtia temini veya finansal kiralama, mal karşılığı olan vesaikin finansmanı ve ortak yatırımlar veya benzer yöntemlerle sağladıkları finansmanlar da bu kanun kapsamında kredi sayılmaktadır. (Bankacılık Kanunu, Madde 48 s:50).

Kambiyo

Kambiyonun, ilk akla gelen anlamı dövizdir. Bankacılıkta da kambiyo yabancı para türünden yapılan işlemleri ifade etmektedir. Bankaların fon toplamak ve kredi vermek dışındaki bir diğer önemli faaliyet konusu ise; dış ticaret ile ilgili işlemlere aracılık etmektir. Dış ticaret ile ilgili işlemler bankaların döviz ile yapmış olduğu en yaygın işlemlerdir.

Kambiyo işlemleri kapsamında; bankalar kambiyo işlemleri için yetkilendirilmiş olan şubelerinde ithalat, ihracat ve transit ticaret gibi dış ticaret işlemlerinde bulunmaktadır. Bankaların kambiyo işlemleri olarak sunduğu diğer bazı hizmetler ise; navlun ve sigorta bedeli transferleri, döviz cinsinden yurtdışı teminat mektubu vermek, yurtdışı krediler ve sermaye hareketlerine aracılık etmek, yurt dışına havale göndermek ve yurtdışından gelen havalelerin ödenmesini yapmak olarak sıralanabilir (Ankara Üniversitesi, Açıkders Notları, s.9-10).

Bankacılık hizmetleri

Bankaların fon toplama, topladıkları fonları kredi olarak kullandırma, kambiyo hizmetleri sunmak dışındaki bir diğer önemli faaliyeti bir ödeme merkezi şeklinde işleyerek her türlü para transferine aracılıktır. Bankalarda gerçekleştirilen ödemeler nakit ödemeler olabilmekle birlikte günümüzde daha çok çek/senet gibi kıymetli evrakların bedellerinin tahsili şeklinde olmaktadır. Bankacılık hizmeti olarak belirtilebilecek bir diğer işlem türü ise sermaye piyasası işlemlerine aracılık faaliyetleridir. Bankalar sermaye piyasası faaliyetleri kapsamında firmaların tahvil ve hisse senedi ihracına aracılık, müşterileri namına hisse senedi ve tahvil alım satımı, müşterilerin hisse senedi ve tahvillerinin muhafaza ve yönetimi, hisse senedi ve tahvillerin açılan kredilere teminat olarak kabulü örnek olarak verilebilir. Bunların dışında kalan bir takım diğer bankacılık faaliyetleri ise; kiralık kasa hizmeti, ticari senet tahsili, havale işlemleri, fatura tahsili ve ödemesi, kupon tahsili, pay senedi ile tahvil kupon ve anapara ödemesi, sigortalama işlemlerine aracılık, teminat ve kefalet mektubu verilmesi olarak sıralanabilir (Ankara Üniversitesi, Açıkders Notları, s.10).

Bireysel bankacılık işlemleri

Tüketici bankacılığı veya perakende bankacılığı olarak da karşımıza çıkan bireysel bankacılık, adından da anlaşılacağı üzere şirketlere veya finansal kurumlara verilen hizmetler yerine bireysel müşterilere sunulan hizmetleri kapsamaktadır. Son zamanlarda finansal piyasaların gelişimi ile bankacılık sektöründe de sürekli bir yenilik arayışı oluşmuştur. Bu yeniliklerin en yoğun yaşandığı bankacılık uygulamaları bireysel bankacılıkta gerçekleşmektedir. Ülkemiz de dahil tüm dünyada hizmet sunan bankaların neredeyse tamamı bireysel bankacılık hizmeti sunmaktadır. Bu nedenle

bireysel bankacılık işlemleri en çok kitleye hitap eden, en çok yeniliğe açık olan ve gelir hacmi en yüksek olan bankacılık işlemleridir.

Bireysel bankacılık işlemlerine tasarruf hesabı, tüketici kredisi, kredi kartları, ATM işlemleri, banka kartları, elektronik transfer sistemleri, internet ve WAP bankacılığı, call center hizmetleri örnek olarak verilebilir. Bireysel bankacılık kapsamına giren bir diğer bankacılık faaliyeti ise müşterilerin hayatlarını, eşyalarını güvenceye alma amaçlı yapılan sigorta işlemleridir.

Tablo 3.1.' de yerli ve yabancı kartların yurt içi kullanımına dair BKM'den (Bankalararası Kart Merkezi) alınan veriler sunulmuştur (2019 Bankalarımız s:42).

Tablo 3.1. Seçilmiş Göstergeler

	2018	2019	Değişim (Yüzde)
Kredi kartı (bin adet)	66.305	69.826	5
Banka kartı (bin adet)	146.375	166.211	13
POS cihazı (bin adet)	1.587	1.599	1
ATM	51.941	53.024	2
Kredi kartı işlem hacmi/gsyh (yüzde)	22	22	—
Banka kartı işlem hacmi/gsyh (yüzde)	23	24	—

Kaynak: BKM

3.1.3. Bankaların Fonksiyonları ve Ekonomideki Önemi

Bir ekonomide finansal sistemin temel yapı taşı olan bankaların ana fonksiyonu tasarruf fazlası olan fon sahipleri ile bu fona ihtiyaç duyan fon talep edenleri bir araya getirmesidir.

Tarihsel gelişim sürecinde modern yaşamın bir gerekliliği olarak bu ana faaliyetleri etrafında çok farklı fonksiyonları da bünyesine alan bankaların finansal sistem içerisinde yerine getirdiği fonksiyonları aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- a)Finansal aracılık,
- b)Dış ticareti finansmanı ve ihracatı teşvik,
- c)Uluslararası finansal piyasalarda risk yönetimi,

- d)Kaynakların etkin kullanımı,
- e)Gelir ve servet dağılımını etkileme,
- f)Kaydi para oluşturma,
- g) Para ve maliye politikaları (Altan,2001:66).

Finansal Aracılık

Bankaların ana fonksiyonlarının başında gelen finansal aracılık; tasarruf sahibi kişi ve kuruluşların mevduatlarını kredi talep eden kişi ve kuruluşlara aktarmaktır.

Bankalar tasarruf sahibi kişi veya kuruluşlarla, sermaye ihtiyacı olan kişi ve kuruluşlar arasında bağlantı sağlayarak, ekonomide oluşan kaynak fazlalığını bir bedel ödemesi karşılığında ihtiyacı olanlara yönlendirmektedirler. Bu fonksiyonu ile bankalar fon fazlası olanlar için elindeki fazla fonu güvenli bir ortamda değerlendirme imkanı, fona ihtiyacı olanlar için de likidite imkanı sunmaktadır. Sonuç olarak bankalar her iki tarafın da amacı olan kara hizmet etmiş olmaktadır. Ekonomide bankacılık sektörünün işlerliği tasarruf ve yatırım dengesinin sağlanmasına da yardımcı olmaktadır.

Dış Ticaretin Finansmanı ve İhracatı Teşvik

Bankalar gerek ulusal sınırlar içerisinde gerçekleştirilen ticareti, gerekse de uluslararası ticaretin finansmanında önemli rol oynamaktadırlar. Bir ekonominin kalkınması için tasarrufların yatırımlara dönüşmesi ve bu yatırımları finanse edecek kaynakların varlığı elzemdir. Bankalar bu noktada ihtiyaç duyulan kaynağın finansmanını sağlayarak ekonomilerin kalkınmasında rol alırlar.

Bankalar dış ticaret sürecinde banka teminatı, peşin ödeme, belge karşılığı ödeme, güven hesabı, forfaiting gibi bazı uygulamalar ile dış ticaretin finansmanının güvenilir, sistemli ve hızlı bir şekilde yürütülmesini sağlayarak dış ticareti finanse ve teşvik eder (Altan, 2001: 68).

İhracatın artması ile ülkenin döviz rezervleri artmaktadır. Bankaların ithalat aşamasında da aracı olması üretim yapılmak üzere ithal edilen hammaddelere erişime finansman sağladığından dolayı da sadece ihracat sonucunda gelecek olan

döviz rezervi anlamında değil ithalat yoluyla üretimin artması boyutu ile ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır.

Bankaların sağladığı finansmanın yanı sıra sağladığı güven ortamı da özellikle dış ticarete çok önemli bir fonksiyondur. Uluslararası ticarete birbirlerini genellikle tanımayan taraflar karşılıklı bir tereddüt duymakta ve risk almaktadır. İhracatçı, sattığı malın bedelini alma konusunda, ithalatçı ise sözleşmede belirtilen malları belirtildiği şekilde ve vaktinde teslim alma konusunda teminat isterler. Bankalar bu noktada, ihracatçıya sattığı malın tahsilatı için, ithalatçıya ise satın aldığı malların istediği nitelikte ve zamanında gönderileceğini garanti vermektedir. Bankalar bu süreçte adeta bir kefil gibi faaliyet göstererek ticaretin artmasını ve canlanmasını sağlamaktadırlar (Seyidoğlu, 2001: 329).

Uluslararası Finansal Piyasalarda Risk Yönetimi

Küreselleşme ile finansal piyasalarda ciddi boyutlara ulaşan işlem hacmi beraberinde piyasalara çeşitli riskler de getirmiştir. Geçmişten günümüze bu riskler banka bazında veya mali sistemler genelinde yıkıcı sonuçlara sebep olmuş, krizler yaşanmıştır.

Bankaların önemli işlevlerinden birisi olan risk yönetimine aracılık etmesi demek, bankaların gerek ulusal gerek uluslararası piyasalardaki olası riskleri tespit etmek, riskin boyutunu doğru bir şekilde ölçmek ve bu riskleri hangi politikalarla yönetebileceğini belirlemek anlamına gelmektedir.

Bankacılık tarihinde ilk başlarda bilanço yönetimi olarak uygulanan risk yönetimi, 1988 tarihinde Uluslar Arası Takas Bankası tarafından yayımlanan Basel 1 uygulaması ile uluslararası bir boyut kazanmıştır. Öncelikle kredi riskini kapsayan Basel uygulamaları, sonrasında düzenlenen Basel uzlaşmaları ile piyasa riskinin eklenmesi, çeşitli düzenleme ve geliştirmeler yapılması ile günümüzdeki halini almıştır.

Kaynakların Etkin Kullanımı

Bankalar ekonominin ihtiyaç duyduğu kaynağın, yine ekonomik alanlarda kullanmak üzere talep edenlere iletilmesini sağlayarak ve bu süreçte uyguladıkları

prosedürlerle geri ödenmesini riske sokmayacak müşteriler seçerek, tek bir kaynağın birçok defa kullanılması ile kaynakların etkin kullanılmasını sağlar ve ekonomiye canlılık getirir.

Gelir ve Servet Dağılımını Etkileme

Bankacılık sektörü kredi politikalarını kullanarak gelir ve servet dağılımı üzerinde ciddi anlamda bir etki oluşturur. Bankalar geliştirilmek istenen öncelikli sektörlerle ya da bölgelere düşük faizli kredi imkanı sağlayarak, bu sektör ve bölgelerde üretimin ve istihdamın artmasına, dolayısıyla da daha geniş bir kitlenin milli gelirden pay almasına olanak sağlamaktadır. Fakat bu durum bir başka açıdan ise; faiz oranlarının yüksek olduğu bir ortamda büyük servet sahibi zengin kitlenin yüksek oranda faiz elde ederek servetlerini daha da çok arttırması halinde gelir dağılımında da bir eşitsizliğe sebebiyet verebilmektedir (Akgüç, 1992: 8).

Kaydi Para Oluşturma

Bankaların mevcut mevduatları üzerine açtıkları ve bu mevduat tutarının birkaç katı tutar kadar kredi ve para oluşturma fonksiyonuna kaydi para denir. Kaydi para mevduat parası ya da banka parası olarak da adlandırılmaktadır (Akdiş, 2011: 152- 153). Bir başka ifade ile kaydi para, bireylerin paralarını bankacılık sistemine dahil etmesi ile bu paranın kayıt altına alınmasıdır. Kaydi para oluşturma süreci; bankaların vadesiz mevduat toplaması ve bu mevduatı kredi verme işlevi ile tekrar ekonomiye kazandırması sürecidir. Bankaların kaydi para oluşturan kurumlar olmasının asıl sebebi güvenli bir ortam sunarak tasarruf ve rezerv saklama kurumları olmasıdır.

Kaydi para, bankaların kaydi parası ve merkez bankasının kaydi parası toplamından oluşmaktadır. Bir finansal sistemde kaydi para oluşturulabilmesi için merkez bankasına kesinlikle ihtiyaç vardır. Merkez bankasının oluşturduğu para kredi mekanizması için hayati önem taşımaktadır (Paya, 2013: 25).

Kaydi para oluşturabilmek için mutlaka merkez bankası parasına ihtiyaç vardır. Merkez bankasının yarattığı para kredi mekanizması için son derece önemlidir. Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus ise; bankaların sahip olduğu mevduatın tamamını kredi olarak veremeyeceği durumudur. Bankalar sahip olduğu mevduatın

bir kısmını teminat amacıyla Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nda rezerv olarak bulundurmak zorundadır ve bu mevduat tutarı zorunlu karşılık oranı ile belirlenmektedir. Türkiye'de faaliyet gösteren tüm bankalar için bu uygulama geçerlidir ve zorunlu karşılık oranı mevduat vadesi ve mevduatın para birimine göre değişiklik göstermektedir.

Para ve Maliye Politikalarına Yardımcı Olma

Ülkeler dengeli bir ekonomik performans sürdürebilmek için farklı para ve maliye politikaları uygulamaktadır. Para politikası para arzının ve faiz oranlarının düzenlenmesi üzere merkez bankaları tarafından belirlenir, maliye politikası ise devletlerin geliri olan vergi ve devlet harcamalarına dair yapılan düzenlemelerdir ve devlet tarafından belirlenmektedir.

Merkez Bankasının fiyat istikrarını sağlamak (enflasyonu kontrol altında tutmak, finansal istikrarı sağlamak, para ve döviz piyasalarını düzenleyici tedbirler almak), ekonomiyi canlandırmak, ödemeler dengesini düzenlemek ve istihdamı arttırmak amacıyla uyguladığı başlıca para politikası araçları şu şekildedir; açık piyasa işlemleri, disonibilite oranı, reeskont oranı, mevduat faiz oranı, mevduat zorunlu karşılık oranı, selektif kredi kontrolü, asgari ödeme oranı, ithalat teminat oranıdır(Akgüç, 1998: 3-4).

3.2. Banka Türleri

Bankalar ile ilgili farklı sınıflandırma şekilleri mevcuttur. Bankacılık Kanunu'nda bankalar faaliyet alanı bakış açısı ile mevduat bankaları, katılım bankaları ve kalkınma ve yatırım bankalarını olarak sınıflandırılmıştır. Bankacılık Kanunu'ndaki tanımlara göre "Mevduat bankası; kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleri, katılım bankası; özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleri, kalkınma ve yatırım bankası ise; mevduat veya katılım fonu kabul etme dışında kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren ve/veya özel kanunlarla kendilerine verilen görevleri yerine getiren kuruluşlar ile yurt dışında

kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleridir” (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, 2005, Madde 3).

Bir başka sınıflandırma şekli ise; bankaları, sermaye sahiplerine, sermaye kaynaklarına, faaliyet sahalarına, hukuki kuruluş şekillerine, verdikleri kredilerin vadesine, iş kollarına, organizasyon yapılarına, coğrafi alanlarına göre sınıflandırma şeklidir (Altuğ,2000:1).

Diğerlerine göre daha yaygın olan bir diğer sınıflandırma şekli ise; bankaları kapsamlarına göre banka türleri ve faaliyet alanlarına göre banka türleri şeklinde yapılan sınıflandırmadır.

3.2.1.Kapsamlarına Göre Banka Türleri

Kapsamlarına göre bankalar; özel bankacılık, perakende bankacılık, toptancı bankacılık, evrensel bankacılık, uluslararası bankacılık, holding bankacılığı ve kıyı bankacılığı olmak üzere 7 ana grupta sınıflandırılmaktadır (Parasız, 2007: 7-17);

Özel Bankacılık (Private Banking); olarak adlandırılan bankacılık türü müşterilerin talebi doğrultusunda belirlenen risk ve beklentiye göre varlıklarının yönetilmesidir. Bu bankacılık türünde bankalar müşteri profili doğrultusunda kişiye özel ürünler sunmaktadırlar. Özel bankacılık hizmetleri, bu bankacılık türü için tahsis edilen özel bankacılık şubelerinde gerçekleştirilmektedir. Özel bankacılıkta standart bankacılık hizmetlerinin yanı sıra, müşteriye özgü oluşturulmuş ürün ve hizmetler de sunulmaktadır. Bu bankacılık türünde verilen hizmetlerden bazıları; kiralık kasa, kişiye özel olarak oluşturulan mevduat ürünleri ve kredi kartları, gişe hizmetleri, yurt içi hisse senedi alım satımı hizmetleri, sabit getirili menkul kıymetler, özel fonlar, türev ürünler ile ilgili işlemler, opsiyon stratejileri, repo işlemleri olarak sıralanabilir (Yağcılar, 2011:10).

Perakende bankacılık, bireysel bankacılık, şube bankacılığı, mevduat bankacılığı, ticari bankacılık veya tüketici bankacılığı şeklinde farklı isimlerle karşımıza çıkmaktadır. Perakende bankacılık öncelikli olarak; küçük tasarruf sahiplerinin kredi ve mevduat işlemlerini gerçekleştirmek üzere faaliyet gösteren

şubelerden oluşmaktadır. Bireylere ve KOBİ'lere hizmet sunan bu bankalar küçük çaplı işlemler yapsa da geniş bir kitleye hitap etmektedir.

Perakende bankaların sunduğu hizmetlere vadeli/vadesiz mevduat hesabı ve kredi işlemleri, kredi kartları, maaş ödemeleri, EFT, havale, fatura tahsilatları, menkul kıymet alım ve satımları, vb. işlemler örnek verilebilir (Kaya, 2012:79).

Toptancı bankacılıkta (Wholesale Banking), hedef kitle tüzel kişiler olduğundan kurumsal bankacılık olarak da adlandırılmaktadır. Ülke ekonomilerinin büyümesi ve birbirleriyle olan etkileşimlerinin artması ve bu oranda bankacılık hizmetlerinin de çeşitlilik göstermesi gereğini beraberinde getirmiştir. Perakende bankacılık bu noktada büyük ölçekli firmaların taleplerini karşılamakta yetersiz kalmıştır. Ekonomide yaşanan gelişmeler neticesinde toptancı bankacılık faaliyetlerinde yoğunlaşan ve uzmanlaşan toptancı bankacılık kavramı ortaya çıkmıştır. Toptancı bankacılık büyük işletmelere hizmet sunması sebebiyle perakende bankacılığın tersine az sayıda fakat yüksek hacimli işlemler gerçekleştirmektedir.

Bu bankalar, müşterilerinin kredi taleplerine cevap verebilmek için, diğer firmalardan veya uluslararası para ve sermaye piyasalarından yüksek meblağlarda fon temin ederler. Bu nedenle toptancı bankalar uluslararası nitelik taşımakta ve yüksek rekabet gücüne sahip olmakta ve yüksek riskli sermaye yatırımları yapabilmektedirler. Toptancı bankacılık kapsamına, banka dışı finansal kuruluş olan leasing, factoring ve forfaiting kuruluşları da girmektedir (Ceylan, 2003: 343–344).

Evrensel bankacılık sistemi, bankacılık lisansı olan bir kuruluşun finansal piyasaların tüm alanlarında faaliyet gösterebildiği bir bankacılık türüdür (Derin,1991:19). Evrensel bankacılık sistemine dahil olan bankalar klasik bankacılık hizmetleri yanında, sermaye piyasası faaliyetleri, işletme finansmanı ve yabancı para araç ve hizmetlerini içeren faaliyetler gibi çok çeşitli alanda finansal hizmetler sunabilmektedir. Evrensel bankaların çoğunluğu, faaliyetlerini faiz gelirlerinden değil, hizmetler karşılığında alınan komisyonlarla yürütmektedir (Ceylan, 2003:344).

Evrensel bankalar, faaliyette olduğu ülkede tüm müşterileri hedef almakta ve bu geniş müşteri kitlesine uygun çok çeşitli finansal ürün ve hizmetler sunmaktadır. Faaliyette olduğu ülke dışında ise genellikle daha sınırlı ve daha az rekabetçi bir tutum

sergileyerek; faaliyetlerini uluslararası bankacılık, menkul kıymet faaliyetleri ve toptancı bankacılık üzerinde yoğunlaştırmışlardır (Mullineux ve Murinde, 2003:207).

Uluslararası bankacılık (International Banking) yerine, çok uluslu bankacılık (multinational banking), yabancı bankacılık (foreign banking), uluslar üstü bankacılık (transnational-supranational banking) tabirleri de literatürde sık sık kullanılmaktadır (Coşkun vd., 2012: 53-55).

Uluslararası bankalar, en az iki veya daha çok ülkede faaliyette gösteren ve buna bağlı olarak birden fazla düzenlemeye tabi olan bankalardır. Bu bankalar ticaret bankacılığının yanında tacir bankacılığı (merchant banking), finansal kiralama (leasing), factoring, forfaiting gibi hizmetler, danışmanlık hizmetleri ve yeni bankacılık uygulamalarını uluslararası düzeyde sürdüren kurumlardır (Aksoy, 1998: 25).

Holding bankacılığı (Group Banking), doğrudan veya dolaylı olarak bir bankanın birden fazla bankada hakim ortak olması ve kontrolü elinde bulundurması veya bir bankanın sermayesinin çoğunluğunun bir holding kontrolünde olmasıdır (Takan, 2001:21).

Holding bankacılığı son yıllarda sayıca artmış ve gelişmiş olup, uluslararası yatırım şirketlerinin pek çoğunun bankacılık sektöründe de faaliyet gösterdiği gözlemlenmiştir. Yine son yıllarda büyük şirketler bir bankanın sermayesinin büyük çoğunluğunu alıp kontrol sağlayarak kendisini finanse edecek bir kurumu da bünyesine dahil etmiş olur. Ülkemizde de bu bankacılık uygulamasının örnekleri ile özel kesim bankalarında karşılaşılabılır.

Kıyı bankacılığı (Off-Shore Banking), genellikle serbest bölgelerdeki merkezlerde faaliyette bulunan ve ülke içindeki bankacılık düzenlemelerinin kapsamı dışındaki finansal ve hukuki anlamda cazip koşulları bulunan, ülke dışından elde edilen fonların, yine ülke dışında veya belirlenmiş şartlar dahilinde ülke içinde kullandırılmasını sağlayan ve uluslararası devletsiz paraların transferi şeklinde finansal hizmetler üreten bankacılık türüdür (Turanboy, s:94)

Kıyı bankacılığı, döviz cinsinden mevduat toplama işlemi en önemli işlem olmak üzere bankacılık işlemlerinde, faiz ve kanuni ihtiyatlar açısından kendi ülkelerinde uygulanan vergi, resim, harç ve döviz rezerv karşılığı tutma

yükümlülüklerinin bu serbest bölgelerde minimum seviyeye inmiş olmasının avantajına sahiptir. Başlıca kıyı bankacılık merkezleri, Hollanda'ya bağlı Aruba, Bahama Adaları, Bahreyn, İngiliz Virjin Adaları, Cayman Adaları, Dublin, Jersey, Liechtenstein, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Hollanda Antileri, Singapur, Uruguay, K.K.T.C. vb.dir (Cimat ve Taş, 2004).

3.2.2.Faaliyet Alanlarına Göre Banka Türleri

Bankaların faaliyet alanlarına göre sınıflandırılmasında ise; merkez bankaları, ticaret bankaları, yatırım bankaları, kalkınma bankaları ve katılım bankaları şeklinde beş temel grup banka türü bulunmaktadır.

Merkez Bankaları, bir ülkenin veya birliğin para politikalarından sorumlu olan ana kurumdur. Diğer bankaların sahip olmadığı yetkilere sahip olduğundan, bu bankaların kontrolüne ve ekonomik gelişime katkı sağladığından dolayı merkez bankaları bankaların bankası, devletin bankası şeklinde de ifade edilir. Merkez bankaları para basma yetkisine sahiptir ve para arzının kontrolünü sağlarlar.

Merkez Bankasının temel amacı fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Bu temel amacı gerçekleştirmek üzere Merkez Bankaları çeşitli görevler üstlenmektedir, bu görevler; açık piyasa işlemlerini gerçekleştirmek, ulusal paranın değerini korumak amacıyla tedbirler almak ve kur rejimini belirlemek, bankalara veya diğer finansal kuruluşlara uygulanacak olan zorunlu karşılık oranını belirlemek, reeskont ve avans işlemlerini gerçekleştirmek, ülke altın ve döviz rezervlerini yönetmek, ulusal paranın miktar ve tedavülünü düzenlemek, para ve döviz piyasalarında düzenleyici tedbirler almak, finansal piyasaları izlemek ve banka mevduatlarının vade ve türleri ile katılma hesaplarının vadelerini belirlemek olarak sıralanabilir (1211 Sayılı TCMB Kanunu, 1970, Madde 4).

Ticaret Bankaları, mevduat bankası denilen bu bankaların ana fonksiyonu tasarruf sahiplerinden mevduat toplamak ve bu mevduatı kısa vadeli kredi olarak müşterilere vermektir. 5411 sayılı Bankacılık Kanununda mevduat bankaları "kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların

Türkiye'deki şubeleridir” (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu,2005 Madde:3) şeklinde bir tanımlanmaktadır.

Ticari bankalar topladıkları mevduatı kredi olarak vermeleri ile kaydi para oluşturmakta, banka kredilerindeki değişimler ile ekonomideki para arzına etkilemektedirler.

Yatırım Bankaları; temel amacı fon sağlamak olan ve özel sektör ile kamu sektöründe faaliyet gösteren firmalara uzun vadeli kredi sağlayan bankalardır. Yatırım bankaları bu işlevini menkul kıymet ihracı yoluyla gerçekleştirmektedir. Yatırım bankaları, sermaye piyasası gelişmiş olan ülkelerde tasarrufunu menkul kıymet olarak değerlendirmek isteyen tasarruf sahipleri ile uzun vadeli fon ihtiyacı olan firmalar arasında aracılık ve danışmanlık hizmeti sunmaktadır. Bu bankalar işletmelere doğrudan kredi vermezler, firmaların fon ihtiyaçlarını menkul kıymet alım satımı yolu ile karşılarlar.

Yatırım bankaları; gelişmiş ve gelişmekte olan sermaye piyasasına sahip ülkelerde menkul kıymetlerin yönetilmesi, tahvil ve hisse senedi çıkarılması, mevcut servetlerin transfer edilmesi ve sermayenin oluşturulmasında önemli bir aracı kurumdur. Bu bankalar genelde mevduat kabul etmezler ve ticari bankacılık ile kalkınma bankacılığının işlevleri dışında kalan fonksiyonları icra ederler(Koç vd., 2016,s:228).

Kalkınma Bankaları, küçük ölçekli işletmelerin girişimleri için gerekli olan sermaye ihtiyacını karşılamaya yardımcı olan veya daha büyük şirketlerin yeni yatırımları için özellikle gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösteren bankacılık türüdür. Bu bankalar işletmelere kaynak sağlamanın yanı sıra işletmelere teknik destek de sağlamaktadır. Temel amacı şirketlerin kalkınmasına yardımcı olan bu bankalar, ekonomik gelişmeye de katkı sağlamaktadırlar. Kalkınma bankaları, yatırımcılara kredi verme yolu ile veya iştirak yolu ile fon sağlamaktadır (Takan ve Boyacıoğlu, 2010:60-61).

Kalkınma ve yatırım bankaları için farklı tanımlamalar veriliyor olsa da, her iki banka türünün de finansal politikaları benzerdir. Her iki banka da uzun vadeli finansman işlevini yerine getirmektedir ve her iki banka türünün de amacı uzun vadeli

krediler ile proje ve kalkınma programlarının fonlamasını sağlamaktır (Dolgun ve Atik 2006, 52).

5411 sayılı Bankacılık Kanununda da kalkınma ve yatırım bankaları bir arada tanımlanmış ve “mevduat veya katılım fonu kabul etme dışında; kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren ve/veya özel kanunlarla kendilerine verilen görevleri yerine getiren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini kapsar” şeklinde ifade edilmiştir (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu,2005 Madde:3).

Katılım Bankaları, faizsiz bankacılık prensibiyle faaliyet gösteren, bu çerçevede her türlü bankacılık faaliyetini icra eden, kara ve zarara katılma esasına göre fon toplayan, topladığı fonları ticaret, ortaklık ve finansal kiralama vb. yöntemleriyle kullandıran bir bankacılık türüdür. Bu bankacılık türündeki “katılım” ifadesi, kar ve zarara katılma prensibine dayalı bir bankacılık işleyişi benimsendiğini ifade etmektedir. Katılım bankaları, tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları, faizsiz finansman anlayışı ile ticaret ve sanayide kullanarak, elde edilen karı ve zararı tasarruf sahipleriyle paylaşırlar(TKBB,s:2).

5411 sayılı Bankacılık Kanununda ise katılım bankası; “özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleridir” şeklinde tanımlanmıştır (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, 2005 Madde:3). Özel cari hesap ve katılma hesapları adında iki türlü yöntemle fon toplayan katılım bankaları topladıkları bu fonları, kar/zarar ortaklığı yatırımı, bireysel finansman desteği, üretim desteği, finansal kiralama ve mal karşılığı vesaikin alım/satımı şeklinde kullandırmaktadırlar (Coşkun, 2005:111-115).

Özel cari hesap; tasarruf sahibinin yatırmış olduğu para karşılığında bankanın tasarruf sahibine herhangi bir getiri ödemediği ve tasarruf sahibinin istediği an yatırdığı parayı çekebileceği fonlar anlamına gelmektedir. Katılma hesabı ise, katılım bankalarına yatırılan paranın banka tarafından kullanılması sonucunda elde edilecek kar/zarara tasarruf sahibinin ortak olduğu, tasarruf sahibine önceden belirlenmiş bir getiri sunmayan ve anaparanın geri ödenmesinin garantisini sağlamayan fonları ifade eder.

3.2.3.Türkiye'deki Banka Sınıflandırması

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda Türkiye'deki bankalar; mevduat(ticaret) bankası, katılım bankası, kalkınma ve yatırım bankası olarak sınıflandırılmıştır. Yukarıdaki bölümde de belirtildiği gibi Bankacılık Kanunu'nda kalkınma ve yatırım bankaları tek bir grup olarak ele alınmıştır.

Türkiye Bankalar Birliği ise Merkez Bankası dışında diğer bankaları mevduat bankaları ve katılım ve yatırım bankaları olmak üzere iki ana gruba ayırmış, sonrasında ise bu iki ana grubu Tablo 3.2.' de görüleceği üzere alt gruplara ayırmıştır. Bankalar birliğinin alt kırılımında yapmış olduğu sınıflandırma çalışmamız için önemli olan sermaye kaynakları türünü de içermektedir. Tablo 3.2.' de belirtilmiş olan banka gruplarında hangi bankaların bulunduğu Ek-1 de ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 3.2. Türkiye'deki Banka Sınıflandırması

Türkiye Bankacılık Sistemi	
I. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası	
II. Mevduat Bankaları	A.Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları
	B. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları
	C.Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar
	D.Yabancı Sermayeli Bankalar
	1- Türkiye'de Kurulmuş Yabancı Sermayeli Bankalar
	2-Türkiye'de Şube Açan Yabancı Sermayeli Bankalar
III. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	A.Kamusal Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları
	B.Özel Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları
	C.Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Kaynak: TBB

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BANKALARIN MALİ YAPISI VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ MALİ VERİLERİ

4.1. BANKALARIN FİNANSAL TABLOLARI

Bankalar da diğer işletmeler gibi sermaye sahiplerini, mevduat sahiplerini, devleti veya potansiyel yatırımcıları finansal yapıları hakkında bilgilendirmek amacıyla raporlar hazırlarlar. Bankalarca hazırlanan temel finansal tablolar, diğer işletmelerdeki gibi bilanço ve gelir tablosudur. Bunlar dışında bankaların hazırladığı diğer finansal tablolar ise; öz kaynaklarda muhasebeleştirilen gelir gider kalemlerine ilişkin tablo, öz kaynak değişim tablosu, nakit akış tablosu ve kar dağıtım tablosu olarak sıralanabilir.

Bankacılık işlemlerinin BDDK tarafından düzenlenen Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnameleri standartlarında muhasebeleştirilmektedir. Banka bilanço ve gelir tabloları için tekdüzen hesap planında yer alan hesapların gösterimi Tablo 4.1.'de sunulmuştur (Çatıkkaş vd., 2018:105-106).

Tablo 4.1. Tekdüzen Hesap Planının Banka Bilanço ve Gelir Tablosundaki Yerleri

	AKTİF HESAPLARI	PASİF HESAPLARI
BİLANÇO HESAPLARI	(0) Dönen Değerler	(3)Mevduat ve Diğer Yabancı Kaynaklar
	(1) Krediler	(4) Özkaynak
	(2) Yatırım Amaçlı Değerler ve Diğer Aktifler	
	GİDER HESAPLARI	GELİR HESAPLARI
GELİR TABLOSU HESAPLARI	(6) Faiz Giderleri	(5) Faiz Gelirleri
	(8) Faiz Dışı Giderler	(7) Faiz Dışı Gelirler
	(9) Bilanço Dışı Hesaplar	(9) Bilanço Dışı Hesaplar

Kaynak: (İbiş v.d.,2018:107)

4.1.1. Bilanço

Bilanço, belirli bir tarihte bir işletmenin varlıklarını, borçlarını ve özsermayesini sınıflandırılmış bir şekilde gösteren finansal tablodur (Akgüç, 1995: 20). Bilançonun aktif tarafı varlıkların paraya dönüşüm hızına, pasif tarafı ise ödeme hızına göre hazırlanır. Bilançosunun belirli bir tarihteki varlıkları toplamı, kaynak toplamına yani borç ve öz sermaye toplamına eşittir.

Bilanço net değer esasına göre düzenlenir yani bankanın aktif ve pasifinde bulunan hesaplar bulundukları kalemlerin altında indirim kalemi olarak belirtilir. Bilançonun aktif ve pasifinde bulunan hesaplar birbirleri ile mahsup edilmez. Borç bakiyesi veren hesaplar bilançonun aktif tarafında, alacak bakiyesi veren hesaplar ise bilançonun pasif tarafında yer alır (Çatıkkaş vd., 2018:93).

Bir banka bilançosu da belirli bir tarihte bankanın finansal durumunu yansıtan, varlıklarını, borçlarını ve özsermayesini sınıflandırılmış bir biçimde gerçeğe uygun ve doğru olarak gösteren finansal tablodur. Banka bilançosu, bir ticari işletme bilançosu ile yapısal olarak benzer olsa da aktif ve pasif kalemlerinde farklılıklar bulunmaktadır.

4.1.1.1. Bilanço Aktif Kalemleri

Tekdüzen hesap planına göre banka bilanço aktiflerinde dönen değerler, krediler ve yatırım amaçlı değerler ile diğer aktifler bulunmaktadır.

4.1.1.1.1. Dönen Değerler

Dönen değerler bilançonun aktifinde bulunan, bilançodaki likidite esasına göre en likit varlık grubudur. Bu hesap grubundaki kalemler nakit veya nakde kolay çevrilebilme özelliği olan ve vade içermeyen varlıklardan oluşur. Bu hesap grubunda, Türk lirası ve yabancı para nakitler, vadesi gelen menkul kıymetler, bankanın TCMB ve diğer bankalardaki mevduatları, para piyasası işlemlerinden doğan alacaklar ve ters repo işlemlerinden doğan alacaklar yer almaktadır (Esin, s:2).

4.1.1.1.2. Krediler

Bankalar fon fazlası olanlardan fon ihtiyacı olanlara yapmış oldukları fon transferi ile finansal sistem içerisinde önemli bir görev üstlenmektedirler. Bankaların fon transferini gerçekleştirmek üzere kullandığı en önemli enstrümanlardan birisi kredilerdir.

Kredi banka açısından, bir aktifin veya banka itibarının belirli bir vade ile, geri alınmak koşuluyla ve bir bedel ile ödünç olarak verilmesi işlemi olarak ifade edilebilir (Yıldırım: 2008: 91). Krediler, bankaların en çok gelir sağladıkları bilanço kalemidir ve aktifler içerisindeki oranı en büyük hesaptır. Bankalar genellikle kısa vadeli krediler vermekle birlikte orta ve uzun vadeli krediler de vermektedirler. Krediler en çok gelir getiren bilanço kalemi olmasının yanında geri ödenmeme açısından en çok risk taşıyan bilanço kalemlerinden de birisidir (Gökmen,2007:9).

4.1.1.1.3. Yatırım Amaçlı Değerler ve Diğer Aktifler

Bankaların gelir getiren varlık kalemleri arasında kredilerden sonra ikinci sırayı yatırım amaçlı değerler almaktadır. Yatırım amaçlı değerler denince akla ilk olarak menkul kıymetler gelmektedir. Bankalar bulundurdıkları fonların bir kısmını yasal zorunluluklar nedeniyle mecburiyetten bir kısmını da yatırım sebebiyle olarak menkul kıymetlere yatırmaktadırlar. Menkul kıymetler gerek bankaların serbest portföyü için kendi nam ve hesabına, gerekse de üçüncü şahıslara satılmak üzere satın aldığı her türlü hisse senedi, tahvil, bono ve basılı ve külçe halindeki altını içermektedir (Takan, 2001: 179).

Bankaların satın aldığı menkul kıymetler daha genel bir liste ile; tahvil, bono, kıymetli maden bonoları, paya dönüştürülebilir tahviller (PDT), değiştirilebilir tahviller (DET), ortaklık varantları, yatırım kuruluşları varantları ve sertifikaları, gayrimenkul sertifikası, varlığa veya ipotğe dayalı menkul kıymetler (VİDMK), varlık ve ipotek

teminatlı menkul kıymetler, kira sertifikası, katılma intifa senedi, yabancı sermaye piyasası araçlarıdır(Çatıkkaş vd., 2018:93).

Bankalar aktif grubunda nakit, kredi ve menkul kıymet halindeki varlıklar dışında diğer aktifler olarak bir takım sabit varlıklara (binalar, bilgisayar sistemleri vb.) ve iştiraklere de sahiptirler.

4.1.1.2. Bilanço Pasif Kalemleri

Bankalar için tekdüzen hesap planı takip edildiğinde pasif kalemlerin mevduat ve diğer yabancı kaynaklar ile özkaynaklar olarak tasnif edildiği görülmüştür.

4.1.1.2.1. Mevduat ve Diğer Yabancı Kaynaklar

Tasarruf sahiplerinin fon olarak bankaya istendiği anda veya belirli bir vadenin sonunda geri alınmak üzere yatırmış oldukları paraya mevduat denilmektedir. Mevduat bankaların ana kaynaklarıdır.

Bankalar mevduat hesaplarını TCMB tarafından belirlenen vade ve sınıflara göre tasnif etmek ve tasarruf mevduatını diğer mevduat hesaplarından ayrı tutmak zorundadırlar. Bu çerçevede, Türk lirası ve yabancı para cinsinden olan mevduat hesapları vadelerine (vadeli ve vadesiz) ve hesap sahiplerinin niteliğine (yurt içinde yerleşik ve yurt dışında yerleşik) göre farklı gruplarda incelenirler. Mevduat türleri TCMB tarafından 29 Mart 2002 tarihinde 24710 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Mevduatın Vade ve Türleri ile Katılma Hesaplarının Vadeleri Hakkında Tebliğ’de, tasarruf mevduatı, resmi kuruluşlar mevduatı, ticari kuruluşlar mevduatı, bankalar arası mevduat, diğer kuruluşlar mevduatı, döviz tevdiat hesabı olarak belirlenmiştir (Çatıkkaş vd., 2018:113-114).

Bankaların mevduat dışında kullanabilecekleri diğer yabancı kaynaklar ise; borçlanma yolu ile elde ettiği kaynaklar ve ödenecek vergi ve diğer yükümlülüklerdir. Bankaların borçlanma yolu ile elde ettiği kaynaklar; tahvil ve bono ihtiyacı, merkez bankasından borçlanma, diğer bankalardan borçlanma ve uluslararası piyasalardan alınan kredilerdir.

4.1.1.2.2. Özkaynaklar

Özkaynak, genel tanımı ile işletme sahiplerinin ve ortaklarının işletmeye tahsis etmiş olduğu kaynaklardır.

Bankalarda özkaynak; bankaların ana sermaye ve katkı sermayeleri toplamından, sermayeden indirilen değerlerin çıkarılması olarak hesaplanır. Özkaynak başlangıçta veya sonradan ortaklar tarafından bankaya konan sermaye ve karların bankada bırakılması ile oluşan kaynaklardan oluşur (Akgüç, 1995: 173). Bankalarda özkaynak alt kalemleri; ödenmiş sermaye, yedek akçeler, muhtemel zararlar karşılığı, yeniden değerlendirme fonları, değerlendirme farkları ve zararlarıdır (Takan, 2001: 184).

Bankalarda öz kaynağın bilançodaki oranı diğer işletmelerden oran olarak daha düşüktür, diğer bir ifade ile bankaların bilanço hacmi özkaynaklarından fazladır. Bankalar fonlarının çoğunluğunu özkaynak ile değil yabancı kaynak ile sağlarlar. Bankaların sermaye tutarları ile aldığı risk arasındaki dengeyi sağlayabilmek için bünyelerinde bulundurmaları gereken minimum düzeydeki sermaye tutarını belirlemek üzere uluslararası kriterler bulunmaktadır. Ticari bankaların yasal düzenlemeler ile belirlenmiş asgari sermaye tutarı “sermaye yeterliliği oranı” olarak adlandırılan oran ile adlandırılmaktadır (Ergin, 1982:54).

4.1.2. Gelir Tablosu

İşletmelerin faaliyetlerinin sonucunu ölçmek ve geleceğe dair planlamada bulunmak için kar veya zarara sebep olan işlemleri detaylandırmak gerekmektedir.

Gelir, bir varlık veya hizmetin satışından elde edilen kira, faiz gibi aktiflerin brüt tutarı, gider ise gelir elde etmek için harcanan varlık tükenmeleridir. Belirli bir dönem içinde işletme sahiplerinin haklarında artış yaratan olaylara gelir, azalış yaratan olaylara ise gider denir. Gelir ve gider arasındaki olumlu fark kar, olumsuz farka ise zarar olarak adlandırılmaktadır. Gelir tablosu, bir işletmenin en önemli finansal tablolarından olup; faaliyet döneminde sağladığı gelirlerle bu gelirleri sağlamak için katlandığı giderleri ve nihai olarak oluşan kar veya zararı gösteren tablodur. Gelir tablosu bir işletmenin kar ve zararını meydana getiren olaylara ait bilgileri gruplar halinde sunan bir tablodur (Çatıkkaş vd., 2018:93).

Bankalarda ise gelir tablosu, banka hizmetlerinden elde edilen gelirler ile bu gelirlerin sağlanması için katlanılan giderler arasındaki net gelir/gideri raporlar. Başka bir ifade ile gelir tablosu bankanın faaliyetlerinde gösterdiği performansın özetidir. Banka gelir tablosunda sırasıyla faiz gelirleri, faiz giderleri, faiz dışı gelirler ve faiz dışı giderler sunulmaktadır.

4.1.2.1. Faiz Geliri ve Faiz Dışı Gelirler

Banka gelir tablolarına diğer işletmelerden farklı olarak brüt satışlardan değil faiz gelirinden başlanmaktadır. Faiz gelirleri kredilerden alınan, zorunlu karşılıklardan alınan, bankalardan alınan, para piyasası işlemlerinden alınan ve menkul kıymetlerden alınan faiz gelirlerinin toplamıdır.

Banka gelirlerinin diğer bir kısmını oluşturan faiz dışı gelirler ise; mevduat hizmet komisyonu ve diğer komisyonların gelirlerinden oluşan gelirlerdir. Bankaların faiz dışı gelirleri; kredilerden alınan ücret ve komisyonlar, sermaye piyasası işlem karları, kambiyo karları, iştiraklerden ve bağlı ortaklıklardan alınan kar payı, olağanüstü gelirler ve diğer gelirler toplamıdır (Gürel, 2002:44).

4.1.2.2. Faiz Gideri ve Faiz Dışı Giderler

Bir bankanın faiz giderleri; mevduata verilen faizler, kullanılan kredilere verilen faizler, para piyasası işlemlerine verilen faizler, ihraç edilen menkul kıymetlere verilen faizler ve diğer faiz giderlerinden oluşmaktadır.

Bankaların faiz dışı giderleri ise; en önemli kalemi olan ücret ve maaşları kapsayan personel giderleri, sermaye piyasası işlem zararları, kambiyo zararları, kira, bina ve teçhizat için ayrılan amortismanları da kapsayan işletme giderleri, teknoloji harcamaları, su, elektrik, mevduat sigorta primlerinden oluşan diğer faaliyet giderlerinden oluşmaktadır (Gürel, 2002:44).

Bir bankada faiz dışı giderler genellikle faiz dışı gelirlerden fazla olmaktadır. Bu fazlalık bankanın yükü (burden) olarak isimlendirilmektedir. Bankaların amaçlarından birisi olan faiz dışı gelirleri artırıp giderleri azaltmak, yani yükü azaltmak, karlılığa olumlu katkı sağlar (Koch ve MacDonald 2000:103).

4.1.3.Bilanço Dışı Yükümlülükler (Nazım Hesaplar)

Bilanço dışı yükümlülükler; bankanın aktif ve pasifini birinci derecede etkilemeyen, müşterilere sağlanan gayrinakdi kredilerin, ileride borç ve alacak doğuracak hak ve yükümlülüklerin, fer'i zilyetlik altındaki değerlerin ve muhasebesel açıdan izlenmek istenen bilgilerin takip edildiği hesaplardır(Çatıkkaş vd., 2018:25-26).

Nazım hesaplar çift hesap ile muhasebeleştirilir ve bilançonun aktif ve pasif tarafında aynı tutarlar ile kaydedilirler (Karacan, 1983: 284). Bilanço dışı yükümlülükler altında takip edilen bazı hesaplar; nakdi olmayan krediler (garanti ve kefaletler), teminat mektupları, garantiler, aval, kabul ve ciro kredileri, diğer kefalet kredileri, taahhütler ve döviz ile faiz haddi konulu hesaplardır.

4.2. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ MALİ VERİLERİ

Bu bölümde Türkiye'deki finansal sektör ile bankacılığın finansal sektör içindeki payı hakkında bilgi verilecek, Türk bankacılık sisteminin yapısal değerlendirmesi (banka sayısı, şube sayısı, personel sayısı vb.) yapılacak ve Türk bankacılık sisteminin mali yapısı ile ilgili bilgi verilecektir.

4.2.1. Türkiye Finansal Piyasasında Bankacılık

Ülkemizde finansal sistem içerisinde, bankacılık sektörü ciddi orandaki payı ile çok önemli bir yere sahiptir. Tablo 4.2.'de sunulduğu üzere; Aralık 2019 itibarıyla toplam finans sistemi içerisinde bankaların payı yüzde 81'dir. Türkiye'deki bankalar dışındaki diğer finansal katılımcılar ise portföy yönetim şirketleri, sigorta şirketleri, işsizlik sigortası fonu, emeklilik yatırım fonu, gayrimenkul yatırım ortaklıkları, finansal kiralama şirketleri, faktoring şirketleri, finansman şirketleri, aracı kurumlar, reasürans şirketleri, girişim sermayesi ve menkul kıymet yatırım ortaklıklarından oluşmaktadır.

Diğer ülkelere kıyasla ülkemizde bankacılık sektörü finansal sistemde daha geniş bir yer tutmaktadır. Bankacılık alanında yapılan denetleme ve düzenleme faaliyetleri ile bankacılık işlevlerinin etkin ve sürdürülebilir bir şekilde yürütülmesi genel ekonominin kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Tablo 4.2. Türkiye'deki Finansal Kuruluşların Aktif Büyüklüğü (Aralık 2019, milyar TL)

Türkiye'de Finansal Kuruluşların Aktif Büyüklüğü (Aralık 2019, milyar TL)		
Sektör	Tutar	Toplam içindeki Pay (%)
Bankalar	4.491	81
Portföy yönetim şirketleri	268	5
Sigorta şirketleri	232	4
İşsizlik sigortası fonu	200	4
Emeklilik yatırım fonları	122	2
Gayrimenkul yatırım ortaklıkları	81	1
Finansal kiralama şirketleri	58	1
Faktoring şirketleri	37	1
Finansman şirketleri	26	0
Aracı kurumlar	28	1
Reasürans şirketleri	5	0
Girişim sermayesi *	2	0
Menkul kıymet yatırım ortaklıkları	0,6	0
Toplam	5.529	100
*Tebliğ değişikliği nedeniyle 31.12.2013 tarihinden itibaren girişim sermayesi yatırım ortaklıklarının portföy tablosu hazırlama yükümlülüğü bulunmamaktadır.		

Kaynak: TBB

4.2.2. Türk Bankacılık Sistemi Yapısal Değerlendirme

4.2.2.1. Faaliyette Bulunan Bankalar

2019 sonu itibariyle 53 banka faaliyette bulunmuştur. Bu bankaların 34 tanesi mevduat bankası, 13 tanesi ise kalkınma ve yatırım bankasıdır. Mevduat bankalarından 3'ü kamusal sermayeli, 9'u ise özel sermayeli bankadır. Kalkınma ve yatırım bankalarının ise 3'ü kamu sermayeli, 7'si özel ve 4'ü yabancı sermayelidir. Türkiye'de 6 adet katılım bankası bulunmaktadır. 21 tane yabancı sermayeli mevduat bankası bulunmaktadır.

Faaliyette bulunan banka sayıları Tablo 4.3.'de sunulmuştur.

Tablo 4.3. Türkiye'de Faaliyette Bulunan Banka Sayısı

Banka Sayısı			
	2018	2019	Mart 2020
Mevduat bankaları	34	34	34
Kamu sermayeli	3	3	3
Özel sermayeli	9	9	9
Yabancı sermayeli	20	21	21
TMSF Devr.	1	1	1
Kalkınma ve yatırım bankaları	13	13	14
Katılım bankaları	5	6	6
Toplam	52	53	54

Kaynak: TBB, BDDK

4.2.2.2. İstihdam

Türk Bankacılık sektöründe çalışan sayısı 2019 yılında bir önceki yıla göre fazla olmasa da bir miktar gerilemiş ve 205 bin kişi olmuştur.

2019 yılında banka çalışanların yüzde 90'ı mevduat bankalarında yüzde 2'si kalkınma ve yatırım bankalarında istihdam edilmiştir. Çalışanların yüzde 29'u kamu, yüzde 34'ü özel sermayeli mevduat bankalarında istihdam edilmiştir. Banka çalışanlarının yüzde 26'sı ise yabancı sermayeli bankalarda çalışmaktadır. İstihdam ile ilgili rakamlar Tablo 4.4' de sunulmuştur.

Tablo 4.4. Türkiye’deki Bankaların İstihdam Sayısı

İstihdam (Bin kişi)			
	2018	2019	Değişim(%)
Mevduat bankaları	187	184	-2
Kamu sermayeli	60	60	0
Özel sermayeli	72	69	-4
Yabancı sermayeli	55	54	-2
TMSF Devr.	0,2	0,2	0
Kalkınma ve yatırım bankaları	5	5	0
Katılım bankaları	16	16	0
Toplam	208	205	-1

Kaynak: TBB, BDDK

4.2.2.3. Şube sayısı

Şube sayısı 2019 yılında bir önceki yıla göre 198 adet azalarak 11.378’e gerilemiştir. Bu düşüş mevduat bankalarının 2019 yılında ciddi oranda azalmasından kaynaklanmaktadır. Mevduat bankalarına bakıldığında şube sayısı, özel sermayelilerde 178, yabancı sermayelilerde 74 ve kamu sermayelilerde 11 adet azalmıştır. Şube sayısı 2019 yılında bir önceki yıla göre kalkınma ve yatırım bankalarında 8 adet, katılım bankalarında 57 adet artmıştır. Tablo 4.5.’de Türkiye’deki bankaların şube sayısı sunulmuştur.

Tablo 4.5. Türkiye’deki Bankaların Şube Sayısı

Şube Sayısı*			
	2018	2019	Değişim
Mevduat bankaları	10.400	10.137	-263
Kamu sermayeli	3.718	3.707	-11
Özel sermayeli	3.963	3.785	-178
Yabancı sermayeli	2.718	2.644	-74
TMSF Devr.	1	1	0
Kalkınma ve yatırım bankaları	54	62	8
Katılım bankaları	1.122	1.179	57
Toplam	11.576	11.378	-198

*K.K.T.C. ve yabancı ülkelerdeki şubeler dahil.

Kaynak: TBB, BDDK

4.2.2.4. Yoğunlaşma

Türk Bankacılık sektörünün aktif mevduat ve kredi boyutunda ilk beş ve ilk on banka için yoğunlaşma oranına bakacak olursak; Eylül 2019 itibariyle, ilk beş bankanın aktifleri ve mevduatı 2018 yılına göre değişmemiş ve sırasıyla yüzde 56 ve yüzde 61 olarak gerçekleşmiştir. İlk beş bankanın kredilerinin sektör içindeki payı ise bir önceki döneme göre yüzde 2 artmış ve yüzde 58 olarak gerçekleşmiştir.

İlk on banka için yoğunlaşma oranına bakacak olursak; bu bankaların toplam aktifler ve toplam mevduatlar içindeki payı değişmemiş ve sırasıyla yüzde 86 ve yüzde 88 olarak gerçekleşmiştir. Krediler içindeki payları ise bir önceki döneme göre yüzde 1 artarak yüzde 87 olarak gerçekleşmiştir. İlk beş bankanın 3'ü kamu bankası, 1'i özel banka ve 1' yabancı sermayeli bankadır. İlk on bankanın ise 3'ü kamu bankası, 3'ü özel banka, 3'ü yabancı sermayeli banka ve 1'i kalkınma ve yatırım bankasıdır. Yoğunlaşma ile ilgili rakamlar Tablo 4.6. da, aktif büyüklüğüne göre ilk on banka sıralaması ise Tablo 4.7.'de sunulmuştur.

Tablo 4.6. Türkiye'deki Bankaların Yoğunlaşma Oranları

Yoğunlaşma (Yüzde)			
	2005	2018	2019**
İlk beş banka*			
Aktif	63	56	56
Mevduat	66	61	61
Kredi	56	56	58
İlk on banka*			
Aktif	85	86	86
Mevduat	89	88	88
Kredi	80	86	87

*Toplam aktiflere göre. **Eylül 2019

Kaynak: TBB

Tablo 4.7. 31.12.2019 Yılı İtibarıyla Aktif Büyüklüğüne Göre İlk On Bankanın Sıralaması (Milyon TL)

31.12.2019 Yılı İtibarıyla Aktif Büyüklüğüne Göre İlk On Bankanın Sıralaması (Milyon TL)				
	Banka	Toplam Aktifler	Toplam Krediler	Toplam Mevduat
1	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	649.756	447.983	447.251
2	Türkiye İş Bankası A.Ş.	468.059	289.244	295.922
3	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	457.045	309.208	297.734
4	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	419.426	292.091	251.531
5	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	391.152	251.165	248.751
6	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	387.496	240.464	222.790
7	Akbank T.A.Ş.	360.501	203.834	224.055
8	QNB Finansbank A.Ş.	181.681	118.972	105.626
9	Türk Eximbank	162.883	143.360	0
10	Denizbank A.Ş.	156.478	105.801	100.299

Kaynak: TBB

Banka büyükleri aktif büyüklüğü cinsinden 6 grup şeklinde sınıflandırılacak olursa; 2019 verileri ile aktifi 100 milyar doların üzerinde olan 1 banka bulunmakta, 80 ile 100 milyar dolar arasında olan banka bulunmamaktadır. Aktifi 40 milyar dolar ile 80 milyar dolar arasında olan 6 banka, aktif büyüklüğü 10 milyar doların altında olan ise 35 tane bankanın bulunmaktadır. Tablo 4.8.'de detaylı bilgi sunulmuştur.

Tablo 4.8. Türkiye'deki Bankaların Gruplara Göre Aktif Büyüklüğü

Banka Büyüklükleri (2019)						
Milyar dolar	0-2	2-10	10-40	40-80	80-100	100+
Mevduat bankaları	11	11	4	6	–	1
Kamu sermayeli	–	–	–	2	–	1
Özel sermayeli	2	3	1	3	–	–
Yabancı sermayeli	9	8	3	1	–	–
TMSF Devr.	1	–	–	–	–	–
Kalkınma ve yatırım bankaları	7	5	1	–	–	–
Toplam	19	16	5	6	–	1

Kaynak: TBB

4.2.2.5. Sektör payları

Türk Bankacılık sektöründe 2019 verileri ile banka grupları bazında aktif, kredi ve mevduata göre sektör payları Tablo 4.9.'da sunulmuştur. Üç alan içinde en büyük pay mevduat bankalarına ait olup mevduat bankaları grubunda ise kamu bankaları ilk sırayı özel bankalar ise ikinci sırayı almaktadır.

Tablo 4.9. Türkiye'deki Banka Gruplarına Göre Sektör Payları

Banka Gruplarının Sektör Payları (2019, Yüzde)			
Milyar dolar	Aktifler	Krediler	Mevduat
Mevduat bankaları	87	87	92
Kamu sermayeli	34	36	37
Özel sermayeli	31	30	32
Yabancı sermayeli	22	21	23
Kalkınma ve yatırım bankaları	7	8	0
Katılım	6	5	8
Sektör	100	100	100

Kaynak: BDDK

4.2.3. Türk Bankacılık Sistemi Mali Değerlendirme

4.2.3.1. Bilanço yapısı

Türk bankacılık sisteminde bilanço yapısı incelendiğinde 2019 verilerine göre aktiflerin yüzde 59'unun kredilerden, yüzde 15'inin menkul değerlerden ve yüzde 14 ünün likit aktiflerden oluştuğu görülmektedir. Bilançonun diğer aktif kalemleri arasında iştirak ve sabit kıymetlerin payı ise yüzde 3'tür. 2019 Türk bankacılık sistemi bilançosu pasif tarafı incelendiğinde ise kaynakların yüzde 57'sinin mevduattan, yüzde 22'sinin mevduat dışı kaynaklardan, yüzde 11'lik payının ise özkaynaklardan oluştuğu gözlemlenmiştir. Bilanço kaynaklarının yüzde 8 civarı da diğer pasif hesaplardan oluşmaktadır. Bilanço yapısına dair 2019 verileri TL ve yabancı para cinsinden yüzde değişim ve yüzde pay şeklinde Tablo 4.10.' de sunulmuştur.

Tablo 4.10. Seçilmiş Bilanço Kalemleri (2019)

				Yüzde Pay	
	Milyar TL	Milyar Dolar	TL Yüzde değ.	2018	2019
Likit Aktifler	644	108	13	15	14
Finansal Varlıklar	661	111	38	12	15
Krediler	2.657	447	11	62	59
Aktifler	3.867	4.492	16	100	100
Mevduat	2.567	432	16	53	57
Mevduat dışı	998	168	-1	26	22
Özkaynaklar	492	83	17	11	11
Pasifler	4.492	756	16	100	100

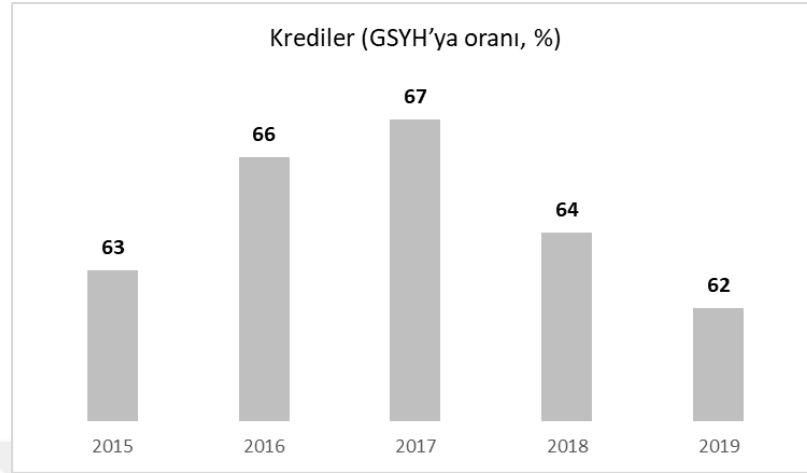
Kaynak: BDDK

4.2.3.2. Krediler

Bilançoda oransal olarak en fazla büyüklüğe sahip kalem olan kredilere dair inceleme yapıldığında; 2019 yılında toplam kredi hacminin bir önceki yıla oranla nominal olarak yüzde 11, sabit kurlarla yüzde 13 oranında artarak 2.657 milyar TL (447 milyar dolar) tutarında gerçekleştiği görülmüştür.

Türk bankacılığında kredilerin yıllara göre değişimi GSYH'ye oranı olarak incelendiğinde ise; 2019 yılında bir önceki yıla göre yüzde 64' den yüzde 62'ye gerilediği görülmektedir. GSYH'ye göre kredilerin 2015 yılından 2019 yılına olan gelişimi Şekil 4.1.'de görülmektedir.

Şekil 4.1. Kredilerin GSYH' ye oranı (2015-2019, %)

Kaynak: BDDK, TÜİK

4.2.3.3. Kredilerin dağılımı

2019 yılı için kredilerin dağılımı incelendiğinde, kurumsal kredilerin (2.159 Milyar TL), 1.481 Milyar TL'lik tutarının büyük işletmelere ve projelere kullandırılan kredilere ait olduğu ve bu kredilerin payının toplam krediler içerisinde yüzde 53, 678 Milyar TL'lik KOBİ kredilerinin ise toplam krediler içerisinde yüzde 24'lük payının olduğu, bireysel kredilerin de yüzde 23'lük bir paya sahip olduğu görülmüştür. Kredilerin dağılımına dair tutarlar, kredi türlerinin GSYH ya göre oranı ve değişim yüzdeleri Tablo 4.11.'de sunulmuştur.

Tablo 4.11. Kredilerin Dağılımına Dair Oranlar

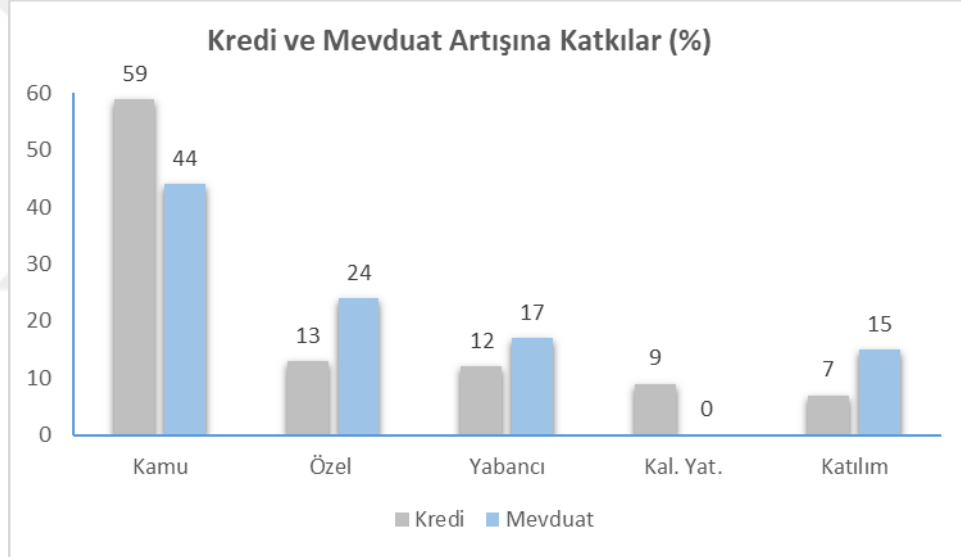
Kredilerin Dağılımı (Milyar TL)				
	2019	Değişme (Yüzde)	Pay Yüzde	Gsyh oran Yüzde
Kurumsal	2.159	12	77	50
KOBİ	678	11	24	16
Bireysel	645	16	23	15
Kredi Kartları	164	14	6	4
Tüketici ve Konut	481	16	17	11
Konut	201	6	7	5
Otomobil	7	0	0	0
Tüketici	273	26	10	6
Toplam	2.805	13	100	66

Kaynak: BDDK

Toplam Kredi ve Mevduat Artışının Banka Türüne Göre İncelenmesi

Krediler 2019 yılında bir önceki yıla göre 262 milyar TL artış göstermiş bu artışın yüzde 59'u kamu bankalarından, yüzde 13'ü özel bankalardan, yüzde 12'si yabancı bankalardan, yüzde 9'u kalkınma ve yatırım bankalarından, yüzde 7'si ise katılım bankalarından gelmiştir. Mevduat ise 2019 yılında bir önceki yıla göre 531 milyar TL'lik artış göstermiş; bu artışın yüzde 44'ü kamu bankalarından, yüzde 24'ü özel bankalardan, yüzde 17'si yabancı bankalardan ve yüzde 15'i de katılım bankalarından gelmiştir. Karşılaştırmalı olarak rakamlar Şekil 4.2.'de sunulmuştur.

Şekil 4.2. Banka Gruplarının Kredi ve Mevduat Artışına Katkıları

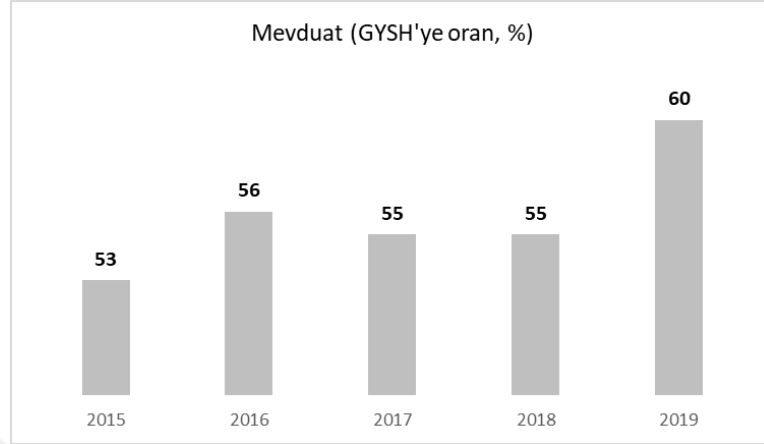

Kaynak: BDDK

4.2.3.4. Mevduat

Türk Bankacılık sektöründe 2019 yılı toplam mevduatı bir önceki yıla göre nominal olarak yüzde 26, sabit kurlarla ise yüzde 22 oranında artmış ve 2.567 milyar TL (432 milyar dolar) olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında mevduatın GSYH'ya oranı yüzde 60 olmuştur. 2015'den itibaren yıllar itibarıyla mevduatın GSYH'ya oranı Şekil 4.3.'de sunulmuştur.

Şekil 4.3. Mevduatın GSYH' ye oranı (2015-2019, %)

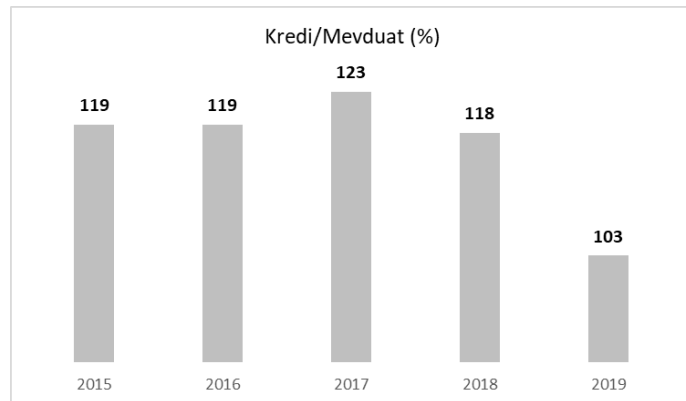

Kaynak: BDDK, TÜİK

Kredi/Mevduat Oranı

Kredi/mevduat oranı 2019 yılında bir önceki yıla göre 14 puan azalarak yüzde 104 seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu oran TL kredi ve mevduatta yüzde 130, YP kredi ve mevduatta ise yüzde 78 düzeyindedir. 2015-2019 yılları arasında gerçekleşen kredi/mevduat oranı yüzdesel ifade ile Şekil 4.4.'de sunulmuştur.

Şekil 4.4. Kredilerin Mevduata Oranı (%)

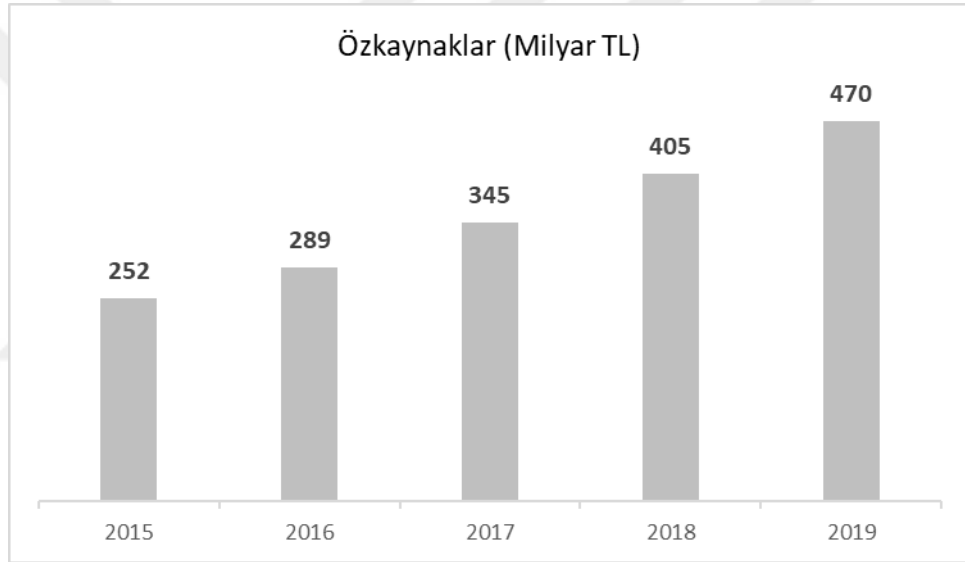

Kaynak: BDDK

4.2.3.5. Özkaynaklar

Türk bankacılık sistemi toplam özkaynakları bir önceki yıla göre yüzde 17 oranında artmış ve 492 milyar TL (83 milyar dolar) olarak gerçekleşmiştir. Özkaynakların 313 milyar TL'si rezervlerden, 103 milyar TL'si ödenmiş sermayeden geri kalan kısmı ise değerleme fonlarından oluşmaktadır. 2015 yılından 2019 yılına kadar özkaynak tutarlarındaki değişimler Şekil 4.5.'de sunulmuştur.

Şekil 4.5. Yıllar İtibarıyla Özkaynak Tutarı Gelişimi

Kaynak: TBB verilerinden derlenmiştir.

4.2.3.6. Gelir-Gider

Türk bankacılığının gelir-gider yapısı incelendiğinde, net faiz gelirinin bir önceki yıla göre yüzde 11 oranında arttığı ve 162 Milyar TL olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2019 yılında faiz gelirleri yüzde 14, faiz dışı gelirler ise yüzde 24 oranında artış göstermiştir. Faiz giderleri bir önceki yıla göre yüzde 16 artmış, faiz dışı giderler ise yüzde 12 oranında artış göstermiştir. Gelir ve gidere dair derlenmiş rakamlar Tablo 4.12.'de sunulmaktadır.

Tablo 4.12. Türkiye’deki Bankaların Gelir-Gider Rakamları

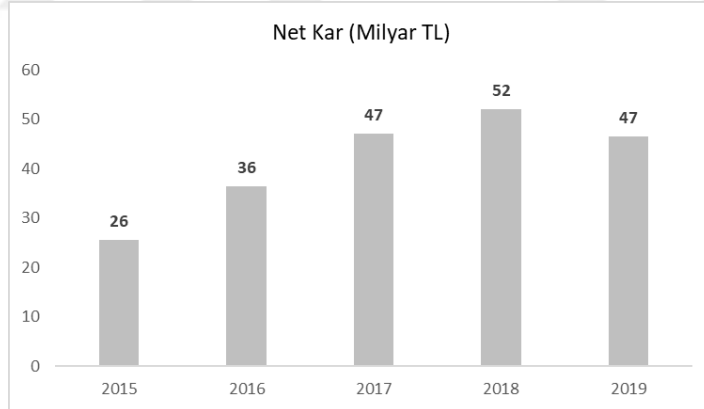
Gelir Gider (Milyar TL)			
	2018	2019	Değişim (Yüzde)
Faiz geliri	368	420	14
Faiz gideri	222	258	16
Net faiz geliri	146	162	11
Faiz dışı gelir	54	67	24
Faiz dışı gider	99	111	12

Kaynak: BDDK

4.2.3.7. Net Kar

Türk bankacılık sektörü net karı TL olarak yüzde 7, dolar olarak ise yüzde 17 oranında azalmış ve 2019 yılında 47 milyar TL (8,4 milyar dolar) olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılından itibaren net kar rakamının seyri Şekil 4.6.’ de sunulmuştur.

Şekil 4.6. Yıllar İtibarıyla Net Kar Rakamları

Kaynak: TBB verilerinden derlenmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PERFORMANS ANALİZİ

5.1. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PERFORMANS KAVRAMI

Performans sözlük tanımı ile amaçlı ve planlanmış bir faaliyet sonucunun, nicel veya nitel olarak ifade eden bir kavramdır (Akal, 1996). Bir işletme için ise performans; önceden belirlemiş olduğu amaçlara, sahip olduğu kaynakları en etkin şekilde kullanarak ulaşma kabiliyetidir. Bir işletmede performans ölçümü, yönetimin kontrol işlevi kapsamındaki en önemli faaliyetidir.

İşletme performansı, faaliyetleri neticesinde elde edilen sonucun işletme amacını yerine getirme derecesidir, başka bir ifade ile performans işletme amaçlarına ulaşılabilmesi için sarf edilen çabaların bir bütün olarak değerlendirilmesi şeklinde tanımlanabilir (Zerenler, 2005). İşletmelerde performans denilince akla ilk gelen performans boyutu karlılık olmaktadır. Sosyal faaliyetler yürüten kuruluşlar dışında bir işletmenin en temel hedefi karını maksimize etmektir. Fakat bilinmelidir ki; karlılık bir amaçtan ziyade işletme yaşamının sürdürülebilirliğini sağlayan bir performans çıktısıdır (Akal, 1992:5). Performansın karlılık dışında verimlilik, etkinlik, üretkenlik yeterlilik gibi boyutları da bulunmaktadır.

Karlılık genel anlamıyla performansın parasal göstergesidir. Bir işletmede karlılıktan sonra öne çıkan kavramlar etkinlik ve verimlilik. Etkinlik ve verimlilik kavramları çok karıştırılan, anlamları yakın kavramlar olsa da farklı anlam içermektedir. Aynı kavramlar gibi algılanabilmesine rağmen aslında içerikleri birbirinden oldukça farklıdır. Etkinlik bir girdi-çıkı sürecinde işleri doğru yürütebilme kabiliyeti, verimlilik ise elde edilmesi amaçlanan çıktının en az maliyetle elde edilmesi şeklinde tanımlanabilir.

Bankaların performans analizi de temel mantık olarak diğer işletmelere benzer olsa da sektörün getirdiği bazı farklılıklar içermektedir. Bankacılıkta performans analizi denilince sadece banka boyutunda bir performans değil bankaların mali sistemdeki yeri ve önemi nedeniyle tüm mali sistemdeki işlevinin analizi de

kapsanmaktadır. Bunlar; finansal aracılık, kaynakların etkin kullanımını sağlama, kaydi para yaratma, para politikası uygulanmalarında rol alma, uluslararası ticaretin gelişimine katkı sağlama olarak sıralanabilir (Akgüç, 1992:1). Banka boyutunda performans analizi ise bankaların sundukları hizmet ve işlemlerin neticelerinin bankaların taşıdıkları risklerin de göz önünde bulundurularak nitel ve nicel olarak ölçülmesi şeklinde ifade edilebilir.

Bankacılık sektörü mali yapı içerisinde en büyük varlık büyüklüğüne sahip sektör olduğundan bankaların performans analizi bir nevi mali yapının da performans analizi olarak yorumlanabilir. Bankacılık sektöründeki performans analizi mali yapıda istikrar sağlanması açısından banka ölçeğinin analizi ötesinde önem taşımaktadır. Bankacılık sektörü gerek küresel gerekse de ulusal ekonomik yapıdan çok hızlı ve yoğun şekilde etkilendiğinden, sektörün analizinin doğru yapılması güçlü bir ekonomi için de gereklidir.

Banka performansı analizinde kullanılan yöntemler finansal yöntemler ve finansal olmayan yöntemler olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir.

5.2. Banka Performansının Finansal Ölçüm Teknikleri

Firmaların mali durumunun ve performansının görülebilmesi için finansal bilgi sisteminin çıktılarının yorumlanmasına finansal analiz denilmektedir. Finansal bilgi sisteminin çıktıları olan mali tabloları yorumlamak finansal planlama ve kontrolün ön şartıdır.

Finansal analiz, analiz tekniklerinin muhasebe bilgilerine uyarlanması sonucunda işletmenin mali durumu ve faaliyetlerinin neticesi hakkında bilgi vermektedir.

Mali tablolardaki önemli ilişkilerin belirlenmesini ve yorumlanmasını sağlayan mali analiz, etkili bir mali kontrol ve planlama aracıdır (Yalkın, 1981:197). Finansal analiz bir işletmenin mevcut mali durumunu değerlendirebilmek ve gelişmeye açık yönlerini tespit edebilmek üzere mali tablolardaki kalemler arasındaki ilişkiyi ve zaman içerisinde göstermiş olduğu trendin incelenmesi şeklinde de tanımlanabilir

(Akgüç,1995:1). Finansal analiz bu sebeple başta işletme sahip veya ortakları olmak üzere, yöneticiler, devlet, kredi kuruluşları, kamu ve işletme çalışanları gibi pek çok tarafa bilgi sağlamaktadır.

Finansal analiz, analiz yapacak olan tarafların amaçlarına uygun olacak şekilde bir veya birden fazla döneme ait olan mali tablo kalemlerinin kendi aralarında veya bütünüle olan ilişkilerinin çeşitli analiz tekniklerinden faydalanarak incelenmesi, yorumlanması, işletmenin mevcut durumunun tespit edilmesi ve gelecekteki durumuna göre tahminlerde bulunulması olarak da tanımlanabilir (Akdoğan, 1985;260).

Mali tablolar (Bilanço, Gelir Tablosu, Nakit Akım Tablosu, Fon Akım Tablosu, Dağıtılmamış Karlar Tablosu, Özsermaye Değişim Tablosu, Net İşletme Sermayesi Değişim Tablosu vb.) işletmenin mali durumunun ve faaliyet sonuçlarının sunumudur. Finansal analiz genel anlamda temel ve ek mali tabloların analizini kapsarken, dar anlamda ise temel finansal tablolar olan bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin analizini kapsamaktadır. Finansal analizin kapsamı ve yöntemi amacına göre farklılıklar göstermektedir.

Mali analiz finansal tablo kalemleri arasında yüzdeler, oranlar, karşılaştırma yöntemleri ile ilişki kurmak ve bu ilişkileri yorumlamak olarak da ifade edilebilir.

Finansal analiz teknikleri geleneksel olarak dört gruba ayrılmaktadır. Bunlar;

- Karşılaştırmalı tablolar analizi (Yatay analiz),
- Yüzde yöntemi ile analiz (Dikey yüzdeler analizi),
- Trend analizi (Eğilim yüzdeleri tekniği)
- Oran (Rasyo) tekniği ile analizdir (Akgüç,1995:312).

Karşılaştırmalı tablolar analizi (Yatay analiz); bir işletmenin birbirini izleyen aynı uzunluktaki dönemlere ait finansal tablolardaki kalemlerin geçmiş yıllara göre mukayese edilerek bugünkü finansal durumunun tespit edilmesine olanak sağlar.

Böylelikle finansal tablolarda yer alan kalemlerin değişimleri incelenerek, işletmenin geçmişten bugüne kadar göstermiş olduğu gelişim gözlemlenebilir ve gelecekteki finansal durumu hakkında da çıkarım yapılabilir.

Yüzde yönetimi ile analiz ise; mali tablolarda yer alan kalemlerin grup veya toplam içerisindeki oransal büyüklüğü üzerinden analiz yapmayı esas alır. Dikey yüzdeler analizi veya ortak paydaya indirgenmiş tablolar analizi olarak da adlandırılabilen bu analiz tekniğinde incelenecek olan kalemin amaca göre belli bir grup veya toplam içerisindeki oranı yüzde cinsinden hesaplanır. Örneğin bilançodaki aktif/pasif toplamı veya gelir tablosundaki net satışlar 100 kabul edilerek işletme finansal tabloları ortak bir esasa dayandırılmış olur, bu şekilde farklı büyüklükteki firmalar da mukayese edilebilir, ayrıca işletmenin finansal durumunun veya faaliyet sonuçlarının sektörle de karşılaştırılması yapılabilir.

Bir başka finansal analiz yöntemi ise **trend analizi**, diğer bir adıyla eğilim yüzdeleri tekniğidir. Bu yöntemde ise birbirini izleyen finansal tablolardaki kalemlerin artış veya azalışı temel (baz) yıl olarak seçilecek olan bir yılın değerlerinin 100 kabul edilmesi ile yüzdelerle değişim olarak hesaplanır. Trend analizi bir zaman serisi analizi olması sebebiyle uzun bir zaman zarfını kapsayan süre içerisinde işletmenin durumu hakkında bilgi sağlanmasına olanak sağlamaktadır.

Oran diğer adıyla rasyo analizi ise; finansal verileri analiz etmenin en klasik ve yaygın yollarından biridir. Bu teknikte mali tablolarda yer alan birbiri ile anlamlı ilişkiler içeren kalemler birbirinin yüzdesi veya katı olarak oransal ifadeler yardımı ile yorumlanmaktadır. Oranlar sayesinde fazlaca ve tutarca büyük olan finansal tablo kalemleri daha az sayıda oran grupları haline getirilerek analizlerin daha kolay yapılmasına olanak sağlamaktadır. Likidite oranları, karlılık oranları, mali yapı oranları ve faaliyet (varlık kullanım) oranları işletmelerin finansal durum analizinde kullanılan temel oranlardır.

Finansal analiz tekniklerine kısaca bir giriş yaptıktan sonra çalışmaya, bankaların finansal performans analizinde kullanılan karlılığa bağlı temel rasyo ve göstergeler ile yine bir takım rasyoların yardımıyla uygulanan CAMELS analizi ve değerlemeye bağlı performans analizi teknikleri ile devam edilecektir.

5.2.1.Banka Karlılığına Bağlı Performans Ölçümü

Genel olarak herhangi bir işletme veya bir banka için performans göstergesi olarak akla ilk gelen performans boyutu karlılıktır. Bankalar da temel mantıkla, faaliyet gelirlerini maksimum düzeyde, faaliyet giderlerini ise minimum düzeyde tutarak karlılıklarını ençoklamaya çalışırlar.

Bankalarda karlılığı ölçmek üzere bankacılık sektörüne dair kullanılan bazı karlılık göstergesi oranları mevcuttur. Bu oranlar genellikle banka mali tablolarından olan bilanço ve gelir tablosu verilerinden faydalanılarak veya bankaya özel bir verinin makro bir veriye oranlanması şeklindedirler. Banka karlılığı göstergelerinden olan bu oranlar ile yapılan analiz önceki bölümde de değinildiği üzere finansal analizin oran analizi başlığı altına dahil edilebilir. Karlılık analizi sadece oran analizi ile sınırlı olmayıp yine finansal analiz kısmında değinildiği ve banka dışında da işletmelerin sıklıkla ve kolaylıkla kullandığı karşılaştırmalı tablolar analizi, yüzde yöntemi, trend analizi gibi basit analiz teknikleri kullanılarak da yapılabilir.

Karlılığa dayalı performans analizinde mali tablolardan ve çeşitli finansal analiz tekniklerinden faydalanılmaktadır. Karlılık analizi bir bankanın tüm menfaat gruplarına ve devlet de dahil olmak üzere tüm ilişki içinde olduğu taraflara ve yeni yatırımcılara bilgi sağlama noktasında önemlidir.

Banka karlılığına bağlı performans ölçümü, banka karlılığı analizinde kullanılan temel rasyo ve göstergeler ile ülkemizde ve yurt dışında kullanılan yöntemlerden biri olarak CAMELS analizi olmak üzere iki bölümde incelenecektir.

5.2.1.1. Banka Karlılığının Analizinde Kullanılan Temel Rasyo ve Göstergeler

Banka karlılığı analizleri temel olarak ROA (Return on Assets_Aktif Karlılığı) ve ROE (Return on Equity_Özkaynak Karlılığı) olmak üzere iki oran ile yapılmaktadır (Petersen ve Schoeman, 2008:1). Bankalar için en önemli oranlardan birisi olan ROA, bir bankanın varlıklarının ne kadar etkin yönettiğinin göstergesidir. ROE ise; bankaya

sermaye koyanların bankaya yatırmış olduğu sermayeden elde ettikleri karlılığın göstergesidir. Bu oranlar dışında literatürde çokça kullanılan bir başka karlılık oranı ise NIM'dir (Net Interest Margin_Net Faiz Marjı). NIM ise; bir birim varlık üzerinden elde edilen net faiz gelirin bir göstergesidir. Temel rasyolar bunlar olmakla beraber, incelenmek istenen kaleme göre çeşitli rasyolar da türetmek mümkündür. Örneğin; net faiz geliri, faiz dışı gelir, faiz dışı gider ve karşılık giderine dair oranlar da çoğunlukla kullanılan karlılık oranlarındandır. Aşağıda ROA, ROE ve NIM oranlarına dair daha detaylı açıklama mevcuttur.

Aktif Karlılığı (ROA)

Karlılığa dayalı banka performansı olarak kullanılan oranlardan en önemlilerinden olan ROA, banka varlıklarının ne kadar etkin kullanıldığının bir ölçütüdür. ROA bir diğer ifade ile yönetimin varlıkları net kazanca dönüştürme kapasitesini yani yönetsel verimliliği ifade etmektedir (Rose ve Hudgins, 2010,172). ROA, dönem net karının aktiflere oranı olarak hesaplanır ve bu oranın olabildiğince yüksek olması istenir.

$$ROA = \frac{\text{Net Kar}}{\text{Toplam Aktif}}$$

Bankaların gelir getiren aktifleri kredi portföyü, menkul değerler portföyü ve ücret ve komisyon geliri elde edilen bankacılık hizmetleri olarak sınıflandırılabilir. Bu oranı kullanırken dikkat edilmesi gereken bir husus; menkul değerler portföyünün banka aktifleri içerisindeki payının oransal olarak göz önünde bulundurulmasıdır. Menkul değerler portföyünden elde edilen gelirin toplam içindeki payının yüksek olması bankanın gerçek performansının yorumlanmasında yanıltıcı bir etki oluşturabilir (Tunay ve Silpar,2006,1)

Özkaynak Karlılığı (ROE)

Banka karlılığını özetleyen bir diğer temel ölçüt olarak ROE, bankaların özkaynaklarından ne ölçüde faydalandığının göstergesidir. Özkaynak karlılığı hissedarların özkaynak üzerinden sağladığı getiridir. Başka bir ifade ile ROE banka

bilançosundaki bir birim özsermayenin yüzde kaç oranında kara dönüştüğünün ölçütüdür (Konukçu, 2008, 101). ROE net karın ortalama sermayeye oranına eşittir ve bu oranın yüksek çıkması beklenir.

$$ROE = \frac{\text{Net Kar}}{\text{Toplam Özsermaye}}$$

Özsermaye karlılık oranını karlılık, etkinlik ve kaldıraç olarak üç başlık altında analiz etmemizi sağlayan Du pont analizinde ROE ve ROA arasındaki ilişki özkaynak çarpanı ile kurulmaktadır ve aşağıdaki gibidir.

$$\text{Özkaynak Çarpanı} = \frac{\text{Ortalama Toplam Aktifler}}{\text{Toplam Özsermaye}}$$

$$ROE = ROA * \text{Özkaynak Çarpanı}$$

ROA bankalar için önemli bir karlılık göstergesi olmasına rağmen, banka ortakları daha çok ROE ile ilgilenmektedirler.

Net Faiz Marjı (NIM)

Net faiz gelirinin toplam aktiflere oranı olarak ifade edilen net faiz marjı, faiz gelirleri ile faiz giderleri arasındaki fiyat farkının büyüklüğünü ölçmektedir (Rose ve Hudgins, 2010:172). NIM, başka bir ifade ile gelir getiren aktiflerin net faiz getirisinin ölçütüdür. Net faiz marjının artması, banka karlılığını ve yönetimin başarısını göstermektedir.

$$NIM = \frac{(\text{Faiz Gelirleri} - \text{Faiz Giderleri})}{\text{Kazanç Getiren Aktifler}}$$

Net faiz marjının yüksek olması beklenir, ancak bu durumda risk göz ardı edilmemelidir. Riski göz ardı etmek uzun vadeli karlılık ve iflas riski açısından yanlış analizlere yol açabilir (Saunders ve Cornett, 2009:373).

5.2.1.2. CAMELS Analiz Tekniği

CAMEL tekniği bankaların finansal performans tahlilinde çoğunlukla kullanılan bir değerleme sistemi olup, ABD’de ticari bankaların denetimini sağlayabilmek üzere denetim otoriteleri tarafından oluşturulmuştur.

CAMEL değerleme sistemi 1979 yılında Federal Finansal Kurumlar İnceleme Komitesi (Federal Financial Institutions Examination Council-FFIEC) tarafından kurulmuştur ve bu sistem Tek Düzey Finansal Kurumlar Derecelendirme Sistemi (Uniform Financial Institutions Rayting System-UFIRS) olarak da adlandırılmaktadır. Bu sistemi ilk kullanan kurumlar ABD Ulusal Para Denetleme Kurumu (Office of the Comptroller of Currency-OCC), ABD Merkez Bankası (Federal Reserve Bank-FED) ve Federal Mevduat Sigorta Kurumu (Federal Deposit Insurance Corporation-FDIC) olarak sıralanabilir (Cole ve Wu, 2009: 2).

1997 yılına kadar 5 bileşeni olan CAMEL değerleme sistemine piyasa riskine duyarlılık boyutu (sensitivity to market risk) da dahil edilerek 6 bileşenli hale gelmiş ve CAMELS olarak günümüzde de kullanılan halini almıştır.

CAMELS yöntemi adını bileşenlerinin ilk harflerinden almıştır ve sırasıyla aşağıdaki şekildedir.

- C: Sermaye Yeterliliği (Capital Adequacy)
- A: Varlık Kalitesi (Asset Quality)
- M: Yönetim (Management)
- E: Karlılık (Earnings)
- L: Likidite (Liquidity)
- S: Piyasa Riskine Duyarlılık (Sensitivity To Market Risk).

CAMELS değerleme sistemi ölkemizin de dahil olduğu denetleyici ve düzenleyici kurumlar için bankaların mali yapılarında oluşabilecek aksaklıkların veya olumsuzlukların giderilmesinde kullanılan bir erken uyarı sistemidir (Kütükoğlu, 2004: 128). Aynı zamanda bu sistem derecelendirme kuruluşlarının banka derecelendirme çalışmalarında da kullandığı bir analiz yöntemidir.

Ülkemizde de bankacılık sisteminin denetim otoritesi olan BDDK, CAMELS değerlendirme sistemini kullanmaktadır. Bankaların finansal oranları kullanılarak hesaplanan CAMELS skorları, yılda iki kez olmak üzere Bankacılık Sektörü Performans Analizi Raporu'nda sunulmaktadır. Ayrıca TCMB'de(Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası), CAMELS sistemini bir erken uyarı sistemi olarak analizlerinde kullanmaktadır (Güney ve Saka Ilgın, 2015:306).

CAMELS analiz tekniğinde bankalar her bir bileşen için değerlendirilmektedirler. Çeşitli finansal rasyolardan oluşan değerlendirme sisteminde 1-5 arası ölçek kullanılmaktadır. "1" ilgili bileşende en iyi durumu gösterirken artan not kötüleşen durumu ifade etmektedir. Her bir bileşen bu şekilde puanlandıktan sonra bileşenlerin ağırlıklı ortalaması alınarak bankanın genel durum skoru hesaplanır. Hesaplama kullanılan ağırlıklar denetçinin veya analistin inisiyatifinde olup, bankaya özel durumlar veya sektör genelini etkileyebilecek durumlar göz önüne alınarak belirlenir. Sonuç olarak hesaplanan CAMELS skoru 1 ile 5 arasında belirtilmektedir.

"1" her yönden sıhhatli bankayı temsil eder ve bankanın CAMELS'i oluşturan her bir bileşen için notu 1 ya da 2 olmalıdır.

"2" genel itibarıyla sıhhatli bankayı temsil eder ve CAMELS'İ oluşturan her bir bileşenin 3'ten kötü olmaması gerekir.

"3" bankanın belli noktalarda performans problemi bulunmaktadır ve olası şoklara karşı banka yeterince dayanıklı değildir.

"4" banka genel itibarıyla problemlidir, finansal ve yönetsel sorunlar mevcuttur dolayısıyla performansı kötüdür.

"5" banka ciddi bir finansal ve yönetsel risk altındadır, batma riski çok yüksek düzeydedir (Kaya, 2001:2).

5.2.1.2.1. CAMELS Analizinde Kullanılan Oranlar

Aşağıda CAMELS analizinin her bir bileşeni için banka karlılık analizinde karşılaşılan bir takım oranlar incelenecektir. Bu oranlar, konu ile ilgili önceki çalışmalar ve banka performansı üzerinde etkisi olduğu düşünülen oranlar dikkate alınarak belirlenmiştir.

5.2.1.2.1.1.Sermaye Yeterliliği (Capital Adequacy) ve Sermaye Yeterliliği Rasyoları

Bankalar açısından olası riskler karşısında finansal durumlarını güvende tutabilmeleri için sermaye yeterliliği çok önemlidir. Sermayenin bankalar açısından sadece olası risklere karşı koruma değil, aynı zamanda mevduat sahiplerine güven verme ve zorunlu sabit sermaye yatırımlarını karşılayabilme fonksiyonları da bulunmaktadır.

Sermayenin birincil işlevi, bankanın kuruluş ve faaliyete geçiş aşamasında oluşacak giderleri ve ilerleyen zamanda yapılacak olan sabit değer yatırımları için ihtiyaç olacak finansal kaynağı sağlamaktır. Bir başka ifade ile sermaye bankalar için fon kaynağıdır.

Sermayenin bir diğer işlevi ise, bankanın varlıklarının değer kaybetmesi veya bankanın zarar etmesi durumunda mudiler veya bankanın diğer alacaklarına bir güvence sağlamaktır. Sermaye yeterliliği bileşeni ise, bankaların maruz kaldığı risklerden dolayı oluşabilecek zararı karşılayabilme yeterliliğini ifade eder. Bu bileşen bankacılık sisteminde karşılaşılan riskler nedeniyle oluşabilecek zararları engelleyebilmek ve bankaların güvenli bir şekilde kullanabilecekleri sermaye düzeyini belirleyebilmek açısından çok önemlidir.

Sermaye yeterliliği bankaların yapısına göre değişkenlik gösterebilir, sermayenin oransal büyüklüğü bankanın borç ödeme gücünün başarısını göstermektedir. Güçlü bir sermaye yapısı, olası risklerin iflas veya tasfiyeye yol açması halinde mevduat sahiplerinin ve diğer alacaklıların zararını minimize

etmektedir. Bu sebeple bankaların sermayesinin miktar ve kalitesinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Dolayısıyla finansal rasyolar vasıtasıyla, sermaye yeterliliğini olumsuz etkileyebilecek kredi riski, piyasa riski ve faiz riski gibi faktörler ölçülebilmekte, bankaların faaliyetlerinin devamlılığını güçlü bir şekilde sağlayabilmesi için asgari sermaye yükümlülük oranı tespit edilebilmektedir (Aytekin ve Sakarya, 2013: 3435).

Sermaye yeterliliği, bankaların borçlu ve alacaklılarına güven vermesi, uluslararası piyasalarda pasif yönetimi ile fon kaynağı oluşturması ve özkaynak/yabancı kaynak dengesi sağlayabilmesi açısından önem arz etmektedir(Keskin, 1986: 4).

Bankaların sermaye yeterliliklerini ölçmek için kullanılan ve en çok bilinen oran sermaye yeterliliği rasyosudur. Bu oran sermaye yeterliliğini bankanın taşıdığı riske göre belirler. Temel olarak rasyo; düzeltilmiş banka sermayesinin, düzeltilmiş risk toplamına bölünmesi şeklinde hesap edilir.

Basel komitesi tarafından belirlenen sermaye yeterliliği rasyosu 1988’de Basel I standartlarındaki haliyle aşağıdaki şekildeydi:

$$\text{Sermaye Yeterlilik Rasyosu} = \text{Sermaye Tabanı} / [\text{Risk Ağırlıklı Varlıklar} + \text{Gayrinakdi Krediler} + \text{Yükümlülükler (Taahhütler)}] > \text{veya} = 8 \text{ olmalıdır.}$$

Basel I standardındaki eksikleri tamamlamak üzere, 2004 yılında yayınlanmış olan Basel II standartlarında sermaye yeterlilik rasyosu formülünde birtakım değişikliklere gidilmiştir. Basel I ’de yüzde 8 olarak belirlenen sermaye yeterlilik oranı Basel II’de değişmemiş ancak Basel I ’deki kredi riskine ilave olarak piyasa riski ve operasyonel risk de eklenerek aşağıdaki halini almıştır (Altıntaş, 2006: 77).

$$\text{Sermaye Yeterlilik Rasyosu} = \text{Sermaye Tabanı} / (\text{Kredi Riski} + \text{Piyasa Riski} + \text{Operasyonel Risk}) > \text{veya} = 8$$

Formülde belirtilen kredi riski; bankanın vermiş olduğu krediler üzerinden ve satın aldığı menkul kıymetlerden beklediği nakit akımını alamaması olarak tanımlanabilir. İkinci olarak belirtilmiş olan piyasa riski; finansal piyasalardaki dalgalanmalardan dolayı bankaların faiz, kur ve hisse senedi fiyat değişimleri nedeniyle zarar etme durumunu ifade etmektedir. Son olarak bankaların operasyonel riski ise; banka faaliyetleri sonucunda yaşanılması ihtimal olan süreç, sistem, insan kaynağı veya banka dışı olaylar sebebiyle oluşabilecek riskleri içermektedir.

Bir bankanın sermaye yeterliliği belirlenirken genelde dikkat edilen hususlar aşağıdaki gibidir (Kaya, 2001: 3-4):

- Banka genel finansal durumunun belirlenmesinde, banka büyüklüğü, sermaye düzeyi ve niteliğinin göz önünde bulundurulması,
- Bankanın olası, ani sermaye ihtiyaçlarını karşılayabilmek için ek sermaye çıkarma imkanı olması,
- Riskli varlıkların durumu ve bunlar için yeterli karşılığının ayrılıp ayrılmadığı ile yeniden değerlendirme durumlarının,
- Varlıkların bilançoda çeşitli risklere göre ayrıştırılması,
- Bilanço dışı nedenli risklerin belirlenmesi,
- Banka karlılığı ve kazancının belirlenmesi,
- Bankaların büyüme planlarının belirlenmesi,
- Bankaların geçmiş yıl karlarının durumu,
- Bankaların sermaye piyasalarına erişim imkanları.

Özkaynakların Toplam Aktiflere Oranı

Özkaynakların banka operasyonları için ne kadar yeterli olduğunun bir göstergesidir. Bu oran ayrıca, bankanın sahip olduğu aktiflerin yüzde kaçını özsermaye ile finanse edildiğini belirtmektedir. Kredi kullandıran bankalar alacaklarının tahsilinin güvencesi için bu orana önem vermektedirler. Sermayesi aktiflerine göre oranca yeterli olmayan bankalar için sermaye artırımı yapılması durumu gerekebilir.

(Özkaynak-Duran Aktif)'in Toplam Aktiflere Oranı

Bankaların duran aktif yatırımı olmaksızın aktiflerinin yüzde kaçının özkaynakları ile finanse ettiğinin göstergesidir. Bir bankanın duran aktif yatırımının fazla olması demek, banka için yüksek maliyetle topladığı fonu veya özsermayeyi, gelir getirme konusunda verimsiz olan duran varlıklara yatırması demektir ki, bu istenmeyen bir durumdur.

Günümüzde bankaların aktif ve pasiflerinin ciddi bir bölümü yabancı para cinsinden oluşmaktadır. Bu sebeple bankalar döviz kuru riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bankaların döviz kuru riskine maruz kalması özsermayelerinin bir kısmını kaybetmelerine sebebiyet verebilir. Aşağıda belirtilecek oran 3 oran bankaların döviz kuru riskini ölçmek üzere kullanılan oranlardır.

Bilanço İçi Döviz Pozisyonunun Özkaynaklara Oranı

Bankaların yabancı para cinsinden olan kalemlerinin oranı günden güne artmaktadır, dolayısıyla banka özkaynaklarının döviz kuru riskine karşı yeterli olup olmadığının göstergelerinden birisi olan bu oran da, bir sermaye yeterliliği rasyosu olarak önemlidir.

Net Bilanço Pozisyonunun Özkaynaklara Oranı

Bu oran bankaların döviz cinsi varlık ve döviz cinsi yükümlülükleri arasındaki farkın özkaynak ile ilişkisini göstermektedir. Bilançoda döviz cinsi varlıkların, döviz cinsi yükümlülüklerden daha az olması açık pozisyon olarak tanımlanmaktadır.

(Net Bilanço Pozisyonu + Net Nazım Hesap Pozisyonu) / Özkaynaklar Oranı

Döviz kuru riskini bir diğer değerlendirme şekli olan bu oran, bilançonun türev araçlarla korunduktan sonra kalan açık pozisyonun özsermayeye oranını ifade etmektedir.

5.2.1.2.1.2.Aktif Kalitesi (Asset Quality) ve Aktif Kalitesi Oranları

Aktif kalitesi, bir bankanın mali açıdan gücünün ve varlıklarının ne derece riskli olduğunun göstergesidir. Aktif kalitesi bankaların mevcut ve gelecekteki mali durumunun analizi için de önem arz eder. Banka aktiflerinin çeşitliliği, gelir getiriyor ise getirme kapasitesi ve bu gelirin devamlılığı aktif kalitesini belirleyen unsurlardır.

Bir banka bilançosunda, varlıklar içerisindeki en önemli kalem verilen kredilerdir, dolayısıyla aktif kalitesini belirleyen oranlar da çoğunlukla kredi kalitesini ölçmeye yarayan oranları içermektedir. Kullanılan kredilerin kalitesini belirleyen en önemli hususlardan birisi taraf veya tarafların kalitesidir.

Risk boyutundan aktif kalitesi değerlendirecek olunursa da, banka varlıklarının değer yitirmesi olasılığını ele almak gerekir ki, bir banka için en büyük risklerden birisi sahip olduğu varlıkların değer yitirmesidir. Bankaların kaynakları incelendiğinde, kaynakların ciddi bir bölümü bankaya faiz yükü oluşturan yabancı kaynaklardan oluşmaktadır. Yabancı kaynaklara görece daha az bir kısmını ise özkaynaklar oluşturmaktadır. Bu durum kaynak yapısının esnekliğinin düşük olmasına sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla bu durum hem banka varlıklarının değer yitirme riskinin düşük olması, hem de kaynaklarda yer alan faiz yükü oluşturan yabancı kaynakların, oransal olarak yüksekliği nedeniyle varlıkların da gelir getiren varlıklar olması gerekliliğini oluşturmaktadır. Neticede bankalar için aktif kalitesi hem değer yitirme boyutu, hem de yeterli geliri sağlayıp sağlayamama durumuna göre değerlendirilmelidir.(Akgüç,2012,521).

Aktif kalitesinin en önemli belirleyicisi olan kredilerin dışında, bankaların sahip oldukları maddi ve maddi olmayan diğer varlıklarının kalitesi veya yatırım amaçlı portföylerinin dağılımı ve taşıdıkları risk de aktif kalitesinin diğer belirleyicileri olarak göz önüne alınmalıdır. Çeşitli kaynaklardan toplanan fonların en yüksek getiriye sağlayabilecek şekilde değerlendirilmesi de aktif kalitesi kapsamında ele alınması gereken konular arasındadır.

Bankaların aktif kalitesi belirlenirken dikkate alınan bazı kriterler aşağıdaki şekildedir (Sakarya,2013,14):

- Kredi kullandırma sürecinin etkinliği, şartları, gerekli risk değerlendirmelerinin yapılması ve riske uygun teminat alınması, kredi limitlerinin incelenmesi,
- Sorunlu varlıkların (tahsili geciken, yeniden yapılandırılan, idari veya kanuni takibe alınan) tespiti, izlenmesi ve bu süreçte alınan aksiyonların başarısı,
- Kredi karşılıklarının durumu ve yeterli muhtemel zarar karşılıklarının ayrılıp ayrılmadığı,
- Varlık yoğunlaşması olup olmadığı ve değerlendirilmesi,
- Problemlı varlıkların tahsilatı süreci ve başarı düzeyi,
- İç denetim ve yönetim bilgi sisteminin yeterliliği,
- Yatırım portföyünün değerlendirilmesi.

Bankaların aktif kalitesini ölçmeye ve değerlendirmeye yönelik olarak kullanılan rasyolar çeşitlendirilebilmekle birlikte temel rasyolar aşağıdaki gibidir:

Finansal Varlıkların (Net) Toplam Aktiflere Oranı

Bankalar sahip oldukları fonların bir kısmını yasal zorunluluklar nedeniyle veya yatırım amacıyla finansal varlıklar satın alarak değerlendirmektedir. Finansal varlıklar bankaların kendi nam ve hesabına veya üçüncü şahıslara satılmak üzere satın aldıkları hisse senedi, tahvil, bono, basılı ve külçe halindeki altınlardan oluşmaktadır (Takan, 2001: 179).

Finansal Varlıklar (net) = Gerçeğe Uygun değer Farkı K/Z'a Yansıtılan Finansal Varlıklar (net) + Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar (net)+ Vadeye Kadar Elde Tutulacak Yatırımlar (net) + Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Varlıklar

Bu rasyo ise; bir bankanın aktif yapısını izleyebilmesi, risk durumunun tahlil edilmesi için kullanılan bir rasyodur.

Kredilerin Toplam Aktiflere Oranı

Bu oran bankaların verdikleri kredilerinin toplam içindeki payını göstermektedir. Bu oranın yüksek olması, asıl görevi kredi vermek olan bankaların başarısını gösterir. Ancak bu oranın çok yüksek olması ise bankanın kredi riskini arttırmaktadır. Dolayısıyla banka bu konuda dengeyi iyi sağlamalıdır. Oranın yüksek olması bankanın likit değerlerinin de az olması anlamına gelir ki, bir banka hem asıl amacı olan kredi verme görevini yerine getirmek ve hem de aynı zamanda elinde yeterli miktarda likit bulundurmak arasında da dengeyi sağlamak zorundadır.

Kredilerin Toplam Mevduata Oranı

Bu oran kredilerin oran olarak ne kadarının mevduatla finanse edildiğinin, yani mevduatın ne kadarının krediye dönüştüğünün bir göstergesidir.

Duran Aktiflerin Toplam Aktiflere Oranı

Bu oran banka aktiflerinin ne kadarlık kısmının duran aktiflerden oluştuğunun göstergesidir.

Aktif kalitesi oranları içerisinde aktiflerdeki en önemli paya sahip olan kredilerin kalitesi ile ilgili olarak belirtilebilecek oranlar ise aşağıdaki şekildedir.

Takipteki Kredilerin Toplam Kredilere Oranı

Bankaların kullandıkları kredilerinin vadesi gelmiş olmasına rağmen, kredinin faizinin ya da anaparasının zamanında ödenmemesi durumunda kredi takibe düşmüş sayılır. Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in 5. Maddesine göre; "*tahsil kabiliyetine göre birinci ve ikinci grup dışında yer alan tüm krediler bankalar açısından donuk alacak, diğer bir ifadeyle takipteki kredidir* (Resmi Gazete, Sayı: 26333:m.5).

Önemli bir gösterge olan bu oran takipteki kredilerin toplam krediler içindeki oranını göstermektedir. Geri ödenmeme olasılığı çok yüksek olan takipteki kredilerin toplam krediler içindeki oranının yüksek olması istenen bir durum değildir.

Özel Karşılıkların Takipteki Kredilere Oranı

Karşılık kavramı, bankaların aktif kalitesinin bozulmasının bir göstergesi ve problemli aktifler için bankaların ihtiyatlı olmasını sağlayan bir unsurdur.

Karşılıklar banka aktifleri içerisinde en önemli kalem olan kredi alacaklarından kaynaklı oluşan veya oluşma ihtimali olan zararlar nedeniyle tedbir amaçlı ayrılmaktadır. Bankalar karşılık ayırarak, olası bir zarar gerçekleştiği durumda finansal yapısında yaşanabilecek bozulmaları telafi edebilir, faaliyetlerine aksama olmadan devam edebilir. Bu sebeple karşılık uygulaması, bankaların tedbirli bir şekilde yönetim şartlarının en önemlilerindendir.

Karşılık uygulaması sadece ihtiyatlı yönetimin bir unsuru değil, ayrıca banka yönetimi için kredi portföylerinin cari değerini belirlemesine yarayan, bankanın alım-satım yaptığı veya yapmadığı aktiflerinin değerinin tespitini sağlayan, varlığa dayalı menkul kıymetlerin ikincil piyasalarda serbestçe alınıp satılabildiği ülkelerde bahse konu portföylerinin cari değerinin tespit edilmesine yardımcı olan bir kavramdır. Bu sebeple karşılık uygulamasının diğer işlevleri ise aktif-pasif yönetimini sağlamaya yardımcı olmak ve kamuoyunun bankanın finansal yapısı hakkında bilgi sahibi olmasına olanak sağlamak olarak belirtilebilir (Acar,2000, 33).

Banka karşılıkları;

- Bankaların portföylerindeki kredilerde olduğu düşünülen ancak halihazırda belirlenememiş kayıplar için,
- Bankaların portföylerinde halihazırda gerçekleşmemiş fakat ilerleyen dönemlerde oluşması muhtemel kayıplar ve/veya
- Bunlardan her iki durum için de ayrabilmektedir (Acar,2000, 33).

Bankaların gelir tablosunda operasyonel harcamalar kaleminde gösterilen karşılıklar; özel ve genel karşılıklar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Özel karşılıklar, bankaların kredi portföylerinde problemli hale geldiği kesin olan bir alacak için veya nitelik ve nicelik açısından birbirine benzer, söz konusu kredi sözleşmelerine göre daha küçük meblağlı krediler (tüketici kredileri, konut kredileri vb.) için de ayrılabilir. Genel karşılıklar ise, halihazırda tanımlanmış ancak gelecek dönemlere ait belirsizlikler oluşturan aktifler veya gelişmeler için ayrılmaktadır (Ataman, Acar,1996,2,3).

Sonuç itibarıyla, özel karşılıklar halihazırda oluşmuş ancak, zararın miktarı tespit edilememiş veya kesinleşmemiş durumlar için, genel karşılık ise ileriki dönemlerde oluşması muhtemel zararlar için ayrılmaktadır.

Karşılık kavramını ve bu kapsamda özel karşılık kavramı kısaca açıkladıktan sonra, aktif kalitesi göstergesi olarak kullanılan özel karşılıkların takipteki kredilere oranına değinilecek olunursa; bu oranın yüksek olması istenir. Bankalar sorunlu alacaklarının meydana getireceği zararı karşılayabilmek için yeterli miktarda karşılık ayırmak zorundadır. Fakat uygulamada, bankalar karlılıklarını yüksek göstermek için gereken miktarda karşılık ayırmamakta, dolayısıyla rasyo olması gerekenden daha düşük sonuç gösterebilmektedir.

Tüketici Kredilerinin Toplam Krediler ve Alacaklara Oranı

Bu rasyo bankanın aktif yapısı içinde yer alan kredilerin ne kadarının tüketici kredilerinden oluştuğunu ifade etmektedir. Bankanın kredi stratejilerinin belirlenmesi, kredi kompozisyonunun gözlemlenmesi amacıyla kullanılmaktadır.

5.2.1.2.1.3.Yönetim (Management) ve Yönetim Oranları

Banka yönetim kurulunun ve yönetiminin yönetsel başarısını, performansını ve kapasitesini değerlendirmeye yarayan bir ölçüttür. Bu ölçüt, yönetimin kendi görev ve sorumlulukları ile ilgili olarak karşılaşılabileceği risklerin belirlenmesi, ölçülmesi, takibi ve kontrolü ile ilgili süreçlerin etkinliğini tespit etmeye olanak sağlar. Banka yönetimi ayrıca, tabi olunan yasa ve yönetmeliklere uygun olarak yönetim görevini icradan da sorumludur.

Yönetim kalitesi bileşeni değerlendirilirken dikkate alınması gereken kriterler aşağıda belirtildiği gibidir (Sakarya,2010,15):

- Yönetim kurulunun banka kararlarını desteklemesi,
- Yönetimin banka faaliyetlerine ait riskleri kontrol etme ve sektördeki gelişmeleri takip etme konusundaki başarısı,
- Bankanın faaliyet göstermiş olduğu alanlarda iç kontrol sisteminin yeterliliği,

- Yönetim bilgi ve risk sistemlerinin banka faaliyet alanına göre yeterlilik düzeyi,
- Bankanın tabi olduğu mevzuata uygun işleyişi,
- Yönetimin denetçilerin değerlendirmelerini ve uyarılarına önem vererek mevzuata uygun bir yönetim sistemi oluşturma isteği,
- Banka yönetiminin derinliği ve başarısı,
- Yönetim kurulu ve üst yönetimde otoritenin uygun dağılımı ve yönetim kalitesi,
- Bankanın genel başarısı ve risk düzeyi.

Ayrıca yönetim kalitesi hizmet sektöründe faaliyet gösteren bankaların en önemli değerlerinden birisi olan işgücü boyutunu da personel giderleri kapsamında ele almaktadır.

Bankanın karlılığı ve itibarının göstergesi olan yönetim (management) kalitesi oranları aşağıdaki gibidir:

Şube Başına Net Kar

Net karın şube sayısına bölünmesi ile hesaplanan şube başına net kar oranı şubelerin ne kadar karlı çalıştığının bir ölçütüdür.

Dünya genelinde bankacılık sektöründeki büyüme ve gelişmelere paralel olarak bankalar faiz dışı gelirlere odaklanarak şube yatırımlarını arttırmıştır. Şube yatırımları, şubelere verimlilik ve karlılık anlamında olumlu fayda sağlamış, dolayısıyla şube başına karlılıklarda bankacılık sektörü genelinde bir artış görülmüştür. Sektörde şube yatırımlarının ortalama 24 ayda geri dönmesi, yatırımın başarısının bir ölçütü olarak değerlendirilebilmektedir. Şubeleşmeye verilen önem kapsamında yeni açılan şubelerdeki beklenen karlılık düzeyi de daha kısa sürede yakalanmaya başlanmıştır.

Ayrıca şube karlılığı konusunda McKinsey'in Perakende Bankacılıkta Mükemmelliğe Ulaşmak (Achieving Excellence in Retail Banking) adlı çalışmasında

şube başına verimliliği arttırmanın bir diğer yolu olarak da, Avrupa Bankaları üzerinde ölçülmüş olan bir diğer yöntemin de ölçek ekonomisinden yararlanmak olduğu ileri sürülmüştür. Çalışmaya göre müşteri sayısı 10 bin olan şubelerdeki personel başına verimliliğin 4 bin müşterisi olan şubeye göre 50 kat daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Capital Dergisi Yazar Görüşleri).

Şube Başına Toplam Aktif

Toplam aktifin şube sayısına bölünmesi ile elde edilen oran, bankanın toplam aktiflerinde her bir şubesinin aldığı payı göstermektedir ve bu oran şubeler bazında verimlilik hesaplamalarında, bankanın diğer şubeleri ile ve/veya diğer bankaların benzer ölçekteki şubelerinin kıyas yapılmasına olanak sağlamaktadır.

Personel Gideri ve Kıdem Tazminatı Toplamının Toplam Aktiflere Oranı

Bankalarda emek yoğunluğunun bir göstergesi olan oran; personel gideri ve kıdem tazminatı toplamının toplam aktiflere bölünmesiyle aktiflere göre oransal olarak bir kıyas yapılmasını sağlar.

Bir bankada personel gideri genel hatlarıyla, banka çalışanlarına ödenen ücret, ödenek, ikramiye, sigorta primi, sosyal yardım, yolluk gibi maliyet kalemlerinin toplamından oluşur. Kıdem tazminatı uygulaması ise dünya genelinde farklılıklar içerse de genel anlamda, çalışanın işten çıkarılması durumunda kurumun çalışana maaşı oranında vermekle yükümlü olduğu tutardır. Personel maliyeti kapsamında değerlendiren her iki kalemin de toplam aktifler içindeki oranı bankaların yönetsel başarısını analiz etmeye yarayan bir oran olarak literatürde kullanılmaktadır.

Personel Giderinin Diğer Faaliyet Giderlerine Oranı

Bankaların faiz giderinden sonra en önemli gider kalemi olan personel gideri, diğer gider kalemlerinden büyüklüğüne binaen ayrışarak, banka performansının bir göstergesi olarak kullanılan oranlarda yer almaktadır. Bu oran basitçe faaliyet gider kalemleri içinde personel giderinin oranını göstermekte olup, gider yönetimi stratejileri için önemlidir.

Toplam Faaliyet Gelirlerinin Toplam Aktiflere Oranı

Bu rasyo da bankaların faaliyetlerinden elde ettikleri gelirin toplam aktiflerinin ne kadarı olduğunu, gelir stratejileri veya bu oranın yıllar itibarıyla seyrini görebilmek üzere kullanılabilmektedir.

Faiz Dışı Gelirlerin (Net) Diğer Faaliyet Giderlerine Oranı

Bankanın gelir-gider yapısına ait rasyolardan birisi olan bu rasyo bankanın esas gelir kaynağı olan faiz geliri dışında elde ettiği gelirlerin diğer faaliyet giderlerine oranıdır. Bir bankanın faiz dışı gelirleri; fatura ödeme, hesap işletim ücreti, para transferi vb. işlemlerden elde ettikleri gelirleri ifade etmektedir.

Faiz dışı gelir; bankanın geleneksel olmayan bankacılık faaliyetlerinden elde ettiği ve işlem ve ürün çeşitliliğini gösteren bir kalemdir.

5.2.1.2.1.4. Karlılık (Earnings) ve Karlılık Oranları

Diğer işletmeler gibi bankaların da temel amaçlarından birisi karlılıktır. Bankaların faaliyetlerine devam edebilmesi için kar elde etmesi gerekmektedir. Karlılık aynı zamanda bir bankanın finansal yapısının gücünün ölçütlerinden biridir. Banka karlılığı bankaya itibar sağlar. Karlılık, mevduat sahipleri için bir güvence, bankanın taraf olduğu yurt içi ve yurt dışı kuruluşların gözünde ise bir itibar göstergesidir.

Banka karlılığı bileşeni, aktif ve özkaynakların ne derecede verimli kullanıldığı açısından banka karının yıllar itibarıyla seyrini ve kalitesini analiz ederken aynı zamanda mevcut karlılığın sürekliliği hakkında da bilgi sağlamaktadır.

Banka karlılığı ile sermaye yeterliliği kavramları yakından ilişkilidir. Sermaye yeterliliği bankanın kar elde etme yeteneğinin bir göstergesidir. Bankanın yeterli sermaye düzeyini sürdürebilmesi ancak karlılık ile mümkündür. Yüksek karlılık, yüksek banka sermayesi kaynağıdır (Durer, 1988: 106).

Banka karlılıklarının değerlendirilmesi ile ilgili olarak dikkat edilmesi gereken noktalar aşağıda belirtilmektedir (Kaya, 2001: 4):

- Banka karlılığının zaman içerisinde göstermiş olduğu seyri dikkate alınarak değerlendirilmesi,
- Dağıtılmamış karlar ile banka için gerekli sermayenin yeterli düzeyde oluşturulup oluşturulmadığı,
- Bankanın hangi kanallardan kazanç sağladığı ve kazancının kalitesi,
- Banka yönetim bilgi sistemlerinin ve bütçe yapısının analizi,
- Bankanın elde etmiş olduğu kazancın piyasa riskinden etkilenme düzeyi,
- Karşılık ve yeniden değerlendirme yapısının durumu.

Banka karlılığının bankanın mevcut durumundan yola çıkarak geçmişe göre nasıl bir seyir izlediği, gelecekte nasıl bir seyir izleyeceği ve diğer bankaların karlılıkları ile kıyaslama yapılmasına olanak sağlayan karlılık bileşeni birçok oran ile analiz edilebilmekte iken literatürde en çok karşımıza çıkan oranlar aşağıdaki şekildedir:

Net Dönem Karı/Zararının Toplam Aktiflere Oranı

Aktif karlılığı (ROA) olarak isimlendirilen bu oran; bankanın kar oluşturmada ne derecede başarılı olduğunun bir göstergesidir. Aktif karlılığı aktiflerin iyi değerlendirilmesinin bir sonucudur. Aktif karlılığı oranının diğer bankalar ile veya bankanın herhangi bir dönemdeki kendi durumu ile kıyası yapıldığında, görece yüksek olması başarı olarak yorumlanır. Daha önce detayları da verilmiş olan aktif karlılığı banka karlılığı analizinde kullanılan en önemli rasyo ve göstergelerdendir.

Net Dönem Karı/Zararının Özkaynaklara Oranı

Özkaynak karlılığı (ROE) olarak da bilinen bu oran; bankanın özkaynaklarını ne derecede verimli kullandığının bir göstergesidir. Özkaynak karlılığı her birim özsermaye ile kaç birim kar elde edildiğinin göstergesidir. Önemli bir karlılık göstergesi olan bu oran yönetim performansı hakkında da bilgi sağlamaktadır.

Vergi Öncesi Karın Toplam Aktiflere Oranı

Bu rasyo da aktif karlılığı gibi banka aktiflerinin ne kadar verimli kullanılıp kullanılmadığının bir göstergesidir. Rasyonun aktif karlılığından farkı; aktif karlılığında net dönem kar (zararı) kullanılarak analiz yapılırken, bu oranda vergi miktarı göz önüne alınmadan banka faaliyetleri neticesinde elde edilen karın aktif toplamının ne kadar olduğu hesaplanmaya çalışılmaktadır.

Net Dönem Karı/Zararının Ödenmiş Sermayeye Oranı

Özkaynak grubundan bir kalem olan ödenmiş sermaye; ortaklar tarafından taahhüt edilen sermayenin nakdi olarak ödenmiş kısmını ifade etmektedir. Bu rasyo sağlamış olduğu bilgi itibarıyla özkaynak karlılığına benzemekle birlikte; sadece özkaynağın ortaklar tarafından ödenmiş kısmı analize katıldığından daha spesifik düzeyde özkaynak karlılığını incelemeye olanak sağlamaktadır. Bu oran her bir birim ödenmiş sermaye ile kaç birim kar elde edildiğinin bir ifadesidir.

5.2.1.2.1.5.Likidite (Liquidity) ve Likidite Oranları

Likidite, bankanın likit durumunun ve kısa vadeli yükümlülüklerini yerine getirme kapasitesinin bir göstergesidir. Bir varlığın nakde çevrilme özelliğine likidite denilmektedir. Bankalar ve diğer işletmeler faaliyetlerini yürütemek için nakit veya nakde çevrilme imkanı olan varlıklar bulundurmak zorundadırlar. Likit varlıklar veya diğer bir ifadeyle şirketlerdeki hazır değerler; TDMS'nin (Tekdüzen Muhasebe Standartları) tanımına göre nakit ve istenildiği zaman değer kaybı oluşmadan nakde çevrilme imkanı olan (menkul kıymetler hariç) varlıkları ifade eder. Bunlar kasa, alınan çek, banka, verilen çek ve ödeme emirleri, diğer hazır değerler kalemlerinden oluşurken bankalarda bu kalemler; nakit değerler ve Merkez Bankası, bankalar, para piyasasından alacaklar, gerçeğe uygun değer farkı kar/zarara yansıtılan finansal varlıklar ve satılmaya hazır finansal varlıklar kalemlerinden oluşmaktadır.

Varlıkların tamamı hızlıca paraya çevrilemediği için, bankaların kendi yapısal özelliklerine göre borç ve taahhütlerinin vadelerini de göz önünde bulundurarak likidite derecesini belirlemesi gerekmektedir. Bir diğer tanımla likidite,

mevduat sahiplerinin mevduatlarını ve diğer kredi verenlerin alacaklarını geri ödeyebilmek için yeterli miktarda likit varlığın elde tutulması anlamına gelmektedir (Durer, 1988: 103).

Bir bankanın likidite durumu belirlenirken, fonlama ihtiyacı ile hazırdaki likit kaynakları karşılaştırılır, bankanın sektördeki büyüklüğü ve risk durumuyla ilgili olarak fon yönetimi uygulamalarının başarısı dikkate alınır (Arıçelik, 2010: 84).

Bankaların faaliyetlerini sürdürmesindeki başarıları konusunda, bankalarda likidite riski ve bu sebeple bankaların yükümlülüklerini yerine getirememe ihtimali, varlık kalitesinden veya özkaynak yeterliliğinden bile daha önemli olabilmektedir (Akgüç, 2012: 511).

Bankacılıkta likidite, bankanın mevduat çekebilme ve kredi talebi sürecinde herhangi bir zorluk yaşamaması için önemlidir. Bu sebeptir ki, bankalar aktiflerinde bulundurdıkları likit kalemlere önem vermektedirler. Ancak likit varlıkların fazla olması da banka için maliyetli bir durumdur. Dolayısıyla likit varlıkların gereğinden fazla olması karlılığı olumsuz etkilerken, aksi ise bankanın güvenilirliğini ve bunun bir sonucu olarak da faaliyetlerini olumsuz etkiler.

Likidite yönetimi her sektörde olduğu gibi bankacılık sektöründe de oldukça önemli bir konudur. Bankalar fonlarını genellikle kısa vadeli olarak toplar ancak uzun vadeli kredilere veya menkul kıymet yatırımlarına yönlendirirler. Dolayısıyla bir vade uyumsuzluğu oluşur ve piyasada kötü bir durum olarak algılanan vade uyumsuzluğu likidite riskinin oluşmasına sebebiyet verir (Aslan, 2014,90,91).

Bankaların likidite durumlarının belirlenmesinde uygulamada dikkate alınan kriterler aşağıdaki gibidir (Kaya, 2001: 4).

- Likidite kaynaklarının mevcuttaki ve gelecekteki durumunun değerlendirilmesi ve bankanın faaliyetlerini aksatmadan gerekli olan likiditenin temin edilmesi,
- Para, sermaye ve diğer piyasalara ulaşılabilirlik,
- Fon kaynaklarının bilanço içi ve dışı olmak üzere ayrıştırılması,

- Kısa vadeli hareketli fonlara olan ihtiyaç düzeyi,
- Mevduatların zaman içerisindeki seyri ve sürekliliği,
- Varlıkların hızlı bir şekilde menkul kıymetlere dönüşebilme özelliği,
- Bankaların likidite kaynaklarını yönetebilme becerisi.

Literatürde en çok kullanılan likidite oranları aşağıdaki gibidir:

Likit Aktiflerin Toplam Aktiflere Oranı

Bu oran bankanın likiditesi ile ilgili bilgi sağlarken aynı zamanda aktiflerini de ne derecede verimli kullandığının bir göstergesidir. Bankacılık finansal kaldıraç gücü yüksek bir sektör olduğundan bankaların kaynaklarının büyük bir kısmının likit varlıklardan oluşması gerekmektedir. Oranın düşük olması, olumsuz bir durumda bankanın hızlı ve yeterli bir şekilde aksiyon alamayacağı izlenimi oluştururken, yüksek olması ise bankanın asıl operasyonu olan kredi verme faaliyetini yeterince yerine getiremediğinin veya parasını gelir getirici varlıklara bağlamadığının bir göstergesidir.

Likit Aktiflerin Kısa Vadeli Yükümlülüklerle Oranı

Bankalarda kısa vadeli yükümlülükler, mevduat haricinde yurtiçi ve yurtdışı bankalardan alınan kısa vadeli kredi ve bankaların para piyasalarına olan borçlarından oluşmaktadır. Bu oranın yüksek olması bankanın kısa vadeli yükümlülüklerini karşılama yeterliliğini ifade ederken, gereğinden fazla yüksek olması da banka kaynaklarının verimli kullanılmadığının bir göstergesidir (Akgüç, 2012: 512).

Likit Aktiflerin Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklara Oranı

Bu oran bir bankanın likit aktiflerinin mevduat ve mevduat dışı kaynaklarını, diğer bir ifadeyle yabancı kaynaklarını, karşılama gücünün göstergesidir. Bu rasyonun yüksek olması bankanın yükümlülüklerini karşılama yeterliliğinin bir göstergesidir. Gereğinden fazla yüksek olması ise bankanın kaynaklarını verimli kullanmadığını, gelir getirici varlıklara dönüştüremediğini ifade eder ki, bu durum da bankanın karlılığını olumsuz etkiler.

Yabancı Para Likit Aktiflerin Yabancı Para Pasiflere Oranı

Bu rasyonun yüzde 80 ve fazla olması sağlıklı bir bilanço yapısı olarak kabul edilmektedir. Bankaların sahip olduğu yabancı para likit aktiflerinin, yabancı para pasiflerini karşılayabilecek düzeyde olması önerilmektedir (Akgüç, 2012: 513-514).

5.2.1.2.1.6.Piyasa Riskine Duyarlılık (Sensitivity To Market Risk) ve Piyasaya Duyarlılık Oranları

CAMEL bileşenlerine 1997 yılında ilave edilen piyasa riskine duyarlılık (sensitivity to market risk) bileşeni ile CAMEL, CAMELS olarak son haline dönüşmüştür. Bu bileşen bankanın faiz oranları, döviz kurları, emtia fiyatları, hisse senedi fiyatları şeklindeki piyasa risk faktörlerinde yaşanabilecek değişimlerden kaynaklı piyasa riski duyarlılığının değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu bileşen incelenirken dikkat edilmesi gereken kriterler aşağıdaki gibidir (Kaya, 2001: 5):

- Bankanın kazançları ile sermaye değerinin piyasa koşullarındaki negatif gelişmelere duyarlılığı,
- Banka yönetiminin bankanın karşılaştığı piyasa riskini tespit ve kontrolündeki başarısı,
- Bankanın ticari olmayan işlemlerde karşılaştığı faiz riskinin yapısı,
- Bankanın ticaret ve döviz işlemlerinden kaynaklı piyasa riskini yönetmedeki başarısı.

Son yıllarda yaşanan finansal krizler sebebiyle kurumların piyasa riskine duyarlılık konusu daha çok gündeme gelmeye başlamıştır. Bankacılık sektöründe piyasa riski kapsamında bankaların finansal varlık portföyünün değerini azaltma potansiyeli bulunan makro değişkenlerden söz etmek gerekir. Bu makro düzeydeki riskler, faiz oranı riski, hisse senedi piyasası riskleri ve kur riski olarak sıralanabilir.

Faiz oranı riski, getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş finansal araçların faiz ve fiyat değişimlerinden etkilenmeleri sebebiyle taşıdıkları genel piyasa riskidir. Hisse senedi piyasası riski ise hisse senedi ve yatırım fonu gibi finansal araçlar için fiyat

değişiklikleri nedeniyle maruz kalınan genel piyasa riskidir. Kur riski ise; bankanın aktif ve pasif hesapları ve bilanço dışı yükümlülüklerinin pozisyonlarına bağlı olarak yerli paranın yabancı para karşısında değer kazanması veya kaybetmesi sebebiyle maruz kalınan risk olarak tanımlanabilir (Altıntaş,2006:73).

Menkul Kıymetlerin Toplam Aktiflere Oranı

Toplam aktifler içerisindeki menkul kıymetlerin ağırlığını gösteren bu oran, aynı zamanda aktif kalitesini de değerlendirmeye olanak sağlayan bir orandır. Bu oran yorumlanırken, sadece bir oran olarak değerlendirmek yerine menkul kıymet yatırımlarının ne kadarının yerli ve yabancı para cinsinden olduğunun da göz önünde bulundurulması gerekir.

Menkul Kıymetlerin Toplam Kredilere Oranı

Bu oran, bankaların asli faaliyeti olan kredi verme işlevindeki başarısı ile menkul kıymet yatırımları üzerinden faiz geliri elde etme başarısını mukayese ederek, bankaların kredi vermedeki başarısı hakkında bilgi sahibi olunmasına olanak sağlar. Oran değerlendirilirken daha önce değinilmiş olan genel piyasa risklerinin özellikle de faiz riskinin dikkate alınması doğru yorum yapabilmek adına önem teşkil eder.

Yabancı Para Aktiflerin Yabancı Para Pasiflere Oranı

Aynı zamanda bir aktif kalitesi rasyosu olarak da değerlendirilebilen bu oran; bankaların mevcut döviz pozisyonunu göstermektedir. Bankalar döviz kuru ve faiz arasındaki ilişkileri yöneterek kar elde etmek üzere döviz pozisyonu açmaktadırlar. Bankaların bu işlemlerde dikkat etmesi gereken husus bilançolarındaki döviz dengesini döviz kuru ve faiz risklerini dikkate alarak oluşturmaktır.

Net Faiz Gelirlerinin Toplam Aktiflere Oranı

Bu oran bankaların aktiflerini ne ölçüde verimli kullandığının bir göstergesidir. Bu rasyo aynı zamanda çokça kullanılan karlılık göstergelerinden birisidir. Faiz getiren varlıklar üzerindeki net getiri olarak da ifade edilir.

Net faiz marjı olarak da bilinen bu oran bankanın hem aktif yapısı hem de pasif yapısı ile alakalı olduğundan, aktifin ve pasifin aynı anda yönetilmesi bu rasyo değerini yükseltecektir.

Döviz Pozisyonunun Özkaynaklara Oranı

Bankanın yabancı para aktiflerinin ve yabancı para pasiflerinin özkaynağı ile karşılaştırılması sonucu elde edilen bir rasyodur. Banka olası bir döviz pozisyonu riskine maruz kaldığında bu riskin ne kadarını bankanın kendi sermayesi ile karşılayabileceği hakkında bilgi verir.

5.2.2. Banka Değerlemeye Bağlı Performans Ölçümü

Son zamanlarda firmalar, finansal amaçlarını kar maksimizasyonundan değer maksimizasyonuna doğru kaydırmışlardır. Bu sebeple firma değerlemesi yaklaşımları uygulamada ve akademik çalışmalarda daha fazla önem verilen bir konu haline gelmiştir.

Kurumsal finansman teorilerinin de aynı paydada bulunduğu konu, bir firmanın asıl amacının hissedarlarının değerini maksimize etmek olduğudur. Tüm kurumlarda olduğu gibi bankalarda da karar alınırken bankanın piyasa değerinin maksimize edilmesi göz önünde bulundurulmalıdır. Banka yönetimi bu amacı yerine getirirken de karlılık, likidite ve diğer hedefleri arasında denge sağlamak zorundadır (Berk,2005:8).

Piyasa değeri bir varlığın piyasa koşullarındaki arz ve talebe göre belirlenen değeridir. Eğer söz konusu varlık piyasada işlem görüyorsa organize veya organize

olmayan bir piyasaya kote edilmesi fark etmeden, borsa değeri varlığın piyasa değeri olarak kabul edilmektedir (Gürbüz, Ergincan, 2004:15).

Değer belirlemede çeşitli yaklaşımlar kullanılmaktadır. Bu yaklaşımlar tek kullanıldığı gibi, bazı durumlarda diğer yaklaşımlar ile de kullanılabilir.

Banka değerlendirme yöntemleri aşağıdaki gibi gruplandırılabilir (Gross,2006:29):

I. Piyasa Yaklaşımları (Market-oriented Approaches)

- Çarpan analizi (Piyasa -Benzer Şirket- Çarpanları)
- Fiyat/Kazanç Oranı (Price/Earnings Ratio - P/E)
- Piyasa Değeri/Defter Değeri (Price/Book Value - P/B)

II. Varlık Esaslı Değerleme Yaklaşımları (Asset-oriented Approaches)

III. Nakit Akım Bazlı Değerleme Yaklaşımları (Cash flow-oriented Approaches)

- Temettü İskonto Modeli (Dividend Discount Method)
- Özsermaye Serbest Nakit Akım Modeli (Free Cash Flow to Equity-FCFE)

IV. Artık Gelir Esaslı Değerleme Yaklaşımı (Residual Income-oriented Approaches)

- Ekonomik Katma Değer Modeli (Economic Value Added – EVA)

Piyasa yaklaşımları, piyasa bazlı bir değerlendirme yöntemi olup, bir varlığın değerinin piyasadaki yakın özellikteki varlıkların fiyatlarının ne şekilde oluştuğunu baz alarak görece hesaplanması esasına dayanır. Bu şekilde hesaplanan değer gerçek değerden ziyade görece değerdir. Varlık esaslı değerlendirme yaklaşımı, uygulamada nadir kullanılan bir yaklaşım olmakla birlikte bankanın varlıklarının toplam değerinden toplam yükümlülüklerin çıkarılarak özsermaye değerinin hesaplanması şeklindedir. Nakit bazlı değerlendirme yaklaşımlarında ise, bir şirketin gelecekte elde edeceği varsayılan kazançlarının paranın zaman değeri dikkate alınarak bugünkü değerlerinin hesaplanması şeklinde uygulanmaktadır. Son olarak artık gelir esaslı değerlendirme yaklaşımlarında ise; bir işletmeden veya sermaye yatırımından beklenen asgari getiri oranının üstünde elde edilmiş olan net gelir ölçülerek değerlendirme yapılır.

5.2.2.1. Piyasa Yaklaşımları (Market-oriented Approaches)

Göreceli değerlendirme olarak da bilinen piyasa yaklaşımları şeklindeki değerlendirme yöntemlerinde, birbirine benzeyen firmaların karşılaştırılması yapılmaktadır. Değerlemesi yapılacak olan firmanın, dahil olduğu sektörde yer alan benzer firmalar ile çeşitli çarpanlar veya finansal oranlar kullanılarak piyasa değeri tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu yöntem ile sözkonusu şirketin piyasa değerinden düşük veya yüksek değerlendirilip değerlendirilmediği belirlenmektedir. (Jindal, 2011: 74). Genellikle halka açık olmayan firmaların değerlemesinde kullanılan piyasa yaklaşımı yönteminin uygulanırken titiz davranılması gerekmektedir. Aynı sektörde bulunan şirketlerin bile nakit akışları, maruz kaldığı risk veya büyüme potansiyelinin birbirinden farklı olabileceği göz önüne alındığında kıyas yapılacak firmaların seçiminin zor olduğu bir gerçektir. Bu sebeple sayıca fazla firmanın mukayesesi yapılırken bahse konu farklılıkların kontrolünün nasıl sağlanacağı dikkat edilmesi gereken bir husustur (Damodaran, 2001: 1).

5.2.2.1.1. Çarpan Analizi

Piyasa yaklaşımı kapsamında değerlendirme çarpanlarının kullanımı, bir başka ifade ile değerlemede kullanılan anahtar istatistiklerin kullanımı firma değerlemenin en hızlı yoludur.

Çarpan analizi “işletme değeri çarpanları” ile “öz kaynak çarpanları” olarak iki türde sınıflandırılmıştır. Öz kaynak çarpanlarının kaldıraçtan etkilenmesinden dolayı, işletme değeri çarpanlarının, şirketleri sermaye yapısından bağımsız olarak kıyaslama yapması sebebiyle daha iyi sonuçlar verdiği düşünülmektedir. İlave olarak, işletme değeri çarpanları, özkaynak çarpanlarına göre muhasebe teknikleri nedeniyle farklılıklardan daha az etkilenmektedir (Jindal, 2011: 77).

Banka değerlemede ise, çarpan olarak işletme değeri çarpanlarından ziyade özkaynak çarpanlarını kullanmak daha uygundur. Bankaların operasyonel ve finansal faaliyetlerini net bir şekilde birbirinden ayırmak zor olduğundan, Firma Değeri/FVÖK

(EV/EBIT) veya Firma Değeri/FAVÖK (EV/EBITDA) gibi işletme değer çarpanlarını banka değerlemede kullanmak uygun olmamaktadır (Gross, 2006:30).

EV: Enterprise Value (Firma Değeri)

EBIT: Earnings Before Interest and Taxes (FVÖK: Faiz ve Vergi Öncesi Kar)

EBITDA: Earnings Before Interest, Tax, Depreciation, Amortization (FAVÖK: Faiz, Amortisman ve Vergi Öncesi Kar)

5.2.2.1.2. Fiyat/Kazanç Oranı (Price/Earnings Ratio - P/E)

Fiyat/kazanç oranı, bir işletmenin net karını, o işletmenin hisse senetlerinin toplam değeri ile ilişkilendirmektedir. Dağıtılan kardan ziyade karın kendisinin değerlemeye konu olduğu bu yöntem, bu ilişkiden yola çıkarak fiyat/kazanç oranını değerlemede önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Gitman ve Zutter, 2012: 83).

Fiyat/kazanç oranı, şirketin güncel hisse senedi fiyatının hisse başına karına bölünmesiyle bulunur. Başka bir ifadeyle, şirketin elde edeceği 1 birim kar için yatırımcıların kaç birimlik ödeme yaptığını göstermektedir. Aynı zamanda fiyat/kazanç oranı, değerlemesi yapılan firmanın piyasada işlem gören hisse senedinin fiyatı ile elde edilen karın doğru orantılı bir şekilde uyumlu olması gerekliliğini de ifade eder.

Fiyat/kazanç oranı, hisse senedi için ödenen fiyatın, hisse başına elde edilen vergi sonrası kazancın kaç katı olduğunun bir göstergesidir (Chambers, 2009: 217).

Böylelikle, fiyat/kazanç (P/E) oranı,

$P/E = \text{Hisse Senedinin Piyasa Fiyatı} / \text{Hisse Başına Kazanç}$ olarak ifade edilmektedir.

Hisse başına kazanç ise aşağıdaki gibidir;

$\text{Hisse Başına Kazanç} = \text{Net Kar} / \text{Hisse Sayısı}$.

5.2.2.1.3. Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı (Price/Book Value - P/B)

Piyasa Değeri/Defter Değeri (P/B) oranı bir şirkette yapılmış olan yatırımların her birinin bugünkü değerinin katlanılmış olan maliyetle ilişkisini ifade etmekte, firmanın paydaşlarına ne ölçüde değer yarattığı göstermektedir.

Değerlemesi yapılacak olan şirketin geçmiş verileri veya aynı sektördeki diğer şirketlerin verileri kullanılarak, firmanın piyasa değeri ile defter değerleri arasında bir katsayı belirlenmeye çalışılır. Söz konusu hisse senedinin gerçek değeri tespit edilmek istendiğinde şirketin defter değeri hesap edilir ve daha önce belirlenmiş olan P/B katsayısı ile çarpılır.

P/B oranı, hisse senedinin piyasa değerinin hisse başına defter değerine (özsermaye) bölünmesi ile bulunur. Hisse başına defter değeri, özsermayenin defter değerinin piyasada dolaşımda olan hisse senedi sayısına oranlanması ile bulunur. Defter değeri, bir şirketin özsermayesine eşittir. Özsermaye şirketin tüm varlıklarından tüm yükümlülükleri çıkarıldığında elde kalan miktardır. Defter değeri şirketin varlıklarının ve borçlarının muhasebe kayıtlarına göre yani defterlere göre tarihi değerle belirlenmiş olan değeridir. Bu oran, firmanın piyasa değerinin özsermayesinin kaç katı olduğunu belirtir (Gürbüz, Ergincan,2004:175).

$$P/B = \text{Hisse Senedi Piyasa Değeri} / \text{Özsermaye}$$

$$\text{Piyasa Değeri} / \text{Defter Değeri} = \frac{\text{Hisse Senedinin Piyasa Değeri}}{\text{Hisse Senedinin Defter Değeri}}$$

$$\text{H. Senedinin Piyasa Değeri} = \frac{\text{Piyasa Değeri}}{\text{Defter Değeri} * \text{H. Senedinin Defter Değeri}}$$

Bankacılık sektöründe, risk ve karlılık arasındaki denge sebebiyle P/B çarpanının açıklayıcılığının P/E çarpanına nazaran daha yüksek olduğu düşünülmektedir. İlave olarak bankalarda P/B oranı ile özsermaye karlılığının (ROE)

ilişkisi, özsermayenin defter değeri ile varlıklara yatırılan özsermayenin piyasa değerinin ilişkilendirilmesi sebebiyle, P/E oranına görece ROE ile ilişkisi daha güçlüdür. Bu tez ampirik çalışmalarla da desteklenmiş, P/B çarpanı ile ROE'nin korelasyonunun yüksek olduğu sonucuna varılmıştır (Gross,2006:32). P/B oranının ROE ilişkisi iki aşamalıdır. İlk aşamada ROE'de yaşanan herhangi bir düşüş/yükseliş gelir veya beklenen ödeme oranındaki büyümeyi yavaşlatır/hızlandırır ve bunun bir sonucu olarak da ikinci aşamada P/B oranı bu durumdan etkilenir (Damodaran, 2002: 748).

P/B oranının sektör ortalamasına göre yüksek ya da düşük olması, değerlemesi yapılan şirketin sektöre göre durumu hakkında bilgi sağlar. Bu oranın sektöre göre düşük olması, hissenin sektöre göre ucuz fiyatlandığını gösterir. Düşük sermaye ile faaliyet gösteren sektörlerin P/B oranı diğer sektörlerle görece düşük olmaktadır.

P/B oranının bir avantajı çoğunlukla piyasada henüz arz ve talebin karşılaşması sonucunda fiyatı oluşmamış hisse senedinin fiyatının, aynı sektördeki benzer firmaların P/B oranından faydalanarak tahmin edilmesinde kullanılmasıdır.

Yönteme getirilen bir eleştiri; defter değerinin bir şirketin muhasebe politikalarından fazlaca etkileniyor olmasıdır. Bir diğer eleştiri ise teknoloji şirketleri gibi bazı hizmet sektörlerindeki şirketlerde, defter değerinin varlıkların değerlenmesi açısından yanıltıcı olabilmesidir.

P/E ve P/B yöntemleri varlığın piyasa değerinin gerçek değeri ile aynı olduğunu savunan yöntemlerdir. Bu varsayım altında daha önce değerlemesi yapılan yakın özellikteki firmalarla kıyas yapıp satış fiyatında uyarlamalar yapılarak firmanın olması gereken değerini belirlenir. Bu yöntemler ancak değerlemesi yapılacak olan varlık için piyasada ortak değişkenlerin de fazla olduğu durumda doğru bir değerlendirme yapılmasını mümkün kılar.

Piyasa yaklaşımlarının değerlemeyi kar veya defter değeri gibi muhasebe ön verileri ile yapıyor olması, bankanın faaliyetlerini sürdürdüğünü ve gelecekte yaratacağı nakit akımları dikkate almaması getirilen eleştirilerden biridir. Bir diğer

eleştirisi ise, menkul kıymet piyasasında bankanın hisse senetlerini doğru değerlediği varsayımdır. Bu varsayım ancak etkin piyasalarda geçerli olabilmektedir.

Bankacılıkta piyasa yaklaşımlarından hangisinin daha iyi bir yöntem olduğuna aşağıdaki matematiksel ilişki yardımıyla karar vermek yol gösterici olacaktır(Dermine, 2008:68).

$$\frac{\text{Piyasa Değeri}}{\text{Defter Değeri}} = \frac{P \times n}{BVS \times n} = \frac{P \times EPS}{BVS \times EPS} = \frac{P}{EPS} \times \frac{EPS}{BVS}$$

$$P/B = P/E \times ROE$$

Eşitlikte;

n = Hisse senedi sayısı,

P = Hisse başına fiyat,

EPS = Hisse başına kar,

BVS = Hisse başına defter değeri = Özsermaye/ n 'dir.

Eşitlikten anlaşıldığı gibi P/B oranı P/E oranını ve ROE'yi içermektedir. P/E oranı gelirin mevcut durumu hakkında bilgi sağlamaz, ancak gelecekte beklenen gelirdeki artışı ve riski içeren bir göstergedir. P/B oranı da, hem P/E'nin hem de ROE'nin mevcut durumunu gösterir. Bu özelliği nedeniyle P/B oranının daha açıklayıcı bir gösterge olduğu söylenebilir. Fakat P/B oranı da firma büyüklüğü ve firmaya yatırılan sermaye tutarı hakkında bilgi sağlayamaz. Düşük sermayeli küçük bir firmanın P/B oranının yüksek olması aynı oranda değer yarattığı anlamına gelmez. Bu sebeplerle P/B oranının bankacılık sektöründe P/E'ye göre kullanımı daha uygun olmasına rağmen oranın dezavantajları da mevcuttur.

5.2.2.2. Varlık Esaslı Değerleme Yaklaşımları (Asset-oriented Approaches)

Bir bankada varlığa dayalı değerlendirme, bankanın kredi portföyünden (varlıklarını da içeren) ödenmemiş borçlarının çıkarılması yöntemi ile yapılır. Varlığa

dayalı değerleme yaklaşımı genellikle bankalarda tasfiye değerinin belirlenmesi sürecinde kullanılan bir yöntemdir. Ancak bankanın birden fazla alanda (ticari bankacılık, yatırım bankacılığı vb.) veya bölgede (ülkede) faaliyet göstermesi durumunda uygulaması güç olan bir değerleme sistemidir (Deev, 2011:3). Varlığa dayalı değerleme yaklaşımı sayesinde bankanın cari değerleme tarihine kadar olan defter değeri de tespit edilmiş olur ve sonuç olarak bankanın varlıklarının, özellikle de maddi olmayan varlıklarının, değerlemesi için anlamlı bir enstrümandır. Net varlık değerlemesinin, bir bankanın tümünün değerlemesinde kullanılmasından ziyade, bankanın belirli bir finansal yatırımını değerlemede kullanması daha doğru bir sonuç vermektedir (Becker (1999) & Stephanie Gross (2006)).

Varlık esaslı değerleme yaklaşımı banka varlıklarının likidasyonunun yüksek olması sebebiyle bankacılık sektöründe yaygın kullanımı olan bir değerlemedir. Ancak bu değerleme yaklaşımı bankanın gelecekte değer yaratma potansiyelini göz ardı ettiği için ekonomik bakış açısına göre geçerli bir yöntem olarak kabul edilmemektedir. Ayrıca bu yöntem, şerefiye, diğer maddi olmayan duran varlıklar ve bilanço dışı kalemleri hesaba katmaz. Fakat bu kalemler de banka değerinin önemli bir faktörü olarak hesaplamaya dahil edilmedir. İlave olarak, bankanın risk pozisyonu, yatırım portföyü içindeki saklı yedekler, gayrimenkuller için de bankanın borç ve varlıklarının defter değerlerinde düzenlemeler yapılmalıdır. Bu düzenlemeler bankanın doğru değerlemesini yapabilmek için önem arz eder (Gross,2006:34).

5.2.2.3. Nakit Akım Bazlı Değerleme Yaklaşımları (Cash flow-oriented Approaches)

Nakit akım bazlı değerleme yaklaşımlarının temel mantığı bankanın değerinin gelecekteki nakit yaratma yeteneği ile ilişkilendirilmesidir. Bu değerleme yaklaşımları firmanın gelecekte elde edeceği gelir esasına dayanan yöntemlerdir. Bu yöntemlerde ilk olarak işletmenin geliri belirlenir, sonrasında firma geliri ile firma değeri arasında bir ilişki kurulur. Nakit bazlı değerleme yaklaşımlarında bir varlığın veya işletmenin ekonomik ömrü boyunca ekonomik anlamda sahip olduğu tüm faydaların net bugünkü değeri hesaplanmaktadır.

Banka için de bu yöntem, bankanın nakit akımlarının belirlenmesi şeklinde uygulanır. Bankalar özelinde dikkat edilmesi gereken husus nakit paranın aynı zamanda bankanın ticaret konusu olması ve stoklarını oluşturmastır.

5.2.2.3.1. Temettü İskonto Modeli (Dividend Discount Model)

İndirgenmiş kar payı yöntemi olarak da bilinen temettü iskonto modelinde firma değerini oluşturan esas unsur firmanın gelecekte elde etmeyi beklediği temettü (kar payı) ödemeleridir. Basitçe bu yöntemde firmanın sonsuza kadar elde etmesi beklenen temettü uygun bir iskonto oranıyla bugüne indirilir ve elde edilen sonuç firma değerini oluşturur. Ayrıca temettü iskonto modeli finansal kurumların değerlemesinde en eski ve en yaygın olarak kullanılan bir yöntem olarak bilinir. Modelin kısıtlayıcı olması bir dezavantaj olarak ileri sürülse de diğer nakit akım bazlı modellerin de aslında temettü iskonto modelinden türetildiği gözlenmiştir.

Hisse senedi yatırımcıları bir hisse senedini alırken hisse senedini elde bulundurduğu süre boyunca elde edeceği temettü ve elde bulundurma süresi sonunda hisse senedinin değeri olmak üzere iki tür nakit akımını göz önünde bulundurlar.

Temettü iskonto modelinde ödenecek temettü ve özsermaye maliyeti olmak üzere iki temel bileşen bulunmaktadır. Bu bileşenler kapsamında bir hisse senedinin değeri gelecekte sağlaması beklenen temettülerin firmanın özsermaye maliyeti ile iskontolanmış değerlerinin kümülesidir.

Bu modelin temel mantığı hisse senedi işleyişi üzerine kuruludur. Bir hisse senedini alan yatırımcı alış fiyatının üzerine ilave olarak kazandığı getiri (kar payı) tutarını ödemektedir. Dolayısıyla kar payı hisse senedinin fiyatını belirlemedeki en önemli unsur olarak değerlendirilmektedir (Sharpe, 1964: 426-427). Bu çerçevede bir hisse senedinin değeri aşağıdaki şekilde belirlenir:

$$\text{Hisse senedinin değeri} = PBT / (1 + r)^t$$

$$PBT = \text{Tahmini pay başına temettü}$$

$$r = \text{Yatırımın tahmini getiri oranı}$$

Formülden yola çıkarak bir hisse senedini değerlemeye çalışan bir yatırımcının ilgili hisse senedinin ne oranda kar payı (temettü) ödeyeceğine ve bu getirilerdeki beklenen büyümeye dair varsayımda bulunması gerekmektedir. Temettü iskonto modeli geleceğe ilişkin farklı büyüme varsayımları çerçevesinde çeşitlendirilebilir. Bir firmanın gelecek dönemlerde dağıtabileceği kar payını sonsuza kadar tahmin etmek pek gerçekçi değildir. Bu sebeple kar payındaki büyümeye dair farklı varsayımlarda bulunularak temettü iskonto modelinin değişik versiyonları türetilmiştir.

5.2.2.3.1.1. Gordon Büyüme Modeli

Gordon büyüme modeli, istikrarlı büyüme hızına sahip olan şirketler için kar payının sonsuza kadar sabit bir şekilde ödeneceği varsayımı yapılarak oluşturulmuştur. Gordon büyüme modelinde uzun dönemde firmanın büyüme oranının sabit olduğu varsayılmaktadır. Formülü aşağıdaki şekildedir:

$$\text{Hisse senedinin değeri} = \frac{PBT}{(r - g)}$$

$$PBT = \text{Gelecek yıldaki pay başına temettü}$$

$$r = \text{Hisse senedi yatırımcıları için beklenen getiri oranı}$$

$$g = \text{Temettülerin sonsuza kadar büyüme oranı}$$

Bu yöntemde hisse senedinin değeri hisse başına beklenen sabit kar payının (temettü) yani PBT olarak ifade edilen en son ödenen kar payının, beklenen getiri oranı r 'nin g büyüme oranından farkına $(r-g)$ bölünmesi ile hesaplanır.

Gordon büyüme modeli firma değerini belirlemede basit ve kuvvetli bir yöntem olmasına rağmen, firmanın kar payı tahmininde sabit büyüme oranı kullanılmasından

dolayı uygulanması sadece istikrarlı büyüme hızına sahip olan firmalarla sınırlı olduğundan kullanımı fazla yaygın değildir (Damodaran; 2006:207).

5.2.2.3.1.2. İki Aşamalı Temettü İskonto Modeli

Kar payının gelecekteki durumuna ilişkin bir diğer varsayım ise kar payının aşamalı bir şekilde büyüyeceği varsayımıdır. Bu modelde iki farklı büyüme periyodu mevcuttur. İlk yıllarda büyüme oranının yüksek olduğu, daha sonraki yıllarda ise büyüme oranının sabit ve büyüme oranının uzun vadede de sabit kalması beklenir (Baker, Haslem; 1974:1255-1263).

Genelde başlangıçtaki beklenen büyüme oranının sabit büyüme oranından büyük olması gerektiği düşünülür, ancak bu durum bir zorunluluk değildir. Bu yöntem başlangıçtaki büyüme oranı düşük, sonrasında daha hızlı büyüyeceği beklenen firmalar için de uygulanabilir.

Hisse senedinin değeri = Yüksek büyüme dönemindeki temettülerin bugünkü değeri + Sonsuz değer bugünkü değeri

$$P_0 = PBT_t / (1 + r)^t + F_n / (1 + n)^n$$

Burada,

$$F_n = PBT_{n+1} / (r_n - g_n)$$

PBT_t = t yılında beklenen pay başına temettü

r = yüksek büyüme dönemindeki özsermaye maliyeti

F_n = n yılının sonundaki fiyat

g = ilk n yılı boyunca yüksek büyüme hızı

g_n = n yılından sonra sonsuza dek büyüme oranı

r_n = sabit büyüme döneminde özsermaye getirisi

Modelin dayandığı büyüme unsurunu dört başlık altında inceleyebiliriz: normalüstü olarak belirtilen dönemdeki büyüme hızı, normalüstü büyüme döneminin

süresi, firmanın/özsermayenin risklilik düzeyi, yatırımların/projelerin karlılığı (Bierman, Hass;1991:1135-1144). Ayrıca tüm temettü iskonto modeli türlerinde büyümekte olan bir firmanın, büyümesi durağanlaşmış bir firmaya oranla yatırımcılarına daha az temettü dağıtacağını da analizlerde dikkate almak gerekmektedir.

5.2.2.3.1.3. H Modeli

Klasik iki aşamalı büyüme modelinin değişik bir versiyonu olan H modeli de iki aşamalı bir büyüme modelidir. Bu modelde yukarıda bahsedilmiş olan iki aşamalı büyüme modelinin tersi olarak firmanın başlangıçtaki büyüme oranı sabit değildir. Büyüme hızının zamanla azalarak sabit büyüme hızına ulaşınca dek lineer bir hızla düşmesi söz konusudur(Fuller, Hsia, 1984; ss.49-56).

Modelde kardaki büyüme oranı başlangıçta g_a oranında yüksek bir hızda olduğu ve normalüstü büyüme oranından lineer bir şekilde g_n hızına düşeceği varsayılır. Modelde normalüstü büyüme dönemi $2H$ dönemini kapsamaktadır. Modelle ilgili bir diğer varsayım ise temettü dağıtım oranının değişen büyüme oranından etkilenmediği ve sabit olduğu varsayımdır.

H modeli aşağıda gösterildiği şekilde formüle edilmektedir.

$$P_0 = \frac{D_0 \times (1 + g_n)}{k - g_n} + \frac{D_0 \times H \times (g_a - g_n)}{k - g_n}$$

Burada, $\frac{D_0 \times (1 + g_n)}{k - g_n}$ ifadesi sabit büyümeyi; $\frac{D_0 \times H \times (g_a - g_n)}{k - g_n}$ ifadesi ise sıradışı büyümeyi,

g_a = Başlangıçtaki büyüme oranını

g_n =

$2H$ yıldan sonra sonsuza kadar uygulanacak olan beklenen büyüme oranı'nı göstermektedir.

Model halihazırda yüksek hızda büyüme gösteren ancak uzun vadede piyasaya ilişkin durumlar nedeniyle büyümesinde azalma beklenen firmaların değerlemesi için uygun olacak bir yöntemdir. Ancak her iki büyüme dönemi boyunca da temettü oranının sabit kalması varsayımı pratikte pek karşılığı olmayan bir varsayımdır. Beklenen durum, modelin içerdiği sabit büyüme döneminde temettü dağıtım oranının, yüksek hızda büyüme dönemine nazaran artıyor olmasıdır. Modele getirilen bir diğer eleştiri ise; sabit temettü dağıtımı varsayımı nedeniyle temettü dağıtımı çok düşük miktarda olan veya hiç temettü dağıtmayan firmalara uyarlanması mümkün olmamasıdır (Demir,2004:42).

5.2.2.3.1.4. Üç Aşamalı Temettü İskonto Modeli

Bu model iki aşamalı temettü iskonto modeli ile H modeli kombinasyonundan oluşmaktadır. Model, büyümenin başlangıç aşamasında yüksek, geçiş döneminde düşme seyrinde ve son dönemde ise sabit olduğu üç aşamadan oluşmaktadır. Model matematiksel olarak aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

$$P_0 = \sum_{t=1}^{t=n1} \frac{EPS_0 \times (1 + g_a) \times \pi_a}{(1 + r)^t} + \sum_{t=n1+1}^{t=n} \frac{D_t}{(1 + r)^t} + \frac{EPS_t \times (1 + g_n) \times \pi_n}{(k - g_n)(1 + r)^n}$$

Yüksek büyüme dönemi Geçiş dönemi Sabit büyüme dönemi

Eşitlikte;

$EPS_t = t$ yılındaki hisse başına kazanç,

$g_a =$ Yüksek büyüme dönemindeki büyüme oranı,

$g_n =$ Sabit büyüme dönemindeki büyüme oranı,

$\pi_a =$ Yüksek büyüme dönemindeki kar payı dağıtım oranı,

$\pi_n =$ Sabit büyüme dönemindeki kar payı dağıtım oranı

Bu yöntemde bir hisse senedinin değeri yüksek büyüme dönemi ve ara dönemdeki temettülerin bugünkü değeri ile sabit büyüme dönemindeki sonsuz fiyatın (terminal price) bugünkü değerinin toplamına eşittir. Üç aşamalı temettü iskonto modelinde temettü dağıtım oranı ile ilgili bir kısıtlama bulunmamaktadır. Temettü

oranı büyüme hızının yüksek olduğu dönemde düşük, ara dönemde yükselme eğiliminde ve sabit dönemde ise yüksek olarak seyreder.

Modelin temettü oranına kısıtlar getirmemesi bir avantaj olarak değerlendirilirken modelde çok fazla girdi olması nedeniyle de hatalara açık bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Üç aşamalı temettü iskonto modelinin halihazırda yüksek bir hızla büyüyen, ancak zaman içinde değişen piyasa koşulları nedeniyle büyümenin sabit bir hızla düşmesi öngörülen firmalar için kullanımı uygundur.

5.2.2.3.2. Özsermaye Serbest Nakit Akım Modeli (Free Cash Flow to Equity-FCFE)

Özsermayeye serbest nakit akım modeli indirgenmiş nakit akımı esasına dayanır. İndirgenmiş nakit akımı esasına göre bir varlığın değeri varlığın gelecek dönemlerde oluşturacağı nakit akımlarının bugünkü değerleri toplamıdır. Özsermayeye serbest nakit akım (FCFE) modelinde firmaya olan serbest nakit akım (FCFF) modelinde olduğu gibi uzun vadeli borç verenlere ve özsermaye sahiplerine ait tüm nakit akımları değil sadece özsermaye sahiplerine ait olan nakit akımları değerlendirilmektedir. Bu model çoğunlukla banka ile sigorta şirketleri dahil finansal kuruluşların değerlemesinde kullanılmaktadır.

Bu yaklaşımda sadece özsermaye sahiplerine ait nakit akımları değerlendirilmeye alındığından dolayı, nakit akımları özsermaye maliyeti ile iskonto edilmektedir. İskonto edilmiş nakit akımlarının toplam tutarı firmanın özsermayesinin beklenen değerini, özsermayenin değerinin hisse senedi sayısına bölünmesi ile elde edilen rakam ise, her bir hisse senedi için olması gereken fiyatın belirlenmesini sağlamaktadır (Bozacı, 2012:34).

Ayrıca özsermayeye serbest nakit akımı (FCFE) modelini daha iyi anlayabilmek adına firmaya serbest nakit akımı (FCFF) modeline de kısaca değinmekte fayda olacağı düşünülmektedir. Firmaya serbest nakit akımı yönteminde özsermaye ve borç verenlere ait nakit akımları dikkate alınmakta, firma bir bütün

olarak değerlendirilmektedir. Bu yöntemde nakit akımları iskonto edilirken ise ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti ile bugünkü değer hesaplaması yapılmaktadır. Elde edilen değerden uzun vadeli borçların bugünkü değeri çıkarılarak özsermayenin olması gereken değerine ulaşılmaktadır.

Özsermayeye serbest nakit akımları ve firmaya serbest nakit akımlarının ilişkisi aşağıdaki şekildedir (Ercan ve Ban, 2005: 348):

$$FCFF = FCFE + \text{Faiz giderleri} + \text{Anapara ödemeleri} - \text{Yeni borçlar} + \text{İmtiyazlı hisse senedi kar payları}$$

$$\text{Firma Değeri} = \frac{FCFF}{WACC - g_n}$$

Özsermaye Serbest Nakit Akım Modeli diğer yöntemlere nazaran banka değerlemede anlaşılması daha basit bir yöntemdir. Yöntemi uygulamak için öncelikle özsermaye sahiplerinde ait nakit akımlarını belirlemek gerekmektedir. Bir imalat işletmesinde işletmenin sermayesi uzun vadeli borç ve özsermaye ile ifade edilirken, finansal hizmet sağlayan işletmelerde borç farklı bir yapısal özellik taşımaktadır. Genellikle finansal hizmet sağlayan işletmeler borcu bir sermaye kaynağı olarak değerlendirmekten ziyade hammadde gibi değerlendirmektedir. Başka bir ifade ile bankalarda sermaye daha dar kapsamlı olup, borcu içermemekte sadece özsermayeyi içermektedir. Bankacılıkta bir müşterinin banka hesabına yatırdığı paranın, banka tarafından nasıl algılanacağı belirsizdir. Bu para mevduat olarak ele alınırsa, mevduat ile bankanın kendisinin borçlanması arasında fark vardır. Eğer faize tabi mevduat borç olarak nitelendirilirse, imalat işletmelerinde finansman giderlerinin faaliyet kârından sonra dikkate alındığı gibi, bankalarda da faaliyet geliri hesaplaması mevduat sahiplerine faiz ödemesi yapılmadan önce yapılmalıdır. Bankalar vermiş oldukları kredilerden veya menkul kıymetlerden kazandıkları gelirleri faiz geliri olarak, mevduatlara ve kullandıkları kredilere ödemiş oldukları faizi de faiz giderleri olarak takip etmektedirler. Faiz gideri bir bankanın faaliyetleri ile ilgili en büyük harcama kalemidir. Bankalardaki faiz giderini imalat işletmelerindeki satılan malın maliyetinin bankacılıktaki karşılığı olarak da düşünebiliriz. Faiz gelirlerinden faiz giderlerinin düşülmesiyle de net faiz gelirini hesaplanmaktadır. İmalat firmaları için kullanılan faaliyet karı ifadesinin bankacılıkta karşılığı net faiz gelirdir diyebiliriz. Netice olarak,

banka değeri hesaplamalarında mevduat ve mevduat benzeri banka borçları, faaliyetlerden kaynaklanan borç olarak nitelendirilip, bankanın sermaye yapısı ile ilişkilendirilmemelidir. Bir diğer ifade ile indirgenmiş nakit akımları yöntemleri kullanılarak banka değerlemesi yapılacak ise, bankanın sermayesinin %100 özsermayeden oluştuğu varsayımını göz önünde bulundurmak faydalı olacaktır. Bu yöntemi uygulamak için önemli olan ikinci adım ise iskonto oranını belirlemek olacaktır. Bu durumda banka değerlemesinde özsermayeye serbest nakit akım modeli yöntemi uygulanırken iskonto oranı olarak özsermaye maliyeti kullanılmalıdır (Ercan, 2006:100-102).

$$\begin{aligned} \text{ÖSNA} = & FV\ddot{O}K \times (1 - T) - (1 - \lambda) \\ & \times (Sermaye Harcamaları - Amortismanlar) \\ & - (1 - \lambda)\Delta Net \text{ İşletme Sermayesi} \end{aligned}$$

Formülde kullanılan “λ” işareti firmanın sermaye yapısındaki borç oranını ifade etmektedir.

Bankalar için borç sıfır olarak kabul edildiğinde formül aşağıdaki halini alır:

$$\begin{aligned} \text{ÖSNA} = & FV\ddot{O}K \times (1 - T) - (Sermaye Harcamaları - Amortismanlar) \\ & - \Delta Net \text{ İşletme Sermayesi} \end{aligned}$$

Formülde yer alan kelimeler aşağıda açıklanmıştır (Ercan, 2006:102-105):

Net Kar: Net karın belirlenmesi özsermayeye serbest nakit akımlarının hesaplanmasında ilk aşamayı oluşturmaktadır. Banka gelir tablosunda net kar rakamı “Net Dönem Karı/Zararı” hesabı olarak ifade edilmektedir.

Amortismanlar: Amortismanlar imalat şirketlerindeki gibi, maddi ve maddi olmayan duran varlıkların ilgili döneme ait amortisman giderlerini ifade etmektedir. Bankalarda duran varlıkların aktif içindeki payı imalat işletmelerinde görece daha az olduğundan amortisman değerinin de imalat işletmelerine göre daha düşük olması doğaldır.

Sermaye Harcamaları: Aşağıda bankalar için sermaye harcamalarının formülü verilmiştir. Formülde her bir kalem için dönem sonu ve dönem başı rakamlarının farkı alınarak değişim rakamı kullanılmalıdır.

Sermaye Harcamaları= Maddi ve Maddi Olmayan Duran Varlıklar+İştirakler+Bağlı Ortaklıklar+Krediler+Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Kıymetler+Personel Giderleri

Net İşletme Sermayesi: Bankalarda net işletme sermayesi ifadesi bir anlam taşımadığından dolayı bu kalem sıfırdır.

Anapara Geri Ödemeleri: Bankalarda anapara geri ödemeleri de yoruma açık ve ilgili bilgiye ulaşılması güç olduğu için sıfır kabul edilmektedir. Örnek verilecek olursa; nitelik olarak diğer borçlardan farklı özellikteki borçların takip edildiği “Muhtelif Borçlar” hesabında dönem sonu ve dönem başının farkı alındığında farkın ne kadarının yeniden borçlanmadan dolayı olduğu, dönem içerisinde ne kadar ödeme yapıldığının hesap edilmesi çok güçtür.

Yeni Borçlar: Aşağıda bankalar için yeni borçlar kaleminin hesaplaması belirtilmiştir. Formülde her bir kalem için dönem sonu ve dönem başı rakamlarının farkı alınarak değişim rakamı kullanılmalıdır.

Yeni Borçlar=Mevduat + Alınan Krediler + İhraç Edilen Menkul Kıymetler + Muhtelif Borçlar + Diğer Yabancı Kıymetler + Finansal Kiralama Borçları + Sermaye Benzeri Krediler

5.2.2.4. Artık Gelir Esaslı Değerleme Yaklaşımı (Residual Income-oriented Approaches)

Artık gelir esaslı değerlendirme yöntemlerinde ekonomik kar hesaplaması yapılırken gider kapsamında sadece muhasebesel anlamda giderler değil, fırsat maliyeti de dikkate alınmaktadır. Bu yöntemlerde artık gelir, yatırılmış olan sermayenin veriminden sermaye maliyetinin çıkarılmasından elde edilen farkın yatırılmış olan sermaye tutarı ile çarpımı sonucu elde edilmektedir (Gross,2006:39).

$$\text{Artık gelir} = \text{Yatırılan Sermaye} \times (\text{ROE} - \text{COE})$$

Eşitlikte;

$\text{ROE} = \text{Yatırılan sermayenin verimini},$

$\text{COE} = \text{Sermaye maliyetini}$

ifade etmektedir.

5.2.2.4.1. Ekonomik Katma Değer Modeli (Economic Value Added – EVA)

Ekonomik katma değer modeli bir finansal performans ölçüsü olarak uzun süredir ekonomistlerin artık gelir ve ekonomik kar kapsamında kullanmış oldukları bir kavramdır. Ekonomik kar kavramı ilk olarak 1890 yılında Alfred Marshal'ın Ekonominin Temelleri adlı kitabında gündeme getirilmiştir. Marshall (1890) ekonomik karı, *“işletmecinin karından, kullandığı sermayenin cari oranlar üzerinden hesaplanan bedeli düşüldükten sonra kalan miktar, girişiminin ya da yönetiminin karşılığı olan kazancı olarak ifade edilebilir”* şeklinde tanımlamıştır. Ekonomik katma değer kavramı ise ekonomik kar kavramından yola çıkılarak Stern Stewart & Company tarafından geliştirilmiştir.

Ekonomik katma değer, modeli, geleneksel performans ölçüm tekniklerinin bazı yetersizlikleri karşısında geliştirilmiş bir modeldir. Genellikle faaliyet karı veya net kar gibi muhasebe karlılığı rakamlarına ve bunlardan türetilen karlılık rasyolarına dayanan geleneksel performans ölçüm modellerinde eksik olan taraf işletmelerin finansal (sermaye) yapılarının göz ardı ediliyor olmasıdır. Geleneksel yöntemlerde çoğunlukla borç maliyetini temsilen faiz giderleri dikkate alınırken özsermaye maliyetinin göz ardı edilmektedir. Bu sebeple geleneksel modellerde aynı özsermaye veya yatırım karlılığına sahip işletmelerin başarılarının da aynı olduğu sonucu çıkarken, ekonomik katma değer yaklaşımında faaliyet sonuçları ile sermaye maliyeti arasında ilişki kurulduğundan aynı sonuç elde edilmemektedir (Akbaş, 2011:118).

Ekonomik katma değer, temel olarak artık gelir kavramına dayanmaktadır. Bu modelde bir işletmenin getirisinin yeterli oranda olabilmesi için işletmenin faaliyet getirisinin katlandığı riski karşılayacak büyüklükte olması gerekmektedir. Ekonomik katma değer modelinde, bir işletmenin finansal anlamda başarılı sayılabilmesi için minimum, toplam sermaye maliyeti kadar kar elde etmesi gerekmektedir. Ancak toplam sermaye maliyetinden daha çok kar elde eden işletmeler ekonomik bir değer oluşturacak ve hissedarlarına da fayda sağlayacaktır.

Kısaca ekonomik katma değer; vergi sonrası net faaliyet karından işletmenin yabancı kaynakları (borçların) ve özkaynakların taşıdığı riske göre düzeltilmiş maliyetinin çıkarılması olarak ifade edilebilir.

Ekonomik Katma Değer

$$= \text{Vergi Sonrası Net Faaliyet Karı} - \text{Yatırılan Sermayenin Maliyeti}$$

Sonucun pozitif olması işletmenin vergi sonrası karının sermaye maliyetinden daha yüksek olduğu ve dolayısıyla işletmenin ekonomik bir değer oluşturduğu, tersi durum ise işletmenin yatırmış olduğu sermayenin tüketildiği ancak buna karşılık değer oluşturulmadığı anlamına gelmektedir.

Daha detaylı bir şekilde ekonomik katma değeri ifade etmek gerekirse aşağıdaki şekildedir (Fletcher ve Smith, 2004, 2):

$$\text{Net Satışlar-Faaliyet Giderleri} = \text{Faaliyet Karı (Faiz ve Vergi Öncesi Kar)} - \text{Vergiler} = \text{Vergiden Sonraki Net Faaliyet Karı} - \text{Sermaye Maliyeti (Yatırılan Sermaye} \times \text{Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti)} = \text{Ekonomik Katma Değer}$$

Ekonomik katma değer modelinin pratikte uygulamasında bazı zorluklar ile karşılaşilmektedir. Bu modeli savunanlar geleneksel muhasebedeki tahakkuk esasının işletme karı hesaplamasında yanıltıcı olabildiği, bu sebeple muhasebe karı alt kalemlerinde bazı düzeltmeler yapılması gerektiğini ileri sürmektedirler. Modelin uygulamadaki bir diğer zor yanı ise sermaye maliyetinin doğru tespitinin dikkatli ve doğru bir şekilde belirlenmesi gerekliliğidir.

Ekonomik katma değer kavramını ilk kez gündeme getiren Stern Stewart & Co, ancak 120 adet düzeltme ile modelde uygulanabilecek kara ulaşılabilceğini belirtmişlerdir. Uygulamada ise, işletmeler yaklaşık on adet düzeltme ile modelde kullanılacak şekilde geçerli bir kar rakamına ulaşmaktadırlar. Bu kapsamda bankacılıkta yapılması gereken en önemli uyarlamalar ise; kayıp krediler ve vergi karşılıkları için yapılacak olan düzeltmelerdir. Bankacılık için diğer yapılması gereken uyarlamalar ise bir defaya mahsus oluşmuş olan kalemler, menkul kıymetlerdeki gerçekleşmemiş kar/zarar kalemleridir (Popa, Mihailescu, Caragea,2009:170).

5.3. BANKA PERFORMANSININ FİNANSAL OLMAYAN ÖLÇÜM TEKNİKLERİ

Bir finansal hizmet kuruluşu olarak bankalar hem finans sektörünün hem de hizmet sektörünün en önemli kurumlarındanr. Dolayısıyla bankacılık sektörü performans değerlemesi söz konusu olduğunda, önceki bölümlerde detaylı bir şekilde açıklanmış olan finansal değerleme ölçütlerinin yanı sıra finansal olmayan performans değerleme ölçütlerine de değinmek gerekmektedir.

Bankacılık sektörün dinamik yapısı ve finansal araçların artan çeşitliliği banka performansının sadece finansal ölçütler ile değerlendirilmesinde yetersiz kalmıştır. Bankacılık sektöründe performans analizinde finansal olmayan ölçütlerin de kullanılmasının nedenleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Hussain and Gunasekaran, 2002:518-536):

- Sektördeki yüksek rekabet,
- Ekonomik ve teknolojik büyüme,
- Sektöre ait yasal düzenlemeler,
- Kurumsal kültür ve yönetim,
- Sosyo-ekonomik ve politik yapı değişimleri.

Finansal olmayan performans kriterleri denilince akla ilk gelen kavramlar hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti, pazar payı, esneklik, yenilikçilik, verimlilik olmaktadır. Gerek bankacılık sektöründe gerekse de diğer hizmet sektörlerinde

finansal olmayan performans kriterlerinin odak noktasında hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyeti yer almaktadır.

Hizmet kalitesi genel anlamda, müşterinin beklentisi ile algıladığı hizmetin ne kadar örtüştüğünün bir göstergesidir. Bir diğer ifade ile hizmet kalitesi müşteriye memnun etme düzeyi veya müşteri tarafından konumlandırılan performans düzeyidir. Her iki tanımın da bulunduğu ortak payda hizmet kalitesinin müşteri tarafından belirlenen bir kavram olduğudur. Bu kavram soyut bir kavram olduğundan hizmet kalitesinin değerlendirilmesi ürün kalitesinin değerlendirilmesine görece daha zordur. Hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmaların müşterilerce olumlu değerlendirilmesi, pazar payını artırması ve rekabet ortamında var olabilmeleri ancak firmaların hizmet kalitelerini doğru ölçebilmeleri ve daha yüksek seviyelere taşıyabilmeleri ile mümkündür.

Literatürde çeşitli sektörlerde ve bankacılık sektörü özelinde yapılan birçok çalışmada hizmet kalitesi kavramının beş boyut çerçevesinde incelendiği görülmüştür. Hizmet kalitesi boyutları (Ustasüleyman, 2009:34):

- Fiziksel özellikler: Firmanın hizmet üretiminde faydalandığı iletişim araçları, bina, araç-gereç ve personel gibi fiziksel faktörlerin durumu,
- Güvenilirlik: Vaad edilen hizmeti doğru ve güvenilir bir şekilde müşteriye sunulabilme yeteneği,
- Heveslilik: Hizmet sunumunda isteklilik ve hız,
- Güven: Hizmet sunanların bilgili, net ve kibar olmaları ile müşterilere güven sağlayabilme yeteneği,
- Empati: Hizmet sunanların kendilerini müşterilerin yerine koyması, çözüm odaklı olması ve müşterilere özel ilgi göstermesi.

Bankacılık sektöründe ölçülmesi gereken bir diğer önemli finansal olmayan kriter müşteri memnuniyetidir. Mevcut müşterinin memnuniyeti hem bankanın hedeflerini tutturmasında ve karlılığında, hem de yeni müşteri kazanımında temel bir faktör olmaktadır. Tüm finansal kuruluşlar ve özellikle bankalar, müşteri odaklı stratejiler uygulayarak, müşteriye farklı ürün ve hizmetler sunarak müşteri

bağımlılığını arttırmayı ve bunun bir sonucu olarak da verimliliği, dolayısıyla da karlılığı arttırmayı amaçlamalıdır.

Yapılmış olan literatür çalışmaları sonucunda, bankacılık hizmetlerinde müşteri memnuniyetinin boyutlarının aşağıdaki şekilde belirlendiği görülmüştür:

- Şubelerdeki hizmet seviyesi: Şubelerdeki hizmet hızı ve çeşitliği,
- ATM yaygınlığı: Müşterilerin ATM'lere kolay ulaşımını sağlayabilecek şekilde yaygın olabilmesi,
- İnternet bankacılığı: İnternet bankacılığı uygulamalarındaki kolaylık ve çeşitlilik,
- Şikayet yönetimi: Müşteri şikayetlerinin dikkatli bir şekilde incelenmesi ve çözüm oluşturabilme yeteneği,
- Bankanın güvenilirliği: Müşteriye vaad edilen hizmetin vaad edildiği şekilde müşteriye sunulma becerisi,
- Banka performansı: Sunulan bankacılık hizmetinin müşteriye memnun etme becerisi,
- Müşterinin beklentileri: Beklenen hizmet ile algılanan hizmetin örtüşmesi,
- Yeniliklere uyum sağlayabilme: Bankanın sektördeki yenilikleri uygulayabilme becerisi.

Sonuç olarak; bankacılık sektöründe müşteri memnuniyetinin ön şartı müşteri beklentilerini anlayabilmek ve karşılayabilmektir. Müşteri memnuniyeti ile hizmet kalitesi arasındaki güçlü ilişki sebebiyle müşteri memnuniyeti sağlandığı takdirde hizmet kalitesi de sağlanmış olacaktır (Khurana, 2014:65-78).

Bankacılık sektöründe banka performans değerlendirmesi konusunda literatür incelendiğinde finansal ve finansal olmayan göstergelerin birlikte kullanıldığı değerlendirme yöntemlerinin de olduğu görülmüştür.

Finansal performans kriterlerinin belirlenmesinde bilanço ve gelir tablosu verileri kullanılırken finansal olmayan performans kriterleri içinse, yukarıda detaylı bir şekilde değinilen hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti, pazar payı, esneklik, yenilikçilik, verimlilik gibi kriterler kullanılmaktadır.

Çalışmamızda finansal kriterler ile analiz yapılacağından finansal ve finansal olmayan kriterlerin birlikte kullanıldığı yöntemlere detaylı bir şekilde değinilmeyecektir. Finansal ve finansal olmayan kriterlerin birlikte kullanıldığı yöntemlere dair yapılmış olan araştırmalar sonucunda bu kapsamda bankacılık sektöründe yaygın kullanılan yöntemlerin, Analitik Hiyerarşi Performans Modeli (AHPM), Performans Karnesi Yöntemi, TOPSIS yöntemi olduğu gözlemlenmiştir.

ALTINCI BÖLÜM

YABANCI SERMAYELİ BANKA GİRİŞİNİN ULUSAL BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİNE İLİŞKİN LİTERATÜR ÇALIŞMASI

Bankacılık sektörüne yabancı sermaye girişinin etkileri ile ilgili olarak gerek yurt dışında, gerekse de Türkiye'de yapılmış çeşitli çalışmalar mevcuttur. Yabancı sermaye girişinin tek bir ülke bankalarına etkisi, ülke gruplarına etkisi veya ülkelerin gelişmişlik düzeylerine etkisi şeklinde çeşitlenen farklı çalışmalar literatürde yer almaktadır.

Çalışmada, literatürde yabancı banka payının bankacılık performansı üzerindeki etkisini araştıran çalışmalar dışında, bankacılık karlılığına etki eden diğer faktörleri de belirleyebilmek amacıyla, bankacılık performansının belirleyicilerini tespit etmek üzere yapılmış olan çalışmalardan da faydalanılmıştır.

6.1. YURT DIŞINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR ve ELDE EDİLEN BULGULAR

Demirgüç-Kunt, Huizinga (1999), 1988-1995 dönemi için 80 ülkeden 7900 adet bankanın verisi ile yabancı banka girişinin kapsamını ve etkilerini incelemiştir. Çalışmada, ülkeler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler şeklinde sınıflandırılmış olup, her ülke sınıfı için yabancı bankaların ve yerel bankaların performansları net faiz marjı, faiz dışı gelir, vergi öncesi kar, genel giderler ve kredi zarar karşılığı açısından karşılaştırılmıştır. Çalışmada yabancı mülkiyeti % 50'den fazla olan bankalar, yabancı sermayeli banka olarak belirlenmiştir. Yabancı sermayeli banka girişi yabancı sermayeli banka sayısı ve yabancı sermayeli banka aktif toplamı olarak iki boyutla ele alınmıştır. Analiz sonucunda yabancı sermayeli banka payının yükselmesinin yerli bankaların karlılığına olumsuz etki yarattığı bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca karlılığa göre daha az anlamlı bulunsa da, yabancı sermayeli banka girişi ile faiz dışı gelir ve genel giderlerin de azalması arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu gözlemlenmiştir, net faiz marjı ve kredi zarar karşılığı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Yabancı sermayeli banka girişinin uzun vadede, yerel bankalar üzerinde maliyeti etkilemeye

yönelik bir baskı oluşturduğu ve bu baskının yerel bankaların refah düzeyinde pozitif etki gösterdiği gözlemlenmiştir. Çalışmada kullanılan, kontrol değişkenleri olarak belirlenen, enflasyon ve reel faiz oranı değişkenleri ile net faiz marjı, genel giderler ve vergi öncesi kar arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Çalışmada elde edilen bir diğer sonuç ise, yerel bankacılık sektöründe yabancı banka sayısının, bankanın yerel bankacılık sektöründeki pazar payından daha anlamlı bir etkisi olduğudur. Araştırmanın bir diğer ana bulgusu ise, yabancı bankaların gelişmekte olan ülkelerin bankacılık piyasasında yerel bankalara nazaran daha yüksek karlılığa, faiz marjına ve vergi ödemesine, gelişmiş ülkelere ise tam tersi duruma sahip olduğudur. Yabancı banka girişinin yerel bankaların karlılıklarının ve kar marjlarının azalması yönünde etkili olduğuna dair kanıtlar bulunmuştur.

Uiboupin (2004), 1995-2001 yılları arasında 10 Orta ve Doğu Avrupa (Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Polonya, Slovakya, Slovenya) ülkesine ait 319 bankanın datası kullanarak yabancı sermayeli banka varlığının Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki yerel bankacılık sektörüne kısa dönemli etkisini araştırmak üzere bir çalışma yapmıştır. Yabancı sermayeli banka etkisi toplam banka sayısı içinde yabancı sermayeli banka sayısının değişimi boyutuyla ele alınmıştır. Çalışmada banka verisi, makroekonomik veriler ve sektörel gelişmişlik göstergeleri kullanılmıştır. Çalışmanın önceki çalışmalardan temel farkı, analize hem yerel hem de yabancı bankaların beraber dahil edilmesi, daha önceki çalışmalarda sadece yerel bankalar üzerinde bir analiz yapılmış olmasıdır. Analiz sonucunda yabancı sermayeli bankaların daha düşük vergi öncesi kar, faiz dışı gelir, kredi faiz oranı ve kredi zarar karşılığı ile ilişkisi olduğu, kısa dönemde genel giderlerle ilişkisine dair yeterli kanıt bulunamadığı tespit edilmiştir. Ayrıca genel olarak sonuçlar yabancı sermayeli bankaların pazarda rekabeti arttırıcı yönde etki oluşturduğudur. Bankacılık sektörünün gelişmişlik düzeyine göre de yabancı sermayeli bankaların etkisi gözlemlenmiş olup, bankacılık sektörünün gelişmiş olduğu pazarlarda gelir ve kredi zarar karşılığının daha az gelişmiş ülkelere göre daha az ilişkili olduğu, genel giderlerde ise daha az gelişmiş ülkelere göre daha az artışa sebebiyet verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmadan elde edilen genel bulgu ise yabancı banka girişinin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde rekabet seviyesini artırdığıdır.

Hermes ve Lensink'in (2004), 1990-1996 yılları arasında 48 ülkeden 982 adet bankaya ait veri kullanarak yapmış oldukları çalışmalarının amacı, yabancı banka girişi ile yerel bankacılık sektörü performansı arasındaki ilişkiyi analiz etmektir. Çalışmada bu etkinin ev sahibi ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyine bağlı olduğu hipotezi ileri sürülmüştür. Claessens'in çalışmasındaki gibi yabancı sermayeli banka varlığı yabancı sermayeli banka sayısı ve yabancı sermayeli bankaların aktif toplamı olmak üzere iki boyutta ele alınmıştır. Analizde banka gelirlerini temsilen net kar marjının toplam aktiflere oranı ve faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, banka karlılığını temsilen vergi öncesi karın toplam aktiflere oranı ve banka maliyetlerini temsilen genel giderlerin toplam aktiflere oranı ve kredi zarar karşılıklarının toplam aktiflere oranı kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, yabancı sermayeli banka girişinin gelişmiş ülkeler üzerindeki etkisi konusunda net sonuçlara ulaşılamazken, ev sahibi ülke ne kadar az gelişmiş ise yabancı sermayeli banka girişi etkisinin de daha fazla olacağı gözlemlenmiştir. Az gelişmiş ülkelerde yabancı sermayeli banka girişinin yerel bankalar üzerinde yüksek maliyete sebep olurken, sözkonusu ülkenin gelişmişliği arttıkça maliyetleri düşürücü etkiye yol açtığı gözlemlenmiştir.

Bayraktar ve Wang (2005), 30 ülkeden 740 tanesi yabancı banka olan 4437 banka verisi ile 1994-2003 yıllarını kapsayan zaman periyodunda yabancı banka girişinin yerel bankaların performansı üzerinde etkisini araştırmıştır. Yabancı sermayeli banka payının yüksek olmasının bankacılık sektöründe rekabeti artırıcı bir etkisi olduğu sonucu elde edilmiştir. Ayrıca çalışmada ülkeler finansal serbestleşme sırasına göre gruplara ayrılmış ve finansal serbestleşmedeki sıralamasında borsada olan ülkelerin yabancı sermayeli banka girişinden daha fazla verimlilik sağladığı sonucuna varılmıştır. Finansal liberalleşme sıralamasında sermayeyi ilk sıraya alan ülkeler için yabancı sermayeli banka etkisinin görece daha zayıf olduğu sonucu elde edilmiştir. Yerel finansal piyasaların öncelikli olarak serbestleştiği ülke grubunda ise; yabancı bankaların varlığının yerel bankaların verimliliğini arttırmadığı, yabancı bankaların yerel bankalar üzerindeki olumsuz etkilerinin olumlu etkilerinden daha fazla olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Haas ve Lelyveld (2004), 1993-2000 yıllarını kapsayan dönem için Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde bankacılık sektörüne yabancı sermaye girişinin etkilerini ve yabancı sermaye girişinin olduğu ülkelerdeki toplam kredilere negatif bir etkisi olup

olmadığı araştırmıştır. Yabancı banka girişinin bankacılık sistemi verimliliğini girdikleri piyasalarda doğrudan veya dolaylı bir şekilde arttırdığı bulgusu elde edilmiştir. Yabancı bankaların girdikleri ülkeye yönetim uygulamalarında ve teknolojiye getirdikleri yeniliklerde olumlu yönde rekabetçi ve verimliliklerini arttırıcı yönde rol aldıkları saptanmıştır. Krediler üzerindeki etkisi ise; yabancı bankaların yerel bankacılık piyasasına getirmiş olduğu modern bankacılık uygulamaları ve teknolojik altyapı ile daha etkin kredi tahsisine sebep olarak olumlu bir etki yarattığı tespit edilmiştir. Çalışmada, yabancı bankaların girdikleri ülkede hükümete ve yerel firmalara yerel bankalar kadar bağımlı olmadığı için kredilendirmede daha istikrarlı olduğu ve güçlü sermayeye sahip yabancı sermayeli bankaların, kredi arzını koruyarak yerel bankacılık sisteminin istikrarına da olumlu etki sağladığı bulgusu elde edilmiştir.

Bashir (2001), 1993-1998 yıllarını kapsayan dönemde 8 tane Orta Doğu ülkesindeki İslami bankanın performanslarını banka karlılığı ve etkinliği boyutlarında banka içi ve banka dışı faktörler kullanarak incelemiştir. Makroekonomik değişkenlerin, finansal yapının ve vergilendirme sisteminin aynı olduğu koşullar altında, kaldıracın ve kredilerin aktiflere oranının yüksek olduğu durumda karlılığın daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Orta Doğu'da yabancı sermayeli bankaların karlılıklarının yerel sermayeli bankalardan karlılıklarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca doğrudan veya dolaylı vergilerin banka karlılığını negatif, makroekonomik koşulların ise pozitif etkilediği sonucu çıkarılmıştır.

Crystal, Dages vd. (2002), bankacılık sektöründe yabancılaşmanın Latin Amerika bankacılık sistemi üzerindeki etkilerini krizlerin yaşandığı 90'lı yılların da etkilerinin görüldüğü dönem aralığı olan 1995-2000 yılları için analiz etmiştir. Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Meksika, Peru, ve Venezüela'nın bankacılık sektörünün incelemeye alındığı çalışmada CAMELS yöntemi kullanılarak analiz yapılmış ve yabancı sermayeli bankaların az da olsa yerel bankalardan genel finansal durum olarak daha iyi bir performans sergilediği, daha güçlü kredi büyümesi sağladığı ve varlık kalitesinde kötüye gitme durumu veya zarar yaşandığı durumlarda, kayıpları daha hızlı şekilde kompanse etme yeteneğine sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Ghosh (2016), 1998-2013 yılları arasında 169 ülkenin banka verilerini kullanarak bankacılık sektöründeki küreselleşmenin banka karlılığı ve maliyet etkinliği üzerindeki etkisini bankacılık sektörü verileri ve makroekonomik veriler üzerinde Sabit Etkiler Modeli ve GMM (Genelleştirilmiş Momentler Metodu) analizi yaparak incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, sadece geçiş ekonomileri ve yabancı banka oranı %50 den fazla olan ülkelerde bankacılık sektöründe küreselleşmenin karlılığa olumlu etki oluşturduğu sonucu elde edilmiştir. Bankacılık sektöründe küreselleşmenin rekabet ve bilgi asimetrisi etkileriyle banka karlılığını ve maliyet yönetimindeki verimsizliği azalttığı bulgusu elde edilmiştir. Bankacılık sektöründe küreselleşmenin getirdiği olumlu etkiler yerel sektöre gelen yeni teknoloji ve yönetim biçimindeki yenilikler sayesinde olmaktadır.

Papi ve Revoltella (1999), ev sahibi ülkeler için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının etkilerini geçiş ülkeleri üzerinde yaptığı çalışmada incelemiştir. Çalışma, 9 Orta ve Doğu Avrupa ülkesine ait veri kullanılarak yapılmış olup, duyarlılık analizleriyle farklı yabancı katılım düzeyleri analiz edilmiştir. Çalışmada yabancı sermaye girişinin ev sahibi ülkenin bankacılık sektörüne olumlu etkileri olduğu ve yabancı sermayeli bankaların karlılığının ve kredi kalitesinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca yabancı katılımı %70 üzerinde olan yabancı sermayeli bankaların diğer yabancı sermayeli bankalara göre maliyet etkinliğinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Barajas, Steiner vd. (1999), 1985-1998 yılları arasındaki dönemde 32 banka verisi ile Kolombiya'daki bankacılık sektöründe liberalizasyonun etkilerini incelemiştir. Kolombiya'daki finansal liberalizasyonun bankalar üzerinde genel anlamda olumlu etkiler yarattığı bulgusu elde edilmiş, artan rekabetin bankaların aracılık maliyetlerini düşürdüğü ve kredi kalitelerini arttırdığı gözlemlenmiştir. Rekabetin aşırı boyutlarda olduğu durumda ise, yerel bankalar arasında riski artırıcı ve kredi kalitelerini düşürücü etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Unite ve Sullivan (2002), 1990-1998 dönemleri arasında Filipin'de yabancı sermaye girişinin yerel bankalar üzerindeki etkisini incelemiştir. Yabancı sermaye girişinin faiz oranlarında ve banka karlılığında azalmaya sebep olduğu gözlemlenmiştir. Yabancı sermayeli banka girişi, yabancı sermayeli banka sayısının

toplam ticari banka sayısına oranı ve yerel bankaların hisse senedi piyasasında yabancı sahiplik yüzdesi olarak iki boyutta ele alınmıştır. Yabancı banka girişi genel olarak işletme verimliliğini arttırıcı, fakat kredi portföyünü bozacak şekilde bir etki göstermektedir. Bir başka bulgu ise yabancı sahiplik oranının artmasının işletme verimliliğindeki artışı azaltması olmuştur. Yabancı bankaların getirdiği rekabet ortamının oluşturduğu risk, yerel bankaları operasyonlarındaki verimliliği dikkate almaya yöneltmiş, temel bankacılık operasyonlarına daha konsantre olmalarını sağlamıştır.

Hamada (2013), 2001-2009 yılları arasında liberalleşmiş ve yabancı banka sahipliğinin baskın olduğu Endonezya'da faaliyet gösteren 94 banka verisi ile yabancı sermayeli bankaların yerel bankaların performansı üzerindeki etkisini ve kredi verme politikaları üzerindeki etkisini incelemiştir. Analiz sonucunda yabancı sermayenin yerel bankalar için performans göstergesi olarak belirlenen ROA (Aktif getiri oranı_Return on assets) ve NIM (Net faiz marjı_Net interest margin) üzerinde negatif etki oluşturduğu, operasyonel etkinliği göstermek üzere belirlenmiş olan OER (Faaliyet giderleri oranı_Operational expense ratio) değişkeni üzerinde ise anlamlı bir etki göstermediği tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bir diğer bulgu ise; yabancı sermaye girişinin SMEs'(Küçük ve orta ölçekli işletmeler_Small and medium-sized enterprises) krediler üzerinde negatif yönlü bir etkisi olduğudur.

Alberto,Tan vd. (2018), 1994-2010 dönemleri arasında Filipin için yapmış oldukları çalışmalarında yabancı sermaye girişindeki serbestleşmenin ticari bankalar üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Sabit etkiler modelinin ve dengesiz panel veri setinin kullanıldığı çalışmada yabancı sermaye girişinin banka karlılığını temsil etmesi üzere seçilmiş olan NIM'ı (Net interest margin) ve verimliliği arttırdığı tespit edilmiştir. Çalışmada faaliyet giderleri, kredi zarar karşılığı ve diğer karlılık göstergeleri için yabancı banka girişinin yerel bankalar üzerinde anlamlı bir ilişkisi olmadığı tespit edilmiş ve yerel bankalar için rekabetçi bir davranış biçimi önerilmiştir. Ayrıca yerel bankaların temel pazarlama stratejilerinde müşteri odaklılık, mevduat alma ve kredi verme aktivitelerinde yeni teknolojiler ve organizasyonel değişikliklerle geliştirmeler yapılması gerektiği tavsiye edilmiştir. Unite ve Sullivan (2003) da Filipin için uyguladığı çalışmada edindiği yabancı sermayeli banka girişinin sadece büyük ölçekli yerel

bankaların karlılık ve verimlilik anlamında yabancı sermayeli banka girişinden etkilendiği bulgusu ile tutarlıdır.

Dong (2013), 2002-2011 yılları arasında Çin'deki yabancı banka girişini ve yabancı bankaların Çin'deki yerel ticari bankalar üzerindeki etkilerini incelemiştir. Yabancı banka girişini yabancı stratejik yatırım ve yabancı banka olarak iki gruba ayıran Dong, iki grubun farklı performans sergilediğini tespit etmiştir. Çalışmada, bünyesinde yabancı payı olmayan bankalarda kredi büyümesinin yabancı sermayeli bankalardan daha yüksek, yabancı stratejik yatırımlı banka kategorisine giren bankalardan ise daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır, ancak bu etki düşük düzeyde anlamlıdır. Batık kredi oranı anlamlı düzeyde bünyesinde yabancı sermaye bulunmayan bankalarda, yabancı bankalara ve yabancı stratejik yatırımlı bankalara göre daha yüksektir. Kriz yılları için de analiz yapılmış olan çalışmada yabancı bankaların anlamlı bir şekilde diğer banka gruplarına göre düşük performans sergilediği bulgusu elde edilmiştir.

Abreu ve Mendes (2002), 1986-1999 yılları arasında Avrupa bölgesinde banka faiz marjı ve karlılığının içsel ve dışsal belirleyici faktörlerini tespit etmek üzere bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada kullanılan içsel değişkenlerden bankanın kredilerinin aktiflere oranı ve sermayenin aktiflere oranı ROA üzerinde pozitif ve anlamlı bir etki, ROE üzerinde ise sermayenin toplam aktiflere oranının olumlu ve anlamlı etkisinin olduğu gözlemlenmiştir.

Garza-Garcia(2012), 2001-2009 yılları arasında Meksika'daki bankacılık sektörü üzerinde banka performansını etkileyen faktörleri incelemiş olup aktif büyüklüğü, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı ve sermaye yeterliliğinin banka performansına olumlu ve anlamlı etkide olduğu, toplam kredilerin toplam aktiflere oranının ise banka performansı üzerinde negatif etkisinin olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Ani, Ugwunta vd. (2012) 2001- 2010 yılları arasında Nijerya'daki 15 banka üzerinde banka karlılığının içsel belirleyicilerini araştırmak üzere bir çalışma yapmıştır. Aktif karlılığı, özsermaye karlılığı ve net faiz marjının bağımlı değişken olarak alındığı araştırmada banka aktifi, özsermayenin toplam aktife oranı ve toplam

kredilerin toplam aktife oranı bağımsız değişken olarak belirlenmiştir. Çalışma neticesinde; aktif büyüklüğünün fazla olmasının banka karlılığı üzerinde negatif etki oluşturabileceği, öz sermayenin toplam aktiflere oranının ve kredilerin toplam aktiflere oranının banka karlılığına olumlu anlamda kuvvetli bir etki oluşturduğu ve bu değişkenler arasında karlılık üzerinde en önemli etkinin de özsermayenin toplam aktiflere oranı olduğu bulguları elde edilmiştir.

Ameur ve Mhiri (2013), Tunus'da bankacılık sektörü performansını etkileyen faktörleri belirlemek üzere yapılan çalışmada 1998-2011 dönemi analiz edilmiştir. ROA, ROE ve NIM'in bağımlı değişken olarak belirlendiği çalışmada bankaya özgü değişkenler olarak sermaye yeterliliği ve takipteki kredilerin toplam kredilere oranının banka karlılığı üzerinde anlamlı ve olumlu etkileri, varlıktaki büyüme ve faaliyet giderlerinin toplam gelirlere oranının ise anlamlı ve negatif etkileri gözlemlenmiştir.

6.2. TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALAR ve ELDE EDİLEN BULGULAR

Denizer (2000), 1980-1997 yılları arasındaki yabancı banka girişinin; aktif karlılığı, net faiz marjı, genel giderlerin etkilerini araştırmak üzere yaptığı çalışmada bu üç performans ölçütünün yabancı sermaye ile ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca çalışmada beklendiği üzere bankacılıkta yabancı sermaye girişinin beklenen olumlu sonuçlar getirdiği gözlemlenmiştir. Yabancı banka girişinin yerel ticari bankaların genel giderlerini düşürdüğü gözlemlenmiştir. Aktif karlılığı ve net faiz marjı üzerinde de negatif etki oluşturan yabancı sermaye girişinin ölçek olarak küçük olmasına rağmen rekabet anlamında güçlü, bir etki oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmanın bir başka bulgusu ise enflasyonun yüksek olduğu ortamlarda nominal kara ve banka sermayesine bazı düzenlemeler yapılması gerekliliğidir. Yabancı sermaye girişi nitel açıdan incelendiğinde ise; finans sektörünün gelişimine kredi analizi ve pazarlama, operasyonel planlama ve insan kaynakları anlamında Türk bankacılığına olumlu katkıları olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Denizer, Dinç ve Tarımcılar'ın (2000) çalışmasında, 1970-1994 yılları arasındaki liberalizasyon sürecinin Türkiye bankacılık sektörü üzerindeki etkisi bankaların mülkiyet yapısı açısından analiz edilmiştir. Çalışmada liberalizasyonun

ilgili dönemde verimliliği arttırmadığı bilakis azalttığı ve etkisinin kamu ve özel sermayeli bankalarda aynı olduğu sonucuna varılmıştır. Verimlilik üzerindeki olumsuz etkinin ise bu dönemdeki makroekonomik istikrarsızlık olduğu çıkarımı yapılmıştır.

Gamal ve İnanoğlu (2005), 1990-2000 yılları arasında gelişmekte olan ve heterojen banka türleri ve sahiplik yapısı anlamında heterojen bir yapıya sahip olarak yorumladıkları Türkiye’ de bankacılık etkinliği üzerine araştırma yapmışlardır. Çalışmada kamu bankalarının genel anlamda verimsiz çalışmadığı, ancak işgücü açısından verimsiz oldukları, bu durumun da özelleştirmeye zemin hazırladığı gözlemlenmiştir. Bir diğer bulgu ise; İslami bankalar ve geleneksel yerel bankaların birbirine benzer teknolojiyi kullandıkları, ancak İslami bankaların bu teknolojiyi daha etkin kullandığıdır. Son olarak yabancı sermayeli bankaların yerel sermayeli bankalara göre farklı teknolojilere sahip oldukları, ancak yabancı bankaların yerel bankalara göre daha etkin çalıştığına dair net bir bulgu olmadığı gözlemlenmiştir.

Işık ve Hassan (2001), 1981-1990 döneminde Türkiye’deki ticari piyasaların serbestleşmesini verimlilik açısından etkinlik ve teknik ilerleme boyutlarıyla ele almışlardır. Farklı büyüklükteki bankaların verimliliklerinin serbestleşme ile arttığını bu artışın ise teknik gelişmelerden ziyade etkinlik kaynaklı olduğu sonucuna varılmıştır. Etkinlikteki artışın ise doğru kaynak yönetimi sebebiyle olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca serbestleşme ile özel bankaların kamu bankaları ile olan performans farklılıklarını azalttığı da gözlemlenmiştir.

Özkan (2011), 2002-2010 dönemi için Türkiye’deki bankacılık sektöründe yabancılaşmanın banka karlılığı üzerindeki etkisini ROA, ROE ve NIM bağımlı değişkenlerini kullanarak gözlemlenmiştir. Çalışma sonucunda yabancı sermayeli banka girişinin tüm karlılık göstergeleri üzerinde olumsuz etki oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Işık, Yalman vd. (2017), 2006-2014 yılları arasında Türkiye’deki mevduat bankalarını kullanarak banka karlılığının belirleyicilerini tespit etmek üzere bir çalışma yapmıştır. Çalışma neticesinde karlılık göstergesi olarak belirlenen aktif karlılığı, kredi riskini temsilen alınmış olan takipteki kredilerin toplam kredilere oranı ve bankanın likidite durumunu temsilen belirlenmiş olan kredi ve alacakların toplam mevduata

oranı negatif yönde etkilenmiştir. Sermayenin toplam aktiflere oranı, faiz gelirlerinin aktiflere oranı ve faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı ise karlılığı beklendiği şekilde pozitif anlamda etkilemiştir. Çalışmada analiz edilen makro değişkenler arasında da ekonomik büyümenin karlılığı pozitif anlamda etkilediği gözlemlenmiştir.

Güneş (2015), Türkiye'deki bankacılığa dair karlılığı etkileyen faktörleri gözlemiştir. Karlılık göstergesi olarak ele alınan ROA ve ROE değişkenleri üzerinde içsel/dışsal ve sektörel faktörlerin etkisinin ele alındığı çalışmada, 2002-2012 döneminde bankaya özgü değişkenlerde banka aktifinin ve sermayenin toplam aktife oranının ve makro değişkenlerde de enflasyonun banka karlılığı üzerinde olumlu etkisinin olduğunu, takipteki kredilerin toplam kredilere oranının yüksek olmasının da karlılık göstergelerinden ROA üzerinde olumsuz etki oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Sevim ve Eyüboğlu (2016), 2002-2013 dönemleri arasında Türk bankacılık sektöründe ticari bankaların performansının içsel belirleyicilerini bulmak üzere yapmış olduğu çalışmalarında, aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı üzerinde aktiflerin net faiz getirisi ve kredilerden alınan faizlerin ortalama kredilere oranının pozitif bir etki oluşturduğu, kredilerin ortalama getirisi ve kredilerin toplam aktiflere oranının ise negatif bir etki oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Doğru (2011), 2005-2010 yılları arasında bir banka verisiyle NIM, ROA ve ROE karlılık göstergeleri üzerinde etkili olan değişkenleri belirlemek üzere bir çalışma yapmıştır. Çalışma neticesinde, bankanın aktifindeki büyümenin karlılığı pozitif yönde, kredilerdeki büyüme ve yüksek faiz marjının karlılığı negatif yönde etkilediği bulgusu elde edilmiştir. Faiz dışı giderlerin toplam aktife oranının ROA üzerinde negatif bir etkisi olduğu çalışmada elde edilen bir diğer bulgu ise; daha önceki çalışma bulgularının aksine personel harcamaları ile karlılık arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmesidir, bu ilişki çalışmada ele alınan bankanın bu konuda sektörden farklı hareket etmesi şeklinde açıklanmıştır.

Atasoy (2007), 1990-2005 yılları arasında Türkiye'deki ticaret bankalarının net faiz marjı ve aktif karlılığının mikro ve makro belirleyicilerinin tespiti amacıyla yaptığı çalışmada, aktif büyüklüğünün, özkaynakların, duran varlıkların, karşılık giderlerinin

ve faiz dışı giderlerin net faiz marjı ve aktif karlılığı üzerinde etkili olan mikro değişkenlerden olduğu gözlemlenmiştir. Aktif karlılığını etkileyen makro değişkenlerden ise; enflasyon, bankacılık sektörünün milli gelir içerisindeki payı ve sektördeki konsantrasyonun her iki bağımlı değişkeni etkileyen makro değişkenler olduğu tespit edilmiştir.

Kaya (2002), 1997-2000 döneminde Türkiye'deki bankalar için aktif karlılığı, özkaynak karlılığı ve net faiz marjına etki eden mikro ve makro değişkenlerin gözlemlenmesi üzere yaptığı çalışmada, aktif karlılığı üzerinde etkisi bulunan mikro değişkenler olarak, krediler, mevduat, özkaynak, likidite, kötü aktifler ve personel harcamalarını, makro değişken olarak ise; enflasyon ve konsolide bütçe açığını tespit etmiştir. Özkaynak karlılığına etki eden mikro değişkenler olarak krediler, mevduat, özkaynak, likidite, personel harcamaları, menkul değerler cüzdanı, yapancı para pozisyonu ve piyasa payı anlamlı olarak bulunurken, makro değişkenlerden ise reel faiz, enflasyon ve konsolide bütçe açığı anlamlı bulunmuştur. Net faiz marjının mikro belirleyicileri ise; mevduat, özkaynak, likidite, personel giderleri ve piyasa payı iken, makro belirleyicileri enflasyon ve konsolide bütçe açığı olarak belirlenmiştir.

Toplu (2016), 2003-2013 dönemlerinde Türkiye'de faaliyet gösteren 23 ticari banka verisi ile yapmış olduğu analizde aktif karlılığı, özkaynak karlılığı ve faiz marjına etki eden faktörleri CAMELS bileşenlerini kullanarak tespit etmeye çalışmıştır. Çalışma neticesinde, toplam gelirin toplam gidere oranı, takipteki kredilerin toplam kredi ve alacaklara oranı, şube başına net karın, faiz gelirinin toplam aktiflere oranının, grup payının ve bankanın faaliyet süresinin finansal performans üzerinde etkili bileşenler olduğu gözlemlenmiştir. Çalışmaya dahil edilen sermaye yeterliliği, likit aktiflerin kısa vadeli borçlara oranının ve bilanço içi döviz pozisyonunun özkaynaklara oranının ise finansal performans üzerinde anlamlı bir etkisi gözlemlenmemiştir.

Taşkın (2011), 1995-2009 yılları arasında Türkiye'de bulunan ticari bankaların performansına etki eden içsel ve dışsal faktörleri belirlemek üzere yapmış olduğu çalışmada performans göstergesi olarak aktif karlılığı, özkaynak karlılığı ve net faiz marjını kullanmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre mikro değişkenlerin banka performansını makro değişkenlerden daha çok etkilediği görülmüştür. Çalışmada

içsel değişkenlerden özkaynakların toplam aktiflere oranının büyüklüğünün, bilanço dışı faaliyetlerin artmasının ve ölçek ekonomisinin banka performansına olumlu anlamda etki oluşturduğu, dışsal değişkenler arasında ise üretim endeksinin aktif karlılığı üzerinde olumlu bir etki oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Karakuş, Zor vd. (2017), 2006-2015 yılları arasında Türkiye'deki ticari bankalar üzerinde yapmış olduğu çalışmada aktif karlılığı, özkaynak karlılığı ve net faiz marjının belirleyen içsel faktörlerin yerli ve yabancı bankalar için iki ayrı grup oluşturarak analiz etmiştir. Çalışma neticesinde yerli ve yabancı bankaların performanslarına etki eden içsel faktörlerin benzer nitelikte olduğu görülmüştür. Ulusal sermayeli bankaların aktif karlılığını aktif büyüklüğü, özkaynakların toplam aktiflere oranı, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, özel karşılıkların toplam kredilere oranı pozitif yönde etkilerken, faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranı negatif yönde etkilemektedir. Yabancı sermayeli bankalarda da aktif büyüklüğünü etkileyen faktörler özkaynakların toplam aktiflere oranı ve faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranıdır. Özkaynak karlılığını aktif büyüklüğü ve özkaynakların aktif toplamına oranı her iki banka türünde de olumlu anlamda etkilemektedir. Faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı ulusal sermayeli bankalarda, likit aktiflerin toplam aktiflere oranı da yabancı sermayeli bankalarda özkaynak karlılığını etkileyen içsel faktörlerdendir. Net faiz marjını ise her iki banka grubu için özkaynakların toplam aktiflere oranı ve özel karşılıkların toplam kredilere oranı pozitif olarak etkilemektedir.

Saldanlı ve Aydın (2016), 2004-2014 döneminde Türk bankacılığında karlılığı etkileyen faktörleri belirlemek üzere yapmış olduğu çalışmada aktif karlılığının ve öz kaynak karlılığının bağımlı değişken olduğu iki model kurarak karlılığa etki eden faktörleri tespit etmeye çalışmıştır. Banka performansına karlılık anlamında etkisi olduğu düşünülen değişkenlerden özkaynakların toplam aktiflere oranı, likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülükler oranı, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı ve faiz gelirlerinin faiz giderine oranı aktif karlılığı üzerinde anlamlı etkisinin olduğu, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranının ise öz kaynak karlılığı üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Makro değişkenlerin özkaynak karlılığına dair herhangi bir anlamlı etkisi gözlemlenmemiştir.

YEDİNCİ BÖLÜM

PANEL REGRESYON ANALİZİ

7.1. PANEL VERİ ve PANEL REGRESYON

Ekonometrik analizlerde zaman serisi verileri, yatay kesit verileri ve panel veriler olmak üzere üç çeşit veri türü kullanılmaktadır. Zaman serileri kullanılarak yapılan çalışmalarda bir veya birkaç değişkenin değerlerinin zamana göre değişimi analiz edilirken, yatay kesit verileri ile yapılan çalışmalarda ise bir veya birkaç değişken için zamanın belirli bir noktasında farklı birimlerden alınan veriler analiz edilmektedir (Gujarati, 2006:636).

Genellikle finansal analizlerde kullanılan panel veri, zaman boyutu olan yatay kesit verilerden oluşan bir veri türüdür. Panel veri analizi günümüzde özellikle finansal analizlerde kullanılsa da birçok alanda yapılan çalışmalarda kullanımı mevcuttur. Panel veri, zaman serisi verileri ve yatay kesit gözlemlerinin karması şeklinde olması nedeniyle içeriği itibarıyla zaman serisi ve yatay kesit verilerine nazaran daha zengin bir veri türüdür (Greene, 2003:612). Panel veriyi karma veri, zaman serisi ve kesit verisinin birlikte hali, mikropanel veri ve uzun kesit verisi gibi isimlendirmeler ile de ifade etmek mümkündür (Gujarati, 2006:591).

Zaman serisi ve yatay kesit verilerinin etkileşim halinde olması nedeniyle bu iki veri türünün beraber analiz edildiği panel veri kullanılarak oluşturulan modellerin, bu serilerin ayrı olarak kullanıldığı analizlere nazaran daha doğru sonuçlar ürettiği bilinmektedir (Baltagi, 2005:4–7).

Ekonometrik modellerde panel veri kullanmanın, diğer veri türlerine göre bazı avantajları bulunmaktadır. Bu avantajlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Baltagi, 2005: 4-6):

- Panel verinin barındırdığı yatay kesitlerin (kişiler, işletmeler, ülkeler vb.) heterojen olduğu öngörülmekte ve veri setinin heterojenliği kontrol edilmektedir. Heterojenliğin tek başına kontrol altında tutulamadığı zaman

serisi ve yatay kesit analizlerinde önyargılı ve taraflı sonuçlar çıkma ihtimali bulunmaktadır.

- Panel veri analizinde, gözlem sayısının ve serbestlik derecesinin zaman serisi ve kesit veri analizlerine göre daha fazla olması sebebiyle çoklu doğrusal bağlantı sorunu ile daha nadir karşılaşılmaktadır.
- Panel veri, görece daha istikrarlı bir yapıda olan ve bu sebeple birçok değişimi gizleyen yatay kesit verilerine kıyasla bir değişimin sonrası uyum sürecinin daha güçlü analiz edilmesine imkan sağlamaktadır. Örnek verecek olursak; işsizlik oranı değişimleri, gelir hareketliliği, işgücü devir hızı gibi veriler panel veri ile daha iyi analiz edilebilmektedir. Panel verinin yeteri kadar uzun zaman dilimini kapsadığı durumlarda ekonomi politikasındaki değişimlere uyum sürecinin analiz edilebilmesi de mümkündür (Hsiao, 2003:4).
- Panel veri analizi zaman ve yatay kesit verilerinin birlikte kullanılmasının bir avantajı olarak daha karmaşık modellerin kurulmasına olanak sağlar. Zaman ve yatay kesit verileri ile ölçülemeyecek etkilerin analizinin yapılmasını mümkün kılar.
- Panel veri, kısa zaman serisi veya sayıca az kesit gözleminin olduğu durumlarda da analiz yapılmasına olanak sağlamaktadır.

Panel veri kullanımının avantajları yanı sıra veri toplama problemi, hata payının sapmalı tahmini ve zaman serisinin çoğunlukla kısa olması gibi dezavantajları bulunmaktadır. Panel veri zaman serisi, yatay kesit verisi ve panel veriye ait sapmaların tamamını içerdiğinden hata terimi çoğunlukla sapmalıdır. Panel verinin bir diğer dezavantajı ise verilere erişimdeki güçlülüdür. Özellikle sansürlü gözlem ve anket çalışmalarındaki cevaplanmayan sorularda bu problem yaşanmaktadır. Son olarak da panel veride birim boyutu fazla olsa da zaman boyutunun kısa olması özellikle doğrusal olmayan panel veri modellerinde problem oluşturmaktadır (Tatoğlu, 2018:14).

N sayıda birim ve her birime ait T sayıda gözlemden oluşan panel veri genel olarak (Tatoğlu, 2018:37);

$$Y_{it} = \beta_{0it} + \beta_{1it}X_{1it} + \beta_{2it}X_{2it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + u_{it} \quad i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T$$

veya kısaca;

$$Y_{it} = \beta_{0it} + \sum_{k=1}^K \beta_{kit} X_{kit} + u_{it} \quad i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T$$

şekilde ifade edilmektedir.

Bu denklemlerde Y bağımlı değişkeni, X açıklayıcı değişkenleri, u hata terimi vektörünü, β_{0it} sabit kesişim katsayısını ve β_{kit} $K \times 1$ boyutlu parametre vektörünü ifade etmektedir. Denklemlerde görülen alt indislerde i yatay kesit boyutunu (birey, hane halkı, firma, şehir vb.), t ise zaman boyutunu (gün, ay, yıl vb.) temsil etmektedir.

7.1.1. Panel Regresyon Modelleri

Panel regresyon modelleri, sabit, eğim katsayısı veya hata terimi ile ilgili varsayımlara göre sınıflandırılmıştır. Genel olarak ifade edilen panel regresyon modellerinde bağımsız değişkenlerin hepsinin yatay kesit birimlerini aynı derecede etkilediği varsayılmaktadır. Bağımsız değişkenlerin farklı yatay kesit birimlerini farklı ölçüde etkilediği durumlarda genel olarak ifade edilen denklem yetersiz kalmaktadır (Baltagi, 2005:16). Bu çerçevede panel regresyon modelleri katsayıların değişebilirliği, hata terimlerinin özellikleri varsayımına göre havuz modeli, sabit etkiler ve rassal etkiler modeli olarak üç grupta sınıflandırılabilir.

7.1.1.1. Klasik Model (Pooled-Havuzlanabilir Regresyon)

Panel veri analizinde en çok karşılaşılan bu metotta hem sabit hem de eğim katsayılarının birimlere ve zamana göre değişmediği, bütün gözlemler için homojen olduğu varsayılmaktadır. Havuz modelinde sabit parametre β_{0it} ve bağımsız değişkenlere ait parametreler β_{kit} birimlere ve/veya zamana göre değişim

göstermezler. Havuzlanabilir modellerde her bir kesit biriminin sabit tahmin edicisi aynı olup β_{0it} her kesit birimi için aynı varsayılmaktadır (Wooldridge, 2002:301).

Havuzlanabilir modellerde geleneksel En Küçük Kareler (EKK) Modeli veya Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) Modeli kullanılmaktadır. Ancak hata teriminin heteroskedastik ve otokorelasyonlu olmasından dolayı; GEKK tahmincileri, EKK tahmincilerinden daha iyi sonuç vermektedir (Tatoğlu,2005:21).

Klasik modelde, tahmin edilen parametre sayısının kullanılan gözlem sayısını aştığı durumlarda modelle ilgili sıkıntılar oluşabilmektedir. Bu sıkıntıların çözümü olarak katsayıların değişebilirliğine ve hata terimlerinin özelliklerine göre farklı modeller mevcuttur (Wooldridge, 2002:301).

7.1.1.2. Sabit Etkiler Modeli (Fixed Effects)

Sabit etkiler modelinde, katsayılar birimlere veya birimler ve zaman göre değişim göstermektedir. Bu modellerde eğim parametreleri yatay kesit birimlerinin tümü için aynı ($\beta_i=\beta$) olup, sabit parametre birim etki içerdiğinden dolayı birimden birime farklılık göstermektedir (Darnell, 1994:296). Diğer bir ifade ile bir modelde birimler arasındaki farklılıklar veya hem birimler arasında hem de zaman içinde birimlerde oluşan değişimlerin modele dahil edilmesi regresyon denkleminde katsayıların bazı birimlerde veya hepsinde farklı kullanılması ile mümkündür. Bu durumlar için sabit etkiler modelini kullanmak uygundur (Pazarlıoğlu ve Gürler, 2007:4).

Sabit etkiler modelinde birimler arasındaki bireysel farklılıkların sabit terimdeki farklılıklar içinde yakalanabileceği düşünülür. Sabit terimler gösterge değişkenleri ile temsil edilir ve bu gösterge değişkenleri birimler arasında değişebilmekte, fakat zaman içinde sabit olan dışlanmış tüm değişkenlerin etkilerini bulundurmaktadır. Bu sebeple her bir birimi temsil etmek için farklı bir sabit terim kullanılmaktadır. Yani bir sabit etkiler modelinde N adet sabit terim olması söz konusu olabilir. Bu amaçla model tahmininde N sayıda birim arasında farklılık için N sayıda kukla değişken kullanılmaktadır.

Genel olarak bir panel veri aşağıdaki şekilde ifade edilirse;

$$Y_{it} = \beta_{0it} + \beta_{1it}X_{1it} + \beta_{2it}X_{2it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + u_{it}$$

$$i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T$$

Sabit etkili modelde;

$$\beta_{0it} = \beta_{0i} = \bar{\beta} + \mu_i \quad \beta_{1it} = \beta_1; \quad \beta_{2it} = \beta_2; \dots; \beta_{kit} = \beta_k;$$

olduğu varsayılmaktadır.

Bu denklemde, μ_i zamana göre sabit olan birim etkileri, u_{it} hata terimini ifade etmektedir. Birim etkiyi içerdiği için sadece sabit parametrede değişiklik olmakta, zamana göre sabit olup, birimlere göre farklılaşabilmektedir.

Yatay kesit biriminin fazla olduğu, sayıca fazla kukla değişken kullanıldığı durumlarda serbestlik derecesi sorunu ile karşılaşılabilir. Modelde değişken sayısının fazla olması aynı zamanda çoklu doğrusal bağlantı sorununu da beraberinde getirmektedir. Modelin hata terimleri ortalamasının sıfır olması, varyansın değişmediği ve ardışık bağımlılık olmadığı varsayımları da bir dezavantaj olabilmektedir (Gujarati, 2006:718). İlave olarak sabit etkiler modelinde bağımsız değişkenlerin hata terimlerinden bağımsız olduğu varsayımı, birim etki ve bağımsız değişkenlerin korelasyonlu olması sebebiyle probleme yol açabilir.

7.1.1.3. Rassal Etkiler Modeli (Random Effects)

Panel veri analizinin bir diğer modeli de tesadüfi etkiler modeli olarak da bilinen rassal etkiler modelidir. Sabit etkiler modelinde, birim etkilerin μ_i başka bir ifade ile birimler arası farklılıkların sabit olduğunu ve sabit terimdeki farklılıklar ile ifade edilebildiği durumlarda kullanıldığını belirtilmişti. Ancak bazı durumlarda örnekteki birimler tesadüfi olarak seçilmekte ve dolayısıyla birimler arası farklılıklar da tesadüfi olmaktadır. Birimler arası bu farklılıklara tesadüfi farklılıklar denilmektedir. Bu durumda kullanılan modellere rassal etkiler modeli denilmektedir. Büyük bir nüfustan

birimler tesadüfen çekilecek ise, tesadüfi etkiler modelinin kullanılması doğru olacaktır (Tatoğlu, 2018:102).

Genel olarak bir panel veri aşağıdaki şekilde ifade edilirse;

$$Y_{it} = \beta_{0it} + \beta_{1it}X_{1it} + \beta_{2it}X_{2it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + u_{it}$$

$$i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T$$

Rassal etkiler modeli ise;

$$u_{it} = v_{it} + \mu_i \text{ ve};$$

$$Y_{it} = \beta_{0it} + \beta_{1it}X_{1it} + \beta_{2it}X_{2it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + \mu_i + v_{it}$$

olarak ifade edilmektedir.

Tesadüfi etkiler modelinde hata iki kısımdan meydana gelmektedir. Hatanın birinci kısmı belirli bir birey ve zaman aralığı için birime ait kesit sayısının bütünü kesit sayısından ne derece farklı olduğunu, ikinci kısmı ise bireyin ilgili zaman aralığında tesadüfi sapmalarını ifade eden ve bilinen tesadüfi hatadır.

Sabit etkiler modelinde çok fazla parametre olduğu için serbestlik derecesi düşmektedir. Modelde bireysel etkinin “ μ_i ” tesadüfi olduğu varsayıldığında bu problem ortadan kaldırılabilir. Bu durumda u_{it} ve μ_i sıfır ortalama ve sabit varyansa sahiptir ve μ_i , u_{it} den bağımsızdır (Baltagi, 2005:14).

Rassal etkiler modelini tahminlemede kullanılan en etkili yöntem genelleştirilmiş en küçük kareler (GEKK) yöntemidir. Eğer panel verideki kesit birimi sayısı (i) sayıca fazla ve zaman dönemi (t) de kısa ise rassal etkiler modelini kullanmak sabit etkiler modeline kıyasla daha doğru tahminler sağlar. Çünkü bu durumda yatay kesit birimleri için sabit etkiler modeli ile tahmin edilecek parametre sayısı artmaktadır. Yatay kesit birim sayısı fazla olduğunda hangi modelin kullanılacağı kararı analizin geçerliliği açısından önemlidir. İlave olarak (t) zaman gözlem sayısı arttıkça rassal ve sabit etkiler modellerinin sonuçları birbirine yaklaşmaktadır (Gujarati, 2006:650; Gökbulut, 2009:15).

Yukarıda bahsedilen panel veri türleri yanı sıra; panel veri setinin her yatay kesit için aynı uzunlukta zaman serisine sahip olması durumu dengeli (balanced) panel; zaman serisi uzunluklarının yatay kesitlerde farklı olabilmesi durumu ise dengesiz (unbalanced) panel olarak tanımlanmaktadır (Wooldridge, 2003:250). İleriki bölümlerde detaylı bir şekilde açıklanacak olan çalışmamızda dengeli panel kullanılmıştır.

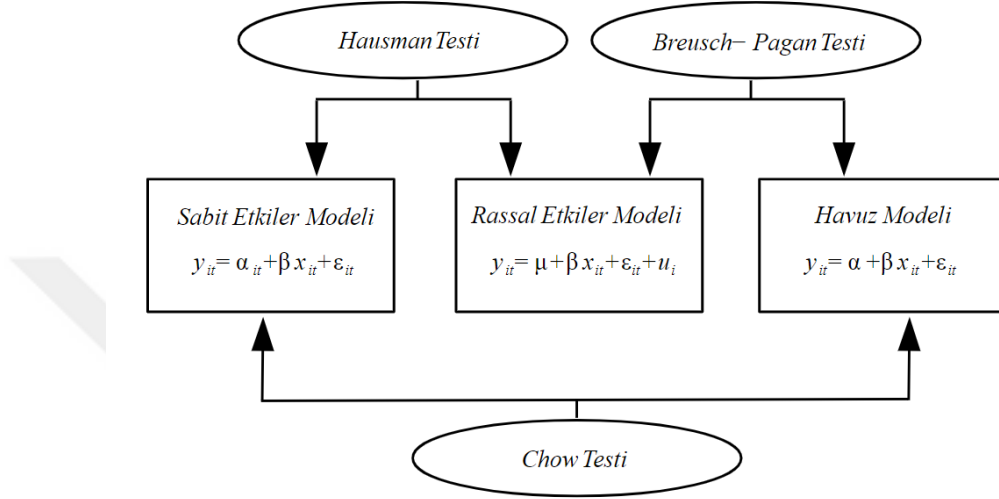
7.1.2.Panel Regresyonda Model Seçimi

Bütün gözlemlerin homojen olduğu yani birim ve/veya zaman etkilerinin olmadığı durumda klasik model olan havuzlanabilir model kullanımı, yapılan testler neticesinde birim ve /veya zaman etkilerinin olduğu anlaşılmış ise de sabit etkiler modeli veya rassal etkiler modelinin kullanılması uygun olacaktır. Diğer bir ifade ile bireysel etkiler ve bağımsız değişkenler arasında korelasyon varsa sabit etkiler modeli; bireysel etkilerle bağımsız değişkenler arasında korelasyon olmadığı durumlarda ise rassal etkiler modelini kullanmak uygun olacaktır. Özellikle zaman periyodunun kısa dönem içerdiği ve yatay kesit biriminin sayıca fazla olduğu durumlarda iki model farklı sonuçlar verebilmektedir.

Veri setindeki örneklem büyüklüğü yeterince fazla ve yatay kesit verilerinin hesaba katılmamış sabit etkilerden bağımsız olduğu varsayılıyorsa, ortak sabit regresyon modeli daha doğru sonuçlar verecektir. Bunu belirlemek için Breusch-Pagan (LM) testinin uygulanması gerekmektedir. Bu testin sonucuna göre modelde havuzlanabilir model mi rassal etkiler modelinin mi kullanılacağına ve bununla beraber havuzlanabilir modelin ön koşullarının sağlanıp sağlanmadığına karar verilir. Hipotez sonucu red ise, veri setinin havuzlanabilir modele uygun olmadığı ve bu test için gereken ön koşulun sağlanamadığı sonucuna varılır. Hipotez sonucu kabul ise; bu durumda havuzlanabilir model ve rassal etkiler modelinden hangisinin veri setine ve çalışma amacına daha uygun olacağını belirlemek üzere Hausman testi uygulanmalıdır (Greene, 2003:298-299).

Aşağıda yapılması gereken testler şematik olarak sunulmuştur.

Şekil 7.1. Panel Veri Analizinde Model Seçimi

Kaynak: İnci, 2014:195

Bir başka görüşe göre ise; sabit etkili veya rassal etkili modeller arasındaki yapılacak olan seçim tahminin amacına göre şekillenmelidir. Modelin tahmininden belli bir birim için çıkarım yapılacaksa sabit etkili modeller, veri seti büyük bir anakütlenin gözlemlerinden oluşuyorsa ve anakütlenin tamamı için bir sonuç çıkarılmak isteniyorsa rassal etkili modelin kullanılması daha iyi netice vermektedir (Tatoğlu, 2005:47).

7.1.2.1. Breusch – Pagan (LM) Testi

Klasik modelin yani havuzlanabilir modelin testi için F, LR (Likelihood Ratio_Olabilirlik Oranı), LM (Breusch Pagan Lagrange Multipliers- Lagrange Çarpanı), score testleri ve Wooldridge'nin testleri kullanılabilir. Bu testlerin bir kısmı sabit etkiler tahmincileri üzerinden yapılırken bir kısmı da tesadüfi etkiler tahmincileri üzerinden yapılmaktadır. H_0 hipotezinin reddi sadece klasik modelin geçerli değil sabit veya tesadüfi etkiler modelinin de geçerli olabileceğinin işaretidir.

Bu modellerden en sık kullanılan Breusch-Pagan (LM) testini detaylı bir şekilde ele alacak olursak; Breusch-Pagan (1980), havuzlanmış en küçük kareler modelinin kalıntılarına dayanan Lagrange Çarpanı testini, bireysel heterojenliğin olup olmadığını, bir diğer deyimle en küçük kareler modelinin uygunluğunu tesadüfi etkiler modeline karşı sınamak üzere geliştirmiştir (Tatoğlu, 2018:178).

Havuzlanabilir model ile rassal etkiler modelinin arasında seçim yapılabilmesini sağlayan bu testte sıfır hipotezi aşağıdaki gibidir (Baltagi, 2005):

H_0 : Veriler için havuz modeli uygundur, $\sigma_\mu^2 = 0$.

H_1 : Veriler için havuz modeli uygun değildir, $\sigma_\mu^2 > 0$.

Rassal etkiler modelinin seçilmesi için gruplar arası varyansın sıfır olduğunu ifade eden sıfır hipotezinin reddedilmesi gerekmektedir.

Breusch-Pagan LM test istatistiği aşağıdaki gibidir:

$$LM = \frac{NT}{2(T-1)} \left[\frac{\sum_{i=1}^N (\sum_{t=1}^T u_{it})}{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T u_{it}^2} - 1 \right]^2$$

Formüldeki u , havuzlanmış en küçük kareler modelinin kalıntılarıdır. LM test istatistiği sonucu X^2 tablosu değerinden küçük ise H_0 hipotezi rededilemez, aksi durumda H_0 hipotezi reddedilir (Tatoğlu, 2018:178).

7.1.2.2. Hausman Testi

Sabit etkiler ve tesadüfi etkiler tahmincileri arasında tercih yapabilmeyi sağlayan ve en çok kullanılan test Hausman testidir. Hausman testinin yanı sıra Wald, t ve F testleri de bulunmaktadır (Tatoğlu, 2018:194).

Bu testler arasından literatürde sıklıkla kullanılan ve birçok kullanım alanı olan Hausman testi detaylı bir şekilde incelenecektir. Hausman (1978) testi, yapılan testler neticesinde birim ve/veya zaman etkilerinin olduğu görülmüşse, bu etkinin sabit mi

tesadüfi mi olduğu aşamasında belirleyici olacak olan testtir. Sabit ve tesadüfi modeller arasında karar vermeye yardımcı olan en önemli fark birim etkisinin bağımsız değişkenlerle ilişkili olup olmadığıdır.

Hausman testi ile sabit etki model parametre tahmincileriyle rassal etkili modelin parametre tahmincileri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı incelenir. Diğer bir ifadeyle bu test ile yatay kesit veya yatay kesit ve zaman farklılıklarının katsayılarını yani rassal etkili modelin hata terimi bileşenlerinin modeldeki bağımsız değişkenlerden bağımsız olduğu hipotezinin geçerliliği sınanmaktadır (Greene, 2003:72-73).

Hausman testi birim etki nedeniyle hata terimi ile açıklayıcı değişkenler arasında ilişki olup olmadığını, rassal etkiler modelinin uygunluğunu ölçmektedir. Hata terimi ile açıklayıcı değişkenler arasında ilişki yoksa rassal etkiler modeli geçerli olmaktadır.

H_0 : Rassal etkiler mevcuttur.

H_1 : Rassal etkiler yoktur.

Hausman testinde açıklayıcı değişkenler ve birim etki arasında korelasyonun olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilir ise, sabit etkiler modelinin kullanımının daha uygun olacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Hausman test istatistiği sonucu X^2 tablosu değerinden büyük ise H_0 hipotezi reddedilir. Aksi durumda H_0 hipotezi reddedilemez. Sıfır hipotezinin reddedilmesi halinde sabit etkiler modeli uygun olurken, tersi durumda rassal etkiler modelinin kullanılması uygundur (Hausman, 1978:1256).

7.1.2.3. F (Chow) Testi

Chow testinden (1960) uyarlanmış olan F testi de, klasik modelin geçerliliğini test etmek üzere kullanılan bir modeldir. Bu test ile verilerin birimlere göre değişkenlik gösterip göstermediği test edilmektedir. Veri birimlere göre değişkenlik göstermiyor ise klasik modeli kullanmak uygun olacaktır. Model klasik model ile ifade edilmekte, en küçük kareler yöntemi kullanılmaktadır (Tatoğlu,2018:168).

F testini zaman boyutunun sınırlı olduğu ve yatay kesit sayısının zaman boyutundan fazla olduğu durumlarda Breusch-Pagan testi yerine tercih etmek daha uygun olmaktadır.

F testinin hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H_0 : Veriler için havuzlanabilir model uygundur.

H_1 : Veriler için havuzlanabilir model uygun değildir.

H_0 hipotezi reddedilirse parametreler birimlere göre değişmektedir, yani klasik model uygulamak doğru olmayacaktır.

7.1.3.Panel Regresyonda Dikkate Alınan Başlıca Varsayımlar

Bu bölümde panel regresyon kullanılarak yapılan çalışmaların varsayımları olan panel durağanlık, çoklu doğrusal bağlantı varsayımının test edilmesi, otokorelasyon ve değişen varyans problemlerinin olup olmadığının tespiti ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

7.1.3.1. Panel Durağanlık Testleri

Finansal analizlerde çoğunlukla yatay kesit verileri veya zaman serisi verileri kullanılarak analiz ve çıkarım yapılmaya çalışılmaktadır. Ekonometrik analiz içeren çalışmalarda zaman serisi içeren seriler kullanıldığında ise, zaman serileri genellikle bazı süreçlerin birikimli etkilerini içerdiklerinden dolayı serilerin durağan olması, doğru sonuç elde edebilmek için önem arz eder. Bir zaman serisinin durağan olması serinin ortalama ve varyansının zaman içerisinde sabit ve dönemler arasındaki kovaryansın değişkenlerin gözlem zamanında değil dönemler arasındaki uzaklığa bağlı olduğu durumda sağlanabilmektedir. Bir serinin durağan olmaması durumunda, seri uzun dönem ortalamasını koruyamaz ve zaman dilimi sonsuza yaklaştığında varyans değeri de sonsuza ulaşır. Bu durum sahte regresyona sebep olmakta ve model tahminleri hatalı sonuç vermektedir (Kutlar, 2000:43).

Durağan olmayan zaman serilerinde kısa dönem ortalaması normalüstü şekilde değişirken, uzun dönemde sabit olmaktadır. Bu nedenle bir zaman serisinin kısa dönem ortalaması durağan değilse çözüm olarak serinin birinci veya çoğunlukla gerek olmasa da ikinci farklı alınarak seri durağan hale getirilir. Bu farkların durgunluğu veya durağanlığı (birim kök içermemesi), istatistik açıdan oldukça tercih edilmektedir. Varyansına göre durağan olmayan seriler için ise çözüm, serilerin logaritmasının veya karekökünün alınarak durağanlaştırılmasıdır (Pekkaya, 2011:71).

Panel verilerin durağan olup olmadığını test etmek üzere çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bu testlerden bazıları Levin, Lin ve Chu (2002) ile Breitung ve Das (2005)'in geliştirdiği panel birim kök testleri endüstri ve firma düzeyinde veri bulunduran panel veri analizleri için daha sık kullanılmaktadır. Bu testlerden Levin, Lin ve Chu (2002) testi sabit parametrelerin kesitlerin tamamı için ortak olduğu varsayımına dayanır. Bu çalışmada da Levin, Lin ve Chu (2002) panel birim kök testi kullanılması tercih edilmiştir (Levin vd., 2002:18). Panel veri modellerinde birim kök sınaması için Levin, Lin ve Chu-t testi (LLCt) yanı sıra Impeseran ve Shin-W testi (IPSw) , ADF-Fisher Chi Square testi (ADF) ve PP - Fisher Chi-square testi de sık kullanılan yöntemlerdir. Bu yöntemlere ilave olarak Breitung-t testi, Hadri-Z testi ve Choi Z testi gibi testler de görece daha nadir de olsa birim kök sınaması için kullanılan yöntemlerdendir. Çalışmada panel birim kök testi için Levin, Lin ve Chu testi ve ortak birim kök incelemesi yapılırken her birim değişken için de Im-PesaranShin testi ile birim kök incelemesi yapılmıştır.

Bu testlerin hipotezleri ve test istatistiklerinin hesap tekniği Dickey-Fuller (1979) ve Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) birim kök testlerine dayanmaktadır.

H_0 = Seride birim kök vardır (Seri durağan değildir).

H_1 = Seride birim kök yoktur (Seri durağandır).

Test istatistiği olasılığı değeri (p) kritik değerden (%1, %5, %10) küçük olduğu durumda serilerin birim kök içerdiğini belirten sıfır hipotezi reddedilir. H_0 hipotezinin reddi panel birim kök olmadığı anlamına gelmektedir.

7.1.3.2. Değişen Varyans Problemi

Değişen varyans panel veri analizinde hata terimi ile ilgili bir varsayımdır. Değişen varyans (heteroscedasticity) sabit varyans varsayımının geçerli olmaması anlamına gelmektedir, başka bir ifade ile hata terimi varyanslarının kesitlerin hepsi için farklı olması ile kovaryanslarının da sıfırdan farklı olması durumudur. Yatay kesit verileri içeren analizlerde hata teriminin koşullu varyansının farklılık göstermesi durumu genellikle karşılaşılan bir durumdur.

Bir modelde değişen varyans olmasının nedenleri aşağıdaki şekilde sıralanabilmektedir (Albayrak, 2008:113-114):

- Önemli açıklayıcı değişkenlerin modele dahil edilmemesi,
- Mevsimsellik içeren zaman serisinin modelde bağımlı değişken olması,
- Değişen varyans sorunu kesit verilerinde daha sık görüldüğünden analizin kesit veri içermesi,
- Bağımlı değişkenin yanlış tanımlanmış veya yanlış ölçülmüş olması ve bu problemin bağımlı değişken(ler)e göre değişmesi,
- Türdeş olmayan anakütller ile çalışılması.

Değişen varyans problemi sınaması Greene testi veya Wald testi ile test edilebilir. Bu testte, eş varyanslılık üzerine kurulu sıfır hipotezi olasılık değerinin (p) %5 anlamlılık düzeyinde 0.05'den düşük olması durumunda modelde değişen varyans olduğu saptanacağından sıfır hipotezi reddedilir (Gujarati, 2006:754-760).

Değişen varyans problemini ortadan kaldırmak için değişken dönüştürme (logaritma alma vb.) yöntemleri kullanılabilir.

7.1.3.3. Otokorelasyon Problemi

Otokorelasyon panel veri analizinde hata terimi ile ilgili bir diğer varsayımdır. Otokorelasyon, hata terimlerinin birbirini izleyen değerlerinin birbirinden bağımsız olmaması yani, birbirlerini etkilemesi durumudur. Bir diğer ifade ile hata terimlerinin

geçmiş hatalar ile arasında ilişki bulunması anlamına gelmektedir. Panel veri analizinde otokorelasyon olması tutarsız sonuçlar elde edilmesine sebep olabilmektedir. Bu problem panel veri zaman serisi içerdiğinden, panel veri analizlerinde genellikle karşılaşılan bir durumdur.

Regresyon analizinden otokorelasyon probleminin bulunması; regresyon katsayılarının tahmin gücünün yeterli olmamasına, regresyon katsayılarının anlamlılığını ölçen testlerin geçersiz olmasına ve bunların bir sonucu olarak da regresyon denklemi sonucuna bağlı olarak elde edilen bulguların başarısızlığına sebep olabilmektedir (Granger ve Newbold, 1974:111-112).

Panel veri setinde otokorelasyon probleminin olup olmadığı Wooldridge otokorelasyon testi ile tespit edilebilmektedir. Bu testin hipotezleri şu şekildedir:

H_0 = Hata terimleri arasında otokorelasyon yoktur.

H_1 = Hata terimleri arasında otokorelasyon vardır.

Wooldridge otokorelasyon test istatistiği sonucu hesaplanan olasılık değeri (p) 0,05'den küçük olduğu durumda sıfır hipotezi reddedilmektedir. Yani; veri setindeki seriler arasında otokorelasyon vardır sonucuna erişilmektedir.

7.1.3.4. Çoklu Doğrusal Bağlantı Problemi

Regresyon analizinin varsayımlarından biri bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı (multicollinearity) olmamasıdır. Bu problem bağımsız değişkenlerden biri veya birkaçı arasında tam veya tama yakın doğrusal bir ilişkinin olması anlamına gelmektedir. Çoklu doğrusal bağlantı olduğu durumlarda, doğrusal ve yansız tahminciler arasındaki EKK tahmincisi ciddi anlamda olumsuz etkilenmektedir (Kennedy, 2003: 206).

Literatürde çoklu doğrusal bağlantının anakütleden kaynaklanan bir problem olmadığına, genellikle nedeninin örneklem kaynaklı veya veri yetersizliği kaynaklı olduğuna dair görüşler mevcuttur. Değişkenlerin zaman içerisinde beraber değişim trendinde olmaları ve bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerinin modelde ayrı

birer değişken olarak kullanılması sıkça çoklu doğrusal bağlantıya sebep olan durumlar olarak belirtilebilir.

Bir regresyon analizinde çoklu doğrusal bağlantı problemi olduğunda aşağıdaki sorunlarla karşılaşılmaktadır:

- Çoklu doğrusal bağlantının tam olduğu durumlarda regresyon katsayıları belirsiz ve regresyon katsayıların standart hataları sonsuzdur.
- Modelin R^2 değeri yüksek olmaktadır, fakat bağımsız değişkenlerden çok az bir kısmı t testine göre anlamlıdır.
- Çoklu doğrusal bağlantı olması durumunda regresyon katsayılarının varyans ve kovaryansları artmaktadır.
- Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenle olan ilişkilerinin yönü kuramsal ve ampirik beklentilerle çelişebilmektedir.

Çoklu doğrusal bağlantı probleminin tespit edilebilmesi için üç yaklaşımdan söz edilebilir(Toplu, 2016:114:115):

- Değişken çiftleri arasındaki korelasyon katsayısının mutlak değerinin 0,80 den 1'e yaklaştığı hallerde çoklu doğrusal bağlantı olabileceği ihtimali dşnlmelidir. Ayrıca R^2 değerinin bir modelde yüksek olması ve anlamlı bir F istatistiğinin modelin katsayılarının t testinin anlamsız olması da çoklu doğrusal bağlantı problemine işaret etmektedir.
- VIF (Variation Inflation Factor-Varyans şişirme Faktörü) değeri de çoklu doğrusal bağlantı olup olmadığının bir göstergesidir. Bağımsız değişkenlerin teker teker bağımlı değişken gibi modellenmesi sonucunda R^2 istatistik değeri elde edilir. $VIF_i = 1/(1 - R_i^2)$; R_i =itahmin edicisinin değişiminin diğer değişkenlerde açıklama oranını ifade etmektedir. Kritik VIF değeri literatürde genellikle 5 iken bazı çalışmalarda bu değerin 10 olarak kabul edildiğine de rastlanılmıştır. Bu değerler R^2 olarak 0,80 ve 0,90 değerlerine denk gelmektedir (Akdi, 2011: 494).

Üç bağımsız değişkeni olan bir regresyon modelinin VIF değerinin hesaplanmasını inceleyecek olursak regresyon modeli (Albayrak, 2005:110):

$$y_i = b_0 + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + e_i$$

olarak ifade edildiğinde,

- İlk olarak x_1 bağımsız değişkeni bağımlı değişken gibi ve x_2 ve x_3 değişkenleri bağımsız değişken olarak alınıp modelin R_1^2 değeri bulunur ve bu değer $VIF(X_1) = 1/(1 - R_1^2)$ formülünde kullanılarak x_1 için varyans artırıcı faktör (VIF) değeri hesaplanır.
- İkinci olarak x_2 bağımsız değişkeni bağımlı değişken gibi ve x_1 ve x_3 değişkenleri bağımsız değişken olarak alınıp modelin R_2^2 değeri bulunur ve bu değer $VIF(X_2) = 1/(1 - R_2^2)$ formülünde kullanılarak x_2 için varyans artırıcı faktör (VIF) değeri hesaplanır.
- Son olarak da aynı işlemler yapılarak; x_3 bağımsız değişkeni bağımlı değişken gibi ve x_1 ve x_2 değişkenleri bağımsız değişken olarak alınıp modelin R_3^2 değeri bulunur ve bu değer $VIF(X_3) = 1/(1 - R_3^2)$ formülünde kullanılarak x_3 için varyans artırıcı faktör (VIF) değeri hesaplanır.

Bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında ilişki yok ise VIF değeri 1, tam bir ilişki varsa da VIF değeri sonsuz olmaktadır. Genellikle VIF değeri 10 veya 10'dan büyük ($VIF \geq 10$) ise; çoklu doğrusal bağlantı problemi bulunmaktadır.

- Regresyon katsayılarının büyüklüğü ve işaretinin de çoklu doğrusal bağlantıya işaret olabildiği teori dışında bir gösterge olarak belirtilmektedir. Ayrıca bağımsız değişkenin modelde bulunması veya modelden çıkarılması regresyon katsayılarının değerinde ve işaretinde büyük değişiklikler oluşturuyorsa çoklu doğrusal bağlantı problemi olduğundan bahsedilebilir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

YABANCI SERMAYELİ BANKA GİRİŞİNİN ULUSAL BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİNİN PANEL VERİ ANALİZİ İLE ÖLÇÜLMESİ

Çalışmanın önceki bölümlerinde küreselleşme, uluslararası sermaye hareketleri, bankacılıkta doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bankacılık tarihi ve çeşitleri ile günümüz Türk bankacılığı, bankacılık sektörü performans ölçümü, yabancı sermayeli banka girişinin ulusal bankacılık sektörüne etkisi konusunda yapılan literatür çalışmaları ve panel veri regresyon analizi yöntemlerine değinilmiştir. Bu bölümde ise; yabancı sermayeli banka girişinin ulusal bankacılık sektörüne etkisi Türkiye bankacılık sektörü ele alınarak incelenmiştir.

8.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU ve AMACI

Bu araştırmanın konusu, Türkiye'deki yabancı sermayeli banka girişinin etkisinin ulusal bankacılık sektörüne etkisinin değerlendirilmesidir.

Yapılacak bu tez çalışması ile yabancı sermayeli bankaların ulusal bankacılık sektörüne etkisi, bir bankanın ulusal veya yabancı sermayeli olmasının performansı üzerinde etkili olup olmadığının araştırılması yoluyla incelenecektir. Aynı zamanda gerek ulusal, gerekse de yabancı sermayeli mevduat bankalarının performanslarını etkileyen faktörlerin banka karlılık göstergelerinden olan ROA ve ROE kullanılarak belirlenmesi amaçlanmıştır.

8.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI ve VERİ SETİ

Çalışma Türkiye'de faaliyet gösteren bankaları kapsamakta olup yalnızca mevduat kabul eden ticari bankalar dikkate alınmıştır. Literatür taraması yapılırken yurt dışında yapılan pek çok çalışmada panel veri yönteminin kullanıldığı görülmüştür. Bu nedenle çalışmanın devamında yurt dışında ve Türkiye'de yapılan çalışmalar da dikkate alınarak, panel veri yöntemine göre veriler analiz edilmiştir. Veri zarflama metodunun kullanıldığı çalışmalar da mevcut olmasına rağmen, bu yöntemin etkinlik

ölçme veya sıralama sonucu belirleme amacı için kullanılması nedeniyle çalışmada tercih edilmemiştir.

Araştırma kapsamında Türkiye’de faaliyet gösteren yerli (kamusal ve özel) ve yabancı sermayeli (Türkiye’de kurulmuş ve Türkiye’de şube açan) mevduat bankaları ele alınmıştır. Banka performansı en önemli karlılık göstergelerinden olan ROA ve ROE rasyoları özelinde incelenmiş olup, bankacılık sektörü performansı ölçümünde dünya çapında kullanılan CAMELS yönteminden türetilmiş, TBB’nin de kullandığı seçilmiş rasyolardan faydalanılmıştır.

2018 yılsonu itibariyle Türkiye’de faaliyet gösteren 13 yerli sermayeli ve 21 yabancı sermayeli banka bulunmaktadır. Yabancı sermayeli bankalar sermayesinin yüzde 51’den fazlası yabancı sermaye olan bankalardır. 2018 yılsonu itibariyle faaliyette olan mevduat bankaları Tablo 8.1.’de gösterilmiştir.

Tablo 8.1. Türkiye Bankacılık Sistemi Mevduat Bankaları (31.12.2018 tarihi itibarıyla)

Mevduat Bankaları
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.
Türkiye Halk Bankası A.Ş.
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları
Adabank A.Ş.
Akbank T.A.Ş.
Anadolubank A.Ş.
Fibabanka A.Ş.
Şekerbank T.A.Ş.
Turkish Bank A.Ş.
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.
Türkiye İş Bankası A.Ş.
Yapı Kredi Bankası A.Ş.
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar
Birleşik Fon Bankası A.Ş.
Yabancı Sermayeli Bankalar
Türkiye’de Kurulmuş Bankalar
Alternatif Bank A.Ş.
Arap Türk Bankası A.Ş.
Bank of China Turkey A.Ş.
Burgan Bank A.Ş.
Citibank A.Ş.
Denizbank A.Ş.
Deutsche Bank A.Ş.
HSBC Bank A.Ş.
ICBC Turkey Bank A.Ş.
ING Bank A.Ş.
MUFG Bank Turkey A.Ş.
Odea Bank A.Ş.
QNB Finansbank A.Ş.
Rabobank A.Ş.
Turkland Bank A.Ş.
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
Türkiye’de Şube Açan Bankalar
Bank Mellat
Habib Bank Limited
Intesa Sanpaolo S.p.A.
J.P. Morgan Chase Bank N.A.
Société Générale (SA)

Kaynak: TBB

Çalışmaya Türkiye’deki bankacılık sektörünü temsilen yukarıda listesi sunulan mevduat bankaları arasından 2008-2018 dönemleri arasında faaliyet göstermiş olan, tasarruf mevduatı ve sigorta fonuna devredilmiş olan 1 banka ve Adabank hariç, tüm yerli bankalar ve 15 tane de yabancı banka dahil edilmiştir. Bank of China Turkey

A.Ş., MUFG Bank Turkey A.Ş., Odea Bank A.Ş., Rabobank A.Ş., Intesa Sanpaolo S.p.A. dengeli panel veri modeli için verilerin eksik olmasından dolayı, yerel sermayeli bankalardan Adabank A.Ş ve yabancı sermayeli bankalardan ise J.P. Morgan Chase Bank N.A. toplam kredi ve alacak değerleri sıfır olması nedeniyle analiz kapsamına dahil edilmemiştir. Sonuç olarak; çalışma 2008-2018 dönemleri arasında faaliyet gösteren 11 yerel sermayeli banka ve 15 yabancı sermayeli banka olmak üzere 26 mevduat bankası bilanço ve gelir tablosu verileri ile gerçekleştirilmiştir.

Veri setinin yapısı doğrultusunda analizde, dengeli panel veri ve rassal etkiler (random effect) modeli kullanılmış olup, çalışma hipotezlerine dair yapılan istatistiksel analizlerde E-Views 10.0 ve Stata 13.0 istatistik paket programlarından faydalanılmıştır.

8.3. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİLERİN ELDE EDİLMESİ ve KULLANILAN DEĞİŞKENLERİN SEÇİMİ

8.3.1.Araştırmada Kullanılan Verilerin Elde Edilmesi

Bu çalışmada kullanılan bankalara ait bilanço, gelir tablosu ve kuruluş yılı bilgileri olmak üzere tüm veriler TBB resmi web sitesinde (www.tbb.org.tr) bulunan İstatistiki Raporlar ve TBB Veri Sisteminden temin edilmiştir. Bu web sitesi Türkiye’de faaliyet gösteren tüm bankaların bilanço, gelir tablosu, finansal oranları, banka bilgilerine dair veri ve çeşitli kategorilerde düzenlenmiş raporlar yayınlamaktadır. Analizde 2008-2018 dönemlerinde faaliyet gösteren mevduat bankaları 2 gruba ayrılmıştır. Birinci grup kamu ve özel mülkiyetteki yerel sermayeli bankalar, ikinci grup ise sermayesinin yüzde 51’den fazlası yabancı sermaye olan Türkiye’de kurulmuş ve Türkiye’de şube açan bankalardan oluşmaktadır.

Analizde kullanılan bağımlı ve bağımsız değişken verileri Türkiye Bankalar Birliği tarafından yayımlanan Türkiye’de Bankacılık Sistemi Seçilmiş Rasyolar (2008-2018) veri setinden, yine TBB tarafından yayınlanan aktif büyüklüğü verisi ve TBB tarafından sunulan veriler üzerinden kendi hesaplamalarımız sonucunda elde ettiğimiz oranlardan oluşmaktadır. Çalışmada analize dahil edilen bütün bankaların makro düzeyde etkilenme derecesinin aynı olduğu varsayımı yapılmıştır. Çalışmada

ayrıca, bankaların yerli veya yabancı olma durumunu ifade etmek üzere niteliksel bilgi anlamında kukla (dummy) değişken kullanılmış olup; yerli sermayeli bankalar “1” ile yabancı sermayeli bankalar ise “0” ile belirtilmiştir.

8.3.2.Araştırmada Kullanılan Değişkenlerin Seçimi

Çalışmada kullanılmış olan bağımlı ve bağımsız değişkenler bu konuda daha önce yapılmış olan ulusal ve uluslararası çalışmalara, konunun uzmanlarından alınan görüşlere ve kendi yorumumuza göre seçilmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenler Tablo 8.2.’de sunulmuştur.

Tablo 8.2. Analizde Kullanılan Değişkenler

Bağımlı Değişkenler (Açıklanan Değişkenler)		
ROA	Ortalama Aktif Karlılığı	$ROA = \text{Net Kar(Zarar)} / (\text{Dönembaşı Aktifler} + \text{Dönemsonu Aktifler} / 2)$
ROE	Ortalama Özkaynak Karlılığı	$ROE = \text{Net Kar(Zarar)} / (\text{Dönembaşı Özkaynaklar} + \text{Dönemsonu Özkaynaklar} / 2)$
Bağımsız Değişkenler (Açıklayıcı Değişkenler)		
YBP	Yabancı Banka Payı	$YBP = t \text{ yılındaki Toplam Yabancı Banka Aktifi} / t \text{ yılındaki Toplam Banka Aktifi}$
PP	Pazar Payı	$PP = i \text{ bankasının } t \text{ yılındaki Kredisi} / t \text{ yılındaki Toplam Banka Kredisi}$
BA	Banka Aktifi	$BA = \text{Banka Aktifi}$
TKTA	Toplam Krediler/Toplam Aktifler	$TKTA = \text{Toplam Krediler} / \text{Toplam Aktifler}$
TMTA	Toplam Mevduat/Toplam Aktifler	$TMTA = \text{Toplam Mevduat} / \text{Toplam Aktifler}$
SYO	Sermaye Yeterlilik Oranı	$SYO = (\text{Özkaynaklar} / (\text{Toplam Risk Ağırlıklı Tutarlar})) * 100$
OTA	Özkaynak /Toplam Aktifler	$OTA = \text{Özkaynak} / \text{Toplam Aktif}$
DATK	Donuk Alacaklar/Toplam Krediler	$DATK = \text{Donuk Alacaklar} / \text{Toplam Krediler}$
AKTA	Alınan Krediler/Toplam Aktifler	$AKTA = \text{Alınan Krediler} / \text{Toplam Aktifler}$
LAKVY	Likit Aktifler/ Kısa Vadeli Yükümlülükler	$LAKVY = \text{Likit Aktifler} / \text{Kısa Vadeli Yükümlülükler}$
BNHO	(Net Bilanço Pozisyonu+Net Nazım Hesap Pozisyonu)/Özkaynak	$BNHO = (\text{Net Bilanço Pozisyonu} + \text{Net Nazım Hesap Pozisyonu}) / \text{Özkaynak}$
FGTA	Özel Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri/Toplam Aktif	$FGTA = \text{Özel Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri} / \text{Toplam Aktif}$
FDGTA	Faiz Dışı Gelir/Toplam Aktif	$FDGTA = \text{Faiz Dışı Gelir} / \text{Toplam Aktif}$
FGITA	Faiz Gideri/Toplam Aktif	$FGITA = \text{Faiz Gideri} / \text{Toplam Aktif}$
DFGTA	Diğer Faaliyet Giderleri/Toplam Aktif	$DFGTA = \text{Diğer Faaliyet Giderleri} / \text{Toplam Aktif}$
BY	Banka Yaşı	$LNBY = \text{Banka Yaşı} (\text{logaritmik})$

Aşağıda çalışmada kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ve bu değişkenlerin çalışmada kullanılma amacına dair kısa açıklamalar verilmiştir:

ROA: Aktif karlılığı olarak adlandırılan ROA, banka karlılık göstergeleri arasında en önemli göstergelerden birisi olup; banka aktiflerinin yani varlıklarının bankanın temel amaçlarından birisi olan karlılık elde etmede ne derece verimli kullanıldığının ölçütüdür. Bankacılık karlılığı ile ilgili yapılan neredeyse tüm akademik çalışmalarda ROA değişkeni bağımlı değişken olarak alınmaktadır.

ROE: Özsermaye karlılığı olarak da bilinen ROE; sermaye sahiplerinin bankaya koymuş oldukları sermayenin ne denli verimli kullanıldığını ifade eden bir diğer en önemli karlılık performansı göstergelerinden birisidir.

YBP: Yabancı banka payı değişkeni çalışmada yabancı sermayeli banka girişinin ulusal bankacılık sektörü karlılığına etkisini ölçebilmek üzere seçilmiş temel değişkendir.

PP: Çalışmada kullanılan bir diğer bağımsız değişken olarak pazar payı değişkeni bir banka için banka kredileri hacminin banka karlılığı üzerinde etkisi olup olmadığını ölçmek üzere seçilmiştir.

BA: Banka aktifi değişkeni, banka aktifi açısından büyüklüğün ölçek ekonomisinden faydalanılarak banka maliyetlerini düşürme neticesinde banka karlılığı ile ilişkisi olabileceği düşüncesi ile çalışmaya dahil edilmiştir.

TKTA ve TMTA değişkenleri bankaların bilanço yapılarının içerisindeki kredi ve mevduat dağılımının banka karlılığı ile ilişkili olabileceği ihtimali ile bağımsız değişken olarak belirlenmiştir.

SYO: Bankaların sermayelerinin miktarının üstlendikleri riskler ile dengesinin kontrolünü sağlamak üzere kullanılan uluslararası bir oran olan sermaye yeterlilik oranı bankaların oluşabilecek riskler karşısında güvende kalmaları için takip edilmesi gereken çok önemli bir orandır. Bir bankaya dair veya bir ülkenin bankacılık sektörüne dair çok önemli bilgi sunan bu rasyonun banka karlılığı ile ilişkisi olabileceği ihtimali ile çalışmaya alınmıştır.

OTA: Bu değişken ise banka varlıklarındaki sermaye yapısının banka karlılığına ilişkisini gözlemlemek üzere modele dahil edilmiştir. Banka bilançosundaki kaldırıcı da ifade eden bu oran yüksek olduğunda borçlanmanın az, düşük olduğunda ise borçlanman fazla olduğu anlamı çıkmaktadır. Toplam varlıklar içerisinde özsermayenin oransal olarak büyüklüğünün karlılığa pozitif veya negatif etki oluşturabileceğine dair çeşitli görüşler mevcuttur.

DATK: Karşılıklar yönetmeliğine göre kapsamı genişletilmiş şekilde brüt takipteki krediler olarak da ifade edilebilecek donuk alacaklar; gerek bir ülkenin ekonomik durumunun öncü göstergesi olarak, gerekse de bankaların aktif kalitesinin ve risklilik durumunun ve dolayısıyla da karlılığının bir göstergesi olarak, önemine binaen modele dahil edilmiştir. Bu oranın yüksek olması bir banka için aktif kalitesinin zayıf, riskinin ise yüksek olması anlamına gelmektedir.

AKTA: Bu oran, bankaların mevduat dışı yabancı kaynak olarak kullandığı, yurt içi ve yurt dışından sağladığı kaynakların ve kullandığı kredilerin banka karlılığına etkisinin incelenmesi amacıyla bağımsız değişken olarak modele alınmıştır.

LAKVY: Likidite rasyosu olarak da adlandırılan bu rasyo, bankaların kısa vadeli borçlarının ne kadarının likit aktifleri karşılanabileceğini ifade eden ve bankacılıkta sıklıkla kullanılan bir orandır. Bankaların likidite durumlarının yani nakit üretme hızının karlılık üzerinde etkisinin tespiti üzere çalışmaya dahil edilmiştir.

BNHO: Banka özkaynaklarının ve nazım hesapların döviz kuru riskine karşı yeterliliğini ifade eden bu oranın da banka karlılığı üzerinde etkisi gözlemlenmek üzere çalışmaya dahil edilmiştir.

Bankaların gelir-gider yapısının karlılık üzerindeki etkisinin çalışmaya dahil edilebilmesi amacıyla gelir tarafında FGTA ve FDGTA gider tarafında ise FGITA ve DFGTA değişkenleri kullanılmıştır.

FGTA: Bu oran bankaların izlediği faiz politikasının banka karlılığına etkisini gözlemlemek üzere modele dahil edilmiştir. Aktif pasif yönetimini başarılı yürüten bir

banka yüksek faiz gelirleri ile karlılığını arttırmaktadır. Çalışma sonuçlarında beklenen de bu oranın banka karlılığı üzerinde anlamlı olumlu bir etki oluşturacağı yönündedir.

FDGTA: Faiz dışı gelirler, bankaların ana gelir kaynağı olan faiz geliri dışında elde ettikleri fatura ödeme, hesap işletim ücreti, para transferi vb. işlemlerden elde ettikleri gelirleri ifade etmektedir. Bu oranın çalışmaya dahil edilmesiyle bankaların gelir çeşitlendirmesini temsilen faiz dışı gelirlerinin karlılık ile ilişkisi gözlemlenmeye çalışılmıştır. Çalışma neticesinde, faiz dışı gelirlerin de faiz gelirleri gibi karlılığa anlamlı ve olumlu bir etki oluşturması beklenmektedir.

FGITA: Bir bankanın kullandığı yabancı kaynaklar için ödediği faizi ifade eden faiz giderleri, bankaların en büyük gider kalemlerinden biridir. Önemli bir gider kalemi olarak faiz giderlerinin banka karlılığı üzerinde etkisi olup olmadığının incelenmesi üzere modele dahil edilmiştir.

DFGTA: Bu oran karlılık üzerinde gelir-gider yapısının etkisinin analizi kapsamında gider tarafında modele, faiz giderleri dışındaki giderleri temsilen diğer faaliyet giderlerinin etkisini yansıtmak amacıyla dahil edilmiştir. Bu rasyo, faiz dışı giderlerinin ne kadarlık kısmının bankanın aktifleri ile karşılanabildiğinin bir göstergesidir. Diğer faaliyet giderlerindeki artış kredi maliyetlerinde de artışa neden olacağından kredi talebinin azalması ve dolayısıyla da karlılığın azalması üzerine olumsuz bir etki oluşturmaktadır. Dolayısıyla çalışma neticesinde beklenen, diğer faaliyet giderlerinin karlılık ile anlamlı negatif bir ilişkisi olduğudur.

BY: Bankanın faaliyet yılını ifade eden banka yaşı değişkeni ise, bankacılık sektöründe edinilen tecrübenin karlılık üzerinde bir etkisinin olup olmadığı gözlemlenmek amacıyla çalışmada logaritması alınarak kullanılmıştır. Bir bankanın sektördeki faaliyet süresinin uzun olmasının gerek mali piyasalara dair tecrübe ve deneyimlerinin daha fazla olması, gerekse de sektördeki güvenilirliği açısından karlılığı üzerinde olumlu bir etki oluşturacağı beklenebilir.

Çalışmada kullanılan değişkenler arasından yabancı banka payı, pazar payı, toplam aktif ve banka yaşı dışında kalan seçilmiş rasyolara ait değerlerin 2008-2018

yılları arası dönemde Türk bankacılık sektörü ve mevduat bankaları için seyri Tablo 8.3.' de sunulmuştur.

Tablo 8.3. Analizde Kullanılan Seçilmiş Rasyoların Yıllar İtibarıyla Seyri (%)

			Bağımlı Değişkenler (Açıklanan Değişkenler)										
			2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008
ROA	Ortalama Aktif Karlılığı	Türkiye'de Bankacılık Sistemi	1.5	1.7	1.5	1.2	1.4	1.6	1.8	1.8	2.4	2.6	2
		Mevduat Bankaları	1.5	1.6	1.5	1.2	1.4	1.6	1.8	1.8	2.4	2.5	1.9
ROE	Ortalama Özkaynak Karlılığı	Türkiye'de Bankacılık Sistemi	13.8	14.9	13.5	10.8	12	13.1	14.4	14.2	18.1	20.6	16.4
		Mevduat Bankaları	14	15.3	14	11.1	12.5	13.9	15.4	15.3	19.7	22.3	17.4
			Bağımsız Değişkenler (Açıklayıcı Değişkenler)										
			2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008
TKTA	Toplam Krediler/Toplam Aktifler	Türkiye'de Bankacılık Sistemi	64.7	66.9	66.1	65.2	64.1	62.1	59.2	57.2	52.9	47.7	52
		Mevduat Bankaları	63.4	66.1	65.5	64.7	63.5	61.5	58.9	56.9	52.6	47.3	51.5
TMTA	Toplam Mevduat/Toplam Aktifler	Türkiye'de Bankacılık Sistemi	55.7	55.4	56.4	55.9	56	57.7	59.3	60.2	63.9	63.5	64.2
		Mevduat Bankaları	59.9	58.7	59.6	58.7	58.6	60.3	61.8	62.5	66	65.7	66.4
SYO	Sermaye Yeterlilik Oranı	Türkiye'de Bankacılık Sistemi	17.4	16.8	15.5	15.6	16.4	15.4	18.1	16.7	19.2	20.9	18.1
		Mevduat Bankaları	16.9	16.4	15.1	15	15.7	14.6	17.2	15.5	17.7	19.3	16.5
OTA	Özkaynak/Toplam Aktifler	Türkiye'de Bankacılık Sistemi	11.1	11.1	11.1	11.3	11.8	11.3	13.4	11.9	13.4	13.3	11.7
		Mevduat Bankaları	10.8	10.8	10.7	10.7	11.1	10.6	12.7	11	12.4	12.2	10.6
DATK	Donuk Alacaklar/Toplam Krediler	Türkiye'de Bankacılık Sistemi	4.1	2.9	3.2	3	2.7	2.7	2.8	2.7	3.7	5.4	3.6
		Mevduat Bankaları	4.4	3.1	3.4	3.1	2.9	2.8	2.9	2.7	3.8	5.6	3.7
AKTA	Alınan Krediler/Toplam Aktifler	Türkiye'de Bankacılık Sistemi	13.4	13.6	13.6	13.3	12.3	12.1	10	10.9	9.7	8.8	11.1
		Mevduat Bankaları	9.8	10.9	11.1	11.3	10.6	10.5	8.6	9.8	9	8	10.4
LAKVY	Likit Aktifler/Kısa Vadeli Yükümlülükler	Türkiye'de Bankacılık Sistemi	26.8	44.8	47.4	50.6	52.9	54.1	56.6	53.4	54.7	54.3	44.5
		Mevduat Bankaları	25.9	43.9	46.1	49.5	51.8	53.2	55.3	52.2	53.5	53	43.3
BNHO	(Net Bilanço Pozisyonu+Net Nazım Hesap Pozisyonu)/Özkaynak	Türkiye'de Bankacılık Sistemi	2.6	0	-0.7	1.4	-3.1	-1.2	1.7	0.5	0.3	0.3	1
		Mevduat Bankaları	2.7	-0.1	-0.8	1.7	-3.5	-1.3	1.9	0.6	0.3	0.3	0.8
FGTA	Özel Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri/Toplam Aktif	Türkiye'de Bankacılık Sistemi	2.4	3	2.7	2.8	2.8	2.9	3.5	3.1	3.5	4.1	3.6
		Mevduat Bankaları	2.4	3	2.7	2.8	2.8	2.9	3.4	3.1	3.5	4	3.5
FDGTA	Faiz Dışı Gelir/Toplam Aktif	Türkiye'de Bankacılık Sistemi	0.9	0.9	1.2	1	1.3	1.5	1.6	1.7	2	2	1.9
		Mevduat Bankaları	1	0.9	1.2	1.1	1.3	1.5	1.6	1.7	2	2	1.9
FGITA	Faiz Gideri/Toplam Aktif	Türkiye'de Bankacılık Sistemi	5.8	4.2	3.8	3.7	3.7	3.1	4.3	4	3.9	5.2	7.5
		Mevduat Bankaları	6.1	4.3	4	3.8	3.8	3.2	4.4	4.2	4	5.4	7.7
DFGTA	Diğer Faaliyet Giderleri/Toplam Aktif	Türkiye'de Bankacılık Sistemi	1.8	1.8	2	2.2	2.2	2.2	2.4	2.3	2.6	2.7	2.9
		Mevduat Bankaları	1.9	1.9	2	2.2	2.3	2.3	2.5	2.3	2.6	2.7	3

Kaynak: TBB

8.4. PANEL VERİ SETİ ve ÖZELLİKLERİ

Çalışmada kullanılan panel veri yapısı Tablo 8.4.'deki gibidir. Uygulamada bankaların performans göstergesini temsilen bağımlı değişken olarak ROA ve ROE değişkenleri kullanılmıştır. Kullanılmış olan veriler veri kaynağından temin edildikten sonra panel veri analizinde kullanılabilecek formata getirilmiştir. Banka yaşı verisinin durağanlığının sağlanması için logaritması alınmıştır.

Tablo 8.4. Panel veri seti

CID	TID	ROA	ROE	YBP	PP	BA	TKTA	TMTA	SYO	OTA	DATK	AKTA	LAKVY	BNHO	FGTA	FDGTA	FGITA	DFGTA	LNBY
1	2008	0.0230	0.2928	0.015885	0.090804	0.2900	0.2953	0.8034	-0.2107	0.0705	0.0829	0.0003	-0.6068	0.0027	0.0369	0.0085	0.0887	0.0165	4.9767
1	2009	0.0307	0.3964	-0.025608	0.147958	0.1927	0.2949	0.7912	0.1564	0.0831	0.1879	0.0002	0.4437	-0.0043	0.0460	0.0070	0.0653	0.0152	4.9836
1	2010	0.0269	0.3118	0.013676	0.160943	0.2139	0.3800	0.8322	-0.1731	0.0890	-0.3606	0.0007	0.1200	0.0125	0.0345	0.0100	0.0465	0.0149	4.9904
1	2011	0.0135	0.1577	0.011087	-0.059376	0.0630	0.4445	0.7037	-0.1868	0.0820	-0.1883	0.0034	-0.1014	-0.0017	0.0314	0.0060	0.0527	0.0163	4.9972
1	2012	0.0164	0.1747	-0.005736	-0.130049	0.0136	0.4386	0.7304	0.2175	0.1054	1.3842	0.0189	0.2789	0.0127	0.0374	0.0075	0.0486	0.0174	5.0039
1	2013	0.0180	0.1874	0.014653	0.195245	0.2742	0.5351	0.6830	-0.3052	0.0885	-0.2443	0.0412	0.0042	-0.0272	0.0340	0.0103	0.0320	0.0176	5.0106
1	2014	0.0178	0.1727	-0.029389	0.080005	0.1931	0.5732	0.6190	0.3793	0.1153	-0.1206	0.0590	0.0142	0.0207	0.0318	0.0085	0.0386	0.0165	5.0173
1	2015	0.0188	0.1718	-0.010785	0.099485	0.2231	0.6169	0.6157	-0.1724	0.1042	-0.1219	0.0645	-0.1183	0.0225	0.0318	0.0089	0.0381	0.0172	5.0239
1	2016	0.0199	0.1881	-0.026667	0.06992	0.1813	0.6503	0.6234	-0.0350	0.1073	0.0783	0.0638	-0.1005	0.0014	0.0327	0.0091	0.0373	0.0148	5.0304
1	2017	0.0200	0.1860	-0.03291	0.064577	0.2139	0.6868	0.6134	0.0451	0.1082	-0.1169	0.0669	-0.0857	0.0144	0.0363	0.0071	0.0427	0.0149	5.0370
1	2018	0.0164	0.1525	-0.013176	0.11179	0.2369	0.6906	0.6163	-0.0256	0.1069	0.2563	0.0636	-0.6677	-0.0101	0.0320	0.0010	0.0580	0.0143	5.0434
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
26	2014	-0.0011	-0.0097	-0.029389	2.447732	-0.3398	0.3190	0.0884	0.0193	0.1412	0.0000	0.7313	0.2556	0.0023	0.2721	-0.1980	0.0238	0.0740	3.2189
26	2015	-0.0216	-0.1272	-0.010785	-0.595774	-0.4383	0.2748	0.3661	0.3842	0.2199	2.3482	0.1903	-0.2604	0.0076	0.1274	-0.0517	0.0380	0.1111	3.2581
26	2016	-0.0991	-0.4503	-0.026667	-0.906252	-0.3698	0.0476	0.4100	-0.0927	0.2206	-1.0000	0.2994	2.3283	-0.0074	0.0243	0.0677	0.0187	0.0853	3.2958
26	2017	0.0025	0.0150	-0.03291	13.02494	0.6260	0.4943	0.7787	0.5362	0.1377	0.0000	0.0499	2.9170	0.0490	0.0176	0.0391	0.0050	0.0505	3.3222
26	2018	0.0003	0.0027	-0.013176	0.184494	0.5927	0.4112	0.6538	0.1965	0.0867	0.0000	0.2414	-0.5269	0.0118	0.0080	0.0366	0.0055	0.0392	3.3673

Panel veri analizi bölümünde analiz için gereken testler ile ilgili detaylı bilgi sunulmuştur. Test sonuçları sunulmadan önce kullanılan veri setinin tanımlayıcı istatistikleri Tablo 8.5. ile Tablo 8.6.'da değişkenler arası korelasyon matrisi ise Tablo 8.7.' de raporlanmıştır.

Tablo 8.5. Modelde Kullanılan Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler-1

	ROA	ROE	YBP	PP	BA	TKTA	TMTA	SYO	OTA
Ortamala	0.014702	0.105267	-0.008088	0.054550	0.206600	0.557624	0.578831	0.024220	0.146948
Medyan	0.014100	0.119850	-0.010785	-0.014249	0.179150	0.617350	0.605700	0.002300	0.118850
Maksimum	0.130700	0.454900	0.015885	13.02494	3.644600	0.847200	0.873500	1.138100	0.645800
Minimum	-0.099100	-0.600100	-0.032910	-0.955987	-0.884700	0.006000	0.084600	-0.559600	0.044400
Std. Sapma	0.017321	0.110619	0.018357	0.836509	0.347262	0.173248	0.159308	0.203047	0.102063
Çarpıklık	0.234381	-2.315183	0.08881	13.30286	4.380934	-1.298406	-1.185776	1.528901	3.094489
Basıklık	18.23509	16.23083	1.416351	204.1824	39.29076	4.284318	4.364322	9.244100	12.58857
Jarque-Bera	2768.572	2341.567	30.26228	490754.9	16609.33	100.0154	89.20378	576.0390	1552.076
Olasılık	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
Toplam	4.204700	30.10640	-2.313241	15.60144	59.08760	159.4804	165.5457	6.926900	42.02710
Std. Sapma Toplam	0.085500	3.487438	0.096040	199.4279	34.36845	8.554202	7.233045	11.750000	2.968796
Gözlem Sayısı	286	286	286	286	286	286	286	286	286

Tablo 8.6. Modelde Kullanılan Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler-2

	DATK	AKTA	LAKVY	BNHO	FGTA	FDGTA	FGITA	DFGTA	LNBY
Ortamala	0.528921	0.142656	0.031398	0.016484	0.037693	0.013327	0.043265	0.031109	3.612151
Medyan	0.027050	0.106600	-0.031800	0.003900	0.031750	0.013350	0.041600	0.029050	3.434000
Maksimum	84.06370	0.777000	2.917000	1.004900	0.272100	0.126700	0.130900	0.111100	5.043400
Minimum	-1.000000	0.000000	-0.706800	-0.219900	-0.037800	-0.198000	0.000800	0.003100	2.397900
Std. Sapma	5.133809	0.132507	0.423943	0.089904	0.025222	0.019747	0.021141	0.014504	0.591319
Çarpıklık	15.31497	2.113405	3.402873	4.820779	4.442098	-3.515594	0.647329	1.843211	0.517851
Basıklık	247.4085	8.444097	20.86801	52.99003	35.02245	53.16060	4.512110	8.498978	2.403928
Jarque-Bera	723028.5	566.0908	4356.541	30887.56	1316.037	3057.249	47.22115	522.2894	17.01678
Olasılık	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000202
Toplam	151.2715	40.7995	8.979700	4.714300	10.78010	3.811600	12.37390	8.897300	1033.075
Std. Sapma Toplam	7511.460	5.004092	51.22243	2.303585	0.181301	0.111135	0.127373	0.059954	99.65262
Gözlem Sayısı	286	286	286	286	286	286	286	286	286

Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde Jarque-Bera test istatistiği olasılık değerleri tüm değişkenler için %1 anlamlılık düzeyinde 0.01 kritik değerinden küçük olması sebebiyle hata terimlerinin normal dağıldığını varsayan H_0 boş hipotezi reddedilmektedir.

Veri setine dair yapılan bir diğer ön değerlendirme çalışması olarak, çoklu doğrusal bağlantı olup olmadığının tespiti için korelasyon matrisi incelenmiştir. Bir veri setinde çoklu doğrusal bağlantı probleminin saptanması çeşitli yöntemler ile yapılabilmektedir. Bu yöntemlere daha önceki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde değinilmiştir.

Tablo 8.7. Çalışmadaki Verilere Ait Korelasyon Matrisi

Correlation	ROA	ROE	YBP	PP	BA	TKTA	TMTA	SYO	OTA	DATK	AKTA	LAKVY	BNHO	FGTA	FDGTA	FGITA	DFGTA	BY
ROA	1.000																	
ROE	0.761	1.000																
YBP	0.005	0.019	1.000															
PP	-0.048	-0.029	-0.037	1.000														
BA	0.168	0.224	0.225	0.263	1.000													
TKTA	-0.272	0.035	-0.088	0.038	0.005	1.000												
TMTA	-0.163	0.112	-0.031	-0.003	-0.093	0.338	1.000											
SYO	0.065	0.003	-0.187	0.038	-0.188	-0.097	-0.007	1.000										
OTA	0.402	-0.045	0.015	-0.074	-0.164	-0.562	-0.491	0.074	1.000									
DATK	0.005	0.161	0.047	-0.072	0.047	-0.164	0.123	0.092	-0.020	1.000								
AKTA	-0.116	-0.252	0.037	0.033	0.097	-0.187	-0.751	0.030	0.040	-0.062	1.000							
LAKVY	-0.087	0.012	0.002	0.336	0.069	-0.110	-0.022	0.118	0.025	0.334	0.073	1.000						
BNHO	0.249	0.110	0.068	0.044	0.066	-0.213	-0.231	0.050	0.292	0.119	0.051	-0.019	1.000					
FGTA	0.284	0.068	0.011	0.018	-0.241	-0.282	-0.390	0.194	0.356	-0.024	0.361	0.025	0.106	1.000				
FDGTA	0.287	0.201	0.063	-0.088	0.114	-0.091	0.206	-0.029	0.160	-0.011	-0.384	0.070	0.060	-0.555	1.000			
FGITA	-0.225	-0.034	0.052	-0.155	-0.239	0.342	0.395	0.152	-0.357	0.042	-0.280	-0.114	-0.071	-0.186	0.102	1.000		
DFGTA	-0.308	-0.500	0.116	0.028	-0.303	-0.127	-0.135	0.137	0.181	-0.079	0.247	0.109	-0.062	0.484	-0.080	0.118	1.000	
BY	0.116	0.337	-0.059	-0.025	-0.035	0.088	0.231	-0.086	-0.204	-0.053	-0.273	-0.118	-0.077	-0.153	0.017	0.072	-0.382	1.000

İki bağımsız değişken arasındaki korelasyon katsayısı yüksek düzeyde anlamlı ise ($r > 0.75$) değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı probleminden söz edilebilir. Korelasyon matrisi her zaman kesin bir netice vermemesine rağmen, modelde yer alan değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin tahmin edilmesine ve modelden çıkarılması gereken değişkenlerin ilk aşamada tespit edilmesine olanak sağlamaktadır. Bağımsız değişkenler arasındaki yüksek korelasyon olmaması çoklu regresyon analizinin varsayımlarından birisi olup, panel veri analizinde de karşılaşılabilmektedir. Ancak bu katsayının yüksek olması durumunun her zaman çoklu doğrusal bağlantı problemine yol açmadığı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Çalışmamızda yer alan değişkenlere ait korelasyon matrisi incelendiğinde en yüksek korelasyonun AKTA ve TMTA değişkenleri arasında %75 olduğu görülmüştür. AKTA ve TMTA değişkenlerinin diğer değişkenler ile korelasyonu incelendiğinde ve diğer tüm değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları incelendiğinde, katsayıların düşük olduğu gözlemlenmiş ve AKTA ile TMTA değişkenleri çalışmamız için önemli değişkenler olduğundan, ilave olarak %75 sınırında olduğundan dolayı veri setinde kalmasına karar verilmiştir.

Veri setinde çoklu doğrusal bağlantının olup olmadığını saptamaya yarayan bir diğer yaklaşım ise değişkenlerin varyans artırıcı faktör (VIF=Variance Inflation Factor) değerlerini incelemektir. VIF değerinin nasıl hesaplandığı ve yorumlandığına dair önceki bölümlerde detaylı olarak açıklama yapılmıştı.

Çalışmamızda yer alan değişkenlere ait VIF değerleri Tablo 8.8.' de sunulmuştur.

Tablo 8.8. Modelde Yer Alan Bağımsız Değişkenlere Ait VIF değerleri

Bağımsız Değişken	R-Squared	VIF	Referans Değeri
YBP	0.1584	1.1883	≤ 5 için Uygun
PP	0.2787	1.3864	≤ 5 için Uygun
BA	0.3925	1.6460	≤ 5 için Uygun
TKTA	0.4368	1.7755	≤ 5 için Uygun
TMTA	0.8152	5.4113	≤ 10 için Uygun
SYO	0.1675	1.2012	≤ 5 için Uygun
OTA	0.7366	3.7968	≤ 5 için Uygun
DATK	0.7368	3.7991	≤ 5 için Uygun
AKTA	0.7899	4.7587	≤ 5 için Uygun
LAKVY	0.3071	1.4433	≤ 5 için Uygun
BNHO	0.1752	1.2125	≤ 5 için Uygun
FGTA	0.6699	3.0295	≤ 5 için Uygun
FDGTA	0.5831	2.3988	≤ 5 için Uygun
FGITA	0.4012	1.6701	≤ 5 için Uygun
DFGTA	0.5404	2.1759	≤ 5 için Uygun
LNBY	0.2708	1.3714	≤ 5 için Uygun

VIF değerleri incelendiğinde literatürde birçok çalışmada referans değerinin 10'dan küçük olmasının çoklu doğrusal bağlantı olmadığı sonucunu çıkarmak için

yeterli olduğu görülmüştür. TMTA değişkeninin VIF değeri 5.4 olarak 10 referans değeri için uygun olup diğer tüm değişkenler ise 5 referans değerine uygunluk şartını sağlamaktadır.

Panel veri analizi için yapılması gereken bir diğer önemli inceleme ise serilerin durağan olup olmadığının gözlemlenmesi olacaktır. Sağlıklı bir analiz yapılabilmesi için verilerin durağan olması veya durağan değiller ise de durağanlıklarının sağlanması gerekmektedir. Serilerin durağanlığının sağlanması hata terimlerine ait varsayımları sağlayabilmek için gereklidir. Hata terimine ait varsayımlar; serilerin sıfır ortalamaya ve sabit varyansa sahip olmasıdır. Veri setinin durağan olmadığı bir durumda, bir regresyon analizi uygulandığında sahte regresyon sonucu çıkması, yani gerçek dışı ilişkiler çıkması muhtemeldir (Gujarati, 2006: 709). Panel veride durağanlığın önemi ve durağanlık ile ilgili yapılması gereken testlere bir önceki bölümde detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

Birimlerden bağımsız olarak serilerde durağanlık PP – Fisher Chi Square birim kök testi, her bir bankaya ait durağanlık Im-Pesaran-Shin testi ve ortak birim kök olup olmadığı ise Levin, Lin ve Chu testi kullanılarak araştırılmıştır.

İlk etapta tüm seriler için yapılmış olan PP – Fisher Chi Square testine göre YBP, PP, BA, SYO, DATK ve LAKVY değişkenlerinin durağanlık sağlamadığı tespit edilmiştir. Bu serilerin durağanlıklarını sağlamak amacıyla 2007 yılı değerleri de temin edilerek bir nevi farkları alınarak durağanlık sağlanmıştır. BY değişkeninin ise doğal logaritması alınarak durağanlığı sağlanmıştır.

Büyüme oranı ve doğal logaritması alınan değişkenlerin ve diğer değişkenlerin durağanlıklarını gösteren istatistik ve olasılık sonuçları Tablo 8.9.'da sunulmuştur.

Durağanlık testi için kurulmuş olan hipotezler aşağıdaki şekildedir:

H_0 = Seride birim kök vardır.

H_1 = Seride birim kök yoktur.

Tablo 8.9. incelendiğinde hesaplanmış (p) olasılık değerleri %5 anlamlılık seviyesinde 0.05 kritik değerinden küçük olduğu için “seride birim kök vardır” hipotezi olan H_0 hipotezi reddedilmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre anlaşılmaktadır ki; çalışmada kullanılacak olan seriler ilgili dönemlerde durağandır, serilerde ortak birim yoktur ve her bir bankaya dair de birim kök yoktur. Diğer bir ifade ile seriler panel regresyon analizine uygun hale getirilmiştir.

Tablo 8.9. Modelde Yer Alan Değişkenlere Ait Durağanlık Testi Sonuçları

Değişken		Levin, Lin & Chu Testi		Im, Pesaran and Shin W Testi		PP-Fisher Chi Square Testi	
		İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık
1	ROA	-8.26857	0.00000	-3.00397	0.00130	80.8889	0.00630
2	ROE	-7.30148	0.00000	-2.57983	0.00490	94.1042	0.00030
3	YBP	-15.28470	0.00000	-8.10839	0.00000	149.974	0.00000
4	PP	-12.43180	0.00000	-8.80473	0.00000	224.528	0.00000
5	BA	-15.67220	0.00000	-10.2823	0.00000	226.016	0.00000
6	TKTA	-9.16123	0.00000	-4.00586	0.00000	82.4129	0.00460
7	TMTA	-4.75003	0.00000	-1.54676	0.06100	84.4477	0.00300
8	SYO	-17.63560	0.00000	-12.8487	0.00000	280.264	0.00000
9	OTA	-5.33224	0.00000	-2.98778	0.00140	106.184	0.00000
10	DATK	-20.95110	0.00000	-11.3171	0.00000	188.583	0.00000
11	AKTA	-6.44854	0.00000	-3.96391	0.00000	126.650	0.00000
12	LAKVY	-13.63930	0.00000	-9.15093	0.00000	212.131	0.00000
13	BNHO	-26.48500	0.00000	-10.1859	0.00000	133.625	0.00000
14	FGTA	-4.76201	0.00000	-1.33476	0.09100	103.375	0.00000
15	FDGTA	-3.90159	0.00000	-2.08043	0.01870	72.9680	0.02910
16	FGITA	-6.84507	0.00000	-4.81766	0.00000	167.244	0.00000
17	DFGTA	-5.56356	0.00000	-1.18254	0.11850	107.387	0.00000
18	LNBY	-102.296	0.00000	-56.4675	0.00000	478.938	0.00000
*LNBY serilerin varyansının azaltılması için doğal logaritmaları alınmıştır.							
**%5 anlamlılık düzeyi esas alınmıştır.							

8.5. REGRESYON MODELLERİ ve TAHMİNCİ SEÇİMİ

Bir önceki bölümde yapılmış olan analizler neticesinde bankanın finansal performans göstergesi olarak karlılığı temsilen belirlenmiş olan ROA ve ROE bağımlı değişkenlerinin ve bu değişkenleri açıklamak üzere belirlenmiş olan 1 kontrol değişkeni de dahil 16 bağımsız değişkenin kurulacak olan model için uygun olduğuna karar verilmiştir. Yabancı sermayeli banka girişinin ulusal bankacılık sektörüne etkisi performans göstergesi olarak seçilen karlılığı temsilen karşılaştırılmış olan ROA ve

ROE üzerinden 2 farklı model kurularak tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızda kullanılan regresyon modelleri Tablo 8.10.' da sunulmuştur.

Tablo 8.10. Çalışmada Kullanılan Regresyon Modelleri

	Model 1	Model 2
Model Tanımı	$ROA = f(YBP, PP, BA, TKTA, TMTA, SYO, OTA, DATK, AKTA, LAKVY, BNHO, FGTA, FDGTA, FGITA, DFGTA, LNBY)$	$ROE = f(YBP, PP, BA, TKTA, TMTA, SYO, OTA, DATK, AKTA, LAKVY, BNHO, FGTA, FDGTA, FGITA, DFGTA, LNBY)$
Bağımlı Değişken	$ROA = \text{Net Kar (Zarar)} / (\text{Dönembaşı Aktifler} + \text{Dönemsonu Aktifler} / 2)$	$ROE = \text{Net Kar (Zarar)} / (\text{Dönembaşı Özkaynaklar} + \text{Dönemsonu Özkaynaklar} / 2)$
Bağımsız Değişkenler	$YBP = t \text{ yılındaki Toplam Yabancı Banka Aktifi} / t \text{ yılındaki Toplam Banka Aktifi}$	$YBP = t \text{ yılındaki Toplam Yabancı Banka Aktifi} / t \text{ yılındaki Toplam Banka Aktifi}$
	$PP = i \text{ bankasının } t \text{ yılındaki Kredisi} / t \text{ yılındaki Toplam Banka Kredisi}$	$PP = i \text{ bankasının } t \text{ yılındaki Kredisi} / t \text{ yılındaki Toplam Banka Kredisi}$
	$BA = \text{Banka Aktifi}$	$BA = \text{Banka Aktifi}$
	$TKTA = \text{Toplam Krediler} / \text{Toplam Aktifler}$	$TKTA = \text{Toplam Krediler} / \text{Toplam Aktifler}$
	$TMTA = \text{Toplam Mevduat} / \text{Toplam Aktifler}$	$TMTA = \text{Toplam Mevduat} / \text{Toplam Aktifler}$
	$SYO = (\text{Özkaynaklar} / (\text{Toplam Risk Ağırlıklı Tutarlar}) * 100)$	$SYO = (\text{Özkaynaklar} / (\text{Toplam Risk Ağırlıklı Tutarlar}) * 100)$
	$OTA = \text{Özkaynak} / \text{Toplam Aktif}$	$OTA = \text{Özkaynak} / \text{Toplam Aktif}$
	$DATK = \text{Donuk Alacaklar} / \text{Toplam Krediler}$	$DATK = \text{Donuk Alacaklar} / \text{Toplam Krediler}$
	$AKTA = \text{Alınan Krediler} / \text{Toplam Aktifler}$	$AKTA = \text{Alınan Krediler} / \text{Toplam Aktifler}$
	$LAKVY = \text{Likit Aktifler} / \text{Kısa Vadeli Yükümlülükler}$	$LAKVY = \text{Likit Aktifler} / \text{Kısa Vadeli Yükümlülükler}$
	$BNHO = (\text{Net Bilanço Pozisyonu} + \text{Net Nazım Hesap Pozisyonu}) / \text{Özkaynak}$	$BNHO = (\text{Net Bilanço Pozisyonu} + \text{Net Nazım Hesap Pozisyonu}) / \text{Özkaynak}$
	$FGTA = \text{Özel Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri} / \text{Toplam Aktif}$	$FGTA = \text{Özel Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri} / \text{Toplam Aktif}$
	$FDGTA = \text{Faiz Dışı Gelir} / \text{Toplam Aktif}$	$FDGTA = \text{Faiz Dışı Gelir} / \text{Toplam Aktif}$
	$FGITA = \text{Faiz Gideri} / \text{Toplam Aktif}$	$FGITA = \text{Faiz Gideri} / \text{Toplam Aktif}$
	$DFGTA = \text{Diğer Faaliyet Giderleri} / \text{Toplam Aktif}$	$DFGTA = \text{Diğer Faaliyet Giderleri} / \text{Toplam Aktif}$
	$LNBY = \text{Banka Yaşı (logaritmik)}$	$LNBY = \text{Banka Yaşı (logaritmik)}$

Hausman Testi Sonuçları

Panel veri modelinin belirlenmesinde kullanılan en temel testlerden birisi olan Hausman testi sabit etkili modeller ile rassal etkili modeller arasında tercih yapılması gerektiği durumda karar verilmesini sağlayan testtir (Green, 2003, s:301).

Hausman testinin varsayımı sabit etkili tahmincinin tutarlı ve yansız olduğu şeklindedir. Testin hipotezleri ise (Baltagi, 2005, s:66)

$$H_0 = \text{Rassal etkiler mevcuttur.}$$

$$H_1 = \text{Rassal etkiler yoktur' dur.}$$

Hausman testinde incelenen durum, sabit etkili modelin parametre tahmincileri ile rassal etkili modelin parametre tahmincileri arasındaki farkın istatistiksel anlamlılığıdır (Cameron ve Trivedi, 2005, s:717). Diğer bir ifadeye göre, bu test ile yatay kesite özgü bireysel etkilerin açıklayıcı değişkenlerle korelasyonu incelenmektedir.

Hausman test istatistiğinin asimptotik bir dağılımı vardır ve test istatistiği “Rassal etkiler tahmincisi doğrudur” şeklindedir. Sıfır hipotezinin reddedilmesi, tesadüfi etkili modelin hata terimleri bileşenlerinin açıklayıcı değişkenler ile ilişkili olmadığı anlamına gelmektedir ve sonuç olarak sabit etkili modelin uygulanması anlamı çıkarılmaktadır (Hausman, 1978:1256).

Tablo 8.11.’de Model 1 ve Model 2’nin Hausman testi uygulanması sonuçları sunulmuştur. Sonuçlar incelendiğinde her iki model için de %5 anlamlılık düzeyinde olasılık (p) değerinin 0.05’in üzerinde çıkması nedeniyle, sıfır hipotezi kabul edilmiş ve sonuç olarak modeldeki bağımsız değişkenler ile hata terimleri arasında ilişkinin olmadığı ve bu nedenle de rassal etkiler modelinin uygulanması gerekliliği tespit edilmiştir.

Tablo 8.11. Hausman Testi Sonuçları

Model	Bağımlı Değişken	Olasılık Değeri (Rassal Etkiler, İki Taraflı)
Model 1	ROA	0.5466
Model 2	ROE	0.8375

Otokorelasyon Testi Sonuçları

Panel veri modellerinde serisel korelasyon veya otokorelasyon olması standart hatalarda sapmaya ve dolayısıyla da sonuçların tutarsız olmasına sebep olmaktadır. Hata terimleri ile ilgili bir varsayım olan otokorelasyon hata terimlerinin birbirini izleyen değerlerinin birbiri ile ilişkili olması yani birbirlerini etkilemesidir. Otokorelasyon problemini göz ardı etmenin taraflı sonuçlar doğuracağından hata terimleri arasındaki korelasyon incelenmesi önemlidir.

Otokorelasyon hipotezleri aşağıdaki şekildedir:

H_0 =Hata terimleri arasında otokorelasyon yoktur.

H_1 = Hata terimleri arasında otokorelasyon vardır.

Tablo 8.12.’ de Model 1 ve Model 2’ye ait otokorelasyon değerleri sunulmaktadır.

Tablo 8.12. Otokorelasyon Testi Sonuçları

Model	Bağımlı Değişken	Seri Korelasyon
Model 1	ROA	0.1226
Model 2	ROE	0.0000

Sonuçlar incelendiğinde Model 1’de H_0 hipotezi kabul edilmiş yani test sonucuna göre açıklayıcı değişkenler arasında otokorelasyon olmadığı tespit edilmiş, Model 2 için ise H_0 hipotezi red edilmiş ve netice olarak da Model 2’de otokorelasyon olduğu sonucuna varılmıştır.

Değişen Varyans Testi Sonuçları

Panel veri analizinde test edilmesi gereken bir diğer durum ise değişen varyanstır. Değişen varyans probleminin de göz ardı edilmesi, panel veri analizinde doğru ve tutarlı sonuçlar elde edilmesine engel olur. Değişen varyans da hata terimleri ile ilgili bir varsayım olup, sabit varyans varsayımının geçersiz olması anlamına gelir. Modellerde değişen varyans probleminin olup olmadığını belirlenmesi için Wald testi uygulanmıştır.

Çalışmadaki modellerin değişen varyans sorununu olup olmadığı modifiye edilmiş Wald (M. Wald) incelenmiştir. Wald testi temel hipotezi olan H_0 hipotezinde, bu hata terimlerinin eş varyansa sahip olduğu, yani değişen varyans olmadığı sınanmaktadır, alternatif hipotezde ise eş varyans reddedilmekte yani değişen varyans problemi olduğu kabul edilmektedir.

Değişen varyans panel veri analizinde hata terimi ile ilgili bir varsayımdır. Değişen varyans (heteroscedasticity) sabit varyans varsayımının geçerli olmaması anlamına gelmektedir. Başka bir ifade ile hata terimi varyanslarının kesitlerin hepsinin birbirinden farklı ve kovaryanslarının sıfırdan farklı olması durumudur. Yatay kesit verileri içeren analizlerde hata teriminin koşullu varyansının farklılık göstermesi durumu genellikle karşılaşılan bir durumdur.

Model 1 ve Model 2 için uygulanmış olan M. Wald testi sonuçları Tablo 8.13.’de sunulmuştur.

Tablo 8.13. Değişen Varyans Testi Sonuçları

Model	Bağımlı Değişken	Ki-kare İstatistiği	Olasılık Değeri
Model 1	ROA	14729.25	0.0000
Model 2	ROE	2899.87	0.0000

Her iki model için de olasılık (p) değeri %5 anlamlılık düzeyinde 0.05 kritik değerinden küçük olduğundan H_0 hipotezi red edilmekte ve değişen varyans problemi bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 8.14. Modellerin Otokorelasyon ve Değişen Varyans Sonuçları

Model	Bağımlı Değişken	Otokorelasyon	Değişen Varyans
Model 1	ROA	Yok	Var
Model 2	ROE	Var	Var

Modellerde otokorelasyon ve değişen varyans bulunduğu için regresyon analizinin bazı düzeltmeler yapılarak uygulanması gerekmektedir.

Stock ve Watson'un (2006) bulmuş olduğu yöntem rassal etkiler ve sabit etkiler panel veri modellerinde değişen varyans ve otokorelasyon sorununu düzeltmektedir. Bu yöntemde değişen varyans sebebiyle taraflı sonuçlar oluşması yatay kesit birim sayısı (N) ve zaman serisi (T) sayısı gözetilmeksizin (NT) uyumlu tahminci geliştirilerek önlenmektedir. Bu tahmin yöntemi değişen varyans-tutarlı (Heteroscedasticity Robust-HR) standart hatalar yöntemi olarak adlandırılmaktadır (Stock ve Watson, 2008:155-174).

Çalışmada panel veri rassal etkiler modeli, örneklem serilerinde değişen varyans ve otokorelasyon olduğundan Stock ve Watson'un Robust modeli ile tahmin yapılmıştır.

Çalışmanın odak hipotezi; Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı bankaların payının Türk bankacılık sektörü karlılığı üzerinde etkisi olup olmadığıdır, ilk ve ana hipotez olan bu hipotez bu amaçla kurulmuştur. Yabancı banka payı ile birlikte

seçilmiş olan diğer bağımsız değişkenler ile de; Türk bankacılık sektörünün karlılık göstergesi olarak seçilmiş olan ROA ve ROE bileşenlerinin üzerindeki içsel faktörlerin etkisinin sınanması amaçlanmıştır.

Banka finansal performansını banka karlılığı boyutuyla ele alan çalışmada kullanılan tüm hipotezler aşağıdaki gibidir:

Çalışmanın Odak (Ana) Hipotezi: Türkiye’de faaliyet gösteren bir bankanın yabancı sermayeli olması karlılığını etkilemez.

H1: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalarda yabancı banka payındaki büyümenin banka karlılığı üzerinde etkisi vardır.

H2: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için pazar payındaki büyüme banka karlılığını etkiler.

H3: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için banka aktifindeki büyüme banka karlılığını etkiler.

H4: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için TKTA (Toplam Krediler/Toplam Aktifler) oranı banka karlılığını etkiler.

H5: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için TMTA (Toplam Mevduat/Toplam Aktifler) oranı banka karlılığını etkiler.

H6: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için SYO’daki (Sermaye Yeterlilik Oranı) büyüme banka karlılığını etkiler.

H7: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için OTA (Özkaynak/Toplam Aktif) oranı banka karlılığını etkiler.

H8: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için DATK (Donuk Alacaklar/Toplam Krediler) oranındaki büyüme banka karlılığını etkiler.

H9: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için AKTA (Alınan Krediler/Toplam Aktifler) oranı banka karlılığını etkiler.

H10: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için LAKVY (Likit Aktifler/Kısa Vadeli Yükümlülükler) oranındaki büyüme banka karlılığını etkiler.

H11: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için BNHO ((Net Bilanço Pozisyonu+Net Nazım Hesap Pozisyonu)/Özkaynak) oranı banka karlılığını etkiler.

H12: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için FGTA (Özel Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri/Toplam Aktif) oranı banka karlılığını etkiler.

H13: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için FDGTA (Faiz Dışı Gelir/Toplam Aktif) oranı banka karlılığını etkiler.

H14: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için FGITA (Faiz Gideri/Toplam Aktif) oranı banka karlılığını etkiler.

H15: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için DFGTA (Diğer Faaliyet Giderleri/Toplam Aktif) oranı banka karlılığını etkiler.

H16: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için banka yaşı banka karlılığını etkiler.

8.6. PANEL REGRESYON ANALİZİ BULGULARI

Banka performansının karlılık boyutu ile yerli ve yabancı bankalar açısından farklılık olup olmadığının tespitine yönelik yapılan bu çalışmada 2 farklı model üzerinden 17 bağımsız değişken ile 2008-2018 yılları arasında 26 bankaya ait verilerle ölçmek için anlamlı değişkenlerin hangileri olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Model 1 ROA Rassal Etkiler Panel Regresyon Analizi Sonuçları

Banka performansının göstergesi olarak karlılık boyutunu temsilen seçilmiş olan ROA bağımlı değişkeninin 2008-2018 dönemi için Türkiye’deki yerli bankalar ile yabancı bankalar arasında fark olup olmadığını analiz etmek üzere kurulmuş olan rassal etkiler modeli regresyon denklemi aşağıdaki gibidir. Regresyon tablosu ise Tablo 8.15.’de sunulmuştur.

$$\begin{aligned}
ROA_{it} = & -0.0054395 + -0.001821 YBP_{it} + 0.0008136 PP_{it} + 0.0065687 BA_{it} \\
& + 0.004991 TKTA_{it} + 0.0061873 TMTA_{it} - 0.0001909 SYO_{it} \\
& + 0.0111896 OTA_{it} + 0.0000697 DATK_{it} + 0.0037105 AKTA_{it} \\
& - 0.0049375 LAKVY_{it} + 0.002635 BHNO_{it} + 0.8033632 FGTA_{it} \\
& + 0.7589532 FDGTA_{it} + 0.0073479 FGITA_{it} + 0.0698788 DFGTA_{it} \\
& - 0.0005507 LNBY_{it} - 0.0002621 DUMMY_{it}
\end{aligned}$$

ROA bağımlı değişkenindeki varyansın bağımsız değişkenler tarafından açıklanma oranını gösteren within R^2 değeri 0.7314 olarak gerçekleşmiştir. Bu da modele alınan değişkenlerin ROA değişiminin yaklaşık %73'ünü açıkladığı anlamına gelmektedir.

Modelin ne düzeyde anlamlı olduğunu gösteren F testine ilişkin olasılık değeri 0.000'dır ve bu rakam 0.001'de bile modelin anlamlı ve tutarlı sonuçlara sahip olduğu anlamına gelmektedir.

ROA bağımlı değişkeni ile %1 anlamlılık düzeyinde ilişkili olan bağımsız değişkenler BA, FGTA, FDGTA, DFGTA'dır. %1 anlamlılık düzeyinde ROA bağımlı değişkenini en güçlü açıklayan değişken - 0.9099096 katsayısına sahip olan DFGTA (Diğer Faaliyet Giderleri/Toplam Aktif) değişkenidir ve ROA ile ters yönlü bir ilişkiye sahiptir. ROA'yı etkileyen ikinci en güçlü sıradaki değişken ise; FGTA (Özel Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri/Toplam Aktif) değişkenidir. FGTA değişkeninin katsayısı 0.8033632 ve ROA ile ilişki yönü pozitifdir. En güçlü düzeyde ROA bağımlı değişkenini açıklayan üçüncü sıradaki değişken ise FDGTA (Faiz Dışı Gelir/Toplam Aktif)' dir. FDGTA değişkeninin ROA ile ilişki yönü pozitif ve katsayısı 0.7589532' dir. ROA' yı açıklayan son değişken ise; BA (Banka Aktifi) değişkeni olup, ilişki yönü pozitif, katsayısı ise 0.0065687' dir.

Tablo 8.15. ROA Rassal Etkiler Modeli (Değişen Varyans ve Otokorelasyon Düzeltilmiş Sonuçları)

Rassal Etkiler Regresyon				
Gözlem Sayısı:286				
Grup Sayısı:26				
Dönem: 2008-2018				
R-kare (within) =0.7314				
Olasılık>R-kare =0.0000				
Düzeltilmiş Standart Hata (Robust)				
Bağımlı Değişken: ROA				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	z-İstatistiği	Olasılık
YBP	-0.0018210	0.0343062	-0.050	0.958
PP	0.0008136	0.0014166	0.570	0.566
BA	0.0065687	0.0022766	2.890	0.004***
TKTA	0.0049910	0.0073390	0.680	0.496
TMTA	0.0061873	0.0053665	1.150	0.249
SYO	-0.0001909	0.0032338	-0.060	0.953
OTA	0.0111896	0.0110752	1.010	0.312
DATK	0.0000697	0.0001866	0.370	0.709
AKTA	0.0037105	0.0063370	0.590	0.558
LAKVY	-0.0049375	0.0048112	-1.030	0.305
BNHO	0.0026350	0.0041456	0.640	0.525
FGTA	0.8033632	0.0357969	22.440	0.000***
FDGTA	0.7589532	0.0593689	12.780	0.000***
FGITA	0.0073479	0.0455091	0.160	0.872
DFGTA	-0.9099096	0.0698788	-13.020	0.000***
LNBY	-0.0005507	0.0006006	-0.920	0.359
DUM	-0.0002621	0.0009581	-0.270	0.784
C	-0.0054395	0.0070280	-0.770	0.439

***%1 anlamlılık düzeyinde anlamlı.

Model 2 ROE Rassal Etkiler Panel Regresyon Analizi Sonuçları

Banka performansının göstergesi olarak karlılık boyutunu temsilen seçilmiş olan ROE bağımlı değişkeni için 2008-2018 döneminde Türkiye'deki bankaların yerli ve yabancı sahipli olması açısından aralarında farklılık olup olmadığını analiz etmek üzere kurulmuş olan rassal etkiler modeli regresyon denklemi aşağıdaki gibidir. Regresyon tablosu ise Tablo 8.16.'de sunulmuştur.

$$\begin{aligned}
ROE_{it} = & 0.0176716 + 0.2748304 YBP_{it} + 0.0008346 PP_{it} + 0.035336 BA_{it} \\
& + 0.0908412 TKTA_{it} - 0.0532694 TMTA_{it} - 0.0123499 SYO_{it} \\
& - 0.332614 OTA_{it} + 0.0031339 DATK_{it} - 0.1278722 AKTA_{it} \\
& + 0.0035876 LAKVY_{it} - 0.0059935 BHNO_{it} + 4.817859 FGTA_{it} \\
& + 4.152996 FDGTA_{it} + 0.2304268 FGITA_{it} - 6.104932 DFGTA_{it} \\
& - 0.019049 LNBY_{it} + 0.0044983 DUMMY_{it}
\end{aligned}$$

Tablo 8.16. ROE Rassal Etkiler Modeli (Değişen Varyans ve Otokorelasyon Düzeltilmiş Sonuçları)

Rassal Etkiler Regresyon				
Gözlem Sayısı:286				
Grup Sayısı:26				
Dönem: 2008-2018				
R-kare (within) =0.6087				
Olasılık>R-kare =0.0000				
Düzeltilmiş Standart Hata (Robust)				
Bağımlı Değişken: ROE				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	z-İstatistiği	Olasılık
YBP	0.2748304	0.1627843	1.690	0.091*
PP	0.0008346	0.0033602	0.250	0.804
BA	0.035336	0.0164899	2.140	0.032**
TKTA	0.0908412	0.0676447	1.340	0.179
TMTA	-0.0532694	0.0449219	-1.190	0.236
SYO	-0.0123499	0.0144764	-0.850	0.394
OTA	-0.332614	0.0925705	-3.590	0.000***
DATK	0.0031339	0.0007368	4.250	0.000***
AKTA	-0.1278722	0.0614450	-2.080	0.037**
LAKVY	0.0035876	0.0140961	0.250	0.799
BNHO	-0.0059935	0.0451728	-0.130	0.894
FGTA	4.817859	0.8508433	5.660	0.000***
FDGTA	4.152996	0.7822206	5.310	0.000***
FGITA	0.2304268	0.1898559	1.210	0.225
DFGTA	- 6.104932	0.8876016	-6.880	0.000***
LNBY	0.019049	0.0095743	1.990	0.047**
DUM	0.0044983	0.0097067	0.460	0.643
C	0.0176716	0.0650647	0.270	0.786

*%10 anlamlılık düzeyinde anlamlı.

**%5 anlamlılık düzeyinde anlamlı.

***%1 anlamlılık düzeyinde anlamlı.

ROE bağımlı değişkenindeki varyansın bağımsız değişkenler tarafından açıklanma oranını gösteren within R^2 değeri 0.6087 olarak gerçekleşmiştir. Bu da modelde alınan değişkenlerin ROE değişiminin yaklaşık %61'ini açıkladığı anlamına gelmektedir.

Modelin ne düzeyde anlamlı olduğunu gösteren F testine ilişkin olasılık değeri 0.000'dır ve bu rakam 0.001'de bile modelin anlamlı ve tutarlı sonuçlara sahip olduğu anlamına gelmektedir.

ROE bağımlı değişkeni ile %1 anlamlılık düzeyinde ilişkili olan bağımsız değişkenler OTA, DATK, FGTA, FDGTA ve DFGTA' dır. %1 anlamlılık düzeyinde ROE bağımlı değişkenini en güçlü açıklayan değişken -6.104932 katsayına sahip olan DFGTA (Diğer Faaliyet Giderleri/Toplam Aktif) değişkenidir ve ROE ile ters yönlü bir ilişkiye sahiptir. ROE' yı %1 anlamlılık düzeyinde etkileyen ikinci en güçlü sıradaki değişken ise; FGTA (Özel Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri/Toplam Aktif) değişkenidir. FGTA değişkeninin katsayısı 4.817859'dur ve ROE ile ilişki yönü pozitifdir. %1 anlamlılık düzeyinde en güçlü seviyede ROE bağımlı değişkenini açıklayan üçüncü sıradaki değişken ise FDGTA (Faiz Dışı Gelir/Toplam Aktif)'dir. FDGTA değişkeninin ROE ile ilişki yönü pozitif ve katsayısı 4.152996'dır. ROE'yi %1 anlamlılık düzeyinde açıklayan diğer değişkenler ise -0.332614 katsayısı ile OTA (Özkaynak/Toplam Aktif) ve 0.0031339 katsayısı ile DATK (Donuk Alacaklar/Toplam Krediler)'dir. %5 anlamlılık düzeyinde ROE'yi açıklayan üç değişken LNBY (Banka Yaşının Logaritması), AKTA (Alınan Krediler/Toplam Aktifler) ve BA (Banka Aktifi) değişkenleridir. LNBY'nin ROE ile pozitif ilişkisi vardır ve katsayısı 0.019049'dur. AKTA'nın ROE ile negatif ilişkilidir ve katsayısı -0.1278722'dır. BA ise ROE ile pozitif ilişkili olup, katsayısı 0.035336'dır. ROE'yi açıklayan en son değişken ise %10 anlamlılık düzeyinde, pozitif ilişkili ve katsayısı 0.2748304 olan YBP (Yabancı Banka Payı) değişkenidir.

Tablo 8.17. İstatistiki Analiz Sonuçlarının Özeti

Bağımsız Değişkenler	ROA			ROE		
	İlişki durumu	Anlamlılık düzeyi	Katsayı	İlişki durumu	Anlamlılık düzeyi	Katsayı
YBP (Yabancı Banka Payı)	anlamli ilişki yok	0.958	-0.002	+	0.091*	0.275
PP(Pazar Payı)	anlamli ilişki yok	0.566	0.001	anlamli ilişki yok	0.804	0.001
BA=Banka Aktifi	+	0.004***	0.007	+	0.032**	0.035
TKTA=Toplam Krediler/Toplam Aktifler	anlamli ilişki yok	0.496	0.005	anlamli ilişki yok	0.179	0.091
TMTA=Toplam Mevduat/Toplam Aktifler	anlamli ilişki yok	0.249	0.006	anlamli ilişki yok	0.236	-0.053
SYO(Sermaye Yeterlilik Oranı)	anlamli ilişki yok	0.953	0.000	anlamli ilişki yok	0.394	-0.012
OTA=Özkaynak/Toplam Aktif	anlamli ilişki yok	0.312	0.011	-	0.000***	-0.333
DATK=Donuk Alacaklar/Toplam Krediler	anlamli ilişki yok	0.709	0.000	+	0.000***	0.003
AKTA=Alınan Krediler/Toplam Aktifler	anlamli ilişki yok	0.558	0.004	-	0.000***	-0.128
LAKVY=Likit Aktifler/Kısa Vadeli Yükümlülükler	anlamli ilişki yok	0.305	-0.005	anlamli ilişki yok	0.799	0.004
BNHO=(Net Bilanço Pozisyonu+Net Nazım Hesap Pozisyonu)/Özkaynak	anlamli ilişki yok	0.525	0.003	anlamli ilişki yok	0.894	-0.006
FGTA=Özel Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri/Toplam Aktif	+	0.000***	0.803	+	0.000***	4.817859
FDGTA=Faiz Dışı Gelir/Toplam Aktif	+	0.000***	0.759	+	0.000***	4.152996
FGTA=Faiz Gideri/Toplam Aktif	anlamli ilişki yok	0.872	0.007	anlamli ilişki yok	0.225	0.230
DFGTA=Diğer Faaliyet Giderleri/Toplam Aktif	-	0.000***	-0.910	-	0.000***	-6.104932
LNBY=Banka Yaşı(logaritmik)	anlamli ilişki yok	0.359	-0.001	+	0.047**	0.019
DUM	anlamli ilişki yok	0.784	0.000	anlamli ilişki yok	0.643	0.004

*%10 anlamlılık düzeyinde anlamlı.

**%5 anlamlılık düzeyinde anlamlı.

***%1 anlamlılık düzeyinde anlamlı.

Performans göstergesi olarak banka karlılığını temsilen belirlenen ROA ve ROE'ye ilişkin kurulmuş olan 2 model için belirlenmiş olan değişkenlerin ilişkileri ve ilişkilerinin yönü Tablo 8.17.'de sunulmuştur.

Yapılan istatistiki analiz sonucunda kurulmuş olan hipotezlere dair elde edilmiş olan bulgular ve benzer çalışmalardan elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Çalışmanın Odak (Ana) Hipotezi: Türkiye'de faaliyet gösteren bir bankanın yabancı sermayeli olması karlılığını etkilemez.

Çalışmanın ana hipotezi olan bu hipoteze dair analiz sonuçları incelendiğinde Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların yerli veya yabancı olmasının karlılık göstergeleri olan ROA ve ROE açısından farklı olduğuna dair bir bulguya rastlanamamıştır.

H1: Türkiye'de faaliyet gösteren bankalarda yabancı banka payındaki büyümenin banka karlılığı üzerinde etkisi vardır.

Bu hipotez sonucunda, birinci model için anlamlı bir ilişki çıkmazken, ikinci model için %10 anlamlılık seviyesinde pozitif anlamda bir ilişki olduğu

gözlemlenmiştir. Yani, Türkiye’de faaliyet gösteren bankalarda yabancı banka payındaki büyümenin ROA üzerinde bir etkisi olmazken, ROE üzerinde olumlu bir etkisi olmuştur. Bankacılık sektöründe uluslararasılaşmanın banka karlılıkları üzerinde farklı etkilerinin olabileceği gerek yurt dışında yapılan çalışmalarda, gerekse de sayıca az da olsa Türkiye’de yapılan çalışmalarda görülmüştür. Yabancı banka payının etkisinin genel olarak çalışmalarda rekabeti artırıcı yönde olduğu gözlemlenmiştir. Literatürden yapılan çıkarımlar doğrultusunda, rekabetin olumlu yönde etki ettiği ülkelerde yabancı banka payındaki artışın karlılık üzerinde olumlu anlamda, tam tersi durumda ise karlılık üzerinde olumsuz anlamda etki ettiği gözlemlenmiştir. Birden fazla ülkenin analiz edildiği çalışmalarda yabancı banka payının etkisinin ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre de değişkenlik gösterdiği görülmüştür. Hermes ve Lensink’e (2004) göre; az gelişmiş ülkelerde yabancı sermayeli banka girişi karlılık üzerinde olumsuz bir etki oluştururken, gelişmiş ülkelerde olumlu bir etki oluşturmakta; Barajas, Steiner ve Salazar (1999)’ a göre ise yabancı sermayeli banka girişi, rekabetin bir seviyeye kadar yerel bankacılık sektörü üzerinde olumlu etki oluşturduğu, aşırı düzeyde gerçekleştiğinde ise kredi kalitesinin düşmesine, riskin artmasına sebep olarak karlılığı düşürmektedir. Özkan’ın (2011), 2002-2010 dönemi için Türkiye’deki bankalar üzerinde yapmış olduğu çalışmasına göre ise; yabancı payındaki artışın bankaların finansal performansı üzerinde olumsuz etkileri olduğu sonucuna varılmıştır.

H2: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için pazar payındaki büyüme banka karlılığını etkiler.

H2 hipotezi sonucuna göre; Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için pazar payındaki büyümenin gerek ROA gerekse de ROE üzerinde anlamlı bir etkisi görülmemiştir.

H3: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için banka aktifindeki büyüme banka karlılığını etkiler.

Bu hipoteze göre; ROA ve ROE üzerinde banka aktifindeki büyümenin olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Banka büyüklüğünün karlılık üzerindeki etkisini ölçmek üzere belirlenmiş olan banka aktifindeki büyüme değişkeni, beklendiği gibi

ROA ve ROE değerleri üzerinde olumlu ve anlamlı bir etki oluşturmuş, yani bankalar ölçek ekonomisi teorisinin de desteklediği şekilde büyüklüğün sağladığı avantajlardan faydalanmıştır. Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde Işık, Yalman vd. (2017) ile Güneş’in (2015) çalışmaları elde edilen sonucu destekler niteliğindedir. Işık, Yalman vd.’nin çalışmasına göre banka aktiflerinin büyüklüğü aktif karlılığını olumlu anlamda etkilemekte, Güneş’in çalışmasına göre ise banka büyüklüğü ile aktif karlılığı arasında olumlu bir ilişki olduğu gözlemlenirken, ROE ile banka büyüklüğü arasında bir ilişki görülememiştir. Çalışmamızda aktiflerdeki büyüme banka karlılığını olumlu yönde etkilemiş olsa da, literatürde banka aktiflerindeki büyümenin ölçek ekonomisinden uzaklaşmaya sebep olduğu ve bankaları verimsizleştirdiğine dair de bulgulara rastlanmıştır. Ani, Ugwunta, Ezeudu ve Ugwuanyi’nin (2012) Nijerya’da yapmış olduğu çalışma bu bulguya örnek olarak gösterilebilir.

H4: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için TKTA (Toplam Krediler/Toplam Aktifler) oranı banka karlılığını etkiler.

H4 hipotezi sonuçlarına göre; çalışma kapsamında kullanılan veriler neticesinde Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için TKTA oranının gerek ROA gerekse de ROE üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. Ancak literatürde farklı bulgulara rastlanılmıştır. Sevim ve Eyüboğlu (2016) ile Doğru (2011) Türkiye’de yaptıkları çalışmaya göre TKTA oranının banka performansı üzerinde olumsuz bir etki oluşturduğunu ve gerekçe olarak da araştırma kapsamına alınan bankalar için banka kredilerin kullandırılma aşamasında ve geri ödeme aşamasında problemlili olabileceğine, kredilerdeki büyümenin karlılığa yansımadağına dair bir yorumda bulunmuşlardır. Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999) ile Abreu ve Mendes (2002) ise yaptıkları çalışmalarda, TKTA oranının banka performansı üzerinde olumlu etkisi olduğu bulgusunu elde etmişlerdir.

H5: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için TMTA (Toplam Mevduat/Toplam Aktifler) oranı banka karlılığını etkiler.

Bu hipotez sonucuna göre Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için TMTA (Toplam Mevduat/Toplam Aktifler) oranının ROA ve ROE üzerinde anlamlı bir ilişkisi gözlemlenmemiştir. Benzer şekilde, Atasoy (2007) Türkiye’deki bankalar üzerinde

uygulama yaptığı çalışmasında mevduatın aktiflere oranına dair ROA ile bir ilişki bulamazken, literatürde TMTA oranının büyüklüğünün banka performansını olumsuz yönde etkilediğine dair çalışmalar da mevcuttur. Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), Hassan ve Bashir (2000) ile Kaya (2002) çalışmalarında mevduatın aktiflere oranının artmasının banka karlılığına olumsuz bir etki oluşturacağı bulgusunu elde etmişlerdir. Mevduatın diğer banka kaynakları arasında mevduat dışı kaynaklara ve özkaynağa göre en pahalı kaynak olduğu düşünüldüğünde pasif içerisinde mevduatın artmasının banka karlılığını düşürücü yönde etkisinin olması da olasıdır.

H6: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için SYO’daki (Sermaye Yeterlilik Oranı) büyüme banka karlılığını etkiler.

Sermaye yeterlilik oranının ROA ve ROE üzerindeki etkilerinin sınıandığı H6 hipotezinin sonucuna göre; sermaye yeterlilik oranındaki büyümenin Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için ROA ve ROE üzerinde anlamlı bir ilişkisi tespit edilememiştir. Bu hipotez sonucuna benzer şekilde, Toplu’nun (2016) çalışmasında da Türkiye’deki bankaların performansı ile SYO oranı arasında bir ilişki gözlemlenememiştir. Sermaye yeterlilik oranının banka performansı üzerinde etkisinin anlamlı görüldüğü çalışmalarda bu etki genelde olumlu olarak görülmüştür. Garza-Garcia’nın (2012) Meksika bankaları, Ameer ve Mhiri’nin (2013) Tunus bankaları üzerinde yapmış olduğu çalışmalar, sermaye yeterliliğinin banka performansı üzerinde etkisinin pozitif yönde olduğu bulgusunu elde eden çalışmalardandır. Taşkın (2011) ise çalışmasında bu etkinin negatif yönde olduğuna dair sonuç elde etmiştir.

H7: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için OTA (Özkaynak/Toplam Aktif) oranı banka karlılığını etkiler.

Bu hipoteze göre; Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların ROA ve ROE değerleri üzerinde OTA rasyosunun (Özkaynak/Toplam Aktif) etkisine bakıldığında; ROA üzerinde anlamlı bir etki oluşturmazken, ROE ile negatif yönlü anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Bankaların aktiflerinin ne oranda özkaynak ile karşılandığını gösteren bu oranın bankacılık performansının etkilerinin farklı olabileceğine dair çeşitli görüşler mevcuttur. Risk-getiri açısından bu etki incelendiğinde, düşük risk düşük getiri

anlamına geldiğinden düşük risk içeren özkaynağın toplam aktifler içerisinde payının yüksek olması düşük getiri ile sonuçlanacağından karlılık açısından negatif bir etki oluşturması beklenebilmektedir. Bir diğer bakış açısına göre ise özkaynakların payının yüksek olması neticesindeki düşük risk, dış kaynaklara dair maliyeti azaltacağından karlılığı da olumlu yönde etkileyecektir şeklindedir. Literatürde çalışmamızla benzer şekilde özkaynağın negatif yönde etkisinin olduğu çalışmalara rastlamakla beraber pozitif etkisinin bulunduğu çalışmalar da mevcuttur, Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), Hassan ve Bashir (2000), Kaya (2002), Abreu ve Mendes'in (2002) çalışmaları bu duruma örnek gösterilebilir.

H8: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için DATK (Donuk Alacaklar/Toplam Krediler) oranındaki büyüme banka karlılığını etkiler.

H8 hipotezine göre DATK oranındaki büyümenin Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların ROA rasyoları üzerinde anlamlı bir etkisi olmazken, ROE üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir etki olduğu görülmüştür. Literatürde takipteki kredilerin toplam kredilere oranı şeklinde karşılaşılan bu oranın banka performansı üzerinde farklı etkilerinin olduğuna dair çalışmalara rastlanılmıştır. Garza-Garcia’nın (2012) Meksika’daki bankalar, Ameur ve Mhiri’nin (2013) Tunus’taki bankalar üzerine yapmış oldukları çalışmalar donuk alacakların toplam krediler içindeki payının karlılık üzerinde olumlu etki oluşturduğu sonucu elde edilen çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. Düşük de olsa (0.0031339) toplam krediler içindeki donuk alacakların oranının artmasının kısa vadede ROE üzerindeki olumlu etkisi 23 Ocak 2017 yılı öncesine kadar sadece özel bankalara verilen donuk alacakları varlık yönetim şirketlerine satma yetkisinin bu tarihten itibaren kamu bankalarında da verilmesinin bir etkisi olarak yorumlanabilir.

H9: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için AKTA (Alınan Krediler/Toplam Aktifler) oranı banka karlılığını etkiler.

AKTA oranının Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların ROA ve ROE değerleri üzerinde etkisi sınıandığında ROA üzerinde anlamlı bir ilişkisi gözlemlenmez iken, ROE üzerinde negatif anlamlı bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

H10: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için LAKVY (Likit Aktifler/Kısa Vadeli Yükümlülükler) oranındaki büyüme banka karlılığını etkiler.

Bu hipotezin sonuçlarına göre; Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların ROA ve ROE değerleri üzerinde LAKVY oranındaki büyümenin anlamlı bir etkisi gözlemlenmemiştir. Bir bankanın likidite durumu hakkında bilgi sunan bu oranın yüksek olması, herhangi bir risk durumunda hızlı aksiyon alabilmesi için önemlidir. Ancak bu oranın gereğinden fazla olmasının da banka karlılığı üzerinde kaynaklarını verimli kullanamamanın getirdiği olumsuz bir etki oluşturacağı bilinmelidir. Bu oranın karlılık üzerinde etkisine dair literatürde çeşitli bulgular mevcuttur, Toplu (2016) da çalışmasında benzer şekilde likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülüklerle oranı ile banka karlılığı arasında bir ilişki bulamamıştır.

H11: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için BNHO ((Net Bilanço Pozisyonu+Net Nazım Hesap Pozisyonu)/Özkaynak) oranı banka karlılığını etkiler.

H11 hipotezi sonuçlarına göre; BNHO oranının Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların ROA ve ROE değerleri üzerinde anlamlı bir etkisi gözlemlenmemiştir, yani banka özkaynaklarının ve nazım hesapların döviz kuru riskine karşı yeterli olmasının banka karlılığı üzerinde etkisi yoktur.

H12: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için FGTA (Özel Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri/Toplam Aktif) oranı banka karlılığını etkiler.

Bu hipotezin sonuçları incelendiğinde; FGTA oranının Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların ROA ve ROE değerleri üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir. FGTA oranı gerek literatürde gerekse de çalışmamızda beklendiği şekilde ROA ve ROE üzerinde en etkili değişkenlerden birisidir. Bu oranın yüksek olması iyi bir finansal performans göstergesidir. Bu oran çalışmamızda ROA ve ROE değişkenlerini en yüksek ikinci sırada etkileyen ve beklendiği şekilde pozitif etki oluşturan bağımsız değişkendir.

Işık, Yalman vd. (2017), Karakuş, Zor, vd. (2017), Toplu'nun (2016) Türk bankaları üzerinde uyguladıkları çalışmaları literatürde FGTA oranının banka karlılığını arttırdığına dair bulgu elde eden çalışmalara örnek verilebilir.

H13: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için FDGTA (Faiz Dışı Gelir/Toplam Aktif) oranı banka karlılığını etkiler.

FDGTA oranının Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların ROA ve ROE değerleri üzerinde anlamlı ve olumlu bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Bu oran bankaların esas gelir kaynağı olan faiz geliri dışında kalan gelirlerinin toplam varlıklar içindeki payını ifade etmektedir. Beklendiği şekilde, bankaların gelirlerindeki çeşitlendirme neticesinde elde ettikleri kazançlarının banka karlılığı üzerinde olumlu etkisi olduğu gözlemlenmiştir. FDGTA değişkeni ROA ve ROE bağımlı değişkenlerini en yüksek üçüncü sırada etkileyen değişkendirler. Literatürde farklı çalışmalara rastlanmış olsa da Samırkaş, Evci vd. (2014) Saldanlı ve Aydın (2016) aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı üzerinde FDGTA oranının olumlu etkisini, Işık, Yalman vd.(2017) ile Karakuş, Zor, vd., (2017) ise bu oranın aktif karlılığı üzerinde olumlu etkilerini gözlemleyen ve Türk bankaları üzerinde uygulama yapılmış olan çalışmalara örnek gösterilebilir.

H14: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için FGITA (Faiz Gideri/Toplam Aktif) oranı banka karlılığını etkiler.

Bu hipotezin sonucunda FGITA oranının Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların ROA ve ROE değerleri üzerinde anlamlı bir etkisi gözlemlenmemiştir.

H15: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için DFGTA (Diğer Faaliyet Giderleri/Toplam Aktif) oranı banka karlılığını etkiler.

DFGTA oranının Türkiye’de bulunan bankaların karlılığı üzerinde etkisini sınanan hipoteze göre; DFGTA oranının her iki karlılık göstergesi için de negatif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. DFGTA oranı beklenen doğrultusunda karlılığı olumsuz yönde etkilemiş ve ROA ve ROE üzerinde %1 anlamlılık düzeyinde en yüksek etkisi olan değişken olmuştur. Çalışmamız

kapsamındaki bankaların odak noktası olarak diğer faaliyet giderlerinde yapacakları iyileştirmeler banka karlılığını önemli ölçüde etkiyecektir.

H16: Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar için banka yaşı banka karlılığını etkiler.

Banka yaşının banka karlılığı üzerinde etkili olup olmadığının ölçülmesi amacıyla kurulan H16 hipotezine göre; banka yaşının birinci modelde yani ROA bağımlı değişkeni ile anlamlı bir ilişkisi olmadığı ancak ROE ile anlamlı pozitif bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Çelik ve Kaya’nın 2009-2017 dönemi için banka yaşının aktif karlılığı üzerinde etkisini araştırdığı çalışmada çalışmanın bulgularına paralel bir şekilde banka yaşı ile aktif karlılığı arasında bir ilişki tespit edilememiştir. Ancak banka yaşının ROE ile anlamlı ve pozitif bir ilişkisi olması, analiz öncesinde de beklendiği gibi bir bankanın sektördeki faaliyet süresinin uzun olmasının sektördeki tecrübe, deneyiminin ve güvenilirliğinin karlılığa olumlu anlamda yansımaları şeklinde yorumlanabilir.

SONUÇ

Tüm dünyada ve ülkemizde finansal sistemin en önemli yapı taşlarından birisi olan bankacılık sektörünün karlılığına dayalı performans analizi, bankaların küresel boyutta maruz kaldıkları artan rekabet koşulları altında karlılıklarını sürdürebilmeleri ve arttırabilmeleri, varlıklarını devam ettirebilmeleri açısından önem teşkil etmektedir. Çünkü bankacılık sektörü ekonomik büyümenin başrol oyuncularındandır. Bankacılık sektörü fon arzı ve fon talebine aracılık hizmeti sunarak hizmet ve üretim sektörünün büyümesine ve gelişmesine yani ekonomik büyümeye hizmet eder.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren birçok sektörü etkisi altına alan uluslararasılaşma akımı, bu akımdan en çok etkilenen sektörlerden birisi olan bankacılık sektörü üzerinde de çeşitli düzenlemeler yapılması gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Bu düzenlemelerin yanı sıra uluslararasılaşma akımı ile birlikte yabancı sermaye hareketlerinde de bir artış olmuş ve bankacılık sektöründe yabancı sermayeli banka kavramı giderek önemli hale gelmeye başlamıştır. Uluslararasılaşma akımı her ekonomide olduğu gibi ülkemiz ekonomisinde de yoğun bir rekabet ortamı oluşturmuş, bankacılık sektörü de bu rekabet ortamına maruz kalmıştır. Bankacılık sektörünün önemli yabancı aktörlerinin özellikle son yıllarda Türk Bankacılık sektörüne girişi, yabancı sermayeli bankaların Türk bankalarının finansal performansı üzerinde etkisi olup olmadığına dair akademik çalışma yapma merakı uyandırmıştır.

Bankaların gerek ulusal bankalar karşısında, gerekse de yabancı sermayeli bankalar karşısında maruz kaldıkları ve giderek artan rekabet koşulları altında, varlıklarını iyi bir finansal performans göstererek sürdürebilmeleri önemlidir. Bu sebeple gerek yabancı sermayeli bankaların ulusal bankacılık sektörüne karlılık boyutunda etkisi olup olmadığı, gerekse de bankacılık sektörünün karlılığını etkileyen faktörlerin doğru bir şekilde analiz edilmesi, bir ülkenin bankacılık sektöründe yabancı sermaye girişine dair alacağı aksiyonlar ve bankacılık sektörünün finansal sağlığı açısından bu faktörlerin takibi kapsamında önemlidir.

Bu çalışmada öncelikle ulusal sermayeli bankaların karlılığına yabancı sermayeli bankaların etkisi olup olmadığı analiz edilmiş olup, yabancı sermayeli bankaların ulusal bankacılık sektörüne etkisinin yanı sıra bir bütün olarak Türk

bankacılık sektörünün karlılığına etki eden faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Esas amacı yabancı sermayeli bankaların ulusal sermayeli bankaların karlılığına etkisinin araştırılması olan çalışmanın bir bütün olarak Türk bankacılık sektörünün karlılığına etki eden faktörlerin analizi de olmak üzere iki temel boyutu bulunmaktadır. Banka karlılığını etkileyen faktörlerin bir kısmı bankanın kontrol altında tutabileceği içsel unsurlardan kaynaklanırken, bir kısım unsurlar da banka tarafından kontrol edilemeyen makro unsurlardan oluşmaktadır. Gerek literatürde makro değişkenlerin karlılığa olan etkisinin mikro değişkenlere göre nispeten çok daha düşük olması, gerekse de önemi itibarıyla banka kontrolü altında olan faktörlere odaklanmak istenildiğinden, çalışmada tüm bankaların makro unsurlardan aynı oranda etkilendiği varsayımı yapılarak, uygulamada ele alınan faktörler içsel faktörlerden oluşmaktadır. Çalışmada bu amaçla, Türkiye’de 2008-2018 döneminde faaliyet gösteren 11 yerel, 15 yabancı sermayeli mevduat bankası analize girmiştir. Dengeli panel veri setinin kullanıldığı çalışmada, analiz yöntemi olarak da rassal etkiler (random effect) yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada finansal performans göstergesi olarak ROA ve ROE oranları kullanılmıştır. Analize dahil edilen bağımlı ve bağımsız değişkenler, banka finansal performansına etki eden faktörlerin uluslararası çerçevede araştırılması sonucunda, uluslararası boyutta çalışmalara konu olan CAMELS analizinde kullanılan bir takım rasyoların kullanımı, konu ile ilgili uzmanların görüşlerinden ve kendi yorumlarımız neticesinde dahil edilen değişkenlerden oluşmaktadır. Analizde öncelikle yerel bankalar ile yabancı sermayeli bankaların karlılıkları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Yapılan istatistiksel analiz neticesinde Türkiye’de faaliyet gösteren yerel sermayeli bankalar ile yabancı sermayeli bankaların karlılıkları açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bu hipotez sonucunda, Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı sermayeli bankaların yerel sermayeli bankaların karlılığı üzerinde anlamlı görülecek bir etkisi olmadığı bulgusu elde edilmiştir. Bu bulgudan sonra Türk bankacılık sektörü yerel ve yabancı sermayeli bankalar ile bir bütün olarak analiz edilmiş ve sektörün karlılığına etki eden değişkenler tespit edilmiştir.

Banka finansal performansı göstergesi olarak ROA için kurulmuş olan modelin çıktısına göre 2008-2018 döneminde Türk bankacılık sektöründe bir bankanın yerel sermayeli ve yabancı sermayeli olmasının ROA açısından anlamlı bir farkı bulunmamaktadır. Türk bankacılık sektöründe ROA’yı en güçlü şekilde açıklayan değişken %1 anlamlılık düzeyinde DFGTA (Diğer faaliyet giderlerinin toplam aktife

oranı) değişkenidir ve beklendiği üzere ROA ile ters yönlü bir ilişkiye sahiptir. ROA'yı ikinci sırada en güçlü etkileyen değişken ise %1 anlamlılık düzeyinde FGTA (özel karşılıklar sonrası net faiz gelirinin toplam aktife oranı)'dır. ROA ile ilişkisi beklendiği üzere pozitifdir. Üçüncü sırada ROA üzerinde etkisi olan değişken ise FDGTA (faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı)'dır ve ROA ile ilişkisi pozitif yöndedir. Model 1'in sonuçları dikkat çekmektedir ki; banka karlılığını ROA boyutunda etkileyen en güçlü değişkenler bankanın gelir-gider yapısı ile ilgili değişkenlerdir. Buradan çıkarılması gereken sonuç; Türkiye'de faaliyet gösteren bankalar için diğer faktörlerden ziyade gelir-gider yönetimine odaklanmak finansal performansta başarıyı beraberinde getirecektir. ROA'yı açıklayan gelir-gider yapısı dışındaki bir diğer değişken ise %1 anlamlılık düzeyinde açıklama gücü nispeten diğer anlamlı değişkenlerden düşük olsa da BA'daki (banka aktifi) büyümeyi ifade eden değişkendir ve ROA ile ilişkisi pozitif yöndedir. Türk bankacılık sektöründe bir banka, aktif büyüklüğünün olumlu bir etkisi olarak ölçek ekonomisinden faydalanabilmekte ve ROA özelinde karlılığını arttırabilmektedir.

Banka finansal performansı göstergesi olarak ROE için kurulmuş olan modelin çıktısına göre 2008-2018 döneminde Türkiye'de faaliyet gösteren bir bankanın yerel veya yabancı olmasının karlılık göstergesi olarak seçilmiş olan ROE üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilmemiştir. ROE bağımlı değişkeni ile %1 anlamlılık düzeyinde ilişkili olan bağımsız değişkenler katsayılarına göre; DFGTA, FGTA, FDGTA, OTA ve DATK'daki büyümedir. Dikkat çekmektedir ki; ROE'yi açıklayan en güçlü değişkenler ROA da olduğu gibi gelir-gider yapısına ait değişkenlerdir. DFGTA, FGTA ve FDGTA değişkenlerinin ROE üzerinde etkilerinin boyutunun sıralaması da ROA üzerindeki etkilerinin sıralaması gibidir. ROE'ye etki eden faktörlerin açıklanmaya çalışıldığı ikinci modelde de gelir-gider yapısına dair seçilmiş oranların karlılık üzerinde etkisine bakıldığında bankanın gelir-gider yönetiminin bu karlılık ölçütü üzerinde de önemi görülmektedir. ROE'yi %1 anlamlılık düzeyinde etkileyen diğer değişkenler ise negatif yönde -0.332614 katsayısı ile OTA (öz kaynakların toplam aktiflere oranı) ve ROE'yi etkileyen değişkenler arasında nispeten çok küçük bir katsayı (0.0031339) ile DATK'daki büyüme (donuk alacakların toplam kredilere oranı) olmuştur. Literatürde OTA'nın banka karlılığı üzerinde farklı etkilerine rastlanmıştır olsa da, çalışmada elde edildiği gibi karlılık üzerinde negatif etkisinin olduğunu destekleyen çokça çalışma da bulunmaktadır. Analiz sonucunda tespit edilen negatif etki, bir banka bilançosunda

öz kaynağın fazla olmasının risk-getiri teorisine göre düşük riskin düşük getiriye de beraberinde getireceği bakış açısı ile yorumlanmıştır. DATK'nın ise karlılık üzerinde çok ufak bir katsayı ile dahi pozitif etki oluşturmaması beklenenden farklı bir bulgu olarak, son yıllarda özel bankalara da verilen donuk alacaklarını varlık yönetim firmalarına satma yetkisinin getirdiği kısa dönemli olumlu etki olarak yorumlanmıştır. ROE değişkenini %5 anlamlılık düzeyinde açıklayan değişkenler ise katsayılarına göre sırasıyla; AKTA (alınan kredilerin toplam kredilere oranı), BA'daki büyüme (banka aktif) ve LNBY (banka yaşı)'dır. AKTA'nın ROE ile ilişkisi negatif olup, BA'daki büyümenin ve LNBY'nin ilişkisi pozitifdir. BA'daki büyümenin karlılık üzerindeki etkisi ROA'da olduğu gibi, aktif büyüklüğünün getirdiği avantajların karlılık üzerinde olumlu etki oluşturmaması olarak açıklanabilmektedir. Banka yaşı ile ilgili olarak elde edilen bulgu ise sektörde elde edilen tecrübenin ve bilinirliğin karlılık üzerinde bir avantaj olarak olumlu etki oluşturduğu sonucu ile açıklanabilir. ROE'yi %10 anlamlılık düzeyi ile etkileyen son değişken ise YBP (yabancı banka payı) değişkenidir. Bu bulguya göre Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların karlılıkları ROE üzerinden incelendiğinde yıllar itibarıyla Türkiye bankacılık sektöründeki yabancı payındaki büyümenin karlılık üzerinde olumlu etkisi bulunmaktadır. Bu bulgu da, literatürde farklı ülkelerde yapılmış olan pek çok çalışma ile benzerlik göstermekte ve rekabetin karlılık üzerinde olumlu bir etki oluşturduğu durumlara bir örnektir.

Araştırma bulgularına göre, Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların karlılık göstergesi olarak belirlenmiş olan ROA ve ROE göstergeleri üzerinde, bir bankanın yerel sermayeli ve yabancı sermayeli olmasının anlamlı bir farkı yoktur. İlave olarak; PP, TKTA, TMTA, SYO, LAKVY, BNHO, FGITA değişkenlerinin de ROA ve ROE üzerinde anlamlı bir etkisi gözlemlenmemiştir.

Çalışma dönemi, çalışmada ele alınan değişkenler ve çalışmada analiz edilen bankalar özelinde, elde edilen bulgulara göre Türk bankacılık sektöründe yabancı sermayeli bankaların karlılık açısından yerel bankalar ile bir farkının olmadığı görülmüştür ve hatta yabancı sermayeli bankaların oranının artması Türk bankacılık sektörü yerel ve yabancı sermayeli bankalar ile bir bütün olarak ele alındığında, ROE değeri üzerinde olumlu etki oluşturmaktadır. Bu bulgu desteklemektedir ki; Türk bankacılık sektörü yabancı sermaye girişinden kaynaklanan rekabetin getirdiği olumsuz etkilerden değil, olumlu etkilerden etkilenmektedir. Çalışmadan elde edilen

bulgular genel olarak incelendiğinde; gerek ileride yapılacak olan akademik çalışmalara katkı sağlaması, gerekse de Türk bankacılık sektörü yönetimlerine öneri niteliğinde olabilecek birkaç temel çıkarım elde edilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların finansal performansındaki başarıları en çok gelir-gider yönetimine odaklanması ile sağlanabilecektir. Her iki karlılık göstergesinde de en etkili değişken olarak belirlenen diğer faaliyet giderlerini düşürme amaçlı yapılacak yatırımlar veya alınan önlemler, banka karlılığı açısından alınması gereken aksiyonların başında gelmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Özgür: "Bankalarca Ayrılan Karşılıklar: Teorik Yaklaşım ve Uluslararası Uygulamalar", Bankacılar Dergisi, Sayı 34, 2000
- Acaravcı, Ali: Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri (1986-1998), Yüksek Lisans Tezi, 2000, s.6-15
- Adolfo, Barajas; Roberto Steiner, Natalia Salazar: "The impact of liberalization and foreign investment in Colombia's financial sector", Journal of Development Economics, Vol. 63, Iss.1, 2000, s. 157-196.
- Adrian C. Darnell: A Dictionary Of Econometrics, England, Edward Elgar Publishing, 1994, s. 296
- Afşar, Muharrem: Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Sayı 1558, 2006, 148.
- Ağayev, Seymur: "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eş-tümleşme Ve Panel Nedensellik Analizleri", Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi 12/1.
- Akal, Zühal: İşletmelerde Performans Ölçüm Ve Denetimi: Çok Yönlü Performans Göstergeleri, Milli Prodüktivite Merkezi, Ankara, 1992
- Akal, Zühal: İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara, 1996.
- Akbaş, H. Emre: "Ekonomik Katma Değer Yaklaşımı ve Hissedar Değeri", 2011 s.118-120
- Akbulak, Yavuz; Kavaklı, Emre; Toprak, Ayşe: Kayıp Yıllar, Türkiye'de 1980'li Yıllardan Bu Yana Kamu Borçlanma Politikaları ve Bankacılık Sektörüne Etkileri, 1. Baskı), Yayın No: 1516, İstanbul: Beta Yayınevi
- Akbulut, Ramazan: "Son Yaşanan Finansal Kriz ve Türk Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri", Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi 2(2), 2010, s.56-57, 61-62)

- Akdi, Yılmaz: Matematiksel İstatistiğe Giriş, Gazi Kitabevi, Ankara, 2011.
- Akdiş, Muhammet: Para Teorisi ve Politikası, Gazi Kitabevi, Ankara, 2011
- Akdoğan, Nalan; Nejat Tenker: Finansal Tablolar ve Analiz, Savaş Yayınları, Ankara, 1985
- Akgüç, Öztin: 100 Soruda Türkiye’de Bankacılık, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1992
- Akgüç, Öztin: 2008 Yılında Bankacılık Sektörü, Almanak-2008 Analizleri, İstanbul, Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2009, s.146-147
- Akgüç, Öztin: Ticaret Bankalarının Yönetimi. İstanbul: Arayış Basım Yayıncılık, 2011
- Akgüç, Öztin: Banka Finansal Tablolarının Analizi. İstanbul: Arayış Basım Yayıncılık, 2012, s.511,521
- Akgüç, Öztin: Mali Tablolar Analizi, 9. Baskı, Muhasebe Enstitüsü Yayını, Yayın No:64, İstanbul, 1995
- Akiş, Elife: Sermaye Hareketlerinin Serbestleştirilmesi ve Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermaye, İ.Ü. İktisat Fakültesi Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi Sosyoloji Konferansları, Otuzaltıncı Kitap. İstanbul: İktisat Fakültesi Yayınları. No: 598, 2008,49.
- Aksoy, Tamer: “Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye’de Uluslararası Bankacılık (Sistemik ve Analitik Bir Yaklaşım)”, SPK, Ankara, 1998
- Albayrak, A., Sait: “Çoklu Doğrusal Bağlantı Halinde En Küçük Kareler Tekniğinin Alternatifi Yanlı Tahmin Teknikleri ve Bir Uygulama”, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 1, Sayı 1, 2005, s. 110
- Albayrak, A., Sait: “Değişen Varyans Durumunda En Küçük Kareler Tekniğinin Alternatifi Ağırlıklı Regresyon Analizi ve Bir Uygulama,” Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 10, Sayı 2, 2008 s. 113-114
- Alberto, R. Mariana; Tan, L., M., Ocamto; Regalado, Maria K., L.; Reyes, Mico, J., W.: “The Effect of Foreign Bank Entry on the Performance of Philippine Domestic Banks”, Presented at the DLSU Research Congress 2018 De La Salle University, Manila, Philippines June 20 to 22, 2018

- Alp, Ali; Ban, Ünsal; Demirgüneş, Kartal; Kılıç, Saim: "Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın İçsel Belirleyicileri", İMKB Dergisi Cilt:12 Sayı:46 ISSN 1301-1650, İMKB 1997 s. 1-15.
- Altan, Mikail: Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık, İstanbul: Beta Yayınları, 2001
- Altay, Oğuzhan: Türk Bankacılık Sistemi. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. No:5, 2006.
- Altıntaş, Ayhan, M.: 2006 Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Altuğ, Osman: Banka İşlemleri ve Muhasebesi, İstanbul, Türkmen Kitabevi, 2000
- Ameur, G., Ben; Mhiri, S., Moussa; Explanatory factors of bank performance evidence from Tunisia. International Journal of Economics, Finance and Management, 2(1), 143152, 2013
- Ani, W.U., Ugwunta, D.O., Ezeudu, I.J. ve Ugwuanyi, G.O.: An empirical assessment of the determinants of bank profitability in Nigeria: Bank characteristics panel evidence. Journal of Accounting and Taxation, 4(3), 2012, 38-43.
- Arıçelik, Gülçin: Ticari Bankalarda Performans Ölçümü: Camels Analizine Dayalı Bir inceleme. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.84
- Artun, Tuncay: İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık, Tekin Yayınları, 2. Basım, İstanbul 1983, s. 27
- Aslan, Mert: Bankacılık Sektöründe CAMELS Analizi ve Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014
- Ata, H., Ali: "Banka Yabancılaşmasının Türkiye’deki Yerli ve Yabancı Bankalar Açısından Karşılaştırılması", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 4, 2009, s.110
- Atasoy, Hakan: Türk Bankacılık Sektöründe Gelir Gider Analizi ve Karlılık Performansının Belirleyicileri, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Ankara, Mart 2007

- Aydın, Nurhan: Bankacılık Uygulamaları. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2006, s.13-30
- Aykutlu, Fercan: Sirküler Rapor, TÜRMÖB Yayınları, Ankara, 1999, s.11.
- Aytekin, Sinan; Sakarya, Şakir: BIST'deki Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının 201 ve 2008 Finansal Krizleri Çerçevesinde CAMELS Derecelendirme Sistemi İle Değerlendirilmesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(2), 2013, s.25-58
- Aytemiz, Hüseyin: Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Ekonomik İstikrara Etkileri ve Türkiye Örneği, Doktora Tezi, 2007, s. 25-29.
- Bakdur, Alper: Bankacılık Sektörünü Düzenleyen Kurumların Yapıları: Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneri. DPT Uzmanlık Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 2013
- Baker, Kent; Haslem, John: "Toward the Development of Client-Specified Valuation Models", Journal of Finance, XXXIX, No.4 (Sept. 1974), s.1255-1263
- Baltagi, Badi, H.: Econometric Analysis of Panel Data, (3rd Edition), John Wiley & Sons, England, 2005.
- Bashir, Abdel-Hameed, M.: "Assessing the Performance of Islamic Banks: Some Evidence from the Middle East", Loyola University Chicago, 2001
- Bayraktar, Nihal; Wang, Yan: "Foreign Bank Entry and Domestic Banks' Performance: Evidence Using Bank-Level Data", October 12, 2005
- BDDK: www.bddk.org.tr
- BDDK: Finansal Piyasalar Raporu, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, Sayı 19, 2010b
- Becher, David A.: "The Valuation Effects of Bank Mergers", Journal of Corporate Finance, vol. 6, issue 2, 2000, 189-214
- Berk, Niyazi: Finansal Yönetim", İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2005, s.8.

- Bierman, Harold; Hass, Jerome: "Normative Stock Price Models" Journal of Financial and Quantitative Analysis, XI, No.4, September 1991, s. 1135-1144
- Bolay, H., Cahide: "Türk Bankacılık Tarihi", Bankacılık Dergisi, 1991, sayı:5, s 52.
- Bozacı, Yasemin: "Banka Değerlemesi ve İMKB'de İşlem Gören Bir Banka Üzerinde Bir Uygulama", 2012, s.34
- Bulutoğlu, Kenan: "Türkiye'de Yabancı Sermaye", Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1970
- Bumin, Mete: Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Bankalar, 2007.
- Bumin, Mete: Türk Bankacılık Sektörünün Karlılık Analizi: 2002-2008. Maliye Finans Yazıları, (84), 2009, s.50
- Cameron, A., Colin; Trivedi, Pravin K.: Microeconometrics: Methods and Applications, Cambridge University Press, New York, 2005
- Ceylan, Ali; Korkmaz, Turhan; İşletmelerde Finansal Yönetim, 8. Baskı, Bursa, Ekin Yayınevi, 2003
- Chambers, Nurgül, R.: Firma Değerlemesi, 2. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2009
- Cimat, Ali; Taş, Mahir: "Türkiye'de ve Dünyada Kıyı Bankacılığı Uygulamaları ve Vergi Cennetleri Üzerine Bir Değerlendirme", Mevzuat Dergisi, Yıl 7, Sayı 80, Ağustos 2004
- Cole, Rebel, A.; Wu, Qiongbing: "Predicting Bank Failures Using a Simple Dynamic Hazard Model", In 22nd Australasian Finance and Banking Conference, 1-29.
- Coşar, Nevin: Türkiye'de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi, 2009, s.4
- Coşkun, Metin: Sermaye Piyasaları, Birlik Ofset Yayıncılık, Anadolu Üniversitesi, 1. Baskı, Eskişehir, 2005
- Cyrstal, Jennifer, S.; Dages, B., Gerald; Goldberg, Linda: Has Foreign Bank Entry Led to Sounder Banks in Latin America?, L.: Amerika?", Federal Reserve Bank of New York Current

- Issues in Economics and Finance, Vol. 8, No: 1, January 2002, pp. 1-6.
- Çankaya F.; Öz M. : Türkiye'de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1, 2011, 13
- Çelik, Serkan; Kaya Ferudun: Banka Karlılığına Etki Eden Mikro Değişkenler: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2019, Cilt: 19, Sayı: 3/Güz: 765-788
- Çolak, Ömer, F. : Finansal Kriz Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Durumu ve Sektörün Yeniden Yapılandırılması, Kriz ve IMF Politikaları. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2002
- Damadoran, Ashwath: Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset (2. Baskı). New Jersey: John Wiley & Sons, Ltd.,2002
- Damadoran, Ashwath: On Valuation Security Analysis for investment and corporate finance, John Willey&Sons Inc, 2006, s.207
- Damadoran, Ashwath: The Dark Side of Valuation: Valuing Old Tech, New Tech, and New Economy Companies, Chapter 8, FT Press.,2001
- Deev, Oleg; "Methods of Bank Valuation: A Critical Overview. Financial Assets and Investing", 3, 2011, 1-12.
- Delice, Güven: "Uluslararası Sermaye Hareketlerine Tarihsel Bir Bakış", Banka ve Ekonomik Yorumlar, Yıl: 39, Sayı:9, Eylül 2002.
- Demir, Gülten: "Küreselleşme Üzerine", Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi, Cilt:56, Sayı:1, 2001
- Demir, Arda, Y.: Firma Değerinin Bulunması ve İskonto Edilmiş Nakit Akımı Değerleme Modeline Göre İMKB'deki sanayi firmaları üzerinde uygulama, 2004, s.42
- Demirgüç-Kunt, Aslı; Huizinga, Harry: "Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence", 1999 World Bank Economic Review, XIII, 2, 379-408.

- Denizer, Cevdet; Dinç, Mustafa;
Tarımcılar, Murat: Measuring banking efficiency in the pre- and postliberalization environment: evidence from the Turkish banking system”, World Bank Policy Research Working Paper Series, No: 2476, 2000
- Denizer, Cevdet: “Foreign Entry in Turkey's Banking Sector, 1980-97”, World Bank Policy Research Working Paper No. 2462, 2000
- Derin, Selen: Evrensel Bankacılık Sistemi ve Türk Sermaye Piyasalarında Bankalar, SPK Yeterlik Etüdü, 1991
- Dermine, Jean: “Bank Valuation with an Application to the Implicit Duration of non-Maturing Deposits”, INSEAD, Fontainebleau, Invited Tutorial, 2008, s.49
- Dinçer, Ahmet: Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye İçin Öneriler, DPT Yayınları, No: 2607, Ankara, Ekim, 2006
- Doğan, A.: Türkiye’de Bankacılık Sektöründe Şube Etkinliği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Turkey, 2011
- Doğru, Cengiz: Karlılığın Belirleyicileri Analizi: Teori ve Orta Ölçekli Bir Banka Uygulaması, Maliye Finans Yazıları, Yıl 25, Sayı 91, Nisan, 2011
- Dolun, Leyla, Atik, Hakan: Kalkınma Teorileri Ve Modern Kalkınma Bankacılığı Uygulamaları. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., 2006
- Dong, Yajing: The impact of foreign bank entry on the performance of domestic banks: A case study based on Chinese commercial banks, Master Thesis, July 4, 2013
- Durer, Salih: Türkiye’de Ticari Bankaların Sermaye Yapısı ve Yeterliliği, Yapı ve Kredi Bankası, Yayın No:8, İstanbul, 1988, s.103, s.106
- Ekinci, Mehmet, B.: “Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu ve İşletmelerin Bu Süreçteki Yeri”, Ekonomi ve Kültür Bülteni, Ekim 2002, ss.10-15

- Ekren, Nazım: Uluslararası Bankacılık ve Türkiye Örneği. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın No:282, Ekonomi Dizisi: 21, 1986, 181.
- Ercan, M.,Kamil; Öztürk, Başaran; Küçükkaplan, İlhan; Başçı, E., Savaş; Demirgüneş, Kartal: Ercan, M., Kamil; Ban, Ünsal: Firma Değerlemesi: Banka Uygulaması, ; Literatür Yayıncılık, 2006, s.100-102
- Finansal yönetim, Ankara, Gazi Kitabevi, 2005
- Erdönmez, A., Pelin: “Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi”, Bankacılar Dergisi, 68, 2009, 85–101
- Erdönmez, A., Pelin: “Finansal Krizler Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yabancı Bankalar”, Bankacılar Dergisi, Sayı.51, 2004, s.22-23.
- Erdönmez, A., Pelin; Özgür, Acar: Kredi Karşılıklarına İlişkin Düzenlemeler ve Vergi Uygulamaları, Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu,1996, s.2-3
- Ergin, Feridun: Kredi Sistemi, Filiz Yayınevi, İstanbul, 1982
- Ergun, Ülkü: Yönetmel Performansın Geliştirilmesinde Yeni Yaklaşımlar: Mükemmellik Modeli ve Balanced Scorecard”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt.4 No.1, Mart, 2002
- Eroğlu, Nadir: “Finansal Küreselleşme: Devletin Düzenleyici Rolü Üzerine Etkileri” içinde Küreselleşme: İktisadî Yönelimler ve Sosyo-politik Karşıtlıklar (Der.:Alkan Soyak), İstanbul, Om Yayınevi, 2002
- Ertuğrul, Ahmet; Zaim, Osman: Türk Bankacılığında Etkinlik: Tarihi Gelişim Kantitatif Analiz, Ankara: İşletme ve Finans Yayınları, 1996
- Eser, Akyol; Kezban, Akyol: Finansal Sermbestleşme Sürecinde Artan Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri: Türkiye Ekonomisine Etkileri, Riskler ve Politika Araçları. Mesleki Yeterlilik Tezi. Maliye Bakanlığı, Ankara, 2012
- Fletcher, Harold D.; Smith, Darlene B.: Managing for Value: Developing a Performance Measurement System Integrating Economic Value Added and the Balanced Scorecard in Strategic Planning”

- Journal of Business Strategies, 21, 1, 2004, s.1-17.
- Fuller, Russel, J.; Hsia, Chi-Cheng: "A Simplified Common Stock Valuation Model", Financial Analysts Journal Vol. 40, No. 5 (Sep. - Oct., 1984), pp. 49-56
- Gamal, Mahmoud; İnanoğlu, Hulusi: "Inefficiency and heterogeneity in Turkish banking: 1990-2000", Journal of Applied Economics, Vol: 20, Iss: 5, 2005, s.641-664.
- Garza-Garcia, Jesus, G.: Does market power influence bank profit in Mexico: A study on market power and efficiency. Applied Financial Economics, 22, 2012, 21-32
- Ghosh, Amit: Banking sector globalization and bank performance: A comparative analysis of low income countries with emerging markets and advanced economies, ScienceDirect, Review of Development Finance 6, 2016, 58-70
- Gitman, Lawrence, J.; Zutter, Chad, J.: Principles of Managerial Finance (13. Baskı). New York: Prentice Hall, 2012
- Göçmen, Y., Gamze: Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi, BDDK Yayınları No:10, Ankara, 2011
- Gökbulut, R., İlker: "Hissedar Değeri ile Finansal Performans Ölçütleri Arasındaki İlişki ve İMKB Üzerine bir Araştırma" İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2009
- Gökmen, Berrak: Bankalarda Finansal Tablolar Analizi, Yüksek Lisans Tezi, 2007
- Granger, C.W.J ve P.Newbold: "Spurious Regressions in Econometrics," Journal of Econometrics, Cilt 2, Sayı 2, s. 111-120, 1974
- Greene, William, H. : Econometric Analysis, Fifth Edition, Prentice Hall, New Jersey, 2003
- Gross, Stephanie: Banks and shareholder value: an overview of bank valuation and empirical evidence on shareholder value for banks, Wiesbaden,

- Deutscher Universitats-Verlag (C), 2006, s.29
- Gujarati, Damodar: Temel Ekonometri, Literatür Yayınları, İstanbul,2006
- Gülhan, Ünal: Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama, Doktora Tezi, 2009, s.24-26
- Günel, Mehmet: Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği, ATO Yayınları, Ankara, 2001
- Güneş, Nizamülmülk: Banka Kârlılığının Belirleyicileri: 2002-2012 Dönemi Türk Mevduat Bankaları Üzerine Bir İnceleme Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2015, C.20, S.3, s.265-282.
- Güney, Selami; Saka, Kübra, I.: “Finansal Krizlerin Bankaların Performanslarına Etkisi: Türk Mevduat Bankalarında Camels Modelinin İncelenmesi Ve Örnek Bir Uygulama”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.3, 2015, s.17, (303-331).
- Gürbüz, A., Osman; Ergincan, Yakup: Şirket Değerlemesi: Klasik ve Modern Yaklaşımlar”, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2004, s.15.
- Gürel, Eymen: Banka Finansal Performansının Ölçülmesi ve Beş Ticari Banka Üzerinde Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, 2002, s.44
- Haas, Ralph D.: Foreign Banks and Credit Stability in Central And Eastern Lelyveld, Iman Van: Europe A Panel Data Analysis”, DNB Staff Reports, No: 109, 2003.
- Hablemitoğlu, Şengül: Küreselleşme Düşlerinden Gerçeklere”, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, Ankara, 2004.
- Hamada, Miki: “Impact of foreign capital entry in the Indonesian banking sector”, DE Discussion Paper, Volume: 406, 2013-03-01
- Hausman, Jerry: Specification Tests in Econometrics, Econometrica, Vol. 46, No. 6 (Nov., 1978), pp. 1251-1271, s. 1256

- Hermes, Niels; Lensink, Robert: "Foreign Bank Presence, Domestic Bank Performance and Financial Development", Journal of Emerging Market Finance, Vol. 3, 2004, pp. 207-229.
- Hsiao, Cheng: Analysis of Panel Data, Cambridge University Press, (2nd Edition), 2003
- Hussain, M., Mostaque; Gunesakaran, Angappa: An institutional perspective of non-financial management accounting measures: A review of the financial services industry, Managerial Auditing Journal, 17(9), 2002, s.518-536
- Işık, Özcan; Yalman, İlkay, N., Koşaroğlu, Ş., Merve: "Türkiye’de Mevduat Bankalarının Kârlılığını Etkileyen Faktörler", İşletme Araştırmaları Dergisi, 9/1 (2017) 362-380.
- Işık, İhsan; Hassan, M., Kabir: "Financial deregulation and total factor productivity change: An empirical study of Turkish commercial banks", Journal of Banking & Finance, Vol: 27, Iss: 8, 2003, s. 1455-1485.
- İbiş, Cemal; Çatıkkaş, Özgür; Çelikdemir, Neşe, Ç.: Banka Muhasebesi İlkeler ve Uygulamalar, Yayın No: 325, İstanbul, 2018 s.107
- İnci, Cihan: Finansal Yönetim Kararlarının Firmanın Karlılığı ve Piyasa Değeri Üzerindeki Etkileri: BİST’deki Sanayi Şirketleri Üzerine Bir Panel Veri Uygulaması, Doktora Tezi, 2014, s:211
- Jindal, Tapan: "Relative Valuation", The Chartered Accountant, December, 2011
- Kandemir, Tuğrul; Arıcı, D., Nuray: "Mevduat Bankalarında Camels Değerleme Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma," Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 18, Sayı 1, 2013, s. 61-87.
- Karacan, Ali, İ.: Bankacılık ve Kriz, Tütünbank Finans Dünyası Yayınları, No:1, İstanbul, 1996.
- Karakuş, Rifat; Zor, İsrail; Yılmaz, K., Şeyma: Ticari Bankalarda Karlılığın İçsel Belirleyicileri: Yerli ve Yabancı Sermayeli Bankalarda Karşılaştırmalı Analizi. The Journal of Academic Social Science Studies, 2017, s.379-398.
- Karluk, S., Rıdvan: Uluslararası Ekonomi, 10. Baskı, Beta Yayınları, 2013

- Karluk, S., Rıdvan: Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Dönüşüm, 11. bs, İstanbul, Beta Basım Yayın, 2007
- Eren, Kasım: Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Bankacılık, Beta Basım Yayın, İstanbul, 1996, s. 96
- Kaya, Ferudun: Bankacılık Giriş ve İlkeleri, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Kaya, T., Yasemin: "Türk Bankacılık Sektöründe CAMELS Analizi", BDDK Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları, 2001, 1-20.
- Kaya, T., Yasemin: "Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri 1997-2000", Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Mali Sektör Politikası Dairesi Çalışma Raporları, 2002.
- Kaynarcalı, Ayşe: Gelişimleri, Özellikleri ve Katkılarıyla Yabancı Bankalar ve Türk Bankacılık Sistemi İçerisinde Yabancı Bankalar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Para-Banka Anabilim Dalı, 1992, s.31.
- Kennedy, Peter: A Guide to Econometrics, Fifth Edition, Cambridge, The MIT Press, 2003.
- Kesbiç, C., Yenal; Şimşek, Hamza: Türk Bankacılık Sektörünün Yapısı ve Avrupa Birliği Bankacılık Sektörüyle Uyumlaşma Süreci. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi. Cilt 16, Sayı 1, 2001
- Keskin, Ekrem; İnan, Emre A.; Mumcu, Melike; Erdönmez, Pelin: 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi "1958-2007", Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Kasım 2008, s.14-15
- Keskin, Ekrem: Türk Banka Sisteminde Bilanço Yapısı ve Bilanço Analizi (1981-1984), İ.Ü. İktisat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1986.
- Keskin, Nagehan: Finansal Serbestleşme Sürecinde Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Makroekonomik Etkileri: Türkiye Örneği, Doktora Tezi, 2008, s.25

- Khurana, Sunayna: Service Quality Versus Customer Satisfaction in Banking Sector: A Literature Review. The IUP Journal of Marketing Management, 2014, s.65-78.
- Koch, Timothy, W.; MacDonald, Scott, S.: Bank Management, Harcourt College Publishers, USA, 2000, s:103
Konukçu, Metin: Türkiye'de Yabancı Sermayeli Bankalar ve HSBC Örneği", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, 2008, s.101.
- Kocaman, Berna: Finansal Piyasalar (Kurumlar, Teknikler ve Araçlar), Siyasal Kitabevi, 2004, s:257.
- Koç, Selahattin; Bağcı, Aziz; Işık, K., Can: Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Performansları Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye Ölçeği (2002-2012), Çankırı Karatekin Üniversitesi Çankırı Karatekin University İktisadi ve İdari Bilimler Journal of The Faculty of Economics Fakültesi Dergisi and Administrative Sciences, Cilt 6, Sayı 1, 2016, s.227-256
- Kosmidou, Kyriaki; Tanna, Sailesh; Pasiouras, Fotios : "Determinants of profitability of domestic UK commercial banks: panel evidence from the period 1995-2002", Economics, Finance and Accounting, Applies Research Working Paper Series, Coventry University Business School, UK, 2008.
- Kutlar, Aziz: Ekonometrik Zaman Serileri, Gazi Kitabevi, Ankara, 2000
- Kütükoğlu, Kerem: Ticari Bankalarda Aktif Pasif Yönetimi ve Ölçeklerine göre Seçilen Bankalarda CAMELS Analizi Uygulaması, T.C. Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2004
- Levin, Andrew; Lin, Chien-Fu, Chu, Chia-Shang J.: "Unit Root Tests In Panel Data: Asymtotic And Finite-Sample Properties," Journal of Econometrics, Cilt 108, 2002, s. 1-24.
- Margarida, Abreu; Mendes, Victor: "Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Evidence for Some EU Countries", Porto Working Paper Series, 2002

- Mishkin, Frederic, S.: Money, Banking and Financial Markets, New York: Addison Wesley, 5th Ed., 1998
- Mullineux, Andrew, W.; Murinde, Victor: Handbook of International Banking, Edward Elgar Pub. Ltd., 2003
- Öçal, Tezer ; Çolak, Ö., Faruk: Para Banka, İmge Kitabevi, İstanbul, 1991
- Öçal, Tezer ; Çolak, Ö., Faruk: Finansal Sistem ve Bankalar, Nobel Yayın, İstanbul, 1999, s.16.
- Özdemir, Abdullah; Eser, Mümin: Küreselleşme, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2009
- Özkan, Lale: Bankacılık Sektöründe Uluslararasılaşmanın Banka Performansı Üzerine Etkileri ve Türkiye Uygulaması, Doktora Tezi, 2011, s.120.
- Öztürk, Nurettin: Finansal Küreselleşmenin İktisat Politikalarına Etkisi ve Türkiye (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001, s.26.
- Papi, Luca; Revoltella, Debora: Foreign Direct Investment in the Banking Sector: A Transitional Economy Perspective, January 1999
- Parasız, İlker: Para Banka ve Finansal Piyasalar, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2005
- Parasız, İlker: Modern Bankacılık Teori ve Uygulama, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2007
- Parasız, İlker: Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2011
- Posiouras, Fotios; Kyriaki, Kosmidou: Factors Influencing the Profitability of Domestic and Foreign Commercial Banks in the European Union, Research in International Business and Finance, 21(2), 2007, s.222-237.
- Paya, M., Merih: Para Teorisi ve Para Politikası, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2013
- Pazarcık, Orhan; Nejla, Ünsal; Ece, Nakipoğlu: Türkiye’de Dış Kredi Kullanımı, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları: 380, Yeniçağ Basım Yayın, Ankara, 1989.
- Pekkaya, Mehmet: ARFIMA ve FIGARCH Yöntemlerinin Markowitz Ortalama Varyans Portföy Optimizasyonunda Kullanılması: İMKB-30

- Endeks Hisseleri Üzerine Bir Uygulama,”
Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bülent Ecevit
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Zonguldak, 2011.
- Petersen, Mark, A.; Schoeman,
Ilse: Modeling of Banking Profit via Return-on-
Asset and Return-on-Equity", Proceedings of
the World Congress on Engineering, Vol.II,
2008, s.1.
- Polat, Ali: Uluslararası Ticaretle Risk Yönetimi.
İstanbul: Küresel Ekonomik Yayınları, 2008.
- Popa, Gabriela; Mihailescu,
Laurentiu; Caragea, Codin: “EVA – Advanced method for performance
evaluation in banks”, 2009, s.170.
- Rodrik, Dani; Velasco, Andres: Short Term Capital Flows”, NBER Working
Paper Series, WP No: 7364.,1999.
- Rose, Peter; Hudgins, Sylvia: Bank Management and Financial Services 8.
Baskı Canada, McGraw Hill, 2010
- Sakarya, Şakir: “CAMELS Derecelendirme Sistemine Göre
İMKB’deki Yerli ve Yabancı Sermayeli
Bankaların Karşılaştırmalı Analizi”, Akademik
Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi. Prof. Dr.
Alaeddin Yavaşca Özel Sayısı, Haziran
2010, s.7-21.
- Saldanlı, Arif; Aydın, Mücahit: Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen
Faktörlerin Panel Veri Analizi İle İncelenmesi:
Türkiye Örneği, Ekonometri ve İstatistik e-
Dergisi, (24),2016, s. 1-9.
- Samırkaş, Mustafa, C.; Evci,
Samet; Ergün, Bahadır: “Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın
Belirleyicileri”, Kafkas University Journal of
Economics and Administrative Sciences
Faculty Vol. 5, Issue 8, 2014, ISSN: 1309 –
4289, s.117-134.
- Saunders Anthony; Cornett,
Marcia: Financial Markets and Institutions , 4. Baskı
New York, McGraw-Hill
- Selçuk, B.: “Küresel Krizin Türk Finans Sektörü
Üzerindeki Etkileri”, Ekonomi Bilimleri
Dergisi, 2/2, 2010 ISSN: 1309-8020 (Online),
s. 21-27.

- Sevim, Uğur; Eyüboğlu, Kemal: Ticari Banka Performansının İçsel Belirleyicileri: Borsa İstanbul Örneği, Doğu Üniversitesi Dergisi, 17 (2), 2016, s.211-223
- Seyidoğlu, Halil: Uluslararası İktisat, Güzem Yayınları, İstanbul, 2001
- Seyidoğlu, Halil: Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Turhan Kitabevi, İstanbul, 1999
- Seyidoğlu, Halil: "Uluslararası Mali Krizler, İMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", Doğu Üniversitesi Dergisi, 2003.
- Sharpe, William, F.: "Capital Asset Prices: A Theory of Market Equilibrium under Conditions of Risk", The Journal of Finance, Vol. 19, No. 3, 1964, s.425-442.
- Sönmez, Sinan: Dünya Ekonomisinde Dönüşüm, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.
- Stager, Manfred, B.: Küreselleşme, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.
- Stock, James, H.; Mark, W., Watson: "Heteroskedasticity-Robust Standart Errors for Fixed Effects Panel Data Regression Model," Econometrica, Cilt 40, Sayı 2, 2008, s. 261-275.
- Şahin, Hüseyin: Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2009
- Takan, Mehmet: Bankacılık, Teori, Uygulama ve Yönetim, Nobel Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2001
- Takan, Mehmet; Boyacıoğlu, A., Melek: Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem, Ankara, 2010.
- Tarlan, Selin: Tarihte Bankacılık, Maliye Bakanlığı, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayını No: 1986/283, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1986.
- Taşkın, D., Fatma: Türkiye'de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler, Ege Akademik Bakış, Cilt: 11, Sayı: 2, Nisan 2011, s. 289 - 298
- Tatoğlu, Y., Ferda: Panel Veri Ekonometrisi. (Birinci Baskı), İstanbul: Beta Yayınevi, 2018

- Tatoğlu, Y., Ferda: “Sermaye Piyasası’nda Riskin Sınırlı Bağımlı Değişkenli Panel Veri Modelleri İle Analizi,” Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005
- TBB: www.tbb.org.tr
- TBB: Bankalarımız 2019, Mayıs 2020
- TBB: 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, Yayın No: 273 s18-20, Nisan 2011
- TBB: 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi “1958-2007”, TBB Yayınları, İstanbul, 2008, s. 20
- TCMB: Ödemeler Dengesi Müdürlüğü Raporu, Ödemeler Dengesi İstatistikleri Tanım ve Türkiye Uygulaması, TCMB İstatistik Genel Müdürlüğü
- TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu, Kanun No: 1211 Kabul Tarihi: 14/1/1970 Madde 4
- Tekeli, İlhan; İlkin, Selim: Para ve Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama. Ankara, TCMB, 1997, 55-79.
- Tezel, Yahya, S.: Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950), 2. Baskı, Yurt Yayınları, Ankara, 1986, s. 351.
- Toplu, Hakkı, Y.: Camels Yaklaşımıyla Finansal Performansta Etkili Rasyolar: Türkiye’de Ticari Bankalarda Panel Regresyon Uygulaması, Doktora Tezi, 2016, s.114-115.
- Tunay, Batu; Silpar, Murat: “Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi I”, TBB Araştırma Tebliğleri Serisi, Nisan 2006, No.1, s.1-31.
- Turanboy, Asuman: Bankacılar için Banka Hukuku, Ankara, s.94.
- Uiboupin, Janek: Effects of Foreign Banks Entry on Bank Performance in the CEE Countries, Tartu University Press, Order No. 569, ISSN 1406–5967 ISBN 9985–4–0416–5, Tartu, 2004.

- Ulutan, Burhan: Bankacılığın Tekâmülü, y.y., Ankara, 1957, s. 145-147
- Uluyol, Osman: “1980-2000 Döneminde Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi”, Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi 2019, s.93.
- Unite, Angelo: “The Impact of Liberalization of Foreign Bank Entry on The Sullivan, Michael: Philippine Domestic Banking Market”, PASCN Discussion Paper, No: 2001-8.
- Uras, Güngör: Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları, İktisadi Yayınlar, 1. Baskı, İstanbul, 1979.
- Ustasüleyman, Talha: “Bankacılık Sektöründe Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi: Ahs-Topsis Yöntemi”, Bankacılar Dergisi, Sayı 69, 2009, s.34.
- Uyar, Seçil: Bankacılık Krizleri, Ziraat Matbaacılık, Ankara, 2003
- Uyen, Dang: “The CAMEL Rating System in Banking Supervision A Case Study”, Arcada University of Applied Sciences International Business, 2011, s.21.
- Uygur, Ercan: Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s. 16-18.
- Uysal, Doğan: Küreselleşme ve Gelişmekte olan Ülkeler, Çizgi Yayınevi, 2002.
- Vergil, Hasan; Karaca, Coşkun: “Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi”, Ege Akademik Bakış, 10 (4), 2010, s.1207-1216.
- Wooldridge, Jeffry M.: Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data, (2nd Edition), The MIT Press, USA, 2010.
- Yalçiner, Kürşat: Uluslararası Finansman, Detay Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 2012
- Yalkın, K., Yüksel: İşletmelerde Mali Analiz Teknikleri, Ankara Üniversitesi Yayınları No:48, Ankara, 1981

Ayanoğlu, Yıldız;Karapınar,
Aydın; Zaif, Figen;Saraçoğlu,
Metin; Bayırlı, Rıdvan;Altay,
Adem: Bal, Hasan:

Bankaların Yönetimi ve Denetimi, Anadolu
Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2746,2013

Yetiz, Filiz:

“Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık
Sistemi”, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi Dergisi, Nisan 2016; 9(2),
s.114.

Yıldırım, Mesut:

Banka Muhasebesi, TBB Yayınları, Yayın
No:258, İstanbul,2008.

Yıldırım, Onur:

“Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın
Belirleyicileri”, Doktora Tezi, Ankara
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İşletme Anabilim Dalı, Ankara, 2008.

Yücetürk, H., Cihan:

Uluslararası Sermaye Hareketleri, Ticaret ve
Büyüme Üzerine Bir İnceleme, Yüksek
Lisans Tezi, 2018, s.7

Zarakolu, Avni:

Cumhuriyet’in 50. Yılında Memleketimizde
Bankacılık, TBB Yayınları, Ankara, 1973

Zerenler, Muammer:

"Performans Ölçüm Sistemleri Tasarımı ve
Üretim Sistemlerinin Performansının
Ölçümüne Yönelik Bir Araştırma" AİBÜ-İİBF
Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,
2005

Zirekoğlu, Nazan:

Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan
Gelişmelerin Hanehalkı Üzerinde Etkileri,
Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik,
2014

Çevrimiçi:

- Esin, Figen: Banka Muhasebesi Ders Notları, <https://docplayer.biz.tr/16014162-Banka-muhasebesi-0-donen-degerler-hesap-grubu.html> (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 20.05.2020
- TBB: Kaynak:TBB, 31/12/2018 Tarihi İtibarıyla Üye Bankaların Bilgileri https://www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_Listesi.asp?tarih=31/12/2018, (Çevrimiçi), Erişim tarihi: 13.03.2020
- TKBB: Katılım Bankacılığı Nedir? Nasıl Çalışır?, <https://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB-Katilim-Bankaciligi-Nedir-Brosur.pdf> , (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 01.06.2020, s.2
- Ankara Üniversitesi: Ankara Üniversitesi Bankacılık Ders Notları, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/23983/mod_resource/content/1/Bankacilik_S.ve_Mev_1_pdf.pdf, (Çevrimiçi), Erişim tarihi: 10.05.2020
- Capital: Capital: <https://www.capital.com.tr/finans/bankacilik/subedeki-kar-artiyor> (Çevrimiçi), Erişim tarihi: 07.03.2020

EKLER

Ek-1

TBB Üye Bankalar Listesi
Mevduat Bankaları
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.
Türkiye Halk Bankası A.Ş.
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları
Adabank A.Ş.
Akbank T.A.Ş.
Anadolubank A.Ş.
Fibabanka A.Ş.
Şekerbank T.A.Ş.
Turkish Bank A.Ş.
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.
Türkiye İş Bankası A.Ş.
Yapı Kredi Bankası A.Ş.
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar
Birleşik Fon Bankası A.Ş.
Yabancı Sermayeli Bankalar
Türkiye’de Kurulmuş Bankalar
Alternatif Bank A.Ş.
Arap Türk Bankası A.Ş.
Bank of China Turkey A.Ş.
Burgan Bank A.Ş.
Citibank A.Ş.
Denizbank A.Ş.
Deutsche Bank A.Ş.
HSBC Bank A.Ş.
ICBC Turkey Bank A.Ş.
ING Bank A.Ş.
MUFG Bank Turkey A.Ş.
Odea Bank A.Ş.
QNB Finansbank A.Ş.
Rabobank A.Ş.
Turkland Bank A.Ş.
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
Türkiye’de Şube Açan Bankalar
Bank Mellat
Habib Bank Limited
Intesa Sanpaolo S.p.A.
J.P. Morgan Chase Bank N.A.
Société Générale (SA)
Kalkınma ve Yatırım Bankaları
Kamusal Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları
İller Bankası A.Ş.
Türk Eximbank
Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.
Özel Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.
Diler Yatırım Bankası A.Ş.
Golden Global Yatırım Bankası A.Ş.
GSD Yatırım Bankası A.Ş.
İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.
Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları
BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.
Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.
Pasha Yatırım Bankası A.Ş.
Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.

Kaynak:TBB, Banka ve Sektör Bilgileri, Banka Bilgileri, 03/06/2020 Tarihi İtibariyle Üye Bankaların Bilgileri

Ek-2

31.12.2019 İtibarıyla Aktif Büyüklüklerine Göre Banka Sıralaması (Milyon TL)											
	Banka	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler	Toplam Krediler*	Toplam Mevduat	Toplam Özkaynaklar	Ödenmiş Sermaye	Net Dönem Karı/Zararı	Bilanço Dışı Hesaplar	Şube Sayısı (Adet)	Çalışan Sayısı (Adet)
1	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	1863	649.756	447.983	447.251	70.065	6.100	6.187	2.586.038	1.758	24.563
2	Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924	468.059	289.244	295.922	58.873	4.500	6.068	1.403.214	1.271	24.053
3	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1938	457.045	309.208	297.734	32.197	1.250	1.720	1.760.198	1.006	18.967
4	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954	419.426	292.091	251.531	33.026	2.500	2.802	4.195.762	943	16.835
5	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946	391.152	251.165	248.751	53.766	4.200	6.159	2.063.102	912	18.784
6	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1944	387.496	240.464	222.790	41.188	8.447	3.600	2.233.141	846	16.631
7	Akbank T.A.Ş.	1948	360.501	203.834	224.055	54.382	5.200	5.417	1.834.015	771	12.750
8	QNB Finansbank A.Ş.	1987	181.681	118.972	105.626	16.685	3.350	2.622	1.310.114	525	12.087
9	Türk Eximbank	1987	162.883	143.360	0	9.080	7.160	1.432	293.136	20	740
10	Denizbank A.Ş.	1997	156.478	105.801	100.299	17.720	3.316	1.336	993.245	708	12.279
11	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1927	107.350	69.218	72.194	9.721	2.204	1.070	344.610	471	8.954
12	ING Bank A.Ş.	1984	57.145	34.707	39.208	8.231	3.486	1.476	339.417	210	3.733
13	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	1950	42.000	31.295	0	5.667	2.800	702	603.623	3	375
14	İller Bankası A.Ş.	1933	36.088	28.414	0	20.955	16.871	1.782	24.192	19	2.462
15	HSBC Bank A.Ş.	1990	34.947	17.568	27.801	3.080	652	470	340.159	77	2.015
16	Odea Bank A.Ş.	2011	32.667	19.308	22.097	3.300	3.289	71	201.372	48	1.091
17	Şekerbank T.A.Ş.	1953	30.596	21.822	24.548	1.977	1.158	-684	711.957	238	3.265
18	Alternatifbank A.Ş.	1991	28.945	18.033	16.124	2.345	1.731	172	117.762	48	886
19	Fibabanka A.Ş.	1984	21.886	14.477	13.567	1.656	941	212	248.330	63	1.541
20	Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.	1975	19.376	15.128	0	2.356	850	447	41.280	1	285
21	Burgan Bank A.Ş.	1991	18.893	13.816	11.563	1.919	1.535	139	139.431	35	943
22	ICBC Turkey Bank A.Ş.	1986	18.191	9.088	10.614	1.260	860	41	47.664	43	731
23	Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	1998	17.856	8.153	0	1.956	1.194	342	88.723	10	714
24	Anadolubank A.Ş.	1996	17.558	12.861	13.629	2.777	600	387	151.200	113	1.662
25	İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	1995	16.709	157	0	2.285	600	616	4.171.157	1	298
26	Intesa Sanpaolo S.p.A.	2013	14.212	11.116	6.215	1.596	677	335	256	1	28
27	Citibank A.Ş.	1981	12.852	4.185	9.927	2.523	34	740	64.770	3	376
28	MUFG Bank Turkey A.Ş.	2012	10.878	7.107	4.408	1.029	528	179	11.200	1	78
29	Arap Türk Bankası A.Ş.	1977	4.958	1.730	2.456	1.053	440	166	4.656	7	274
30	Turkland Bank A.Ş.	1991	3.901	2.318	3.105	112	650	-448	15.598	17	357
31	Birleşik Fon Bankası A.Ş.	1958	3.439	1.902	158	710	461	135	3.191	1	223
32	Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	1998	3.309	2.195	0	436	300	68	9.778	1	66
33	Deutsche Bank A.Ş.	1988	2.742	1.042	1.533	741	135	146	52.632	1	106
34	Rabobank A.Ş.	2013	1.734	771	0	981	684	135	1.894	1	33
35	Pasha Yatırım Bankası A.Ş.	1987	1.726	1.061	0	532	500	26	2.487	1	56
36	Bank of China Turkey A.Ş.	2017	1.677	568	76	1.446	1.051	194	1.941	1	39
37	Turkish Bank A.Ş.	1981	1.465	1.096	1.027	212	175	0	17.192	11	188
38	Bank Mellat	1984	1.023	69	549	459	200	35	2.083	3	49
39	BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	1998	928	679	0	309	337	2	8.556	1	56
40	JPMorgan Chase Bank N.A.	1984	699	0	88	583	100	92	302	1	52
41	Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.	1992	593	30	0	510	50	109	360	1	39
42	GSD Yatırım Bankası A.Ş.	1998	328	280	0	258	50	57	11.225	2	38
43	Habib Bank Limited	1982	221	71	102	79	30	7	282	1	21
44	Diler Yatırım Bankası A.Ş.	1998	178	77	0	156	60	17	260	1	20
45	Société Générale (SA)	1989	171	0	7	64	135	-2	705	1	38
46	Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.	1990	110	0	0	98	40	20	0	1	29
47	Adabank A.Ş.	1984	60	0	0	57	80	4	1	1	27
	Toplam		4.201.885	2.752.465	2.474.956	470.410	91.510	46.605	26.452.210	10.199	188.837

* Toplam Krediler = "Varlıklar" tablosundaki "İtfa Edilmiş Maliyeti ile Ölçülen Finansal Varlıklar (net)" başlığı altında yer alan "Krediler" rakamı kullanılmıştır.

Kaynak: TBB, Bankalarımız Kitabı - 2019 Erişim: 03.06.2020

Ek-3

31.12.2019 İtibarıyla Banka ve Gruplar Bazında Şube ve Çalışan Sayıları			
	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Çalışan Sayısı
Sektör Toplamı	47	10.199	188.837
Mevduat Bankaları	34	10.137	183.659
Kamu Sermayeli Bankalar	3	3.707	60.365
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.		1.758	24.563
Türkiye Halk Bankası A.Ş.		1.006	18.967
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.		943	16.835
Özel Sermayeli Bankalar	9	3.785	69.071
Adabank A.Ş.		1	27
Akbank T.A.Ş.		771	12.750
Anadolubank A.Ş.		113	1.662
Fibabanka A.Ş.		63	1.541
Şekerbank T.A.Ş.		238	3.265
Turkish Bank A.Ş.		11	188
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.		471	8.954
Türkiye İş Bankası A.Ş.		1.271	24.053
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.		846	16.631
Tas.Mevd.Sig. Fon.Devr. Bankalar	1	1	223
Birleşik Fon Bankası A.Ş.		1	223
Yabancı Sermayeli Bankalar	21	2.644	54.000
Türkiye'de Kurulmuş Yabancı Bankalar	16	2.637	53.812
Alternatifbank A.Ş.		48	886
Arap Türk Bankası A.Ş.		7	274
Bank of China Turkey A.Ş.		1	39
Burgan Bank A.Ş.		35	943
Citibank A.Ş.		3	376
Denizbank A.Ş.		708	12.279
Deutsche Bank A.Ş.		1	106
HSBC Bank A.Ş.		77	2.015
ICBC Turkey Bank A.Ş.		43	731
ING Bank A.Ş.		210	3.733
MUFG Bank Turkey A.Ş.		1	78
Odea Bank A.Ş.		48	1.091
QNB Finansbank A.Ş.		525	12.087
Rabobank A.Ş.		1	33
Turkland Bank A.Ş.		17	357
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.		912	18.784
Türkiye'de Şube Açan Yabancı Bankalar	5	7	188
Bank Mellat		3	49
Habib Bank Limited		1	21
Intesa Sanpaolo S.p.A.		1	28
JPMorgan Chase Bank N.A.		1	52
Société Générale (SA)		1	38
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	62	5.178
Kamu Sermayeli Bankalar	3	40	3.487
İller Bankası A.Ş.		19	2.462
Türk Eximbank		20	740
Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.		1	285
Özel Sermayeli Bankalar	6	18	1.511
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.		10	714
Diler Yatırım Bankası A.Ş.		1	20
GSD Yatırım Bankası A.Ş.		2	38
İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.		1	298
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.		1	66
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.		3	375
Yabancı Sermayeli Bankalar	4	4	180
BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.		1	56
Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.		1	39
Pasha Yatırım Bankası A.Ş.		1	56
Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.		1	29

Kaynak: TBB

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında İstanbul-Fatih'de doğan Ayşe Canan Polat, ilk, orta ve lise öğrenimini İstanbul'da tamamlamıştır. Liseden 2005 yılında mezun olup, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde lisans eğitime başlamıştır. 2009 yılında İşletme lisans eğitiminden fakülte ikincisi olarak ve aynı zamanda Türkçe İşletme programının birincisi olarak mezun olmuştur. Lisans dönemi ikinci sınıfında, 2006 yılında, İstanbul Üniversitesi Endüstri Mühendisliği bölümü yandal programına 4.00 ortalama ile kabul almış ve 2010 yılında da bu programdan mezun olmuştur. 2010 yılında Amerika Birleşik Devletleri Colorado State Üniversitesi'nde Endüstri ve Sistem Mühendisliği tezli yüksek lisans programına başlamış ve aynı zamanda bu üniversitede araştırma görevlisi olarak görev almıştır. 2012 yılında tezli olarak tamamladığı yüksek lisans programından onur derecesi ile mezun olmuştur. Yüksek lisans mezuniyetinden sonra Türkiye'ye dönerek Türk Ekonomi Bankası teftiş kurulunda müfettiş yardımcısı olarak göreve başlamıştır. 2013 yılında bu görevinden ayrılıp Türk Hava Yolları'nda yönetim muhasebesi uzmanı olarak işe başlamış ve halen aynı görevinde devam etmektedir. 2014 yılında İstanbul Üniversitesi Finans Anabilim Dalı'nda doktora programına kabul almış olup, aynı yılda doktora programı boyunca destek aldığı TÜBİTAK BİDEB (Bilim İnsanı Destekleme Programı Bursu) bursunu almaya hak kazanmıştır. Evli ve iki çocuk annesidir.